

goethe

388



goethe  
poezie și adevăr

★★

«Povestirea lui Goethe (*Poezie și adevăr*) începe cu descrierea vechiului Frankfurt și a altor centre ale lumii germane, în secolul al XVIII-lea, din care evocă moravuri, oameni, opere, curente literare și de idei. Privim astfel nu numai tabloul vechii Germanii în primele două decenii și jumătate care urmează anului 1750, dar și al numeroaselor împrejurări sociale sau al figurilor omenști, reapărute apoi în operele sale, mai ales în cele ale tinereții. Dar în mijlocul tuturor acestora, Goethe însuși ni se arată trăind, dar mai ales formându-se, privind lumea și oamenii, bucurându-se și suferind, depășindu-se însă totdeauna, recunoscându-și teme și țințe noi în elanul unei iubiri neistovite pentru viață. Interesul istoric al operei se unește deci cu cel psihologic și moral și lectura ei instruește, desfată și înalță.

Meritele literare ale operei sînt dintre cele mai mari. Pictor al orașelor și al peisajelor, Goethe este în același timp un portretist dintre cei mai înzestrați. În galeria lui de portrete apar nu numai mulți oameni iluștri ai epocii, dar și nenumărate tipuri originale ale diferitelor medii străbătute de el, figuri ciudate de ipohondri, pedanți, mizantropi sau solitari, pe care poetul îi zugrăvește cu zîmbetul indulgent al înțelegerii. O mare simpatie, foarte caracteristică pentru punctul de vedere al scriitorului, a arătat Goethe omului din popor, omului care muncește. Neuitate rămîn în amintirea cititorilor figurile pictorilor și meșteșugarilor din ambianța copilăriei sale, apoi a cizmarului care-l găzduiește la Dresda, a țărănilor alsacieni, a minerilor loreni. Toate categoriile societății germane a vremii sale rețrăiesc în autobiografia lui Goethe: aristocrații, burghezii, țărăni și intelectuali. În rîndurile acestora din urmă, poetul a găsit prietenii durabile. L-a atras mai ales tipul lucid, fără iluzii, dar devenit uman prin marea dezvoltare a inteligenței, ca Behrisch și Merck. Femeile joacă un mare rol în autobiografia goetheană și cîteva din portretele cele mai reușite sînt consacrate figurilor de fete și tîne femei către care l-au îndreptat înclinațiile lui și în care admiră ingenuitatea grațioasă, unită cu sănătatea temperamentului și cumințenia».

Tudor Vianu

goethe



editura pentru literatura

Vol. I II III, Cei 15



johann wolfgang  
goethe

---

poezie și adevăr

DIN VIAȚA MEA

★ ★

TRADUCERE DE  
TUDOR VIANU

1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

GOETHES WERKE, vol. V  
Deutsche Verlags Anstalt-Stuttgart

## PARTEA A DOUA

*Ceea ce dorești în tinerețe, îți  
dăruiește din belșug, bătrânețea.*



## CARTEA A ȘASEA

Însănătoșirea mea cînd făcea progrese, cînd era ținută în loc, și un necaz ascuns se însoți în sufletul meu cu celelalte simțăminte care mă frămîntau, căci îmi dădeam seama că sînt supravegheat, că nu mi se înmînează nici o scrisoare sigilată, fără a nu se cerceta efectul ei, și că eram urmărit apoi dacă o ascundeam sau o lăsam în văzul tuturor și alte procedee de felul acesta. Am presupus atunci că Pylades, vreun văr sau Gretchen însăși făcuseră încercarea să-mi scrie, pentru a-mi da sau a primi vești. La necazurile mele s-a adăugat atunci o nouă mîhnire și am găsit alte prilejuri pentru a-mi exercita presupunerile și a mă rătăci în cea mai ciudată înlănțuire de idei.

Starea aceasta n-a durat mult și mi s-a dat un supraveghetor special. Din fericire era un om pe care îl iubeam și-l stimam. Fusesse guvernor într-o casă prietenă, dar elevul lui intrase la universitate. Mă vizitase adeseori pe cînd mă afluam așa de năpădit de tristețe, încît pînă la urmă a fost ceva cu totul natural să i se aranjeze o cameră lîngă a mea, dîndu-i-se însărcinarea să mă ocupe, să mă liniștească

și, după cum a trebuit să observ, să nu mă slăbească din ochi. Cum însă îl prețuiam din toată inima și cum încă mai dinainte îi încredințasem unele din gândurile mele, nu însă și iubirea mea pentru Gretchen, m-am hotărât să mă destăinuiesc lui cu totul, cu atât mai mult cu cât mi-ar fi fost cu neputință să trăiesc de dimineață pînă seara cu cineva și să am cu el raporturi nesigure și încordate. N-am stat deci mult la îndoială și i-am vorbit despre întreaga întîmplare, desfătîndu-mă cu povestirea și reproducerea celor mai mărunte detalii ale fericirii mele trecute și prin aceasta obținui de la supraveghetorul meu, ca un om înțelept ce era, să-și dea seama că e mai bine să-mi aducă la cunoștință sfîrșitul povești în toate amănuntele ei, pentru a o înțelege în întregime și pentru a mă convinge cu toată seriozitatea și tot zelul că se cuvine să mă reculeg, să uit trecutul și să încep o viață nouă. În primul rînd îmi comunică cine fuseseră ceilalți tineri de condiție, care se lăsaseră ademiniți mai întîi la mistificări îndrăznețe, apoi la farse care constituiau delikte polițienești, la stoorcere-a unor sume de bani, făcute în glumă și alte lucruri încurcate de felul acestora. Se formase astfel o mică, dar adevărată conspirație, căreia i se asociară mai mulți oameni fără conștiință și care săvîrșiră, prin falsificări de documente și plastografieri de semnături, acțiuni vrednice de pedeapsă, pregătindu-se și pentru alte fapte mai grave. Prietenii mei, de care întrebai la urmă cu mare nerăbdare, fuseseră găsiți nevinovați ; ei îi cunoscuseră numai pe făptași, dar nu lucraseră împreună cu ei. Protejatul meu, prin a cărui recomandare către bunicul mi se luase urma, era unul din cei mai primejdioși delincvenți și funcția pe care o solicita trebuia să-i slujească pentru a întreprinde anumite escrocherii sau pentru a le acoperi.

Aflînd despre toate acestea nu m-am mai putut opri să întreb ce a devenit Gretchen, pentru care îi mărturisii că nutream cea mai mare simpatie. Prietenul meu clătină din cap și surîse.

— Liniștește-te ! mă îndemnă el. Fata a trecut foarte bine examenul și a dobîndit un certificat strălucit. Nu s-au putut spune în legătură cu ea decît lucruri bune și plăcute ; cei care au făcut cercetările i-au devenit cu totul favorabili și nu i-au putut refuza s-o lase să părăsească orașul, așa cum dorea ea. Și ceea ce a mărturisit în legătură cu dumneata, scumpe prietene, îi face cinste. Am citit depoziția ei în actele secrete și i-am văzut semnătura.

— Semnătura ! am strigat eu, semnătura care mă face atît de fericit și de nefericit. Ce depoziție a dat ? Ce-a semnat ?

Prietenul ezită să răspundă : dar chipul lui senin arăta că nu ascunde nimic primejdios.

— Dacă vrei cu orice preț să afli — spuse el în cele din urmă — cînd a venit vorba de dumneata și de legăturile voastre, fata a vorbit cu toată sinceritatea : „Nu pot tăgădui că l-am văzut adesea și cu cea mai mare plăcere ; dar l-am privit totdeauna ca pe un copil și sentimentul meu pentru el a fost cu adevărat acela al unei surori. Mi s-a întîmplat să-i dau de cîteva ori sfaturi folositoare și nu numai că nu l-am îndemnat să săvîrșească acțiuni dubioase, dar l-am și împiedicat să se amestece în farsele îndrăznețe, care i-ar fi putut aduce necazuri.“

Prietenul continuă s-o facă pe Gretchen să vorbească întocmai ca o dădacă. La un moment dat însă nu l-am mai ascultat, căci m-am supărat grozav auzind că declarase în acte că pentru ea fusesem doar un copil, astfel încît m-am crezut vindecăt pe dată de orice pasiune și l-am asigurat pe prietenul meu că totul se sfîrșise. De-atunci n-am mai vorbit de ea,

și, după cum a trebuit să observ, să nu mă slăbească din ochi. Cum însă îl prețuiam din toată inima și cum încă mai dinainte îi încredințasem unele din gândurile mele, nu însă și iubirea mea pentru Gretchen, m-am hotărât să mă destăinuiesc lui cu totul, cu atât mai mult cu cât mi-ar fi fost cu neputință să trăiesc de dimineață pînă seara cu cineva și să am cu el raporturi nesigure și încordate. N-am stat deci mult la îndoială și i-am vorbit despre întreaga întîmplare, desfătîndu-mă cu povestirea și reproducerea celor mai mărunte detalii ale fericirii mele trecute și prin aceasta obținui de la supraveghetorul meu, ca un om înțelept ce era, să-și dea seama că e mai bine să-mi aducă la cunoștință sfîrșitul povești în toate amănuntele ei, pentru a o înțelege în întregime și pentru a mă convinge cu toată seriozitatea și tot zelul că se cuvine să mă reculeg, să uit trecutul și să încep o viață nouă. În primul rînd îmi comunică cine fuseseră ceilalți tineri de condiție, care se lăsaseră ademiniți mai întîi la mistificări îndrăznețe, apoi la farse care constituiau delikte polițienești, la stoorcerearea unor sume de bani, făcute în glumă și alte lucruri încurcate de felul acestora. Se formase astfel o mică, dar adevărată conspirație, căreia i se asociară mai mulți oameni fără conștiință și care săvîrșiră, prin falsificări de documente și plastografieri de semnături, acțiuni vrednice de pedeapsă, pregătindu-se și pentru alte fapte mai grave. Prietenii mei, de care întrebai la urmă cu mare nerăbdare, fuseseră găsiți nevinovați ; ei îi cunoscuseră numai pe făptași, dar nu lucraseră împreună cu ei. Protejatul meu, prin a cărui recomandare către bunicul mi se luase urma, era unul din cei mai primejdioși delincvenți și funcția pe care o solicita trebuia să-i slujească pentru a întreprinde anumite escrocherii sau pentru a le acoperi.

Aflînd despre toate acestea nu m-am mai putut opri să întreb ce a devenit Gretchen, pentru care îi mărturisii că nutream cea mai mare simpatie. Prietenul meu clătină din cap și surîse.

— Liniștește-te ! mă îndemnă el. Fata a trecut foarte bine examenul și a dobîndit un certificat strălucit. Nu s-au putut spune în legătură cu ea decît lucruri bune și plăcute ; cei care au făcut cercetările i-au devenit cu totul favorabili și nu i-au putut refuza s-o lase să părăsească orașul, așa cum dorea ea. Și ceea ce a mărturisit în legătură cu dumneata, scumpe prietene, îi face cinste. Am citit depoziția ei în actele secrete și i-am văzut semnătura.

— Semnătura ! am strigat eu, semnătura care mă face atît de fericit și de nefericit. Ce depoziție a dat ? Ce-a semnat ?

Prietenul ezită să răspundă : dar chipul lui senin arăta că nu ascunde nimic primejdios.

— Dacă vrei cu orice preț să afli — spuse el în cele din urmă — cînd a venit vorba de dumneata și de legăturile voastre, fata a vorbit cu toată sinceritatea : „Nu pot tăgădui că l-am văzut adesea și cu cea mai mare plăcere ; dar l-am privit totdeauna ca pe un copil și sentimentul meu pentru el a fost cu adevărat acela al unei surori. Mi s-a întîmplat să-i dau de cîteva ori sfaturi folositoare și nu numai că nu l-am îndemnat să săvîrșească acțiuni dubioase, dar l-am și împiedicat să se amestece în farsele îndrăznețe, care i-ar fi putut aduce necazuri.“

Prietenul continuă s-o facă pe Gretchen să vorbească întocmai ca o dădacă. La un moment dat însă nu l-am mai ascultat, căci m-am supărat grozav auzind că declarase în acte că pentru ea fusesem doar un copil, astfel încît m-am crezut vindecăt pe dată de orice pasiune și l-am asigurat pe prietenul meu că totul se sfîrșise. De-atunci n-am mai vorbit de ea,

lozofii mi se păreau că cearcă să dovedească și să explice imposibilul și nepătrunsul : o împrejurare pe care o scoate repede la iveală studiul istoriei filozofiei, unde se vede cum o explicație este înlocuită de alta, pînă cînd apar scepticii care declară că totul este nemărginit și fără bază.

Tocmai această istorie a filozofiei, pe care prietenul meu se văzu nevoit să mi-o predea, fiindcă din expunerea dogmatică a filozofiei nu voiam să rețin nimic, tocmai istoria filozofiei mă interesa mai mult în sensul că orice doctrină mi se părea la fel de îndreptățită ca oricare alta, în măsura în care eram în stare să le pricep ; ceea ce îmi plăcea mai mult la doctrinele filozofice și școlile cele mai vechi era faptul că poezia, religia și filozofia se contopeau în ele. Mă înapoiam astfel cu atît mai multă putere la prima mea idee cu cît *Cartea lui Iov*, *Cîntarea Cîntărilor* și *Proverbele* lui Solomon ca și cîntecele orfice<sup>1</sup> și ale lui Hesiod, păreau că stau mărturie pentru aceeași opinie. Prietenul meu pune micul manual al lui Brucker<sup>2</sup> la temelie expunerilor sale, dar cu cît progresam, cu cît înaintam în știința noastră, cu atît mai puțin știam ce să fac cu ea. Nu puteam de loc să-mi lămuresc ce voiau primii filozofi greci. Socrate îmi apărea drept un admirabil om înțelept, care prin viața și moartea sa putea fi asemănat cu Cristos. Discipolii lui mi se păreau a avea o mare asemănare cu apostolii ; ei se despărțiră îndată după moartea magistrului și fiecare recunoscuse adevărul numai într-unul din felurile gîndirii. Nici ascuțimea lui Aristoteles și nici bogăția lui Platon nu dădură vreun rod în mintea mea. Arătai însă o anumită înclinație timpurie pentru stoici și îmi

---

<sup>1</sup> Poeme atribuite lui Orfeu, personaj din mitologia greacă.

<sup>2</sup> *Institutiones historiae philosophiae*. E vorba de un tratat de istoria filozofiei apărut în 1736 și datorit lui Jacob Brucker.

procurai pe Epictet<sup>1</sup>, pe care îl studiai cu mult interes. Prietenul meu nu prea vedea cu ochi buni alunecarea mea în această direcție unilaterală, de la care nu mă putea sustrage ; căci cu toate studiile sale variate, el nu știa să pună în lumină problema esențială. Ar fi trebuit să-mi arate că activitatea este lucrul principal în viață și în ce privește plăcerea și durerea fiecare își găsește singur calea. Între timp trebuie să i se lase tinereții o anumită libertate, căci ea nu rămâne legată îndelung de maximele false : viața o ademeneste sau o rupe de ele.

Vreamea se făcuse frumoasă și ieșeam adeseori afară din oraș pentru a vizita locurile de petrecere, răspândite în număr mare în jurul lui. Nu mă simțeam însă bine acolo, căci mi se părea că zăresc pretutindeni nălucile prietenilor mei, ba chiar îmi era frică să nu văd apărînd pe vreunul din ei în carne și oase. Mă apăsa chiar și înfățișarea indiferentă a oamenilor. Pierdusem fericirea inconștientă care te face să rătăcești necunoscut și fără griji și să știi că în forfota cea mai mare nimeni nu te observă. Începu să mă chinuiască o ipohondrie întunecată, ca și cum aș fi trezit atenția oamenilor și ca și cum privirile lor s-ar fi ațintit asupra mea pentru a mă vedea mai bine, pentru a mă cerceta și dojeni.

Atrăsei deci pe prietenul meu în păduri, dar fugind de molifții monotoni căutai o frumoasă dumbravă stufoasă, care, deși nu prea întinsă, era totuși destul de mare ca să ascundă o biată inimă rănită. Găsii în adîncurile pădurii un loc unde stejarii și fagii cei bătrîni alcătuiau un minunat refugiu, întins și umbros. Terenul era povîrnit și trunchiurile bătrîne se dovedeau acolo cu atît mai folositoare. În jurul acestui loc liber se întindeau tufișuri dese, din care răsarău, puternice și impresionante, stînci acoperite cu

<sup>1</sup> Filozof stoic grec din secolul I.

mușchi, iar un pîrâu cu ape bogate se azvîrlea într-o repede cascadă.

L-am convins cu greu pe prietenul meu să mă însoțească ; lui îi plăcea mai mult să stea printre oameni, pe malul despădurit al apei. El mă asigură glumind că gusturile mele sînt ale unui adevărat german. Îmi povesti pe larg, din Tacit, că străbunii noștri iubeau simțirile neartificiale pe care ni le oferă natura în astfel de locuri singuratice. Nici n-apucase să-mi vorbească bine de toate acestea, cînd deodată strigai : „O, de ce nu este locul acesta minunat în cea mai îndepărtată pustietate, de ce nu-l putem înconjura cu un gard, pentru a-l despărți, pe el și pe noi, de restul lumii, sanctificîndu-l. Desigur, nu există o mai desăvîrșită adorație a lui Dumnezeu decît aceea care se lipsește de orice icoană și izvorăște în sufletul omului din dialogurile lui cu natura !“

Încerc și astăzi simțirile mele de atunci, dar nu-mi mai regăsesc cuvintele care știau să-mi liniștească în fel și chip nobila mea nevoie sufletească. Este sigur însă că numai sentimentele vagi și tumultuoase ale tinereții și ale popoarelor necultivate sînt proprii sublimului care, atunci cînd sub influența lucrurilor exterioare trăiește în noi, întruchipîndu-se în forme nedeterminate și necuprinse, ne înconjură cu o măreție uriașă, peste măsura noastră.

Toți oamenii încearcă mai mult sau mai puțin o astfel de stare de spirit, după cum toți încearcă să satisfacă într-un chip oarecare nobila pornire de care sînt însuflețiți. Dar cum sublimul este cu ușurință produs de amurg și noapte, cînd formele se contopesc, tot astfel el este izgonit de lumina zilei, care separă și izolează totul. La fel cultura în creștere nimicește sublimul, atunci cînd acesta nu izbutește să se refugieze în frumusețe și să se unească cu ea, ambele devenind deopotrivă de nemuritoare și indestructibile.

Gînditorul meu prieten îmi scurta din cale afară clipele, destul de puține de altfel, ale acestor plăceri desăvîrșite. În zadar încercam, atunci cînd mă înapoiam printre oameni, să trezesc din nou, în mediul meu clar și steril, o astfel de simțire. Nici amintirea acesteia n-o mai puteam păstra. Inima mi-era prea rănită, ca s-o mai pot liniști. Iubise, dar obiectul iubirii îi fusese răpit ; trăise, dar viața i se închircise. Prietenul, care face să se vadă prea lămurit că vrea să te transforme, te stingherește. Femeia însă, care te schimbă, părăind că te răsfață, este adorată ca o ființă cerească, aducătoare de bucurii. Dar acea ființă, în legătură cu care îmi apăru ideea frumuseții, pierise în depărtare. Adeseori mi se arăta în umbra stejarilor mei, dar cum nu puteam s-o cuprind, simțeam puter-nica pornire să caut ceva asemănător în lumea cea largă.

Încetul cu încetul, îl obișnuisem pe prietenul și supraveghetorul meu să mă lase singur ; căci chiar în pădurea mea sacră simțirile uriașe și nelămurite pe care le încercam nu mă satisfăceau îndeajuns. Ochiul era în primul rînd organul cu care cuprindeam lumea. Încă din copilărie trăisem printre pictori și mă obișnuisem să privesc lucrurile în raport cu arta. Acum, cînd mă aflam față în față cu mine și singurătatea mea, vechiul dar reapărea într-un chip în parte natural, în parte dobîndit. Ori încotro priveam, vedeam un tablou și tot ce mă izbea, tot ce mă bucura, voiam să rețin, astfel că începui să desenez după natură, cu multă stîngăcie. În acest scop îmi lipseau aproape toate mijloacele ; perseveram însă cu îndărătnicie în voința de a imita înfățișările cele mai mărețe cuprinse de ochiul meu, fără a poseda vreo cunoștință tehnică. Cîștigai desigur în felul acesta o mare atenție pentru lucruri, dar nu izbuteam să le văd decît în totalitatea lor, în impresia generală pe care mi-o făceau ; dar

după cum natura nu mă destinase să ajung un poet descriptiv, tot atât de puțin îmi împrumutase darul unui desenator al amănuntului. Cum însă numai acesta era procedeul prin care m-aș fi putut exprima, stăruiam cu încăpăținare, ba chiar cu posomoreală în sîrguincioasele mele lucrări, în ciuda faptului că nu vedeam rezultînd nimic din ele.

Nu vreau să tăgăduiesc că în toate acestea se amesteca și o anumită șiretenie. Observasem, în adevăr, că atunci cînd întreprindeam un studiu dificil pentru a desena vreun trunchi bătrîn și umbrît, de ale cărui rădăcini încovoiate se aninau ferigi bine luminate, înconjurat de pajiști strălucitoare, prietenul meu, care știa din experiență că nu voi termina în mai puțin de un ceas, își lua cartea și își căuta un alt locșor plăcut. Atunci nu mai mă împiedica nimic să mă las în voia înclinării mele, tot mai sîrguincioase, deoarece foile mele îmi deveniseră dragi, nu pentru ceea ce vedeam în ele, cît pentru ceea ce avusesem mereu în minte cînd le desenasem. Astfel, din buruieni și flori cu totul obișnuite se poate alcătui un prețios jurnal intim, deoarece nimic din ceea ce poate evoca o clipă fericită nu este lipsit de însemnătate. Și astăzi încă mi-ar fi greu să nimicesc, ca lipsite de valoare, mărturiile feluritelor epoci ale vieții mele, ca unele ce mă transpun în acele timpuri de care îmi amintesc cu melancolie, dar nu fără plăcere.

Dar dacă acele desene au și vreun interes în ele însele, meritul lor li se trage din atenția și participarea pe care le-a acordat-o tata. Acesta, înștiințat de supraveghetorul meu, că mă refac treptat și că mă ocup cu multă pasiune de desenu! după natură, fu foarte mulțumit, atât pentru că și lui îi plăcea foarte mult desenul și pictura, cît și pentru că Seekatz, cumătrul nostru, îi spusese de cîteva ori că ar fi păcat dacă n-aș fi destinat carierii de pictor. Dar firile ta-

tălui și a fiului intrară încă o dată în conflict. Îmi era aproape cu neputință să întrebuițez pentru desenele mele o hîrtie bună, albă, cu totul curată ; mă atrăgeau mai mult foile cenușii, vechi, scrise pe o parte, ca și cum incapacitatea mea s-ar fi temut de piatra de încercare a unui fond alb. În chipul acesta nu terminam niciodată un desen. Cum aș fi putut de altfel să redau ceva în întregime, cînd, deși ochii mei vedeau lucrurile în totalitatea lor, n-aveam nici îndemînarea și nici răbdarea să notez toate amănuntele lor ? Pedagogia tatei era și în această privință vrednică de admirat. Se interesa cu bunăvoință de toate încercările mele și trăgea linii în jurul schițelor nedesăvîrșite. În modul acesta urmărea să mă oblige să le execut în toate amănuntele și conștiincios. Foile neregulate le tăia drept și începu să le adune într-o colecție, care să-i îngăduie cîndva să se bucure de progresele fiului său. Din această pricină era mulțumit atunci cînd firea mea neliniștită și pătimașă mă mîna în împrejurimi, ba chiar se arăta încîntat cînd îi aduceam cîte un caiet, în legătură cu care să-și poată exercita răbdarea și să-și întărească speranțele.

Nimeni nu se îngrijora acum că aș mai putea reveni la vechile mele înclinații și relații ; mi se dădu treptat întreaga libertate. Din îndemnuri și în întovărașiri întîmplătoare făcui cîteva excursii în munții care, încă din copilărie, mi se păreau atît de depărtați și gravi. Vizitarăm astfel orașele Homburg și Cronberg, ne suirăm pe Feldberg, de unde vasta perspectivă ne ademenea în depărtare. Königstein n-a fost nici el ocolit ; Wiesbaden, Schwalbach cu toate împrejurimile lui ne reținură mai multe zile. Ajunserăm astfel la Rin, pe care, de pe înălțimi, îl văzuserăm șerpuiind în depărtare. Mainz ne trezi toată admirația, dar nu putu înlănțui pe tînărul care năzuia către orizonturile libere. Ne-a plăcut așezarea localității

Biebrich și, plin de mulțumire și voieșie, am luat apoi drumul înapoierii.

Toată această excursie, de la care tata își făgăduia unele desene, ar fi rămas aproape fără nici un rost, căci cît gust, cît talent, cît exercițiu trebuie să ai pentru a vedea un întins peisaj ca un singur tablou ! Pe nesimțite, am revenit deci la perspectivele mai restrînse, din care am avut desigur de cîștigat. Nu era castel în ruină sau zid din vechime pe care să nu-l fi luat drept o înfățișare vrednică a fi desenată și pe care să n-o fi încercat a o reda așa cum puteam. Expunîndu-mă primejdiiilor și cu graba pe care o încearcă oricine care vrea să aducă dintr-o călătorie unele desene ca amintire, am desenat chiar piatra lui Drusus<sup>1</sup> de pe meterezele orașului Mainz. Din nefericire luasem cu mine numai hîrtie de concept de cea mai proastă calitate și într-un fel cu totul neîndemînatic îngrămădisem mai multe imagini pe aceeași foaie. Tata, ca un bun pedagog, nu-și pierdu însă cumpătul ; el tăie foile, puse pe legătorul de cărți să le lipească pe cele de aceleași dimensiuni, le încadră în linii și mă constrînse să completez contururile feluriților munți și să umplu primul plan cu cîteva pietre și buruieni. Chiar dacă eforturile sale nu erau în stare să-mi sporească talentul, simțul lui de ordine a avut o înrîurire ascunsă asupra mea, înrîurire care mai tîrziu s-a dovedit fructuoasă din mai multe puncte de vedere.

Din astfel de incursiuni, întreprinse pentru distracția sau interesul meu artistic și care se terminau repede și se repetau adesea, mă întorceam acasă, atras de un magnet totdeauna puternic : sora mea. Mai tîră cu un singur an decît mine luase parte la în-

---

<sup>1</sup> Piatră comemorativă, ridicată în onoarea generalului roman Drusus, la începutul erei noastre.

treaga mea viață conștientă și se legase strâns de mine. La aceste motive firești se mai adăuga un alt impuls rezultînd din împrejurările noastre de familie. Tata era un om amabil și bine intenționat, dar sever ; tocmai fiindcă avea o inimă simțitoare, se manifesta în afară cu o consecvență de necrezut și cu o voință de fier, pentru a ajunge la scopurile lui : să dea copiilor lui creșterea cea mai bună și să aibă o casă bine condusă, s-o rînduiască și s-o păstreze. Mama, dimpotrivă, fusese abia un copil și ajunsese la maturitate o dată cu cei doi copii mai mari ai ei ; cîteșitrei, înțelegînd lumea cu o minte sănătoasă, erau apți pentru viață și năzuiau către plăcerile clipei. Conflictul care se ivi astfel în familia noastră spori cu anii. Tata își urmărea neclintit și neîntrerupt ținta. Mama și copiii nu puteau să renunțe la sentimentele, cerințele și dorințele lor. În aceste condiții era firesc ca fratele și sora să se unească mai strâns și să și-o alieze pe mama lor, pentru a prinde ceva din bucuriile care li se refuzau. Dar cum ceasurile de singurătate și muncă erau cu mult mai lungi decît clipele de recreație și plăcere, mai cu seamă pentru sora mea, care nu putea părăsi casa atît de mult ca mine, ea simțea nevoia să se întretie cu mine și această nevoie sporea o dată cu dorul cu care mă însoțea atunci cînd eram departe.

Și după cum în primii ani jocul și învățătura fraților, creșterea și formația lor le era comună, așa încît ar fi putut ușor trece drept niște gemeni, tot astfel comunitatea și încrederea dintre ei se păstră o dată cu dezvoltarea puterilor lor fizice și morale. Toate acele interese ale tinereții, ca și acea uimire provocată de trezirea simțurilor, care se înveșmîntă în forme și nevoi spirituale, dar și în fapte aievea, apoi acele reflecțiuni provocate de aceste simțăminte și care mai mult ne întunecă decît ne limpezesc, așa cum o ceață acoperă și nu luminează valea de unde se ridică, atîtea

rătăcirii și confuziei, rezultate de aici, erau împărtășite și subliniate de cei doi frați ; ei erau cu atât mai puțin lămuriți asupra stărilor lor ciudate cu cât sfînta reticență a înrudirii lor apropiate îi despărțea pe măsură ce încercau mai mult să se apropie unul de celălalt și să pătrundă raporturile dintre ei.

Nu-mi place să vorbesc despre aceste lucruri, pe care cu mulți ani în urmă am încercat să le descriu artistic, fără s-ajung însă la capăt. Pierzînd-o curînd pe această iubită și neînțeleasă ființă, am simțit în-deajuns prilejul să-mi reprezint valoarea ei și astfel a apărut în mine concepția unui tot poetic, în care ar fi devenit posibilă descrierea individualității ei. Mi-am dat seama însă că, în acest scop, n-aș fi putut născoci o altă formă decît aceea a romanelor lui Richardson <sup>1</sup>. Numai prin detaliul cel mai exact, prin nesfîrșitele amănunte care susținînd în chip viu caracterul întregului și izvorînd dintr-o adîncime miraculoasă, aș fi putut contura o idee despre această adîncime, numai în felul acesta aș fi putut oarecum reda minunata personalitate a surorii mele : izvorul nu poate fi reprezentat decît atîta timp cît curge. Dar de la acest plan frumos și plin de pietate mă abătu tumultul vieții, și astăzi nu-mi mai rămîne să fac altceva decît să evoc pentru o singură clipă, ca într-o oglindă magică, umbra celui spirit binecuvîntat.

Avea o statură înaltă, frumoasă și totuși gingașă ; era în ținuta ei ceva firesc și demn, topit într-o moli-ciune încîntătoare. Trăsăturile chipului ei, care nu erau nici impunătoare, nici frumoase, vorbeau de o ființă care nu se simțea și nu putea fi împăcată cu sine. Ochii ei nu erau cei mai frumoși pe care i-am

---

<sup>1</sup> Samuel Richardson (1689—1761), scriitor englez, autor al unor cunoscute romane ca : *Pamela*, *Clarissa*, *Sir Charles Grandison*, care s-au bucurat de o mare popularitate în epoca respectivă.

văzut vreodată, dar cei mai adânci, dintre aceia care îndreptăţesc o aşteptare şi când aceşti ochi exprimau înclinaţie sau iubire dobîndeau o strălucire neasemuită. Expresia aceasta nu era gingaşă, ca aceea care vine din inimă şi poartă în sine un dar şi o năzuinţă. Expresia aceasta se ridica de-a dreptul din suflet, era plină şi bogată şi nu părea a cere ceva, ci numai că doreşte să se dăruiască.

Ceea ce îi desfigura însă chipul, aşa încît uneori putea să pară cu adevărat urîtă, era moda celui timp, care nu numai că îi dezgolea fruntea, dar o şi înălţa în aparenţă sau în realitate, din întîmplare sau cu voia. Cum ea avea însă fruntea cea mai feminină şi mai frumos boltită şi o pereche de sprîncene bogate şi negre deasupra unor ochi ieşiţi în afară, rezulta un contrast care, la prima vedere, dacă nu-i respingea pe cei ce o vedeau, în tot cazul nu-i atrăgea. Ea simţi de timpuriu aceasta, şi situaţia era din ce în ce mai penibilă pe măsura în care înainta spre vîrsta la care ambele sexe încearcă fericirea nevinovată de a-şi plăcea reciproc.

Nimănui nu-i poate fi urîtă propria lui înfăţişare; omul cel mai pocit ca şi cel mai frumos are dreptul să se bucure de felul în care arată. Iar pentru că bunăvoinţa înfrumuseţează şi oricine se priveşte în oglindă cu bunăvoinţă, se poate afirma că oricine e îngăduitor faţă de el, chiar dacă ar încerca să se împotrivească. Sora mea avea însă o luciditate atît de categorică, încît îi era cu neputinţă să rămînă oarbă şi neînţelegătoare. Ştia foarte bine că prin frumuseţea ei rămînea cu mult în urma tovarăşelor ei de joc, fără a resimţi mîngîierea că prin darurile ei sufleteşti le era cu mult superioară.

Dacă o femeie poate fi despăgubită de lipsa ei de frumuseţe, această despăgubire îi revenea din belşug prin nemăsurata încredere de care se bucura, prin

stima și iubirea tuturor prietenelor ei. Mai în vîrstă sau mai tinere îi arătau aceleași sentimente. O plăcută societate se adunase în jurul ei, din care nu lipseau nici băieți, astfel că fiecare fată își găsise un prieten, numai sora mea rămăsese fără pereche. Dacă aspectul ei exterior nu era prea atrăgător, trebuie spus că și sufletește ea îndepărta mai mult decît plăcea, căci fiecă aspect al demnității îl determină pe oricare dintre semenii noștri să se întoarcă asupra lui însuși. Sora mea simțea foarte viu toate acestea, nu-mi ascundea nimic și simpatia ei se îndrepta din această pricină cu atît mai puternic către mine. Cazul era destul de curios. Acei care trăiesc în legături de intimitate și își mărturisesc o dragoste, devin, printr-o sinceră participare, nu numai deopotrivă îndrăgostiți dar pot fi aproape și rivali, pentru ca pînă la urmă să atragă asupra lor sentimentele ce le-au fost încredințate. Așa s-a întîmplat între mine și sora mea. Cînd legătura mea cu Gretchen s-a rupt, ea m-a mîngîiat cu o gravitate cu atît mai mare cu cît simțea tainica mulțumire de a fi scăpat de o rivală. Trebuie să mărturisesc însă că și eu simțeam atunci, cu o anumită maliție tăcută, că eram singurul care o iubea în adevăr, o cunoștea și o prețuia. Cînd uneori în sufletul meu revenea durerea pierderii lui Gretchen și începeam deodată să fiu cuprins de neliniște, să vărs lacrimi și să jelesc, deznădejdea mea trezea și în inima surorii mele toate dorurile neîmplinite ale tinereții ei, și în astfel de clipe, ni se părea că sîntem cu atît mai nefericiți cu cît, fiind numai prieteni intimi, nu puteam deveni iubit și iubită.

Din fericire, straniul dar al iubirii, care produce fără nevoie și de atîtea ori nenumărate dezastre, s-a arătat milostiv cu noi, scoțîndu-ne din impasul în care ne aflam. Mă întîlneam adeseori cu un tînar englez, care învăța la pensionul Pfeil. Acesta știa să dea

explicații în legătură cu limba lui, pe care o deprindeam conversînd cu el și aflînd diferite lucruri despre țara și poporul său. Venea adeseori la noi, dar nu observasem nimic despre înclinarea lui pentru sora mea, care crescuse pînă a deveni o pasiune declarată pe neașteptate. La rîndul ei, ea îl prețuia așa cum merita. Adeseori luase parte la conversațiile pe care le duceam în limba engleză și împreună încercasem să ne însușim, din gura profesorului nostru, nu numai particularitățile ciudate ale accentului englez, tonul și sunetul vocii lui, dar și felul lui propriu de-a fi, așa încît era destul de curios atunci cînd părea că vorbește una și aceeași persoană. Ostenelile englezului de a învăța în același chip limba germană nu dădeau însă nici un rezultat, și mica idilă mi se păru că se desfășoară în englezește în vorbă și scris. Tinerii se potriveau destul de bine unul cu altul : el era înalt și bine făcut, ca și ea, dar ceva mai zvelt ; fața îi era mică, trăsăturile adunate și ar fi putut să fie foarte drăguț, dacă vîrsatul nu l-ar fi desfigurat. Ținuta lui era liniștită, hotărîtă, ba ai fi putut-o numi seacă și rece : inima îi era însă plină de bunătate și iubire, sufletul nobil, iar simțămintele îi erau tot atît de durabile, pe cît erau de neclintite și potolite. Perechea aceasta serioasă, unită de curînd, se deosebea mult de altele, întemeiate pe o cunoștință mai strînsă, dar care apropia caractere mai ușuraticе, nepăsătoare în fața viitorului, întreținînd relațiile lor cu inima ușoară și care, de obicei, simple preludii infructuoase ale unor legături mai serioase, dispar lăsînd rareori urme adînci în viață.

Vremea frumoasă, ținutul încîntător, nu rămaseră nefolosite de o societate atît de voioasă, astfel că organizarăm dese excursii pe apă, căci din toate petrecerile acestea sînt cele mai distractive. Dar fie că ne plimbam pe jos, fie că plecam cu bărcile, atracțiile începeau de îndată. Fiecare băiat se regăsea cu fata lui,

dar pentru unii tineri, care nu-și aveau perechea, așa cum nu-mi aveam nici eu, nu rămînea nici o fată cu care să poți vorbi sau se găsea doar vreuna pe care n-ai fi ales-o într-o zi veselă ca aceasta. Unul din prieteni se afla în aceeași situație, pentru că, deși era plin de umor și foarte inteligent, îi lipsea delicatețea și atenția, fără de care legături de felul acestora nu se pot înnodea ; acest prieten, după ce se jeluisese adeseori cu spirit și haz, făgădui ca la viitoarea noastră adunare să ne facă o propunere menită să-l satisfacă atît pe el cît și pe ceilalți. Prietenul se ținu de cuvînt. Într-un rînd, după ce făcusem o minunată plimbare cu bărcile, după ce rătăcisem prin locuri încîntătoare, și după ce devorasem plini de veselie un prînz frugal stînd pe iarbă între coline umbroase sau pe stînci acoperite cu mușchi și pe rădăcini de copaci, prietenul nostru, văzîndu-ne pe toți atît de voioși, ne invită cu o demnitate glumeață să ne așezăm în semicerc, pășind apoi în fața noastră și începînd să peroreze cu emfază, astfel :

— Prea stimați prieteni și prietene, perechi sau neperechi ! Din însuși felul în care mă adresez vouă, se vede cît vă este de necesar un predicator care să vă ascuță conștiința. O parte din nobilii mei prieteni și-au găsit perechea simțîndu-se bine astfel, cealaltă parte nu și-a găsit perechea și se simte din această pricină foarte rău, după cum vă pot asigura din propria mea experiență. Deși scumpele noastre perechi alcătuiesc majoritatea, vă pun întrebarea dacă n-ar fi o datorie de prieteni ca acestea să poarte de grijă și celorlalți. De ce ne adunăm oare într-un număr atît de mare, dacă nu pentru a ne bucura unii de alții ? Și cum s-ar putea împlini altfel lucrul acesta, dacă cercul nostru s-ar împărți iarăși în grupuri separate ? Departe de mine gîndul să ridic vreo obiecție împotriva unor legături atît de frumoase ca acele ce s-au stabilit între

voi sau să mă ating de ele. Dar fiecare lucru la timpul său ! Iată o vorbă cuminte și mare, la care nimeni n-ar mai cugeta, dacă an fi mai atenți în felul nostru de a ne trece timpul.

Și el continuă din ce în ce mai vesel și mai însuflețit, comparînd virtuțile prieteniei cu sentimentele gingașe. Acestea din urmă, spunea dînsul, nu pot lipsi niciodată ; ele sînt totdeauna la dispoziția noastră și oricui îi stă în putere, chiar fără o exercitare specială, să devie un maestru al lor. Cît privește însă virtuțile prieteniei, ele ne cer să ne ostenim pentru ele și oricît am propăși în direcția lor, nu le deprindem niciodată la perfecție. Trecu apoi la partea specială a cuvîntării sale. Unii simțindu-se vizati își aruncau priviri unul altuia. Dar prietenul nostru se bucura de privilegiul de a nu i se lua nimic în nume de rău, așa că putu să continue netulburat.

— A descoperi lipsurile — spunea el — nu este suficient, dacă nu propui și mijloacele de schimbare. Nu vreau, iubiți prieteni, întocmai ca un predicator în Săptămîna Patimilor, să vă îndemn numai la pocăință și îndreptare, într-un mod cu totul general. Dar deși doresc tuturor drăguțelor noastre perechi fericirea cea mai lungă și mai statornică, vreau să contribui tocmai la aceasta, propunînd ca aceste mici și drăgălașe grupuri să se despartă în ceasurile noastre de reuniune. M-am gîndit — continuă prietenul — la mijlocul de a realiza această propunere, dacă ea va fi aprobată de voi. În această pungă se găsesc numele domnilor ; trageți cîte un nume din ea, frumoasele mele domnițe, și primiți ca slujitor al vostru pe acela pe care vi-l vor arăta sorții. Jocul se va mărgini înăuntrul cercului nostru ; cînd el se desface, se sfîrșesc și aceste legături ; numai inima voastră va hotărî cine să vă conducă acasă.

O mare parte a societății noastre se înveseli foarte auzind această propunere și chipul în care fusese făcută. Ea păru că o aprobă. Numai cîteva perechi priveau în lături, ca și cum propunerea nu le-ar fi convenit. Atunci prietenul începu să strige cu o violență glumeață :

— Mă surprinde că nu sare nimeni să-mi laude propunerea, să-i arate avantajele și să mă scutească de a deveni propriul meu panegirist. Sînt cel mai bătrîn dintre voi. Să mă ierte Dumnezeu, iacă, mi-a și apărut o chelie, din pricina adîncii mele cugetări — și își scoase pălăria — dar sînt dispus s-o arăt cu toată plăcerea și foarte onorat, dacă reflecțiunile mele, care mi-au uscat pielea și mi-au răpit cea mai frumoasă podoabă a omului, ar putea fi de vreun folos oarecare mie însumi și celorlalți. Sîntem tineri, prieteni, asta e bine ; dar vom îmbătrîni, asta e prost ; că nu ne supărăm unii pe alții, e frumos din partea noastră și potrivit cu anotimpul. În curînd, iubiți prieteni, va veni vremea cînd ne vom lua unele lucruri în nume de rău și atunci fiecare va ști la ce să se aștepte. Se vor găsi unii să se supere pe noi, fără să le dăm dreptate ; trebuie să ne așteptăm la aceasta, fie ce-o fi.

Își rostise discursul, mai cu seamă ultima parte, cu tonul și gesturile unui capucin ; era catolic și avusese destule prilejuri să studieze oratoria acestor părinți. Părea a-și fi pierdut suflul, își șterse de sudoare creștetul prematur dezgolit, ceea ce îi dădea înfățișarea unui preot și, prin toate aceste caraghioslîcuri, izbuti să insuflă ușuraticii noastre societăți o dispoziție atît de bună, încît fiecare dorea să-l audă mai departe. Dar în loc să continue, prietenul nostru scoase o pungă și, adresîndu-se fetei care stătea cea mai aproape de el, îi spuse :

— Hai să încercăm ! Treaba laudă pe meșter ! Dacă după opt zile n-o să vă placă, ne lăsăm de ea și lucrurile vor rămîne ca la început.

Vrînd-nevrînd, fetele traseră cîte un bilețel și nu era greu de observat că această simplă acțiune punea în mișcare unele pasiuni. Se întîmplă însă, din fericire, că cei care luau lucrurile în glumă se văzură despărțiți ; în timp ce perechile mai grave rămăseră împreună. Surorii mele îi căzu la sorți englezul ei și amîndoi mulțumiră pentru aceasta zeului iubirii și al norocului. Noile perechi întîmplătoare fură îndată consacrate de Antistele<sup>1</sup> nostru, se bău în sănătatea lor și tuturor li se făcură urări cu atît mai călduroase, cu cît plăcerea așteptată de împlinirea lor trebuia să dureze mai puțin. Tinerii cărora nu le căzuse la sorți nici o fată, primiră însărcinarea să îngrijească, în timpul acelei săptămîni, de spiritul, sufletul și trupul celorlalți, așa cum se exprimă oratorul nostru, mai cu seamă de sufletul lor, întrucît spiritul și trupul vor ști ele să se descurce singure.

Conducătorii noștri, onorîndu-și de îndată funcțiunile, organizează noi jocuri amuzante, pregătiră o cină și, cînd ne întoarserăm acasă o dată cu coborîrea nopții, luminară iahtul nostru, deși lumina lunii ne-ar fi putut face să ne lipsim de aceasta. Ei motivară însă inițiativa lor prin faptul că ea ar fi potrivită cu noua rînduială a societății noastre, care cerea ca gingașele priviri ale astrului ceresc să fie acoperite de luminile terestre. În clipa în care descinserăm pe țărm, Solonul<sup>2</sup> grupului nostru strigă : „*Ite, missa est !*”<sup>3</sup> Fiecare băiat ajută fetei care-i căzuse la sorți

<sup>1</sup> *Antiste*, cel care conduce (lat.).

<sup>2</sup> *Solon* (640—558 î.e.n.), legislator al Atenei, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei antice.

<sup>3</sup> Formula de încheiere a liturghiei în biserica catolică.

să coboare din barcă și o încredință apoi jumătății sale propriu-zise, luîndu-și-o înapoi pe a sa.

La noua întîlnire, rînduiala acelei săptămîni fu prelungită pentru întreaga vară și din nou traserăm la sorți. Nu încapă îndoială că prin această glumă societatea noastră luă o nouă și neașteptată întorsătură, întrucît fiecare băiat depunea tot spiritul și grația de care era capabil pentru a-i face curtea cea mai îndatoritoare frumoasei lui din acel moment, fiecare trebuind să aibă o provizie de drăgălășenii cel puțin pentru o săptămînă.

Abia ne obișnuisem cu toate acestea, cînd în loc să i se aducă mulțumiri oratorului nostru, fu învinuit că partea cea mai bună a discursului său, sfîrșitul, îl păstrase pentru sine. El însă ne asigură că partea cea mai bună a unei cuvîntări este convingerea care rezultă din ea și că acel care nu se gîndește să convingă pe altul, face mai bine atunci cînd tace. Convingerea este însă un lucru anevoios. Cum toată lumea continua să-i ceară sfîrșitul discursului, el începu o predică de călugăr capucin, mai caraghioasă încă din pricină că de astă dată se gîndea, poate, să spună lucrurile cele mai serioase. Folosi maxime din *Biblie*, care nu se prea nimereau, parabole nepotrivite, aluzii care nu elucidau nimic, pentru a dovedi că cine nu știe să-și ascundă pasiunile, înclinațiile, dorințele, intențiile și planurile, n-ajunge la nimic în această lume, se izbește mereu de cîte ceva și este neconținut înșelat. Mai cu seamă cine vrea să fie fericit în iubire, se cuvine să păstreze taina cea mai adîncă.

Ideea aceasta străbătu îndată întreaga adunare, fără ca nimeni să scoată un cuvînt. Dacă cineva vrea să-și facă o idee despre ciudatul nostru prieten, trebuie să priceapă că, fiind foarte înzestrat din fire, își dezvoltase talentele și mai ales ascuțimea de spirit în școlile iezuite, cîștigînd o mare cunoaștere a lumii și

oamenilor, mai cu seamă în partea lor rea. Avea vreo douăzeci și doi de ani și ar fi făcut cu plăcere din mine un prozelit al disprețului său față de oameni. Nu-și putea exercita însă asupra mea influența, căci îmi plăcea încă să fiu bun și să-i găsesc buni și pe alții. Datorită lui totuși am devenit atent la multe aspecte ale firii omenești.

Pentru a întregi pe deplin vesela noastră societate, era neapărată nevoie de un actor, căruia să-i facă plăcere când ceilalți, vrînd să învioreze momentele de nepăsare, îndreaptă către el săgețile spiritului lor. Dacă acest actor nu este un simplu Sarazin de cîrpă, cum erau aceia împotriva căroră își exercitau cavalerii de altădată lăncile cînd se întreceau în lupte, dacă îi place lui însuși să hărțuiască, să necăjească pe alții și să provoace, dacă poate fi ușor atins, știind să dea însă îndărăt la vreme, nu există, într-o societate, o persoană mai amuzantă. O astfel de persoană era prietenul nostru Horn, al cărui nume dădea loc la fel de fel de glume și care din pricina staturii lui mici era totdeauna numit Hörnchen. Era în adevăr cel mai mic din societatea noastră, avea trăsături aspre dar plăcute, nasul lui cîrn, buzele-i groase, ochii lui mici și focosi întregeau o față smeadă, care te făcea să rîzi. Datorită căpățînii lui mici și înguste, bogat acoperită cu un păr negru și creț, și bărbiei albastre din pricina bărbii care-i da să crească și pe care i-ar fi plăcut s-o lase să se dezvolte în voie, ar fi putut părea o mască comică spre hazul întregii noastre societăți. Altfel era sprinten și fercheș, pretindea însă că are picioare strîmbe, ceea ce i se recunoștea, pentru că așa dorea el și pentru că aceasta dădea naștere la felurite glume. Fiind căutat ca un foarte bun dansator, el pretindea că este o curiozitate a femeilor să vrea să-i vadă ținînd picioarele lui strîmbe. Era întotdeauna la fel de vesel și prezența lui

devenise de nelipsit în orice adunare a noastră. Mă legasem cu atît mai strîns de acest prieten, cu cît voia să vină și el la universitate. Amintirea lui mîrită să fie cinstită de mine, deoarece mulți ani m-a însoțit cu nesfîrșită iubire, credință și răbdare.

Atras de ușurința mea de a rima și a descoperi o latură poetică pînă și în obiectele cele mai comune, se apucă să compună și el astfel de lucrări. Începurăm să susținem cu material poetic micile noastre călătorii în societate, petrecerile noastre, cu feluritele lor incidente și astfel, din descrierea unui eveniment, lua naștere un altul. Cum însă de obicei astfel de glume aveau o intenție batjocoritoare și cum prietenul Horn nu știa să rămîie totdeauna înlăuntrul limitelor cuvenite, se ivea uneori cîte o supărare, care putea fi însă curînd împăcată și înlăturată.

Horn se exercita și într-un gen, pe atunci foarte la modă, în poema eroicomică. *Furtul buclelor* al lui Pope<sup>1</sup> provocase multe imitații ; Zachariä<sup>2</sup> cultivase acest gen pe tărîmurile Germaniei și toată lumea îl admira, deoarece în poemele lui era totdeauna vorba de un prostănac, pe care spiritele îl păcălesc, favorizînd pe unul mai bun decît el.

Nu este ciudat, dar trezește totuși uimirea, faptul că atunci cînd considerăm o literatură, mai cu seamă pe cea germană, observăm că o întreagă națiune este urmărită și nu mai poate scăpa de o anumită temă, tratată la un moment dat într-o formă fericită, pînă cînd imitațiile aglomerate acoperă și sufocă originalul.

Poema eroică a prietenului meu era un exemplu în sprijinul acestei observații. Se povestea în ea despre

---

<sup>1</sup> *Alexander Pope* (1688—1744), poet englez. *Furtul buclelor* este un poem satiric.

<sup>2</sup> *J. F. Zachariä* (1726—1777), poet comic german.

un prostănac care pleacă să se plimbe cu sania împreună cu o femeie care nu-l putea suferi. Prostănacului i se întâmplă o nenorocire după alta, destul de caraghioase, așa cum se poate petrece într-o astfel de împrejurare, pînă cînd, cerîndu-și dreptul de a-și săruta partenera de săniuș și căzînd de pe scaunul așezat îndărătul saniei, spiritele, cum era firesc, îi scrîntesc un picior. Frumoasa ia atunci hățurile în mînă și pornește singură acasă. Un prieten mai favorizat o primește și triumfă astfel asupra înfumuratului său rival. Era foarte amuzant născocit felul în care patru spirite, unul după altul, îi cășunează tot felul de necazuri prostănacului, pînă cînd gnomii<sup>1</sup> îl fac să sară cu totul de la locul lui. Poema, scrisă în alexandrini și întemeiată pe o împlinire adevărată, plăcu atît de mult micului nostru public, încît toată lumea era de acord că se putea măsura cu *Noaptea Walpurgiei* a lui Löwen<sup>2</sup> și cu *Înfumurații* lui Zachariä.

Distracțiile noastre durînd cîte o singură seară și pregătirea lor cerînd puține ceasuri, aveam timp destul să citesc și, după cum credeam, să studiez. De dragul tatei repetam sînguincios micul tratat al lui Hoppe, lăsîndu-mă întrebat din el de la început la sfîrșit și de la sfîrșit la început, însușindu-mi pe deplin, în felul acesta, principalul conținut al Instituțiilor. Dar neliniștita mea sete de cunoaștere mă purta mereu mai departe, așa că ajungînd la istoria literaturii vechi și de aici la un adevărat enciclopedism străbătui *Isagogul* lui Gessner<sup>3</sup> și *Polihistorul* lui

<sup>1</sup> Gnomi, pitici diformi presupuși a locui în centrul pămîntului.

<sup>2</sup> J. F. Löwen (1729—1771), cunoscut ca director al Teatrului Național din Hamburg.

<sup>3</sup> Johann Matthias Gessner (1691—1761), profesor la Leipzig și Göttingen.

Morhof<sup>1</sup> și câștigai astfel o idee generală despre atâtea ciudățenii ale științei și vieții. Prin această sîr-guință continuă și înfrigurată, desfășurată ziua și noaptea, mă încurcai însă mai mult decît mă lămurii și mă rătăcii și mai mult cînd descoperii în biblioteca tatei dicționarul lui Bayle<sup>2</sup> și mă adîncii în el.

O convingere fundamentală, care mi se impunea, era aceea despre însemnătatea limbilor vechi, căci din confuzia literară în care trăiam se degaja cel puțin ideea că în aceste limbi se află păstrate modelele elocinței și ale tuturor celorlalte lucruri demne a fi cunoscute și pe care lumea le-a posedat vreodată. Limba ebraică și studiile biblice trecuseră acum pe planul al doilea, de asemenea limba greacă, cunoștințele mele în această limbă nedepășind *Noul Testament*. Cu atît mai serios însă mă țineam de limba latină, ale cărei opere pilduitoare ne sînt mai apropiate și în care, în afară de strălucitele ei producții originale, găsim traduceri cele mai de seamă, contribuție a tuturor timpurilor, ca și operele celor mai mari învățați. Citeam deci mult în această limbă, cu mare ușurință și credeam că-i înțeleg pe autori, fiindcă nu-mi scăpa nimic din sensul lor literal. Am încercat de aceea un mare necaz, atunci cînd am auzit că Grotius<sup>3</sup> afirmase cu trufie că îl citește pe Terențiu cu totul altfel decît un copil de școală. Ce fericită este mărginirea tineretului, ba chiar aceea a tuturor oamenilor, atunci cînd în fiecare moment al vieții lor se socotesc perfecți și fără să se întrebe ce este adevărat sau fals, înalt sau adînc, nu se preocupă decît de ceea ce le este lor potrivit.

---

<sup>1</sup> Daniel George Morhof (1639—1691), profesor de poetică la Rostock.

<sup>2</sup> Pierre Bayle (1647—1706), filozof materialist francez. *Dicționarul istoric și critic* a apărut între 1695—1697.

<sup>3</sup> Hugo Grotius (1583—1645), jurist și om de stat olandez.

Astfel am învățat limba latină, întocmai ca pe cea germană, franceză și engleză, numai prin deprindere, fără regule și teorie. Cine cunoaște starea de atunci a învățămîntului nu se va mira aflînd că am trecut peste gramatică și retorică ; totul mi se părea a merge de la sine, păstram în ureche cuvintele, formele și flexiunile lor și mă foloseam cu ușurință de limbă pentru a scrie și pălăvrăgi.

Ziua de Sfîntul Mihail, adică timpul la care trebuia să mă duc la universitate, se apropia și sufletul mi-era deopotrivă de agitat de împrejurările vieții, ca și de știință. Repulsia față de orașul natal se contura din ce în ce mai limpede în sufletul meu. Prin plecarea lui Gretchen fusese smulsă inima tinerei plante care eram pe-atunci și trebui să treacă timp pentru a-mi înstruna din nou coardele și pentru a depăși printr-o nouă creștere ceea ce pierdusem. Rătăcirile mele pe străzile orașului încetaseră ; nu mai făceam decît drumurile necesare, ca oricare altul. În cartierul unde locuise Gretchen nu mă mai duceam niciodată, nici măcar în apropierea lui și, după cum nu mai puteam suferi vechile ziduri și turnuri, începu să-mi dispacă aspectul orașului ; tot ce altădată mi se păruse venerabil, îmi apărea acum în imagini deformate. Ca nepot al primarului nu-mi rămăseseră ascunse păcatele unei astfel de republici, cu atît mai mult cu cît toți copiii simt o mirare deosebită și întreprind cercetări zeloase ori de cîte ori ceva pentru care simțiseră pînă atunci venerație începe să le devină suspect. Revolta inutilă a oamenilor drepecți în luptă cu aceia care, sollicitați de partide, pot fi corupți, îmi devenise limpede. Uram nedreptatea din adîncul inimii, căci toți copiii sînt rigoriști în ce privește morala. Tata, care lua parte la treburile orașului numai ca simplu particular, își exprima cu vivacitate amărăciunea lui asupra atîtor laturi negative ale vieții publice. Nu-l vedeam

oare închizându-se între zidurile casei lui după atâtea studii, osteneli, călătorii și o formație variată, ducînd o viață retrasă, așa cum eu nu-mi puteam dori ? Toate acestea apăsau pe inima mea ca o povară grea, de care nu mă puteam libera decît făcîndu-mi un alt plan de viață, diferit de acela ce-mi fusese trasat. În gîndurile mele mă scuturam de studiile juridice, consacrîndu-mă numai limbilor, antichităților, istoriei și tuturor celor ce izvorăsc din acestea.

Plăcerea cea mai mare mi-o făcea însă imitarea poetică a tuturor celor ce observam la mine, la alții și în natură. O făceam cu o ușurință din ce în ce mai mare, fiindcă totul pornea din instinct, fără ca vreo atitudine critică să mă poată înșela. Și cu toate că nu mă încredeam pe deplin în producțiile mele, puteam să le consider defectuoase, dar nu cu totul vrednice să fie aruncate la coș. Dacă unul sau altul din aspectele lor erau criticate, rămîneam statornic în părerea intimă că ele pot fi perfecționate și că, odată și odată, voi putea ocupa un loc de cînstă alături de Hagedorn, Gellert și alții de felul lor. Numai că o astfel de menire, singură, nu mi se părea destul de plină și satisfăcătoare. Voiam să mă consacru mai bine și cu toată seriozitatea studiilor temeinice amintite mai sus, de la care speram nu numai un progres în cunoașterea antichității, din care să profite propriile mele opere, dar și o catedră universitară, lucrul cel mai demn a fi rîvnit de un tînăr care dorește să se formeze pe sine și să contribuie la formarea altora.

Cu aceste idei, ochii mei erau ațintiți către Göttingen. Întreaga mea încredere se îndrepta către oameni ca Heyne<sup>1</sup>, Michaelis<sup>2</sup> și alții, iar dorința mea cea

<sup>1</sup> *Christian Gottlob Heyne* (1729—1812), filolog, profesor de retorică la Göttingen.

<sup>2</sup> *J. D. Michaelis* (1717—1791), teolog și orientalist din Göttingen.

mai aprinsă era să mă aștern la picioarele lor și să le sorb învățătura. Tata rămânea însă neclintit. Oricât unii din prietenii casei noastre, care erau de părerea mea, încercaseră să-l influențeze, el rămânea statornic în ideea lui că trebuie să mă duc la Leipzig. Eu însă am rezistat, luînd hotărîrea ca, în ciuda părerilor și a voinței sale, să întreprind studiile și să duc viața pe care o doream. Îndărătnicia tatei, care, fără să știe, se opunea planurilor mele, mă întări în impietatea, ce nu-mi dădea nici o remușcare, de a-l asculta ceasuri întregi arătîndu-mi și repetîndu-mi cum se vor desfășura studiile și viața mea la universitate și în lume.

Fiindcă orice nădejde de a mă duce la Göttingen îmi fusese retezată, îmi îndreptai acum privirea către Leipzig. Ernest<sup>1</sup> îmi apărea acolo ca o lumină puternică, Morus<sup>2</sup> îmi inspira și el multă încredere. În fantezia mea gîndeam la o dezvoltare contrarie a evenimentelor sau mai degrabă îmi ridicam un castel de fum pe o temelie oarecum solidă. Faptul de a-ți trasa mai dinainte drumul vieții mi se părea romantic și vrednic de cinste și cu atît mai puțin fantastic cît Griesbach<sup>3</sup> făcuse pe aceleași drumuri mari progrese, obținînd laude deosebite. Bucuria ascunsă a unui prizonier, cînd a scăpat de lanțurile sale și a tăiat zăbrelele închisorii lui, n-a putut fi mai mare decît a mea, văzînd că zilele trec cu repeziciune și că oc-tombrie se apropie. Anotimpul neprietenos, drumurile proaste despre care toată lumea se grăbea să povestească ceva, nu mă speriau. Ideea că ar trebui poate să mă opresc pe vreme de iarnă, într-un loc străin, nu

<sup>1</sup> J. A. Ernesti (1707—1781), profesor de retorică și teologie.

<sup>2</sup> S. F. Morus (1736—1792), profesor de filozofie.

<sup>3</sup> J. J. Griesbach (1745—1812), cunoscut prin cercetările sale asupra Noului Testament.

mă tulbura. Numai starea mea prezentă mi se părea posomorâtă ; restul, ceea ce nu cunoșteam din lume îmi apărea luminos și surîzător. Astfel îmi făuream eu visele, singurele după care mă conduceam, făgăduindu-mi, în depărtare, fericire și mulțumire.

Oricît aş fi tănuvit faţă de ceilalţi planurile mele, nu le puteam însă ascunde surorii mele, care, după ce se sperie mai întâi de ele, se linişti când îi făgăduii s-o aduc la mine, pentru ca să se bucure şi ea de admirabila situaţie pe care urma s-o cuceresc şi pentru a o face părtaşă la fericirea mea.

Sosi în sfârşit Sfîntul Mihail, multaşteptatul, şi împreună cu librarul Fleischer şi cu soţia lui, care voia să-şi viziteze tatăl în Wittenberg, părăsii cu plăcere scumpul oraş în care mă născusem şi crescusem şi pe care acum îl lăsam în urmă ca şi cum n-ar mai fi trebuit să păşesc în el niciodată.

Astfel, în anumite epoci, copiii se despart de părinţi, servitorii de stăpîinii lor, favoriţii de protectori şi o astfel de încercare de a te aşeza pe propriile tale picioare, de a deveni independent, de a trăi pentru tine însuţi, fie că reuşeşte fie că nu, este întotdeauna conformă cu voinţa naturii.

Ieşirăm pe Poarta Sfinţilor şi nu după multă vreme lăsarăm în urma noastră oraşul Hanau ; ajunserăm în nişte ținuturi, care prin noutatea lor îmi atraseră atenţia deşi nu prezentau în acel anotimp nimic plăcut. O ploaie necontenită stricase drumurile, care nu erau atît de bine întreţinute, cum le-am găsit mai tîrziu. Călătoria noastră nu era din această pricină nici plăcută, nici nu se desfăşura în condiţii fericite. Datoresc totuşi vremii umede contemplarea unui fenomen natural, foarte rar, căci nici eu n-am mai văzut ceva asemănător vreodată, nici n-am auzit pe alţii că l-ar fi observat. Urcam în timpul nopţii înălţimea dintre Hanau şi Celnhausen şi, deşi era în-

tuneric, preferam să mergem pe jos, decît să ne expunem primejdiei și incomodității acestei porțiuni de drum. Deodată am zărit pe partea dreaptă a șoselei, într-o adîncitură, un fel de amfiteatru strălucitor luminat. Într-un spațiu de forma unei pîlnii, pîlpîiau nenumărate luminițe, așezate unele peste altele ca pe niște trepte și strălucirea lor era atît de puternică încît orbea privirile. Ceea ce ne umplea însă de o uimire mai mare era faptul că luminițele nu stăteau liniștite, ci săreau încoace-și-ncolo, de sus în jos, dimpotrivă și în toate părțile. Cele mai multe însă nu se mișcau și sclipeau mai departe. M-am lăsat cu supărare smuls de la acest spectacol, pe care aș fi dorit să-l observ mai bine. La întrebarea mea, surugiul n-a vrut să-mi dea nici o explicație, mi-a spus însă că în apropiere se află o veche carieră de piatră, umplută cu apă. Nu pot să precizez dacă ceea ce am văzut era un pandemoniu de licurici sau o societate de mici făpturi luminoase.

Prin Turingia drumurile deveniră și mai rele, și trăsura noastră rămase împotmolită, o dată cu căderea nopții, în apropiere de Auerstädt. Ne găseam departe de orice locuință omenească și ne dădurăm toate silințele pentru a ne despotmoli. Nu mi-am cruțat nici o osteneală și mi-am întins se vede prea mult tendoanele pieptului, căci am simțit curînd după aceea o durere, care dispărea și revenea, pentru a nu scăpa definitiv de ea decît după mulți ani.

Dar tot în acea noapte, ca și cum ea ar fi fost hotărîită unor destine schimbătoare, am simțit după un eveniment fericit un necaz cam ridicol. Întîlnisem la Auerstädt o pereche distinsă care, întîrziind în drumul ei datorită unor împrejurări asemănătoare, tocmai sosise acolo : un domn deosebit de impunător, de o vîrstă potrivită, cu foarte frumoasa lui soție. Extrem de prevenitori, ei ne invitară să luăm masa

împreună, iar eu mă simții fericit cînd doamna îmi adresă un cuvînt prietenos. Cînd însă fui trimis să grăbesc aducerea supei care întîrzia, și cum nu eram de loc obișnuit cu vegherea îndelungă și cu ostenelele călătoriei, m-a cuprins o nevoie de somn atît de nestăpînită, încît moțaiam umblînd ; întorcîndu-mă cu pălăria pe cap în odaie, fără să observ că ceilalți își făceau rugăciunea dinaintea mesei, mă așezai inconștient în spatele scaunului, neînchipuindu-mi că prin purtarea mea stingheream acel moment de pioșie. Înainte de a lua loc, doamna Fleicher, căreia nu-i lipsea nici spiritul nici limba, îi rugă pe străini în chipul cel mai vesel, să nu se mire de ce văd : tînărul tovarăș de călătorie are talent pentru a deveni un adept al sectei quakerilor, care cred că nu-l pot sluji mai bine pe Dumnezeu și pe rege, decît păstrîndu-și pălăria pe cap. Frumoasa doamnă, care nu-și putea ține rîsul, deveni în chipul acesta și mai frumoasă. Eu însă aș fi dat orice pentru a nu mai fi cauza unei veselii care o prindea atît de bine. Abia mi-am scos însă pălăria, că toate persoanele, după obiceiul lor curtenitor, încetară a glumi și, grație celui mai bun vin din pivnițele lor, înlăturară osteneala, supărarea și toate neplăcerile trecute.

Cînd am sosit la Leipzig, era tocmai vremea bîlciului, care îmi făcu o deosebită plăcere, căci întîmpinam aici o continuare a stărilor de-acasă, mărfuri și vînzători cunoscuți, așezați însă în alte piețe și într-o altă ordine. Am străbătut piața și dughenile cu mult interes, dar atenția mi-a fost îndeosebi atrasă, prin hainele lor ciudate, de oamenii ținuturilor din răsărit, polonezi și ruși, dar mai cu seamă de greci, a căror înfățișare impunătoare și ale căror costume respectabile îmi plăceau foarte mult.

Dar via mișcare a bîlciului trecu repede și începui atunci să descopăr orașul, cu înaltele și frumoasele

lui clădiri construite în același stil. Leipzigul îmi făcu o excelentă impresie și nu se poate tăgădui că, mai ales în tihna duminicilor și sărbătorilor, avea ceva impunător în el, după cum străzile lui în lumina lunii, pe jumătate luminate pe jumătate umbrite, mă îmbiau la plimbări îndelungi.

Asemuind-o cu vechile deprinderi, noua mea stare nu mă satisfăcea însă îndeajuns. Leipzig nu evocă privitorului timpurile de altădată. În monumentele sale se vedește o epocă nouă, de curînd încheiată, producătoare de activitate comercială, prosperitate și bogăție. Îmi plăceau totuși cu osebire clădirile care mi se păreau enorme, cu fațada pe două străzi, înalte pînă la cer, și care, cu marile lor curți, cuprinzînd o întreagă populație burgheză, sînt asemenea unor mari cetăți sau chiar unor jumătăți de oraș. M-am instalat într-una din aceste curioase curți, în Feuerkugel, între Piața Veche și Piața Nouă. Aveam cîteva camere drăguțe, cu ferestrele spre curtea animată din pricină că servea drept pasaj, camere locuite în timpul bîlciului de librarul Fleischer și care apoi îmi rămaseră mie pentru un preț convenabil. Alături de camera mea locuia un teolog, bine pregătit în specialitatea lui, o minte ordonată, dar sărac și neliniștit din pricina viitorului, deoarece suferea de ochi. Se îmbolnăvisese din cauza lecturilor îndelungi făcute pînă la căderea nopții, ba chiar, pentru a economisi uleiul, și la lumina lunii. Bătrîna noastră gazdă era plină de bunătate pentru el, prietenoasă cu mine și cu grijă pentru amîndoi.

M-am dus în grabă cu scrisoarea mea de recomandare la consilierul de curte Böhme<sup>1</sup>, un discipol

---

<sup>1</sup> J. G. Böhme (1717—1780), profesor de istorie și jurisprudență.

al lui Mascov<sup>1</sup>, devenit acum urmașul lui și care preda istoria și dreptul public. Un om mărunț, în-  
desat și vioi mă primi cu destulă prietenie și mă pre-  
zentă soției sale. Amândoi, ca și celelalte persoane,  
cărora le făcui vizite de politețe, îmi dădură cele mai  
bune speranțe în legătură cu succesul șederii mele  
la Leipzig. La început n-am mărturisit însă nimănui  
ce anume plănuiam, deși abia așteptam momentul  
potrivit, în care urma să declar că renunț la studiile  
juridice și mă îndrept către cele clasice. Așteptam  
prudent ca soții Fleischer să plece, pentru ca proiectul  
să nu fie prea repede dezvăluit familiei mele.  
După aceea mă dusei însă fără întârziere la Böhme,  
cărui credeam că-i pot încredința mai întâi gândul  
meu, mărturisindu-i-l cu multă hotărâre. Cuvintele  
mele n-au fost însă bine primite. Ca istoric și spe-  
cialist în dreptul public, Böhme avea o ură declarată  
pentru tot ce mirosea a literatură. Din nefericire,  
n-avea cele mai bune relații cu acei care o cultivau  
și îndeosebi pe Gellert, despre care, în chip impru-  
dent, mă exprimasem cu cea mai mare încredere, nu  
putea de loc să-l sufere. I se părea de netolerat fap-  
tul de a trimite profesorilor de literatură un ascultă-  
tor fidel și să se lipsească el de unul, și încă în ast-  
fel de împrejurări. De aceea, pe nepusă masă, îmi  
ținui o predică plină de dojană, în care declara so-  
lemn că n-ar putea autoriza un astfel de pas fără  
știrea părinților mei, chiar dacă ar fi de acord cu el,  
ceea ce nu era cîtuși de puțin cazul. Defăimă apoi cu  
pasiune filologia și studiul limbilor; dar mai ales  
exercițiile poetice, pe care le făcusem să se zărească  
la capătul perspectivei. Încheie în cele din urmă cu  
considerația că, dacă vreau să mă apropiu de studiul

---

<sup>1</sup> J. J. Mascov (secolul al XVIII-lea), profesor de drept și istorie.

celor vechi, o pot face cu mult mai bine pe calea jurisprudenței. Îmi aminti de atîția juriști eleganți, de Eberhard Otto<sup>1</sup> și de Heineccius<sup>2</sup>, îmi făgădui munți de aur făcuți din antichitățile romane și din istoria dreptului și îmi dovedi clar ca lumina zilei că nu voi face nici măcar un ocol, dacă voi rămîne la proiectul meu, după o chibzuință mai matură și cu aprobarea părinților mei. În cele din urmă mă rugă cu prietenie să mă mai gîndesc la toate acestea și să-i comunic părerile mele, deoarece era necesar să iau o hotărîre în vederea începerii cursurilor.

Era foarte amabil din partea lui că nu voia să-mi smulgă consimțămîntul chiar în acel moment. Argumentele sale și importanța cu care le rostea convinscă tineretea mea nehotărîtă, făcîndu-mă să văd abia atunci greutățile unui lucru, care în gîndurile mele îmi apăruse atît de simplu. Doamna consilier Böhme mă invită la ea curînd după aceea. O găsii singură. Nu mai era o femeie tînără și era foarte bolnăvicioasă, nespus de blîndă și delicată și întruchipa față de bărbatul ei, a cărui bunătate era cam zgomoasă, un contrast cîtigoric. Din vorbă în vorbă mă readuse la convorbirea avută cu soțul ei și îmi prezentă încă o dată lucrurile atît de prietenoase, amabil și înțelept, încît n-am mai putut rezista ; puținele mele rezerve cedară și ele.

Soțul ei îmi rîndui orele de studiu ; trebuia să audiez cursuri de filozofie, istoria dreptului, instituții și alte cîteva încă. Consimții la toate acestea ; dar obținui să pot frecventa istoria literaturii la Gellert și, pe deasupra, seminarul acestuia.

Venerația și iubirea cu care tot tineretul îl înconjură pe Gellert erau neobișnuite. Îl vizitasem mai

<sup>1</sup> Profesor la Duisburg și Utrecht (1685—1756).

<sup>2</sup> *Johann Gottlieb Heineccius* (1681—1741), profesor de filozofie și drept la Halle și Frankfurt.

dinainte și fusesem primit cu multă prietenie. Nu era prea înalt, avea o înfățișare delicată, dar nu vlăguită, niște ochi blânzi, mai degrabă triști, o frunte foarte frumoasă, un nas acvilin nu prea pronunțat, o gură fină, totul încadrat într-un oval plăcut ; aceste amănunte făceau prezența lui binefăcătoare și foarte dorită. Trebuia să-ți dai oarecare osteneală pentru a ajunge la el ; doi discipoli de-ai săi păreau ca niște preoți care păzesc un sanctuar, în care nu-i era oricui permis să pătrundă și nici la orice oră. O astfel de măsură era de altfel necesară, căci Gellert și-ar fi jertfit tot timpul său, dacă ar fi primit și satisfăcut pe toți acei care voiau să se apropie de el cu încredere.

Am audiat la început cursurile cu sîrguință și fidelitate, dar filozofia nu-mi era de nici un ajutor. Mi se părea curios că logica, sub pretextul că demonstrează întrebuintarea lor, analizează, izolează și, în același timp, distruge acele operații ale spiritului pe care încă din copilărie le executam cu cea mai mare ușurință. Despre lucruri, lume și Dumnezeu mi se părea că știu cam tot atît cît și profesorul meu și în unele locuri mi se părea că treaba schiopătează. Situația se prelungi totuși cam pînă către lăsata secului, cînd delicioasele gogoși care ieșeau calde de la cup-tor chiar în apropiere de locuința profesorului Winkler și în jurul orei lui, ne întîrzieau într-atîta de la curs, încît caietele noastre deveniră din ce în ce mai afîinate, pînă ce se topiră și se pierdură cu totul, o dată cu zăpada, către primăvară.

În ce privește prelegerile juridice, lucrurile luară de asemenea o întorsătură proastă, căci știam tot atît cît dorea profesorul nostru să ne învețe. Silința mea îndărătnică de a lua note la curs încetini treptat ; găseam foarte plicticos să mai notez încă o dată ceea ce repetasem de atîtea ori cu tata, întrebîndu-l sau

dându-i răspunsuri, încît toate acele cunoștințe se întipăriseră pentru totdeauna în mintea mea. Răul rezultat din faptul că un tînăr școlar ca mine învățase prea multe s-a dovedit și mai tîrziu, atunci cînd am constatat că răpisesem exercițiilor de limbă și cunoștințelor preliminare un timp pe care îl consacrasem așa-ziselor realități, care mai mult distrează decît educă, atunci cînd nu sînt predate metodic și complet.

Amintesc în treacăt și o altă greutate de care se loveau studenții. Profesorii, ca de altfel oricare alți funcționari, nu pot avea cu toții aceeași vîrstă. Cei mai tineri predau numai ceea ce doresc ei să învețe și ceea ce epoca lor nu cunoaște bine încă, așa încît ei își completează cultura spre paguba auditorilor care nu învață lucrurile de care au nevoie, ci acele despre care profesorul crede că îi sînt necesare lui. Dimpotrivă, printre profesorii bătrîni, mulți s-au oprit în loc și predau numai o știință încremenită, pe care epoca o consideră inutilă și eronată. Din aceste împrejurări rezultă un trist conflict, în care mințile tinere se zbat și pe care nu-l pot aplana decît profesorii de vîrstă mijlocie, îndeajuns de pregătiți și formați, dar activînd încă pentru dezvoltarea științei și reflecțiunii.

În felul acesta ajunsesem să cunosc mai multe lucruri decît putusem ordona în mintea mea și astfel crescui în mine o nemulțumire, însoțită de diferite mici neplăceri ale vieții, așa cum se întîmplă cînd schimbi mediul și intri în noi condiții de existență. Prima observație pe care mi-au adresat-o femeile era în legătură cu chipul în care mă îmbrăcam, căci ajunsesem la Universitate echipat într-un fel cam ciudat.

Tata, care nu ura nimic mai mult decît lucrurile inutile, pierderea de vreme și a prilejului de a o întrebuința cu folos, ducea atît de departe economia lui de timp și de puteri, încît plăcerea lui cea mai mare

era, cum se zice, să omoare două muște dintr-o singură lovitură. Din pricina aceasta, toți servitorii lui trebuiau să mai aibă încă o funcție în casa noastră. După cum de multă vreme își scria singur tot ce îi era necesar, iar mai târziu îi dicta tînărului de care am mai pomenit, găsisese acum că e mai avantajos să angajeze ca slujitori oameni pricepuți în ale croitoriei, care făceau nu numai livrelele servitorilor, dar și hainele lui și ale copiilor, ca și toate cîrpele de trebuință.

Purta de grijă să-și procure stofele și furniturile cele mai bune, pe care le cumpăra la bîlciuri de la negustorii străini, punîndu-le apoi la păstrare. Mi-aduc aminte că vizita de fiecare dată pe patronii din Löwenigh în Aachen și că încă din copilărie îmi făcuse cunoștință cu aceștia și alți negustori excelenți. Lua toate măsurile ca furnitura să fie bună și își făcea rezerve suficiente de fel de fel de stofe, serjuri, țesături de Göttingen și căptușelile trebuincioase, așa încît, dacă n-ar fi fost vorba decît de materiale, ne-ar fi mers cît se poate de bine. Forma strica însă totul, căci, deși croitorii noștri de casă erau destul de buni pentru a coase o haină tăiată de alții, la noi ei trebuiau să și croiască, lucru la care nu prea erau meșteri. La toate acestea se mai adăuga și faptul că tata își ținea foarte bine și curat costumele, astfel că în cursul anilor mai mult le păstra decît le întrebuița, ceea ce îl făcea să aibă o preferință pentru diferite croieli și podoabe învechite, care dădeau o înfățișare ciudată hainelor noastre.

În felul acesta se constituise și garderoba cu care venisem la Universitate; era completă și arătoasă, aveam chiar și un costum cu galoane. Obişnuit cu această îmbrăcăminte, mă credeam destul de spilkuit; dar după cîtva timp prietenele mele mă convinseseră, mai întîi prin uşoare tachinări, apoi prin argumente,

că arătam ca picat din lună. Deși lucrul mă necăjea, nu vedeam la început cum aş fi putut ieşi din încurcătură. Când însă domnul von Masuren, care juca roluri de moşier şi era foarte iubit de public, apărut o dată pe scenă într-un costum ca al meu şi provocă râsul mai mult prin înfăţişarea lui decât prin nerozie, m-am hotărât deodată să dau întreaga mea garderobă în schimbul uneia la modă, fapt care o şi împuţină considerabil.

După trecerea acestui examen, am trebuit să mai dau însă şi un altul, care mi se păru cu mult mai neplăcut, deoarece privea un lucru mai greu de schimbat şi de îndepărtat.

Eram născut şi crescut în dialectul sud-germanic şi cu toate că tata se străduia să vorbească totdeauna o limbă curată, făcându-ne şi pe noi, încă din copilărie, atenţi la lipsurile acelui idiom şi înzestrându-ne astfel cu o vorbire corectă, îmi rămăseseră totuşi anumite particularităţi mai adânci, pe care le puneam cu plăcere în relief, deoarece îmi erau dragi datorită naivităţii lor, dar din pricina cărora noii mei concetăţeni îmi făceau acum observaţii. Germanul din sud şi mai cu seamă acel care trăieşte pe malurile Rinului şi ale Mainului — căci marile fluvii, întocmai ca şi ţarmul mării, exercită o acţiune înviorătoare — se exprimă cu multe metafore, aluzii şi proverbe, acestea din urmă corespunzând iscusinţei sale în cunoaşterea oamenilor. Vorbind astfel, el este adeseori aspru în felul exprimării sale, adecuate la scopul ei. Auzind vreo vorbă ca acestea, o ureche mai gingaşă se poate simţi jignită.

Fiecare provincie îşi iubeşte dialectul, căci acesta este elementul în care respiră sufletul. Este cunoscută îndărătnicia cu care graiul saxon a dominat şi un timp a şi exclus celelalte graiuri. Îndurasem mulţi ani acest regim pedant şi numai printr-o rezistenţă

îndelungată au putut felurile provincii să intre din nou în drepturile lor. Ce a putut suferi un tânăr plin de vioiciune sub eternii lui preceptori, poate ușor să înțeleagă acel care se gândește că, o dată cu schimbarea accentului mai ușor acceptată, i se cerea să sacrifice și felul său de a gândi, de a imagina, sentimentele și caracterul său patriotic. Această exigență de nesuferit pornea de la bărbați și femei cultivate, a căror convingere nu mi-o puteam însuși și a căror nedreptate o simțeam, fără să mi-o pot lămuri. Trebuia să-mi interzic aluziile la anumite pasaje biblice fundamentale, ca și întrebuițarea cinstitelor expresii ale cronicelor. Trebuia să uit că citisem pe Geiler von Kaisersberg<sup>1</sup> și să mă lipsesc de folosința proverbelor, care, în locul unei vorbiri șovăitoare, știu să spună lucrurilor pe nume. Trebuia să mă lepăd de tot ce îmi însușisem cu vioiciunea tinereții. Mă simțeam paralizat înăuntrul meu și nu mai știam cum să vorbesc despre lucrurile cele mai obișnuite. Auzeam pe de altă parte că trebuie să vorbesc cum se scrie și să scriu cum se vorbește, în timp ce vorbirea și scrierea îmi apăreau ca două lucruri cu totul deosebite, fiecare afirmându-și drepturile sale proprii. Auzeam apoi în dialectul saxon unele expresii care pe hîrtie n-ar fi avut o înfățișare din cele mai bune.

Oricine află aci despre influența pe care au avut-o asupra unui tânăr student anumiți bărbați și femei instruite, erudiți și alte persoane cu trecere în societate, își va spune, chiar dacă n-aș fi comunicat lucrul mai dinainte, că ne găsim la Leipzig. Fiecare dintre universitățile germane are o caracteristică a ei, deoarece patria noastră fiind lipsită de o cultură comună, fiecare loc își păstrează felul lui de a fi și își

---

<sup>1</sup> J. G. von Kaisersberg (1445—1510), predicator la catedrala din Strassburg.

dezvoltă pînă la ultimele consecințe particularitățile lui caracteristice. Universitățile nu fac excepție de la aceasta. La Jena și Halle moravurile brutale erau împinse pînă la extrem; vigoarea fizică, abilitatea la scrimă, cea mai sălbatică legitimă apărare erau acolo la ordinea zilei. O astfel de stare nu poate înflori decît în cea mai vulgară viață de petreceri. Relațiile dintre studenți și locuitorii acelor orașe, oricît ar fi fost de deosebite, coincideau însă prin faptul că sălbaticul intrus n-avea nici o considerație pentru cetățeanul localnic, considerîndu-se drept o ființă neatinată, înzestrată cu privilegiul oricărei libertăți și insolente. La Leipzig însă studentul nu putea fi altfel decît galant, dacă voia să aibă relații cu locuitorii bogați și distinși ai orașului.

Orice formă a galanteriei, cînd ea nu se ivește ca o eflorescență a unui fel mai înalt de viață, poate apărea limitată, împietrită și poate chiar, din anumite puncte de vedere, cam neroadă. Astfel, sălbaticii vînători de pe țărmurile rîului Saale puteau crede că sînt neapărat superiori păstorilor domesticiți de pe Pleisse. Scrierea lui Zachariä *Ländärosul* va rămîne totdeauna un prețios document, în care se vedește felul de a trăi și de a simți al oamenilor de atunci, după cum poeziile aceluiași autor vor rămîne valoroase pentru toți aceia care ar dori să-și formeze o idee despre starea lipsită de vigoare, dar amabilă prin inocența și naivitatea ei, a vieții de societate de atunci.

Toate moravurile, care rezultă din relațiile de fapt ale unei comunități, își păstrează interesul lor, încît mulți dintre contemporanii mei își vor mai aduce aminte de poemul eroic al lui Zachariä. Unul singur dintre academicii mei concetățeni se considera destul de bogat și independent pentru a juca feste opiniei publice. Îl vedeai bînd cîte un aldămaș cu birjarii ora-

şului, apoi, ca şi cum ar fi fost stăpînul lor, se to-  
lănea în trăsură, mîna caii de pe capră sau le răs-  
turna, ca şi cum totul ar fi fost o glumă foarte reu-  
şită, apoi plătea pagubele sau eventualele cucuie, dar  
nu ofensa pe nimeni. Părea numai că batjocoreşte  
publicul în masă. Într-o zi, frumos îmbrăcat, în pan-  
tofi şi ciorapi lungi, puse mîna, împreună cu un to-  
varăş de-al lui, pe măgarii morarului şi, pe o vreme  
minunată de promenadă, uimind pe toţi cei care se  
plimbau, călăriră pe măgari cu toată seriozitatea,  
înconjurînd oraşul. Cînd cîţiva oameni înţelepţi îl  
mustrară pentru isprava aceasta, el îi asigură cu  
toată naivitatea că a făcut-o numai pentru a vedea  
ce a putut să simtă, într-o împrejurare asemănătoare,  
domnul nostru Isus Cristos. N-a găsit însă nici un  
imitator şi puţini tovarăşi de farse. Studenţii mai bo-  
gaţi şi cu oarecare vază aveau toate motivele să se  
arate respectuoşi faţă de burghezimea comercială a  
oraşului şi să se silească a-şi însuşi forme exterioare  
cuvîincioase, cu atît mai mult cu cît întreaga această  
aşezare omenească era un model de moravuri fran-  
tuzeşti. Profesorii, oameni cu stare datorită averii lor  
proprii şi bunelor prebende, nu erau dependenţi de  
elevii lor, iar cei mai mulţi dintre fiii ţinutului in-  
struiţi în şcolile princiare şi în alte gimnazii şi aş-  
teptînd situaţii în stat, nu îndrăzneau să se elibe-  
reze de moravurile tradiţionale. Apropierea de  
Dresda, supravegherea exercitată de acolo, pietatea  
autorităţii universitare superioare, nu puteau rămîne  
fără influenţă morală, ba chiar şi religioasă.

La început felul acesta de viaţă nu m-a supărat.  
Scrisorile mele de recomandare mă introduseseră în  
casele bune ale oraşului, ale căror cercuri înrudite  
mă primiră de asemeni. Cum însă am simţit curînd  
că societatea avea cîte o observaţie de făcut cu pri-  
vire la mine, iar eu, după ce mă îmbrăcasem după

modă și vorbeam în limba ei, începui să-mi dau seama că profitasem puțin de pe urma șederii mele la universitate, am început să mă lenevesc și să neglijez îndatoririle mondene ale vizitelor și celelalte cerințe sociale. M-aș fi sustras și mai devreme din toate aceste relații, dacă nu m-ar fi reținut timiditatea și respectul pentru consilierul de curte Böhme, precum și încrederea și simpatia pentru soția sa. Consilierul n-avea, din păcate, darul fericit de a ști cum se procedează cu oamenii tineri, cum să le câștigi încrederea și cum să-i conduci, potrivit fiecăruia. Nu profitam în nici un fel vizitându-l ; soția lui arăta însă un interes sincer pentru mine. Starea ei bolnăvicioasă o reținea totdeauna acasă. Mă invita în unele seri la ea și știa, deși eram bine crescut, dar nu cunoșteam încă purtarea în societate, să mă îndrumeze și s-o îndrepte în anumite detalii exterioare. În aceste seri venea o singură prietenă a ei, dar cum aceasta era mai autoritară și mai pedantă, îmi dis plăcea cu totul și, pentru a mă împotrivi ei, comiteam uneori acele impoliteți de care stăpîna casei mă dezobișnuise. Amîndouă aveau însă destulă răbdare cu mine și mă învățară pichet, ombră și toate acele jocuri a căror cunoaștere este considerată indispensabilă în societate.

Doamna Böhme a avut însă cea mai mare influență asupra gustului meu literar, desigur mai mult într-un sens negativ, dar într-un acord desăvîrșit cu criticii vremii. Producția atît de diluată a lui Gottsched<sup>1</sup> inundase lumea germană cu un adevărat potop, care amenința să atingă și culmile cele mai înalte. Pînă cînd o astfel de inundație să se retragă și mîlul să se usuce, trebuie să treacă multă vreme și cum numărul poeților imitatori este foarte mare în orice epocă,

---

<sup>1</sup> *Johann Christoph Gottsched* (1700—1766), literat german, a avut o influență foarte mare asupra dezvoltării literaturii germane, preconizînd imitarea clasicismului francez.

imitarea manierei superficiale și diluate a lui Gottsched produsese o pustiire, de care timpul nostru abia dacă-și face o idee. A numi răul rău era plăcerea cea mai mare, ba și triumful criticilor din acea vreme. Oricine poseda un grăunte de judecată și cunoștea superficial pe scriitorii vechi și ceva mai bine pe cei noi, se și credea înzestrat cu o unitate de măsură pe care ar fi putut-o aplica oriunde. Doamna Böhme era o femeie instruită, care se opunea lucrărilor neînsemnate, slabe sau vulgare; era pe deasupra soția unui om care nu iubea poezia și nu admitea nici ceea ce soția sa ar fi încuviințat. Cîtva timp ea mă ascultă cu răbdare cînd îmi luam îndrăzneala să-i recit versuri și proză de poeți cunoscuți, cu faimă bună, căci știam să recit pe dinafară ceea ce îmi plăcuse cît de cît. Toleranța ei n-a durat însă mult. Cea dintîi operă pe care o distruse fără milă a fost *Poezii la modă* de Weisse<sup>1</sup>, care era mereu recitată cu vii aplauze și mă desfătase într-un chip deosebit. Dacă priveam însă lucrurile mai de aproape, nu puteam să nu-i dau dreptate. De cîteva ori mi-am luat și curajul să-i recit, anonim, cîteva din poeziile mele, căroră nu le merseă însă mai bine decît celorlalte. Astfel, în scurt timp, cele mai frumoase și mai colorate pajiști din Parnasul german, prin care rătăceam cu atîta plăcere, fură cosite cu neîndurare, iar eu mă văzui silit să întorc fînul uscat și să disprețuiesc ca pe niște lucruri moarte, opere care cu puțin timp înainte îmi făcuseră o bucurie atît de mare.

Acestor învățături ale doamnei Böhme le veni într-ajutor fără s-o știe, profesorul Morus, un om neobișnuit de blînd și de prietenos, pe care îl cunoscusem la masa consilierului de curte Ludwig, și care mă primi foarte amabil, cînd îndrăznii să-l vizitez. Informîndu-mă la el cu privire la antichitate nu i-am

<sup>1</sup> Ch. F. Weisse (1726—1804), autor german de comedii.

ascuns ce anume îmi plăcea în scrierile autorilor noi și cum el îmi vorbi despre aceste lucruri cu mai multă liniște decît doamna Böhme, dar și cu mai multă temeinicie, ceea ce era cu atît mai dureros pentru mine, îmi deschise ochii, la început spre supărarea mea, dar mai tîrziu spre uimirea și edificarea mea.

La toate acestea se mai adăugau și ieremiadele cu care Gellert obișnuia, în seminarul său, să ne previe împotriva poeziei. Dorea numai compuneri în proză și le judeca pe acestea mai întîi. Trata versurile ca pe niște triste adaosuri și, ceea ce era mai rău, chiar proza mea găsea puțină grație în ochii săi ; căci îmi plăcea încă, după vechea mea metodă, să născocesc un mic roman, pe care apoi îl dezvoltam în scrisori. Temele acestor compoziții erau pasionale, stilul lor depășea proza obișnuită și conținutul lor se prea poate să nu fi dovedit din partea autorului o profundă cunoaștere a oamenilor. În felul acesta nu prea eram favorizat de profesorul nostru, deși el parcurgea cu multă atenție lucrările mele, ca și pe ale celorlalți, le corija cu cerneală roșie și din cînd în cînd adăuga cîte o observație morală. Mai multe file de acest fel, păstrate vreme îndelungată cu plăcere, au dispărut din păcate, în decursul timpului, dintre hîrțiile mele.

Dacă oamenii mai vîrstnici ar voi să procedeze pedagogic, ei n-ar trebui nici să interzică nici să po-negrească în ochii unui tînăr ceea ce acestuia îi face plăcere, oricum ar fi acest ceva, atîta timp cît n-au cu ce să i-l înlocuiască. Toată lumea protesta împotriva plăcerilor și înclinațiilor mele, dar ceea ce mi se lăuda era atît de îndepărtat de mine, încît nu-i puteam cunoaște calitățile, sau îmi era atît de aproape, încît nu mă puteam convinge că se găsește acolo ceva mai bun decît ceea ce fusese condamnat. În felul acesta eram dezorientat de-a binelea, cînd am aflat dintr-o prelegere a lui Ernesti că aș putea să

mă lămuresc din *Oratorul* lui Cicero. Am învățat desigur cîte ceva din cursul pe care Ernesti i-l consacra, totuși, nu ceea ce mă privea în mod special. Aveam nevoie de o măsură a judecării și mi se păru a observa că nimeni n-o posedă ; căci nimeni nu era de acord cu altcineva, chiar atunci cînd se dădeau exemple. Cum ne-am fi putut face o judecată, cînd chiar unui autor ca Wieland<sup>1</sup> i se găseau cusururi în scrierile sale atît de amabile și atît de bine primite de noi tinerii !

În această împrăștiere și chiar în această îmbucătățire a ființei și studiilor mele începui să iau masa de prînz la consilierul Ludwig. Acesta era medic, botanist și societatea lui era formată din medici în pregătire sau pe punctul de a-și termina studiile. În ceasurile pe care le petreceam la Ludwig auzeam vorbindu-se aproape numai de medicină și istorie naturală și închipuirea mea fu astfel atrasă pe un tărîm cu totul deosebit. Auzeam rostindu-se cu mare respect numele lui Haller, Linné<sup>2</sup>, Buffon<sup>3</sup>, și chiar cînd se isca vreo ceartă, din pricina ororilor în care aceștia ar fi căzut, lucrurile se aplanau în cele din urmă, constatăndu-se precumpănirea meritelor lor. Temele acestor discuții erau atît de amuzante și pline de interes, încît îți țineau încordată atenția. Numeroasele denumiri și o terminologie amănunțită îmi deveniră treptat familiare, cu atît mai mult cu cît începusem să mă tem de a mai scrie o rimă, oricît de ușor mi s-ar fi oferit,

---

<sup>1</sup> *Christoph Martin Wieland* (1733—1813), poet german, autor al poemelor *Oberon*, *Musarion* etc. A exercitat pe timpul său o mare influență asupra literaturii germane, fiind unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai iluminismului în Germania.

<sup>2</sup> *Charles de Linné* (1707—1778), naturalist suedez, cunoscut îndeosebi pentru lucrările sale în domeniul botanicii.

<sup>3</sup> *Georges Buffon* (1707—1788), naturalist francez, autor al celebrei *Istории naturale a animalelor*.

sau să mai citesc vreo poezie, întrucît mă temeam că va trebui s-o declar proastă, oricît mi-ar fi plăcut, ca atîtea altele, la început.

Această nesiguranță a gustului și judecății mă neliniștea pe zi ce trecea tot mai mult, astfel că ajunsei la deznădejde. Adusesem cu mine acele lucrări de tinerețe pe care le credeam mai bune, atît pentru că speram să obțin prin ele o anumită cinste, cît și pentru a-mi putea măsura mai bine progresul. M-am găsit însă în cea mai proastă situație în care ești azvîrlit atunci cînd ți se cere o deplină schimbare a părerilor și o renunțare la tot ce ai iubit și ai găsit bun mai înainte. După cîtva timp și după unele lupte cu mine însumi am învăluit într-un dispreț atît de mare toate lucrările mele începute sau terminate, încît într-o zi am azvîrlit în focul din bucătărie toată poezia, proza, planurile, schițele și proiectele mele, umplînd întreaga casă cu un fum gros care o băgă în sperieți pe bătrîna și buna mea gazdă.

## CARTEA A ȘAPTEA

Despre starea literaturii germane în acea vreme s-a scris atîta și atît de bine încît oricine s-a interesat de ea a putut fi pe deplin informat, după cum și judecata asupra ei a ajuns la un acord relativ. Ceea ce mă gîndesc să adaug în materia aceasta, procedînd fragmentar și pe sărite, nu se referă la caracteristicile literaturii germane din acea vreme, ci la raporturile ei cu mine. Vreau de aceea să vorbesc mai întîi despre acele lucruri care fac mai multă senzație în public și care sînt dușmanii ereditari ai oricărei vieți confortabile și ale oricărei poezii senine, împăcate cu sine și vii — despre satiră și critică.

În vremuri liniștite, fiecare om vrea să trăiască în felul său, cetățeanul să-și facă meseria și afacerile lui și după aceea să se desfete : tot astfel și scriitorului îi place să compună ceva, să-și facă operele cunoscute și să spere de pe urma lor dacă nu o răsplată materială, cel puțin o laudă, fiind încredințat că a făcut ceva bun și folositor. În această liniște a conștiinței lui cetățeanul este tulburat de poetul sa-

tiric și autorul de către critic, pașnica societate fiind azvîrlită într-o agitație neplăcută.

Epoca literară în care m-am născut s-a dezvoltat prin contradicție, din epoca anterioară. Germania, atîta timp năpădită de popoare străine, pătrunzînd aci alte națiuni, întrebuițînd limbi străine în tratativele savante și diplomatice, se găsea în imposibilitate să-și desăvîrșească propria ei limbă. Impunîndu-i-se, cu folos sau fără, multe noțiuni noi și nenumărate cuvinte străine și chiar obiecte mai demult cunoscute, germanii trebuiau să se folosească de expresii și construcții din alte limbi. Germanul, căzut de aproape două secole în barbarie, datorită unor situații nenorocite și pline de neliniște, trebuia să meargă la școala francezilor pentru a deprinde purtările mai înalte, și la școala romanilor, pentru a se exprima cu demnitate. Toate acestea se cuveneau însă a fi introduse și în limba maternă, deoarece aplicarea directă a acelor idiome sau germanizarea lor pe jumătate făcea ridicol stilul întrebuițat în societate și în afaceri. În afară de aceasta se introdusesse, fără măsură, vorbirea metaforică a popoarelor sudice, de care se făcea abuz exagerat. Distincția princiară a cetățenilor romani fusese trecută în relațiile savante ale micilor orașe germane și cine și-o însușise nu mai era nicăieri acasă și cu atît mai puțin în patria sa.

Operele geniale apărute în această epocă au deșteptat însă spiritul de libertate și voioșia germană. Acestea, întovărășite de o gravitate sinceră, au dat impulsul către un fel de a scrie curat și firesc, fără amestec de cuvinte străine și potrivit cu bunul simț general. Prin aceste lăudabile osteneli se deschise însă ușa platitudinii naționale, ba se dărîmară și digurile peste care urmau să se reverse apele cele mari. Un pedantism rigid ținu piept cîtva timp curentului

în cele patru facultăți ale universității, dar și acestea cedară una după alta.

Oamenii inteligenți, copiii liberi ai naturii, aveau două obiecte cu care se ocupau și împotriva cărora luptau și, fiindcă lucrul n-avea în definitiv o prea mare însemnătate, le urmăreau cu neastîmpărul lor : pe de o parte limba desfigurată prin cuvinte, forme și întorsături străine, pe de alta lipsa de valoare a acelor scrieri, care încercau să nu cadă în aceste greșeli. Nimeni nu vedea însă că lupta împotriva unuia din acele rele atrăgea cu sine neapărat pe celălalt.

Liskow<sup>1</sup>, un tînăr îndrăzneț, a fost cel dintîi care l-a atacat personal pe un scriitor neghiob și anost, a cărui purtare neîndemînică i-a oferit apoi prilejul să procedeze mai violent. Lovi apoi mai departe și își îndreptă zeflemeaua împotriva unor persoane și opere anumite, pe care le disprețuia și căuta să le facă disprețuite și de alții, ba chiar le urmărea cu ura lui. Cariera lui Liskow a fost însă scurtă ; muri curînd, cu reputația unui tînăr neliniștit și fără astîmpăr. Deși a produs puțin, talentul și caracterul lui le-au părut prețioase compatrioților săi germani, care manifestă totdeauna o pietate specială pentru talentele promițătoare, dispărute de timpuriu. Liskow ne-a apărut îndată ca un eminent scriitor satiric, care ar fi putut pretinde chiar să treacă înaintea unui scriitor gustat de toată lumea, cum era Rabener<sup>2</sup>. Liskow se bucura de o prețuire generală și exemplul lui era recomandat. Această recomandare nu ne atingea însă și pe noi, căci nu puteam găsi scrierilor sale alt merit decît acela de a fi găsit că anostul este anost, ceea ce nouă ne apărea ca un lucru cu totul natural.

<sup>1</sup> *Christian Ludwig Liskow* (1701—1760), scriitor german.

<sup>2</sup> *G. W. Rabener* (1714—1771), scriitor german, autor a numeroase satire.

Rabener, un om binecrescut și instruit în școlile cele mai alese, avînd o natură veselă, de loc pasionată sau ostilă cuiva, începu să practice și el satira generală. Critica pe care el o aplică așa-ziselor viții și nebunii pornește din considerentele unui cumințe bun simț și dintr-un anumit concept etic relativ la felul în care ar trebui să fie rînduită lumea. Criticarea greșelilor și a lipsurilor este la el inocentă și veselă și, pentru ca să i se ierte și puțină îndrăzneală a scrierilor sale, el pornea de la principiul că îndreptarea prin rîs a celor smintiți nu este lipsită de folos.

O personalitate ca a lui Rabener nu se va mai ivi atît de ușor. Ca om de afaceri priceput și cinstit își atrăsese prețuirea concetățenilor lui și încrederea superiorilor. În afară de aceste ocupații și pentru a se recrea, se deda persiflării vesele a mediului său apropiat. Savanții pedanți, tinerii închipuiți și toate aspectele mărginirii și ignoranței deveneau mai mult obiectele glumei, decît ale batjocurii sale, dar și acestea erau exprimate fără dispreț. Gluma lui se îndreptă și împotriva propriei lui situații, a nefericirilor, a vieții și a morții lui.

Chipul în care acest scriitor își tratează subiectele nu cuprinde în sine prea multe elemente estetice. Este adevărat că în formele exterioare era destul de variat; se folosea însă prea mult de ironia directă, lăudînd ceea ce era vrednic de criticat și criticînd ceea ce era vrednic de laudă, un mijloc retoric care ar trebui să fie foarte rar întrebuintat, căci el devine plictisitor pentru oamenii inteligenți cînd este prea des folosit, induce în eroare pe cei cu mai puțină minte și convine numai inteligențelor de mijloc care, neavînd mult spirit, se cred totuși superioare altora. Tot ce a scris însă Rabener și chipul în care a făcut-o mărturisește despre spiritul lui de dreptate, despre

acea voioșie și echilibru care ne cuceresc. Aprobarea nemărginită cu care i-a răspuns timpul a fost o consecință a acestor calități morale.

Era cu totul firesc ca Rabener să fi căutat și găsit modele pentru descrierile lui generale și ca unii să se fi plîns de aceasta. Modul cam insistent în care se apăra, cum că satira lui nu vizează pe nimeni în special, dovedește supărarea pe care au putut-o produce. Cîteva din scrisorile lui îl încununară ca om și scriitor. Rîndurile lui confidentiale, în care arată amănunțit asediul Dresdei și chipul în care și-a pierdut casa, catrafusele, scrierile și perucile, fără a-și fi pierdut ceva din echilibrul sufletească și fără a-și vedea voioșia tulburată, sînt de mare preț, deși concetățenii și contemporanii lui nu i-au putut ierta niciodată această fericită dispoziție sufletească. Scrisoarea în care vorbește despre scăderea puterilor lui și despre moartea-i apropiată impune respect și Rabener merită să fie venerat ca un sfînt de toți oamenii voioși, inteligenți și care se bucură de viața noastră pămîntească.

Îmi pare rău că mă despart de el, dar ceva tot mai vreau să observ : satira lui s-a îndreptat mai cu seamă asupra clasei de mijloc ; pe ici, pe colo el lasă să se observe că le cunoaște bine și pe cele mai înalte, dar că nu prea e prudent să te atingi de ele. Se poate spune că n-a avut nici un urmaș, că nu s-a găsit nimeni deopotrivă sau numai asemănător cu el.

Să trecem acum la critică și, mai întîi, la încercările teoretice. Nu ne întoarcem prea departe în trecut spunînd că pe vremea aceea toată partea ideală a lumii se refugiase în religie și că nici măcar în morală nu se mai arăta. Despre principiul cel mai înalt al artei nimeni nu mai avea vreo cunoștință. Ni se punea în mînă *Poetica* critică a lui Gottsched, care era utilizabilă și instructivă, căci comunica pen-

tru fiecare gen literar, ca și despre ritm și mișcările lui, anumite cunoștințe istorice. Geniul poetic era presupus de acest autor, dar poetul trebuia să aibă cunoștințe, ba chiar să fie învățat, gustul nu se cădea să-i lipsească și altele de felul acestora. În cele din urmă eram trimiși la *Poetica* lui Horațiu, în care admiram cu venerație câteva maxime ale acestei opere neprețuite, fără să ne fi lămurit însă ce să facem cu el în totalitatea lui și cum să-l folosim.

Criticii elvețieni se iviră ca adversari ai lui Gottsched. Știau deci ceva mai mult și puteau fi mai de folos. Ni se spunea în adevăr că ar fi superiori lui Gottsched. Ne ocupă deci de *Poetica critică* a lui Breitinger<sup>1</sup>. Ajungeam cu ea într-un domeniu mai vast, de fapt însă într-un labirint mai întins, care era cu atât mai obositor cu cât ne conducea prin el un om iscusit și de încredere. O scurtă privire generală asupra acestei opere poate justifica aceste cuvinte.

Principiul poeziei nu putuse fi găsit, căci aceasta era prea spirituală și prea mobilă. Pictura, fiind o artă pe care o poți fixa cu ochii și pe care o poți urmări în toate detaliile cu simțurile exterioare, părea a fi mai favorabilă acestui scop. Englezii și francezii teoretizaseră mai demult arta plastică și se ivise acum părerea că prin comparație cu ea s-ar putea ajunge și la fundamentul poeziei. Artă plastică înfățișa imagini ochilor, poezia le înfățișa fanteziei. Imaginile poetice erau așadar cele dinții luate în considerație. Se începea cu metaforele, se trecea la descrieri, la tot ce se putea înfățișa simțurilor externe și se ajungea la limbă.

---

<sup>1</sup> J. J. Breitinger, autor al unei *Poetice critice*, apărută la Zürich în 1740.

Imagini deci ! De unde puteau fi luate însă aceste imagini dacă nu din natură ? Pictorul imită cu siguranță natura, de ce n-ar face și poetul la fel ? Dar natura, așa cum ni se prezintă, nu poate fi imitată întocmai. Ea cuprinde o sumedenie de aspecte fără însemnătate și fără valoare. Artistul trebuie deci să aleagă. Dar ce hotărăște alegerea ? Trebuie căutat ceea ce e important. Ce este însă important ?

Pentru a răspunde la această întrebare criticii elvețieni au trebuit să chibzuiască mult și au ajuns la o idee ciudată, dar cuminte și amuzantă, spunând că are însemnătate ceea ce este nou și, după ce se gîndiră încă o clipă la toate acestea, găsiră că miraculosul este totdeauna lucrul cel mai nou.

Adunînd astfel aproape toate exigențele poetice, le veni însă în gînd că miraculosul poate fi uneori vid, fără vreo legătură cu oamenii. Caracterul cerut de ei trebuia să fie deci și moral, astfel ca din el să urmeze îndreptarea omului, așa încît poezia își atinge ultimul scop atunci cînd, în afară de realizările ei, mai este și folositoare. Feluritele genuri poetice erau deci examinate în raport cu toate aceste cerințe. Acel gen va fi deci primul și cel mai înalt care va fi și miraculos și va avea și un scop moral și folositor. După multă gîndire, acest prim rang era acordat cu toată convingerea fabulei lui Esop.

Oricît de curioasă ne-~~ar~~ apărea astăzi o astfel de deducție, ea a avut o influență hotărîtoare asupra capetelor celor mai bune ale epocii. Faptul că Gellert și, după el, Lichtwer<sup>1</sup> s-au consacrat acestui gen, că Lessing însuși a încercat să lucreze în acest domeniu, că atîția alții și-au orientat talentul lor într-~~acolo~~, vorbește îndeajuns despre aprecierea pe care și-o cucerise acest gen. Teoria și practica se influen-

<sup>1</sup> M. G. Lichtwer (1719—1783), fabulist german.

tează reciproc și astfel putem vedea din opere ce idei aveau oamenii și din ideile lor ce fel de artă vor face.

Nu putem părăsi însă teoria elvețienilor mai înainte de a le face dreptate. Bodmer, oricît s-ar fi ostenit, a rămas toată viața sa un copil, atît în direcția teoriei cît și în aceea a practicii. Breitinger era un om iscusit, învățat, pătrunzător, căruia nu-i scăpa nici una din condițiile unei adevărate poezii, atunci cînd se gîdea bine, și care simțea în chip obscur lipsurile metodei sale. Interesantă este, de pildă, întrebarea sa dacă o anumită poezie descriptivă a poetului König<sup>1</sup> despre tabăra de petreceri a lui August al II-lea<sup>2</sup> este cu adevărat o poezie, ca și răspunsul cuminte pe care l-a dat acestei întrebări. Pentru deplina sa justificare trebuie să ne gîndim că, plecînd de la un punct de vedere fals, după ce parcurge întregul cerc, ajunge și la punctul principal, vîzîndu-se silit să recomande la sfîrșitul cărții sale descrierea moravurilor, a caracterelor, a pasiunilor, pe scurt a omului interior, scopul eminent al oricărei poezii.

Oricine își poate închipui în ce confuzie sînt azvîrlite spiritele tinere prin astfel de maxime întortocheate și prin astfel de legi numai pe jumătate înțelese, ca și prin astfel de doctrine împrăștiate. Cine se ținea numai de exemple nu era îndrumat mai bine, căci cele străine erau tot atît de îndepărtate ca și cele vechi, iar din cele mai bune exemple ale țării ieșea la iveală o individualitate hotărîtă, cu ale cărei virtuți nu te puteai măsura și în ale cărei greșeli te temeau să cazi. Pentru acela care

---

<sup>1</sup> J. U. von König (1668—1744), poet al curții din Dresda.

<sup>2</sup> Elector de Saxa (1670—1733), a fost ales rege al Poloniei după moartea lui Jan Sobieski (1697).

simțea că are o putere creatoare, toate acestea alcătuiau o situație deznădăjduită.

Dacă încercai să-ți dai seama ce-i lipsea poeziei germane din vremea aceea, observai că n-avea conținut, și anume un conținut național; talentele existau. Să ne gândim la Günther<sup>1</sup>, un poet în toată puterea cuvântului, un adevărat talent, dotat cu sensibilitate, cu imaginație, cu memorie, cu putere de percepere și de reprezentare, foarte fecund, îndemnat în ritmurile sale, spiritual, glumeț și pe deasupra foarte instruit; pe scurt posedea tot ce e necesar să creezi în viață o a doua viață prin poezie, și anume una reală și comună. Admirăm marea lui ușurință de a înălța, în poeziile ocazionale, toate situațiile prin sentiment și de a le împodobi prin imagini și prin tradiții istorice și legendare. Ceea ce este aspru și sălbatic în ele aparține epocii sale, felului său de a trăi, dar îndeosebi caracterului său, mai degrabă lipsei lui de caracter. Nu știa să-și impună o disciplină și astfel s-a risipit viața ca și poezia lui.

Printr-o atitudine ușuratică și-a permis gluma de a se angaja la curtea lui August al II-lea, unde, pe lângă cealaltă pompă, era nevoie și de un poet de curte care să decoreze, să dea elan solemnităților și să treacă la nemurire o splendoare trecătoare. Von König a fost în această funcțiune mai civilizat și mai fericit, înveșmântînd-o în demnitate și obținînd aprobarea generală.

În toate statele suverane conținutul poeziei vine de sus în jos, și poate că tabăra de petreceri de la Mühlberg a fost prima temă mai de seamă, de o însemnătate cel puțin provincială, dacă nu națională, care s-a impus unui poet. Doi regi care se salută în fața unei mari armate, întreaga curte și statele ma-

---

<sup>1</sup> J. Gh. Günther (1695—1723), poet german.

jore în jurul lor, trupele bine întreținute, manevrele militare, solemnitățile de tot felul, iată destule îndeltniciri plăcute simțurilor și material îndeajuns pentru o poezie descriptivă.

Desigur, o astfel de temă avea o lipsă interioară și anume faptul că alcătuia o simplă iluzie strălucită, din care nu putea să rezulte vreo faptă. Nimeni, în afară de primii actori ai acestor scene, nu se evidenția și chiar dacă lucrul s-ar fi întâmplat, poetul nu l-ar fi putut pune în lumină pentru a nu ofensa pe alții. El trebuia să consulte listele protocolare ale curții și statului și schițarea personajelor devenea astfel destul de seacă; contemporanii l-au învinovățit adeseori că a zugrăvit caii mai bine decât oamenii. Nu este însă spre lauda lui împrejurarea că arta sa ieșea la lumină numai atunci când i se oferea o temă potrivită? Se pare că și-a dat curînd seama de greutățile acestui lucru, pentru că n-a depășit niciodată primul cînt al poemului.

În timp ce eram ocupat cu aceste studii și reflecții, mă uimi un eveniment care zădărnici lăudabilul meu proiect de a studia literatura noastră de la începuturile ei. Concetățeanul meu Johann Georg Schlosser, după ce își făcuse studiile sale academice muncind cu hărnicie, luase la Frankfurt pe Main obișnuitul drum al avocaturii, dar spiritul lui neobosit căutînd aspectul general al lucrurilor nu se putea mulțumi cu această situație. Se angajă atunci, fără să stea mult pe gînduri, ca secretar particular al ducelui Friedrich Eugen de Württemberg, care își avea reședința la Trepton și trecea drept unul din acei suverani dispuși, prin mijloace nobile și independente, să lumineze pe cei din jurul său și pe alții, să-i îndrumeze spre bine și către scopurile mai înalte ale vieții. Acest prinț Friedrich este acela care, scriindu-i lui Rousseau pentru a-i cere sfaturi în legă-

tură cu creșterea copiilor, primi cunoscutul răspuns al acestuia, începînd cu îndoielnica frază : *Si j'avais le malheur d'être né prince*<sup>1</sup>.

Schlosser avea însărcinarea să se ocupe nu numai de afacerile prințului, dar și de educația copiilor săi, pe care, dacă nu o conducea, o ajuta cu sfatul și cu fapta. Acest om tînăr și nobil, plin de bunăvoință, de o desăvîrșită puritate de moravuri, ar fi îndepărtat cu ușurință oamenii de el printr-o severitate seacă, dacă o frumoasă și rară cultură literară, cunoștința limbilor străine și îndemînarea sa de a se exprima deopotrivă în versuri și proză nu ar fi atras pe oricine și nu ar fi făcut plăcută prietenia cu el. Mi se anunțase că Schlosser va sosi la Leipzig și-l așteptam cu nerăbdare. Sosi într-adevăr și se instală într-un hotel cu restaurant de pe Brühl, al cărui patron se numea Schökopf. Soția acestuia era din Frankfurt și cu toate că în timpul anului ospăta puține persoane și primea în mica lui casă puțini oaspeți, era vizitat în timpul bîlciului de mulți călători din Frankfurt, care obișnuiau să mănînce și la nevoie să și doarmă la el. Cînd Schlosser mă anunță că a sosit, mă grăbii deci să-l găsesc. Abia îl mai recunoscu ; în fața mea stătea un bărbat tînăr, bine făcut, cu o figură rotundă și adunată, fără să aibă însă trăsături tăioase. Forma frunții sale ovale, între sprîncene și bucle negre, exprima gravitate, severitate și poate încăpăținare. Era oarecum contrariul meu, dar tocmai pe faptul acesta se întemeia prietenia noastră durabilă. Aveam cea mai mare stimă pentru talentele sale, cu atît mai mult cu cît îmi dădeam seama că, în tot ce făcea și producea, avea o siguranță care mi-era superioară. Stima și încrederea pe care i-o arătam confirmau înclinarea lui

<sup>1</sup> Dacă aș fi avut nenorocul să mă nasc prinț (fr.).

pentru mine și-i sporea indulgența pe care trebuia s-o aibă față de firea mea vioaie, nestatornică și totdeauna agitată, atît de opusă firii lui. Îi studiasse cu sîrguință pe englezi. Pope era, dacă nu modelul, totuși ținta lui și compusese, în controversă cu *In-cercarea asupra omului* a acelui scriitor, un poem compus în aceeași formă și metru, care urma să asigure triumful religiei creștine asupra deismului lui Pope. Din numeroasele manuscrise, pe care le purta cu sine, îmi arată scrieri poetice și în proză în toate limbile, care, dîndu-mi imboldul să le imit, îmi stîrneau cea mai mare neliniște. De aceea căutam să mă ajut atunci prin activitate. Îi trimisei poezii în limba germană, franceză, engleză și italiană, a căror temă o luam din importanțele și instructivele noastre conversații.

Schlosser nu voia să părăsească Leipzigul înainte de a-i fi cunoscut personal pe toți oamenii renumiți de aici. Îl condusei cu plăcere la cei pe care îi cunoscusem mai înainte, celorlalți le făcui abia acum cunoștința în chipul cel mai măgulitor, căci Schlosser fiind un om instruit și format, era primit cu o deosebită cinste, iar el știa să conducă totdeauna conversațiile în avantajul său. Nu vreau să trec cu vederea vizita noastră la Gottsched, din care ne-au apărut atît de limpede moravurile și felul de a gîndi ale acestui om. Gottsched era bine instalat la primul etaj al hotelului „Ursul de aur“, unde bătrînul Breitkopf îi cedase o locuință pe viață pentru numeroasele beneficii pe care le realizase întreprinderea lui din scrierile, traducerile și alte colaborări ale lui Gottsched.

Ne anunțarăm la el. Servitorul ne conduse într-o odaie mare, spunîndu-ne că stăpînul său va veni îndată. Neînțelegînd un gest al servitorului, crezurăm că ne indică o cameră alăturată. Intrarăm deci acolo

și asistaram la o scenă ciudată. În același timp Gottsched intră și el pe o altă ușă ; era un bărbat de statură uriașă îmbrăcat într-un halat de noapte de damasc verde, căptușit cu mătase roșie, capul lui enorm era chel și nu și-l acoperise cu nimica. Neajunsul acesta trebuia neapărat remediat, căci servitorul sări din camera vecină cu o perucă lungă, ale cărei bucle ajungeau pînă la coate și întinse această podoabă a capului, cu gesturi speriate, stăpînului său. Gottsched, fără să arate nici cea mai mică supărare, luă cu stînga peruca din mîna servitorului și, în timp ce și-o așeză cu dibăcie pe creștet, îi dădu cu dreapta bietului om o asemenea palmă, încît acesta ieși învîrtindu-se pe ușă, ca la teatru, după care vrednicul bătrîn ne pofti cu gravitate să luăm loc și începu să ne debiteze un discurs cam lung, în formele cele mai elegante.

Atîta timp cît Schlosser a rămas la Leipzig, am mîncat zilnic cu el și am cunoscut astfel o foarte plăcută societate de comeseni. Cîțiva livonieni și fiul predicatorului curții din Dresda, Hermann, devenit mai tîrziu primar la Leipzig împreună cu preceptorul lui, consilierul Pfeil, autorul scrierii *Der Graf von P.*, ceva asemănător cu *Contesa suedeză* a lui Gellert, Zachariä, un frate al poetului, Krebel, autorul unor manuale de geografie și genealogie, toți aceștia erau oameni binecrescuți, veseli și prietenoși. Zachariä era cel mai liniștit dintre ei ; Pfeil era un om subțire, avînd ceva diplomat, fără afectare și foarte bun ; Krebel era un adevărat Falstaff<sup>1</sup>, mare de stat, gras, blond, cu niște ochi holbați, senini și albaștri ca cerul, totdeauna vesel și bine dispus. În-tîlneam zilnic toate aceste persoane cu cea mai mare

---

<sup>1</sup> Personaj comic din piesele *Nevestele vesele din Windsor* și *Henrich al IV-lea* de Shakespeare.

plăcere, fie datorită lui Schlosser, fie din pricina felului meu deschis și îndatoritor de a fi și n-a trebuit vorbă multă pentru a mă hotărî să luăm masa împreună și de-atunci înainte. Am rămas deci cu ei, renunțînd la masa cu Ludwig, și după ce Schlosser a plecat, simțindu-mă în acest cerc închis cu atît mai bine cu cît fata casei, drăguță și amabilă, îmi dădea prilejul unor ocheade amicale, plăcere pe care n-o căutasem și n-o întîlnisem, nici măcar din întîmplare, de cînd cu nenorocirea avută cu Gretchen. Orele prînzului le petreceam cu prietenii mei în mod vesel și folositor. Krebel mă îndrăgise cu adevărat și se pricepea să mă necăjească și să mă stimuleze cu măsură. Pfeil mi-arăta însă o înclinare mai serioasă, încercînd să-mi călăuzească și să-mi determine judecata în diverse probleme.

Frecventînd acest cerc și grație convorbirilor avute, a exemplurilor primite și a propriei mele reflecții, mi-am dat seama că primul pas pentru a depăși o epocă searbădă, prolixă și nulă, nu se poate face decît prin precizie și conciziune. În stilul de pînă atunci vulgarul nu putea fi deosebit de ceea ce era mai distins, pentru că totul era amestecat laolaltă. Unii scriitori încercaseră să iasă din acest impas și lucrul le reușise mai mult sau mai puțin. Haller și Ramler erau înclinați prin firea lor către concizie; Lessing și Wieland ajunseseră la aceasta prin gîndire. Lessing își însușise, treptat, o formă epigramatică în poeziile sale, redusă la strictul necesar în *Minna*, laconică în *Emilia Galotti*; mai tîrziu se întorsese către o naivitate voioasă, care îl prindea minunat în *Nathan*. Wieland, care fusese prolix în *Agathon*, *Don Sylvio*, *Povestirile comice*, devenea ca prin minune și cu cea mai mare grație concis și exact în *Musarion* și *Idris*. Klopstock, care nu evitase prolixitatea în primele cîntece ale *Messia-*

diei, ajunge la conciziune în *Ode* și în alte poezii mai mici, ca și în tragediile sale. În întrecerea sa cu cei vechi, mai ales cu Tacit, se vede mereu mai strîmtorat și ajunge pînă la urmă obscur și searbăd. Gerstenberg<sup>1</sup>, un talent frumos dar bizar, ajunge și el să se stăpînească ; meritul i-a fost prețuit, dar în general a plăcut prea puțin. Gleim, prolix, comod prin firea lui, devine concis numai pe ici pe colo în *Cîntecele războinice*. Ramler a fost mai mult critic decît poet. Apucîndu-se să adune poeziile lirice ale germanilor, nu găsește aproape nici una satisfăcătoare și se vede obligat să suprima, să adauge sau să schimbe pentru ca bucățile să dobîndească o formă oarecare. Prin acest procedeu și-a ridicat împotriva tot atîția dușmani cîți poeți și amatori de poezie există, deoarece fiecare se recunoaște pe sine numai prin lipsurile sale. Cît despre public, acesta preferă ceva individual, chiar dacă este defectuos, decît ceva produs sau îmbunătățit după reguli generale ale gustului. Ritmica era încă în leagăn și nimeni nu cunoștea pe-atunci mijlocul de a-i scurta copilăria. Proza poetică se răspîndise mult. Gessner și Klopstock deschiseseră drumul la tot felul de imitatori ; alții simțeau nevoia unei prosodii și traduceau proza vremii în ritmuri mai ușor de înțeles. Dar nici aceștia nu mulțumeau pe cineva, căci trebuiau sau să facă omisiuni sau să adauge, așa încît tot originalul în proză trecea drept versiunea cea mai bună. Cu cît la toate acestea se caută conciziunea, cu atît devine mai posibilă o apreciere, întrucît valorosul fiind concentrat, permite în cele din urmă o comparație sigură. S-a întîmplat însă să apară și cîteva din spețele formei cu adevărat poetice, căci cine încerca

---

<sup>1</sup> H. W. von Gerstenberg (1737—1823), poet și autor dramatic german.

să trateze o temă, redînd numai ce era necesar în ea, trebuia să procedeze cu măsură și în felul acesta, în chip inconștient, se înmulțeau și deveneau mai variate mijloacele expunerii, deși unele din ele erau grotești și unele încercări rămîneau nefericite.

Nu este nici o îndoială că, dintre toți scriitorii vremii, Wieland era cel mai frumos înzestrat de la natură. Se formase de timpuriu în acele regiuni ideale unde tinereții îi e drag să zăbovească. Dar cum avusese de suferit din pricina așa-zisei experiențe, de pe urma lumii și a femeilor, se cufundă în realitate, se complăcu și plăcu și altora în postura conflictului dintre cele două lumi, unde talentul său se arată mai favorabil, plutind între glumă și gravitate, duelînd cu grație. Multe din producțiile sale cele mai strălucite au coincis cu anii mei de studii academice. *Musarion* mi-a făcut impresia cea mai puternică și îmi mai amintesc locul exact unde am citit prima oară coala de probă, pe care mi-o adusese Oser. Aici mi s-a părut a vedea mai întîi antichitatea renăscută și vie. Tot ce era plastic în geniul lui Wieland se arăta aici în chipul cel mai desăvîrșit, iar figura lui Phantias-Timon care, condamnat la o nefericită sterilitate a simțirii, se împacă pînă la urmă cu fata lui și cu lumea, a făcut pe mulți să străbată împreună cu el perioadele de mizantropie. Li se atribuia apoi acestor opere o anumită rezistență veselă față de sentimentele exagerate care, atunci cînd sînt aplicate în viață, devin suspecte de exaltare. I se ierta autorului faptul de a fi urmărit cu ironia sa ceea ce trecea drept adevărat și venerabil, cu atît mai mult cu cît ne făcea să înțelegem că și el căzuse în acest păcat.

Cît de neajutorată a întîmpinat critica vremii lucrările de felul acestora se poate vedea din primele volume ale „Bibliotecii germane generale“. *Povesti-*

*rilor comice* le e consacrată o mențiune onorabilă, dar nici o urmă de înțelegere a caracterului acestei forme de poezie. Recenzentul, ca atîția alți din aceeași vreme, își formase gustul datorită modelelor pe care le avusese. Nu-i trecuse însă prin gînd că în judecarea unor astfel de opere parodistice este nevoie, mai înainte de toate, să menții în fața ochilor originalul nobil și frumos, pentru a-ți da seama dacă cel care parodiază a descoperit partea lui slabă și comică, dacă i-a împrumutat ceva sau dacă, sub aparența imitației, a găsit el însuși ceva de seamă. Recenzentul nu bănuia însă nimic despre toate acestea, ci se mulțumea să laude sau să critice poeziile în unele din punctele lor. După cum singur mărturiseste, subliniasă atîtea pasaje care-i plăcuseră, încît nu le mai putea cita. Cînd ajunge la atît de merituoasele traduceri ale lui Shakespeare, strigă: „Un om ca Shakespeare n-ar trebui să fie tradus“. Se înțelege astfel cît de mult rămăsese în urmă gustul „Bibliotecii germane generale“ și cum tinerii, animați de un sentiment adevărat, trebuiau să-și caute o altă stea călăuzitoare.

Tema, care în felul acesta determina mai mult sau mai puțin forma, o căutau scriitorii germani mai preutindeni. Ei trataseră puține sau nici o temă națională. *Hermann* a lui Elias Schlegel constituise numai o indicație. Tendința idilică luase o dezvoltare foarte mare. Lipsa de caracter a idilei lui Gessner, cu toată grația ei deosebită și gingășia ei copilărească, determina pe oricine să creadă că ar putea face și el așa ceva. Tot întemeiate pe însușiri general omenești erau și acele poezii care descriau împrejurări străine, de pildă pastoralele iudaice și tot ce se raporta la *Vechiul Testament*. *Noachida* lui Bodmer era un simbol deplin al popoului revărsat în jurul Parnasului german, care s-a retras apoi cu încetul. Mersul nesigur al mu-

zei anacreontice zăpăci nenumărate capete mediocre. Precizia lui Horațiu sili pe germani, dar numai cu încetul, să i se alătore. Poemele eroicomiche, cele mai multe după modelul *Furtului buclelor* al lui Pope, nu slujeau nici ele să aducă timpuri mai bune.

Tot aici trebuie să mai amintesc de o manie care exercita o influență destul de mare pentru a apărea ridicolă atunci cînd o privești mai de aproape. Germanii aveau acum destule cunoștințe istorice despre toate speciile poetice în care excelsaseră diferite națiuni. Chiar Gottsched alcătuisese aproape pe de-a întregul un astfel de evantai, care distruge de fapt conceptul poeziei, și anume în *Poetica critică*, dovedind că existaseră poeți germani care umpluseră toate rubricile cu opere excelente. Operația mergea acum mai departe. În fiecare an colecția devenea mai considerabilă, dar în același timp o lucrare expulza pe alta din locul în care strălucise înainte. Aveam acum, dacă nu Homeri, în tot cazul Virgili și Miltoni<sup>1</sup>; dacă nu un Pindar<sup>2</sup>, cel puțin un Horațiu; de Teocriti nu era lipsă; și astfel lumea se mulțumea cu comparații dinafară, în timp ce masa operelor poetice creștea mereu, pentru ca să poată apărea și asemănările dinăuntru.

Dacă însă gustul literar rămăsese destul de șovăielnic, nu i se poate de loc contesta acelei epoci că, în părțile protestante ale Germaniei și în Elveția, începuse să se trezească cu destulă vioiciune ceea ce se numește rațiunea omenească. Filozofia scolastică, care a avut totdeauna meritul să rînduiască toate problemele omenești după anumite principii, într-o anumită ordine și în rubrici determinate, s-a înstrăinat de mulțimi, a devenit anostă și de prisos prin obscuritatea

---

<sup>1</sup> John Milton (1608—1674), vestit poet englez, autor al poemului *Paradisul pierdut*.

<sup>2</sup> Pindar (521—441 î.e.n.) poet liric grec.

și inutilitatea conținutului ei, printr-o nepotrivită aplicare a unei metode respectabile în sine și printr-o extensiune prea mare la teme prea numeroase. Cîte unul ajungea la convingerea că natura îi dăruise cam atîta minte bună și dreaptă, cît avea nevoie, și că ajutîndu-se de ea putea să-și facă despre lucruri o idee destul de limpede pentru a o scoate la capăt cu ele și a le mînuî spre folosul său și al altora, fără a se mai sinchisi de ceea ce este general în lume și fără a mai cerceta cum se leagă între ele lucrurile cele mai îndepărtate, acelea care nu ne ating în mod deosebit. Mulți se mulțumeau să experimenteze, să deschidă ochii, să privească înainte, să fie atenți, harnici și activi, crezînd că cine judecă și lucrează bine în cercul său are dreptul să se pronunțe și asupra celor ce stau mai departe de el.

După o astfel de părere, oricine era îndreptățit nu numai să filozofeze, dar încetul cu încetul să se și creadă filozof. Filozofia ar fi deci o inteligență omească mai mult sau mai puțin sănătoasă și activă care ar îndrăzni să generalizeze și să discute despre experiențele interne și externe. O judecată clară și ascuțită, dar mai cu seamă moderată, care socotește că părerea justă stă totdeauna la mijloc și în echitate față de toate ideile, acorda scrierilor și afirmațiilor orale ale acestei filozofii considerație și încredere, așa că se puteau găsi filozofi în toate facultățile, ba chiar în toate păturile sociale și în toate profesiile.

În felul acesta teologii înclinăreă către așa-numita religie naturală și cînd se discuta dacă lumina naturii este suficientă pentru cunoașterea lui Dumnezeu și pentru îndreptarea și înnobilarea omului, toată lumea se pronunța, fără să mai ezite, în favoarea luminii naturale. Din principiul moderației se deducea apoi că toate religiile sînt la fel de îndreptățite, ceea ce le dădea tuturor un caracter de indiferență și ne-

siguranță. Nimeni nu se gîndea însă să clinească ceva din ele și cum *Biblia* este o carte plină de conținut, una care oferă, mai mult decît oricare alta, materie de gîndire și de meditare asupra împrejurărilor omenеști, ea putea continua să fie pusă la baza predicilor și a tuturor celorlalte dezbateri religioase.

Numai că acestei opere, ca și tuturor celor profane, îi era rezervată o soartă care cu timpul nu putea fi evitată. Fidelitatea și credința impuseseră părerea că această carte a cărților era compusă într-un spirit unitar și că suflarea divină o inspirase și o dictase. De multă vreme însă credincioșii și necredincioșii criticaseră sau apăraseră inegalitatea dintre felurile ei părți. Englezi, francezi, germani atacaseră *Biblia* cu mai multă sau mai puțină violență, ascuțime, insolență sau rea-voință, în timp ce alți oameni serioși, cu judecată, ai fiecărei dintre aceste națiuni îi luaseră apărarea. În ce mă privește, o iubeam și o apreciam, căci numai ei îi datoram formația mea morală ; și toate întâmplările, învățăturile, simbolurile și parabolele ei se întipăriseră adînc în mintea mea și mă influențaseră într-un fel sau altul. Îmi displăceau deci atacurile nedrepte, batjocoritoare și răstălmăcitoare. În vremea aceea lucrurile merseseră însă atît de departe, încît se socotea drept o scuză capitală a multor pasaje din *Biblie* faptul că Dumnezeu le orientase în vederea felului de a gîndi și a puterii de înțelegere a oamenilor, și că cei ce primiseră inspirația divină nu-și pierduseră, din această pricină, caracterul și individualitatea lor, astfel că văcarul Amos nu se exprima ca Isaia, care e probabil că a fost un prinț.

Din astfel de sentimente și convingeri se dezvoltă în chip firesc, o dată cu creșterea cunoștințelor de limbă, acea disciplină care studiază locurile, națiunile, produsele naturale și toate fenomenele vechii lumi orientale, pentru a ajunge să și-o reprezinte

mai bine. Michaelis și-a îndreptat întreaga forță a talentului și cunoștințelor sale în această direcție. Descrierile de călătorie deveniră un puternic mijloc de explicare a scrierilor sfinte și călătorii mai noi, înarmați cu multe întrebări, trebuiau, în măsura în care le puteau răspunde, să mărturisească pentru profeți și apostoli.

Dar în timp ce din toate părțile se făcea efortul de a readuce scrierile sacre la nivelul lor natural și de a apropia de înțelegerea comună felul lor de a gândi și de a concepe lucrurile, pentru ca printr-o metodă istoric-critică să se înlăture unele obiecții, să se nimească ce este indecent în ele și să se facă ineficace atâtea serbede zeflemiseli, la unii oameni apărură un mod de a gândi opus acestuia; ei alegeau tocmai scrierile cele mai obscure și mai misterioase ca obiect al meditațiilor lor și, prin ipoteze, calcule și alte combinații iscusite și neașteptate, dacă nu luminau acele scrieri, le confirmau în profețiile lor, prin succesul acestora, sprijinind credința în ceea ce avea să urmeze.

Respectabilul Bengel justifica ostenele sale consacrate Apocalipsului lui Ioan prin faptul că era cunoscut ca un om înțelept, drept, temător de Dumnezeu, un bărbat fără pată. Sufletele adânci sînt nevoite să trăiască atît în trecut cît și în viitor. Mersul obișnuit al lumii n-are pentru ele nici o însemnătate, dacă nu pot venera prorocirile realizate în cursul vremii, ca și pe cele făcute pentru timpurile viitoare. Prin toate acestea iese la iveală o legătură a lucrurilor ascunsă de istorie, care pare a nu ne transmite decît o succesiune întîmplătoare de evenimente, desfășurate într-un cerc închis. Dr. Crusius făcea parte dintre cei atrași de partea profetică a *Scripturii* și care, în felul acesta, pune în mișcare cele două însușiri opuse ale ființei omenești, sentimentul și ascuțimea minții. Mulți

tineri se consacraseră acestei doctrine, alcătuind un grup considerabil, care atrăgea cu atât mai mult atenția cu cât Ernesti și discipolii lui amenințau nu să risipească obscuritatea, în care aceia se complăceau, ci s-o nimicească cu desăvârșire. Din toate acestea rezultau dezbateri, ură, persecuție și atâtea alte urmări neplăcute. Eu mă situasem de partea clarității, căutînd să-mi însușesc principiile și avantajele ei, deși îmi permiteam să cred că prin foarte laudabila și raționala interpretare a Scripturilor se pierde și conținutul ei poetic.

Mai aproape de acei care se ocupau cu literatura germană și cu disciplinele frumoase se găseau ostenele acelor bărbați de felul lui Jerusalem<sup>1</sup>, Zollikofer<sup>2</sup>, Spalding<sup>3</sup>, care încercau să cucerească aprobarea și devotamentul persoanelor cu minte sănătoasă și bun gust, prin predicile și scrierile lor concepute în stilul curat al religiei și al moralei înrudite de aproape cu ea. Deveni astfel necesar un mod mai plăcut de a se exprima și, pentru că acesta trebuie să fie mai înțeles ușor de înțeles, apărură din mai multe părți autori care începură să scrie limpede, lămurit și pregnant despre studiile și specialitatea lor, atât pentru cunoscători cât și pentru publicul cel mai întins.

După precedentul creat de un străin, Tissot<sup>4</sup>, începură și medicii să lucreze în domeniul culturii generale. Mare influență avură Haller, Unzer<sup>5</sup>, Zimmer-

---

<sup>1</sup> J. F. W. Jerusalem (1709—1789), abate al mănăstirii Ridagshausen.

<sup>2</sup> C. J. Zollikofer (1730—1788), predicator reformat din Leipzig.

<sup>3</sup> J. J. Spalding (1714—1804), cleric.

<sup>4</sup> Simon André Tissot (1728—1797), medic elvețian cunoscut prin scrierile sale de popularizare a medicinei.

<sup>5</sup> J. A. Unzer (1727—1799), medic german, editor al săptămînalului *Medicul*.

mann<sup>1</sup> și orice s-ar fi putut spune împotriva lor, mai ales împotriva celui din urmă, trebuie observat că influența lor a fost foarte mare la epoca respectivă. Despre aceasta se va vorbi în istorie, dar mai ales în scrierile biografice, căci are însemnătate nu ceea ce omul lasă în urma sa, ci măsura în care el a realizat ceva și s-a bucurat, făcînd și pe alții să realizeze și să se bucure.

Juriștii, obișnuiți încă din tinerețe cu un stil confuz, folosit în toate birourile și în modul cel mai ciudat, de la cancelaria micului nobil pînă la parlamentul din Regensburg, nu se puteau atît de ușor înălța pînă la o anumită libertate a expresiei, cu atît mai puțin cu cît temele pe care aveau să le trateze impuneau cu strictețe forma exterioară și, prin urmare, și stilul. Totuși juristul von Moser-junior<sup>2</sup> se dovedise de pe atunci un scriitor mai liber și mai personal, iar Pütter<sup>3</sup> introdusese claritatea expunerii sale atît în tema cît și în stilul în care o trata. Toți cei ieșiți din școala lui se distingeau prin aceste calități. Filozofii se văzură și ei nevoiți atunci să devină limpezi și ușor de priceput, pentru a fi pe înțelesul tuturor. Se iviră Mendelsohn<sup>4</sup> și Garve<sup>5</sup>, trezind interesul și admirația unanimă.

O dată cu formarea limbii și stilului german spori și puterea de judecată, astfel încît avem de admirat în acel timp recenzii despre felurite opere religioase, morale și medicale, în timp ce acele consacrate poe-

---

<sup>1</sup> *Johann Georg von Zimmermann* (1728—1795), medic elvețian.

<sup>2</sup> *F. K. von Moser* (1729—1798), jurist, specialist în drept public.

<sup>3</sup> *J. St. Pütter* (1725—1807), profesor de drept public la Göttingen.

<sup>4</sup> *Moses Mendelsohn* (1729—1786), filozof german.

<sup>5</sup> *Christian Garve* (1742—1798), docent la Universitatea din Leipzig.

ziilor și altor scrieri literare ni se par, dacă nu vrednice de milă, cel puțin foarte slabe. Afirmatia aceasta este valabilă atât pentru „Scrisorile asupra literaturii“ și „Biblioteca germană generală“, cât și pentru „Biblioteca științelor frumoase“, așa cum s-ar putea ușor dovedi prin exemple convingătoare.

Oricât de amestecate ar fi fost aspectele literaturii în această vreme, acelaia care dorea să producă ceva original, fără să împrumute cuvinte și fraze din gura predecesorilor săi, nu-i rămânea altceva de făcut decât să se îngrijească de o temă, pe care s-o poată folosi. Dar și în privința aceasta căile noastre erau încurcate. Aveam obiceiul să cităm o vorbă a lui Kleist<sup>1</sup>, pe care o auzisem adeseori. Acesta răspunsese glumind, cu spirit, dar pe bună dreptate, celor care-l dojeneau din pricina deselor lui plimbări singuratice, că în timpul acestor plimbări el nu trîndăvea, deoarece mergea la vînătoare de imagini. Metafora se potrivea de minune unui gentilom și soldat ca el, atât de deosebit altfel de ceilalți oameni din clasa lui socială, care nu pregeta să pornească cu arma subsuoară ori de cîte ori se iveau prilejul unei vînători de iepuri sau potîrnichi. Din pricina acestor vînători găsim în Kleist atîtea imagini fericite, deși nu totdeauna fericit prelucrate, care ne amintesc în chip prietenos natura. Eram deci sfătuiți cu toată insistența să ieșim la vînătoria de imagini, care nu rămînea cu totul lipsită de roade pentru noi, deși grădinile lui Apel, acele de zarzavaturi, Valea rozelor, Gohlis, Raschwitz și Konnewitz alcătuiau regiunea cea mai nepotrivită pentru a căuta vînat poetic. Totuși pentru a pîndi vînatul am fost adeseori îndemnat la plimbări singuratice și deoarece în timpul lor nu puteam contempla aspecte frumoase sau sublime, iar în mijlocul văii cu adevărat

---

<sup>1</sup> E. Ch. von Kleist (1715—1759), poet german.

splendide a rozelor și în lunile de vară țințării nu lăsa să apară nici o gândire mai delicată, nu osteneam să observ natura minusculă, o expresie pe care o întrebuițez prin analogie cu natura moartă. Și pentru că aspectele atât de grațioase pe care le întâmpini în această lume nu ți le poți reprezenta bine, mă obișnuisem să le acord o semnificație, fie simbolică, fie alegorică, după cum intuiția, sentimentul sau reflecția precumpăneau în ea. În această privință vreau să povestesc o singură faptă.

Așa cum se întâmplă adeseori, îmi plăcea și mie numele meu, pe care îl scriam pretutindeni, ca atîția oameni tineri și necultivați. Într-un rînd l-am săpat foarte frumos și exact în coaja netedă a unui tei nu prea bătrîn. În toamna următoare, cînd iubirea mea pentru Annette se găsea în deplina ei înflorire, mi-am dat osteneala să sap și numele ei deasupra numelui meu. Spre sfîrșitul iernii, ca un îndrăgostit capricios ce eram, n-am scăpat prilejurile de a o chinui. Cum dădu primăvara m-am dus să-mi văd copacul și am observat că seva lui ieșise prin numele ei și-l mînjise pe-al meu, cu nevinovate lacrimi de plantă. M-am simțit zguduit văzînd cum îi curgeau Annettei șiroaie din lacrimile pe care i le smulsesem de atîtea ori prin răutățile mele. Începui să plîng și eu, gîndindu-mă la purtările mele nedrepte și la iubirea ei. M-am dus atunci degrabă spre a-i cere iertare și am compus pe tema acestei întâmplări o idilă pe care și astăzi o cîntesc cu plăcere și o recit altora cu emoție.

În vreme ce eu, ca un adevărat păstor de pe țărmurile rîului Pleisse mă cufundam copilărește în astfel de teme, pe care le alegeam ca să le pot dărui iar sufletului meu, pentru poezii germani se produse un eveniment mare și important.

Cel dintîi conținut de viață adevărat și mai înalt a pătruns în poezia germană o dată cu Frederic cel

Mare și cu faptele războiului de șapte ani. Orice literatură națională este sau devine goală atunci când nu se sprijină pe simțirea cea mai umană, pe întâmplările popoarelor și ale conducătorilor lor, uniți într-o singură ființă. Regii trebuiesc înfățișați în război și înconjurați de primejdii, acolo unde ei apar ca primii oameni ai lumii, fiindcă hotărăsc și împart soarta mulțimilor, devenind astfel mai interesați chiar decât zeii, care, deși hotărăsc soarta oamenilor, nu sînt totuși stăpîniți de ea. În sensul acesta fiecare națiune, dacă vrea să ajungă la o însemnătate oarecare, trebuie să aibă o epopee a ei, chiar dacă aceasta nu este scrisă în forma poemelor epice.

Iată de ce *Cîntecele războinice*, înstrunate de Gleim, stau pe o treaptă atît de înaltă a poeziei germane, ca unele ce au apărut în vârtejul faptelor și împreună cu ele și pentru că forma lor poetică, găsită parcă de un luptător în clipele supreme, ne face să simțim efectul cel mai desăvîrșit.

Ramler<sup>1</sup> cîntă într-un alt fel și cu cea mai înaltă demnitate faptele regelui său. Toate poeziile sale sînt bogate în conținut, ne impun prin temele lor mari și înălțătoare și au tocmai din pricina aceasta o valoare de necontestat, căci conținutul temei tratate este începutul și sfîrșitul oricărei arte. Nu se poate tăgădui că geniul și un talent artistic format pot obține orice și pot constrînge chiar materia cea mai rebelă. La drept vorbind, însă, în felul acesta apare mai mult ca o operă de virtuozitate decât ca una de artă, aceasta din urmă trebuind să se sprijine pe un obiect de mare însemnătate, a cărui tratare prin îndemînare, osteneală și sîrguință să scoată la iveală importanța lui cu atît mai multă splendoare și într-un chip cu atît mai fericit.

---

<sup>1</sup> K. W. Ramler (1725—1798), poet german, membru al Academiei din Berlin.

Prusia și, împreună cu ea, întreaga Germanie protestantă câștigă astfel, pentru literatura ei, o comoară, care lipsea partidei adverse și pe care aceasta n-a putut-o niciodată înlocui, oricât s-ar fi străduit. Scriitorii prusaci se sprijineau pe marea idee ce și-o făceau despre regele lor și dădeau dovadă de un zel cu atât mai înfocat cu cât regele, în numele căruia se făcea totul, nu voia să știe nimic de ei. De mult timp însă, mai întâi datorită coloniei franceze, apoi prin preferința regelui pentru cultura acestei națiuni și pentru instituțiile ei financiare, influența franceză pătrunsese în Prusia, cu mare folos pentru întreaga Germanie, prin contradicția și rezistența provocată. Tot astfel repulsia lui Frederic pentru germanism a fost un noroc pentru literatură. Pentru a se face observată de rege, toată lumea își dădea osteneală, nu însă pentru a obține buna lui apreciere, ci măcar o privire. Dar eforturile acestea decurgeau după felul german, din convingerea intimă a fiecăruia, în acord cu ceea ce era socotit drept și cu dorința de a-l face pe rege să recunoască și să prețuiască justetea năzuinței germane. Ei nu-și atinseră scopul și nici nu și-l puteau atinge, căci cum se putea pretinde unui rege, care voia să trăiască și să se bucure de viața spirituală, să-și piardă vremea așteptând să se dezvolte și să devină bun de folosit ceea ce el socotea barbar ? În meserii și în industrie, regele voia desigur să-și impună sieși, dar mai cu seamă popoului său, în locul excelentelor mărfuri străine, mediiocre surogate naționale ; dar în domeniul acesta totul merge mai repede spre desăvârșire și nu este nevoie de o întreagă viață omenească pentru a face ca lucrurile să ajungă la maturitate.

Trebuie să menționez însă cu cinste opera născută cu adevărat din războiul de șapte ani, o operă cu un perfect conținut național nord-germanic, prima producție dramatică rezultată din evenimentele impor-

tante ale vieții, de o inspirație specific temporală și care, din pricina aceasta, a avut o influență fără precedent : *Minna von Barnhelm*. Lessing, care, în opoziție cu Klopstock și Gleim, abandona cu plăcere gravitatea personală, pentru că știa că o poate îmbrăca din nou și în orice moment, se complăcea într-o viață risipită prin restaurante și pe la petreceri, în care găsea contraponderea vieții sale interioare foarte active. Același impuls l-a făcut să pornească în suita generalului Tauentzien. Oricine observă cu ușurință că opera amintită a fost scrisă între război și pace, iubire și ură. Producția aceasta a deschis privirilor noastre drumul către o lume mai înaltă și mai importantă în mijlocul aceleia literare și burgheze în care poezia rămăsese pînă atunci cantonată.

Încordarea plină de ură care a stăruit între Prusia și Saxonia în tot timpul acestui război nu și-a găsit destinderea o dată cu sfîrșitul lui. Saxonul a simțit abia atunci durerea rănilor pe care i le făcuse prusacul devenit prea trufaș. Prin pacea politică nu s-a putut instaura dintr-o dată și pacea în suflete, împrejurare pe care urma s-o înfățișeze piesa amintită. Grația și amabilitatea femeii saxone învinge valoarea, demnitatea și rigiditatea bărbatului prusac și, astfel, atît în personajele principale cît și în cele secundare ni se înfățișează cu multă artă o fericită unire de elemente bizare și opuse.

Dacă prin toate aceste observații asupra literaturii germane, fără o legătură evidentă între ele, am produs o anumită confuzie în mintea cititorului meu, pot spune atunci că am izbutit să-i dau o imagine despre starea haotică a bietului meu creier, cînd, în conflictul dintre cele două epoci, atît de importante pentru literatura patriei, mi se impuneau atîtea aspecte noi, fără să mă pot despărți de cele vechi care își păstrau prestigiul, deși aveam motive să mă sustrag de sub in-

fluența lor. Vreau acum să arăt atît cît îmi va sta în putință, ce cale am luat pentru a scăpa treptat din această criză.

Confuza perioadă a tinereții mele am străbătut-o cu sîrguință, în tovărășia multor bărbați de seamă. Mărturie puteau sta numeroasele volume manuscrise *in quarto* pe care le lăsasem tatei și nenumăratele încercări, schițe, proiecte executate numai pe jumătate și aruncate în foc, mai mult de neceaz decît din convingere. Acum învățasem însă prin convorbiri, prin studiu, prin discuții contradictorii, dar mai cu seamă datorită comesenilor mei, datorită consilierului Pfeil, că pentru o operă cele mai prețioase calități sînt conținutul și concizia tratării, fără să mă lămuresc însă unde pot găsi un astfel de conținut și cum pot ajunge la o astfel de tratare. Situația mea deosebită, indiferența camarazilor, rezerva profesorilor și a locuitorilor instruiți din Leipzig, mă obligau să caut toate acestea numai în mine însumi. Dacă doream să aflu o temelie de adevăr, simțire și cugetare pentru poeziile mele, mă cufundam în sufletul meu. Dacă aveam nevoie pentru o descriere poetică de intuiția directă a unui lucru sau a unui eveniment, nu puteam să ies din cercul capabil să mă miște și să-mi insuflă un interes oarecare. Am scris în felul acesta mai multe mici poezii în forma unor cîntece sau în versuri albe. Toate acestea proveneau din cugetare, tratau teme ale trecutului și aveau o întorsătură epigramatică.

Astfel a luat naștere acea tendință de la care nu m-am mai abătut în tot decursul vieții mele și anume de a transforma într-o imagine sau o poezie tot ce m-a bucurat, m-a făcut să sufăr sau m-a preocupat într-un fel oarecare, astfel încît să pot justifica ideile mele despre lucrurile exterioare și să aduc liniștea în sufletul meu. Darul acestei transformări nu era nimănui mai necesar decît mie, așa cum m-am simțit tot-

deauna, azvîrlit mereu de natură dintr-o extremitate în alta. Tot ce am dat la iveală sînt deci numai fragmente ale unei mari confesiuni, pe care cartea de față îşi ia acum îndrăzneala s-o completeze.

Vechea mea iubire pentru Gretchen o îndreptasem asupra unei Annchen, despre care nu mai ştiu să spun altceva decît că era tînără, drăguţă, voioasă, atît de drăgălaşă şi plăcută, încît a meritat desigur s-o păstreze cîtva timp în altarul inimii ca pe o sfîntă, pentru a-i consacra acea adoraţie pe care îi e mai priincios omului s-o acorde decît s-o primească. O vedeam zilnic fără nici o împotrivire, o ajutam să prepare mîncările pe care le consumam ; la mesele de seară îmi aducea vinul pe care obişnuiam să-l beau şi chiar societatea închisă a celor cu care prînzeam împreună constituia o dovadă că mica gospodărie, vizitată, în afară de epoca bîlciului cel mare, de puşini oaspeţi, îşi merita bunul ei renume. Uneori am avut prilejul să ne bucurăm de clipele petrecute împreună. Dar cum n-avea voie şi nici nu putea să plece de-acasă, petrecerile acestea nu erau prea însufleţite. Cîntam împreună cîntecele lui Zachariä, într-un rînd am jucat pe *Ducele Michel* al lui Krüger<sup>1</sup>, unde o batistă înnodată trebuia să reprezinte o privighetoare ; lucrurile au mers destul de plăcut cîtva timp. Dar cum astfel de relaţii, cu cît sînt mai nevinovate, cu atît devin mai monotone cu timpul, am căzut pradă dorinţei răutăcioase care ne face să transformăm într-o distracţie chinurile iubitei şi să dominăm supunerea unei fete prin toane tiranice. Proasta dispoziţie rezultată din eşecul încercărilor mele poetice, din aparenta mea neputinţă de a-mi explica anumite lucruri şi din tot ce mă irita, credeam că o pot revărsa asupra ei, numai fiindcă mă iubea din inimă şi făcea tot ce-i sta în pu-

---

<sup>1</sup> J. Ch. Krüger (1722—1750), actor şi dramaturg german.

tință pentru a mă mulțumi. Prin scene de gelozie cu totul neîntemeiate și absurde mi-am stricat astfel, mie și ei, zilele cele mai frumoase. Cîtva timp le-a îndurat cu o neînchipuită răbdare, pe care eu aveam cruzimea să i-o pun la încercare dincolo de limitele îngăduite. Dar spre rușinea și deznădejdea mea am trebuit să observ în cele din urmă că inima ei se îndepărtase de mine și că abia acum eram cu adevărat îndreptățit la nebuniile pe care mai înainte mi le îngăduisem fără nevoie și motiv. Au avut atunci loc între noi scene înspăimîntătoare, din care n-am folosit nimic și atunci mi-am dat seama că o iubesc și că nu mă pot lipsi de ea. Pasiunea mea crescuse și luă toate formele posibile în astfel de împrejurări ; pînă la urmă ajunsei eu în situația în care se găsisse fata mai înainte. Căutam toate mijloacele pentru a-i deveni plăcut și a-i procura bucurii fie și prin alții, nutrind neconștient speranța s-o cuceresc din nou. Era însă prea tîrziu ! O pierdusem cu adevărat și chinurile fizice cu care m-am pedepsit, pentru a răzbuna greșelile mele și pentru a mă face să sufăr moralicește, au contribuit mult la diferitele boli din pricina cărora am pierdut cîtiva din anii mei cei mai buni. Aș fi putut chiar să mă distrug dacă talentul poetic și puterile lui tămăduitoare nu mi-ar fi venit în ajutor.

Încă de mai înainte observasem uneori tendința răutăcioasă a firii mele. O compătimeam pe biata copilă, cînd mi se întîmpla s-o rănesc fără nici un temei. Mi-am reprezentat atunci în amănunte situația ei și a mea și, în contrast cu aceasta, fericirea unei alte perechi din cercul nostru, hotărîndu-mă să tratez în formă dramatică această situație, ca un act de pocăință plin de învățăminte. Astfel a apărut cea mai veche dintre lucrările mele dramatice, mica piesă *Toanele îndrăgostitului*, în a cărei inocență se poate observa pornirea unei pasiuni aprinse.

În vremea aceasta începuse să mă atragă partea mai ascunsă, mai plină de conținut, mai agitată a lumii. De cînd cu împlinirea mea cu Gretchen și cu urmările acesteia, observasem ciudatele păcate care minează societatea burgheză. Religia, moravurile, legea, conveniența, relațiile și obișnuința stăpînesc numai suprafața vieții acestei societăți. Străzile cuprinse între case strălucite sînt ținute curat și fiecare, umblînd pe ele, se poartă cu toată cuviința ; înăuntrul acestor case jalea este însă cu atît mai mare și aparența corectă acoperă adeseori cu o slabă tencuială ziduri putrede, care se dărîmă peste noapte și produc efecte cu atît mai grozave cu cît dezastrul se declară în împrejurări pașnice. Văzusem mai de aproape sau mai de departe atîtea familii prăbușindu-se sau alunecînd pînă la marginea prăpastiei prin falimente, divorțuri, fete seduse, crime, furturi, otrăviri, și adeseori, cu toată tinerețea mea, le întinsesem o mîină de ajutor. Cum felul meu deschis inspira încredere, discreția mea era încercată și activitatea mea, nepregătînd în fața sacrificiului, se complăcea să intervină în cazurile cele mai primejdioase, nu mi-a lipsit prilejul să mijlocesc, să aplanez conflicte, să abat furtuni și orice se mai poate face în astfel de împrejurări. În felul acesta am trecut însă prin diferite experiențe păgubitoare și demoralizante, atît pentru mine cît și pentru alții. Pentru a-mi regăsi bucuria, am schițat atunci mai multe drame și am scris începutul celor mai multe dintre ele. Dar cum peripețiile lor trebuiau să devină totdeauna penibile și toate amenințau să se termine cu un final tragic, le-am părăsit pe rînd. N-am terminat dintre ele decît piesa *Complicii*, a cărei desfășurare veselă și burlescă, detașată pe fondul întunecat și trist al unor împrejurări de familie, produce la reprezentare o impresie înspăimîntătoare luată în totul și înveselitoare în amănuntele ei. Acțiu-

nile ei violent contradictorii rănesc sentimentul estetic și moral și, din această pricină, piesa n-a putut fi reprezentată pe o scenă germană, deși imitațiile ei, care au știut să evite acele primejdii, s-au bucurat de aplauzele publicului.

Ambele piese amintite sînt scrise dintr-un punct de vedere mai înalt, deși eu însumi nu-mi dădeam seama de aceasta. Ele tălmăcesc o toleranță prudentă în aprecierea morală a oamenilor și exprimă, jucîndu-se, în trăsături oarecum aspre și amare, vorba înalt creștinească : „Numai cel ce nu se simte vinovat, să ridice mai întîi piatra“.

Din pricina acestei gravități, care da un aer atît de întunecat primelor mele producții, am făcut greșeala să neglijez tendințele mai favorabile, existente desigur în natura mea. Se dezvoltase anume în mine, din pricina amintitelor experiențe, înfricoșătoare mai cu seamă pentru un tînăr, un umor îndrăzneț, care se simte superior clipei și nu numai că disprețuiește primejdiile, dar le și ispitește cu îndrăzneală. Motivul unei astfel de atitudini stă în semeția în care se complăce vîrsta vigoarei și care, atunci cînd știe să glumească, produce cea mai mare plăcere atît momentului însuși cît și amintirii lui. Lucrurile acestea sînt atît de obișnuite, încît în vocabularul tinerilor mei prieteni de studiu ele sînt cunoscute sub numele de suite, a face suite însemnînd propriu-zis a face farse.

Astfel de îndrăzneți umoristici au un efect deosebit, atunci cînd sînt spuse pe scenă cu spirit și gust. Ele se deosebesc de intrigi prin faptul că sînt momentane și că scopul lor, dacă au în adevăr vreunul, nu trebuie căutat în depărtare. Beaumarchais a înțeles întreaga lor valoare și efectele obținute de Figaro, rezultă în special din acestea. Cînd astfel de pozne amabile sînt făcute în vederea unor scopuri

nobile, în ciuda riscurilor personale, situațiile ivite au pe scenă, judecate din punct de vedere estetic și moral, o valoare foarte mare. Astfel, de pildă, opera *Sacagiul*<sup>1</sup> are subiectul cel mai fericit pe care l-am văzut tratat vreodată în teatru.

Pentru a risipi plictiseala vieții zilnice, am făcut nenumărate farse de felul acesta, fie așa într-o doară, fie pentru înveselirea prietenilor. Nu procedam cu o intenție precisă și nu consideram această îndrăzneță întreprindere ca un obiect artistic, dar dacă m-aș fi oprit în fața acestor teme, care îmi stăteau la îndemână, și dacă le-aș fi dezvoltat, primele mele lucrări ar fi fost mai senine și ar fi putut fi folosite. Cîte ceva din toate acestea a apărut însă mai târziu în operele mele, dar într-un chip izolat și fără să-mi dau seama.

Inima îi stă omului mai aproape decît mintea și, în timp ce inima îi dă de lucru, mintea știe să se ajute singură ; cele ce stau deci în legătură cu inima mi-au apărut totdeauna ca lucrurile de căpetenie ale vieții. Nu osteneam să cuget la ușurătatea înclinațiilor, la nestatornicia firii omenești, la sensualitatea morală și la toate problemele înalte sau adînci a căror legătură înăuntrul naturii noastre alcătuiește enigma vieții omenești. Căutam să mă dezbăr de tot ce mă chinuia, printr-un cîntec, o epigramă, o rimă, producție care stînd în legătură numai cu sentimentele și cu starea mea proprie, abia dacă mai putea interesa pe altcineva în afară de mine însumi.

În vremea aceasta relațiile mele exterioare se schimbaseră cu totul. Doamna Böhme murise după o lungă și jalnică boală ; în vremea din urmă nici nu mă mai primise. Bărbatul ei n-avea de ce să fie prea mulțumit de mine ; îi păream ușuratic și nu destul

---

<sup>1</sup> Operă de Cherubini (1760—1842), compozitor francez.

de silitor. S-a supărat mai cu seamă atunci cînd i s-a spus că, la cursurile de drept public german, în loc să iau note cu atenție, desenam pe marginea caietului meu persoanele despre care mi se vorbea, pe judecătorul de curte, pe președinte și pe asesorul lui, cu părerile lor ciudate, distrăgînd astfel atenția vecinilor de bancă și făcîndu-i să rîdă. După pierderea soției sale, Böhme trăia și mai retras decît înainte și, la rîndul meu, îl evitam, pentru a nu mă expune muștrărilor lui. Din nefericire, Gellert nu voia să se folosească de puterea influenței lui asupra noastră. Era evident că n-avea timp să facă pe confesorul nostru și să se intereseze de felul de a gîndi și de slăbiciunile fiecăruia dintre noi. Privea deci totul pe deasupra, crezînd că poate avea un sprijin numai în rînduile bisericii. În acest scop, ori de cîte ori apăream în fața lui, ne întreba, cu vocea lui plăcut elegiacă, aplecîndu-și capșorul într-o parte, dacă mergem regulat la biserică, cine este duhovnicul nostru și dacă am luat sfînta împărtășanie? Dacă nu treceam cu succes acest examen, eram concediați cu nesfîrșite tînguiri. Ne simțeam atunci mîhniiți, dar nu edificați; ceea ce nu ne împiedica însă a-l iubi.

Spunînd acestea nu pot să nu amintesc cîte ceva din prima mea tinerețe pentru a dovedi cu exemple concrete cum trebuie să se procedeze cu stăruință și continuitate în chestiunile religiei și ale bisericii, dacă acestea doresc a da roadele pe care toată lumea le așteaptă de la ele. Serviciul divin în biserica protestantă nu este atît de bogat și bine condus pentru a putea ține laolaltă toată obștea credincioșilor. Din pricina aceasta se întîmplă adeseori ca membrii aceștia să se despartă de biserică pentru a forma noi comunități restrînse sau pentru ca, răzlețiți de biserică, să-și ducă în pace viața lor cetățenească. De multă vreme s-a formulat imputarea că numărul

acelor care frecventează serviciul divin se micșorează din an în an și tot așa acei care cer împărțășania. Cauza amîndurora, dar mai cu seamă a celei din urmă, este destul de evidentă. Cine ar fi îndrăznit însă s-o arate ? Vom încerca noi.

Este știut că în problemele moralei și ale religiei, tot atît de puțin ca în acele ale vieții fizice și cetățenești, omului nu-i place să improvizeze : îi este necesară o continuitate, care să dea naștere la deprinderi. Lucrurile pe care se cuvine să le iubească și să le facă, el nu le poate gândi izolat și fără șir și pentru a repeta un lucru cu plăcere, acesta nu se cade să-i devină străin. Constatînd lipsa de bogăție și varietate a cultului protestant și făcînd în această privință o cercetare, te convîngi că protestantul are prea puține taine bisericești, ba chiar n-are decît una singură în care el depune o anumită activitate : cuminecătura ; căci botezul nu-l vede decît săvîrșit pentru alții, fapt care lui nu-i e de nici un folos. Tainele alcătuiesc însă partea cea mai înaltă a unei religii, simbolul concret al unei extraordinare favori și grații divine. În cuminecătură buzele ființei pămîntești trebuie să primească întruparea uneia dumnezeiești și să se bucure, sub forma hranei terestre, de hrana cerească. Înțelesul acesta rămîne același în toate bisericile creștine, fie că credinciosul se bucură de taină acceptînd misterul, fie că încearcă să-l împace cu rațiunea ; în orice caz taina rămîne o mare acțiune sfîntă, care înlocuiește în realitate posibilul sau imposibilul și se substituie acelor lucruri pe care omul nici nu le poate atinge, nici nu se poate lipsi de ele. O astfel de taină nu poate rămîne însă izolată. Nici un creștin nu se poate bucura cu adevărat de ea, așa cum este dat să fie, dacă simțămîntul simbolului și al tainei nu este întreținut. Trebuie deprins să înțeleagă unitatea perfectă dintre religia lăuntrică a ini-

măi, și formele exterioare ale bisericii, o unitate care este taina cea mai mare și cea mai generală și din care se ramifică toate celelalte, împărțându-se din sfîntenia ei indestructibilă și eternă.

Primind cuminecătura, o pereche de tineri își cuprind mîinile nu pentru un salut trecător sau pentru a dănuți ; preotul le dă binecuvîntarea și legătura lor nu se mai desface. Nu trece multă vreme și soții aduc o ființă asemănătoare lor pe pragul altarului. Această ființă este curățată cu apă sfînită și în așa fel încorporată bisericii, încît binefacerea primită nu mai poate fi pierdută decît prin căderea cea mai monstruoasă. Copilul crește și se formează singur printre cele pămîntești ; el trebuie însă instruit în cele cerești. Dacă în urma unui examen dovedește că și-a însușit pe deplin învățătura, copilul devine un cetățean întreg și este primit ca un adevărat și liber mărturisitor în sînul bisericii, dîndu-i-se în același timp semnele exterioare ale acțiunii săvîrșite. Acum devine el cu adevărat un creștin și ajunge a-și cunoaște privilegiile și îndatoririle sale. Dar în vremea aceasta omului i s-au întîmplat lucruri vrednice de luare aminte : prin învățătură și pedeapsă i s-a arătat cîtor primejdii îi este expus sufletul ; neconținut i se vorbește de lege și de încălcările ei, dar pedepsele nu i se mai aplică. În nesfîrșitele rătăcirii în care poate aluneca prin conflictul dintre cerințele naturii și ale religiei, i se dă un minunat mijloc de salvare, îngăduindu-i-se să încredințeze faptele și greșelile sale, slăbiciunile și îndoielile lui, unui bărbat plin de demnitate, anume pregătit pentru aceasta, care știe să-l liniștească, să-l previe și să-l întărească sau să-l pedepsească simbolic, pentru ca, în cele din urmă, ștergîndu-i toate păcatele, să-i restituie curată tabla omeniei lui. Astfel, după mai multe acțiuni sacramentale, care unei priviri atente i se arată ramificate în

mai multe trăsături sacramentale mai mici, omul în-genunche și, pregătit, curățat și liniștit, primește sfintele daruri ; iar pentru ca taina acestei înalte fapte să impresioneze și mai mult, potirul i se arată din depărtare, căci el nu se va bucura prin acest potir de mîncarea și băutura obișnuită, care îndeestulează, ci din acea cerească îmbucătură care îl va face să fie însetat după băutura cerească.

Să nu creadă însă tînărul că o dată săvîrșite acestea totul e gata ; și nici omul în puterea bărbăției să nu creadă aceasta. Căci în împrejurările pămîntești ne obișnuim pînă la urmă să ne bizuim numai pe noi înșine, iar cunoștințele, priceperea și caracterul nu ne sînt întotdeauna suficiente ; cu atît mai mult în lucrurile cerești învățătura noastră nu ajunge nici-odată la capăt. Simțirea noastră mai înaltă, care adeseori nu se pricepe singură pe sine, este de multe ori strîmtorată de atîtea întîmplări ale lumii, încît ea singură nu ne poate oferi tot ce avem nevoie pentru îndrumarea, mîngîierea și ajutorarea noastră. Taina cuminecăturii este deci rînduită pentru întreaga durată a vieții și totdeauna un om pios și cu judecată stă de veghe pentru a-i întoarce pe calea bună pe rătăciți și pentru a-i alina pe cei ce suferă.

Virtutea tainei dovedită astfel pentru întreaga durată a vieții, își arată înzecite puterile ei tămăduitoare și în pragul morții. După o obișnuință formată încă din tinerețe, muribundul primește cu ardoare, împreună cu cuminecătura, o asigurare simbolică și prevestitoare, și în clipa în care orice chezăsie pămîntească dispăre pentru el, una cerească îi garantează existența fericită în eternitate. Muribundul este pătruns de faptul că nici un element ostil și nici un spirit răuvoitor nu-l mai poate împiedica să se transfigureze, pentru ca într-o legătură directă cu divinitatea

să se împărtășească din nemăsurata beatitudine care emană din ea.

În ultima clipă, pentru ca întregul om să fie sfințit, picioarele îi sînt și ele miruite și binecuvîntate. Cuvine-se ca ele, chiar dacă omul s-ar vindeca, să atingă cu împotrivire pămîntul aspru și tare ; cuvine-se să dobîndească o minunată iuțeală, pentru a respinge glia care-l atrăgea mai înainte. Astfel leagănul și mormîntul, oricît ar fi ele de îndepărtate se leagă într-un splendid circuit neîntrerupt, prin seria tuturor acelor acțiuni sfinte, a căror frumusețe am încercat s-o lămuresc pe scurt.

Dar cum toate aceste minuni spirituale nu țîșnesc, ca celelalte roade, din sînul naturii, ele nu pot fi nici semănate, nici sădite, nici îngrijite. Ele trebuiesc implorate dintr-o altă regiune, care nu le acordă oricui și în orice timp. Aici ne întîmpină cel mai înalt dintre simbolurile transmise printr-o veche tradiție pioasă. Ni se spune anume că un om poate fi într-un chip deosebit favorizat, binecuvîntat și sfințit. Pentru ca cele arătate mai sus să nu apară însă ca un dar al firii, este necesar ca această mare favoare legată de o grea datorie să fie acordată de un om anume îndreptățit. Astfel, supremul bun, de care se poate bucura cineva, fără să-l poată atinge și cuprinde prin sine însuși, este primit și păstrat în lume prin moștenire spirituală. În hirotonirea preotului se adună tot ce este necesar pentru ca acțiunea tainelor să devie eficace și să fie de folos mulțimilor, care n-au nevoie să facă altceva decît să aibă credință și absolută încredere. Astfel pășește preotul în șirul înaintașilor și urmașilor lui, în cercul celor miruiți împreună cu el, întruchipînd pe cel înzestrat cu supremul dar al binecuvîntării, cu atît mai strălucit cu cît nu-l respectăm pe el, ci slujba lui și nu îngenunchem la semnul lui, ci la binecuvîntarea pe care o împarte

și care apare mai sfântă și mai direct coborâtă din cer, cu cât unealta ei pămîntească, chiar dacă este o ființă plină de păcate, nu-și pierde nimic din puterea ei.

Tot acest complex spiritual de credințe a fost ciuntit în protestantism, care a declarat că cea mai mare parte a simbolurilor este apocrifă și numai puține canonice. Cum este posibilă deci pregătirea pentru înalta demnitate a unora din acestea, dacă față de celelalte nu dovedești decît indiferență !

Fusesem dat în vremea copilăriei mele să învăț religia la un bun preot, bătrîn și fără putere, dar care era de multă vreme duhovnicul casei noastre. Știam, grație acestuia, să număr pe degete articolele catehismului ; parafraza lui, crezul și nici una din maximele doveditoare ale *Bibliei* nu-mi erau străine. Nu recoltam însă nici un rod din toate acestea, căci atunci cînd am aflat că bunul bătrîn își scotea principalele lui întrebări dintr-un vechi formular, am pierdut orice plăcere și dragoste pentru o asemenea învățătură și ultimele opt zile dinaintea examenului le-am petrecut în fel de fel de distracții, apoi mi-am ascuns în pălărie foile împrumutate de la un prieten care le luase de la preot, citind fără simțire și fără tragere de inimă lucrurile pe care altfel m-aș fi priceput să le spun cu atîta sentiment și convingere.

Rutina seacă și lipsită de inteligență a învățămîntului religios mi-a paralizat și mai mult bunăvoința și aspirațiile mele în aceste împrejurări de mare însemnătate, atunci cînd s-a apropiat momentul spovedaniei. Eram conștient de unele greșeli de-ale mele, dar nu și de păcate mai mari. Acestea erau limitate tocmai prin conștiința care mă lămurea cu privire la puterea morală existentă în mine, adică la principiile și statornicia prin care trebuie să-l înving pe vechiul Adam. Ni se spunea că prețuim mai mult decît ca-

tolicii tocmai pentru că n-avem nevoie să mărturisim nimic mai de seamă la spovedanie și că lucrul n-ar fi fost potrivit, chiar dacă am fi voit să-l facem. Îndrumarea aceasta nu-mi prea convenea, căci aveam cele mai ciudate îndoieli religioase și aș fi dorit să mi le îndrept cu acest prilej. Cum însă nu eram încuviințat s-o fac, mi-am compus o confesiune prin care exprimându-mi stările mele, puteam aduce pe un om înțelegător să priceapă în general ceea ce-mi era interzis să spun cu de-amănuntul. Când însă am intrat în bătrâna capelă a cordelierilor și m-am apropiat de misterioasele căsuțe zăbrelite, în care se aflau preoții în așteptarea săvârșirii acestui act, când paraclisierul mi-a deschis ușa și m-am văzut în fața unui preot de vîrsta bunicului, închis în aceeași strîmtă celulă și cînd el mi-a dat bună ziua cu vocea lui slabă și nazală, lumina spiritului și a inimii mele s-a stins deodată, spovedania învățată pe dinafară n-a mai vrut să-mi iasă din gură și deschizînd, foarte încurcat, cartea pe care o țineam în mîini, am citit prima scurtă formulă ce-mi căzuse sub ochi și care era atît de generală încît oricine ar fi putut-o pronunța. Am primit apoi iertarea tuturor păcatelor mele și am plecat fără să fi simțit ceva, iar a doua zi m-am dus să primesc împreună cu părinții mei cuminecătura, purtîndu-mă apoi alte cîteva zile așa cum se cuvenea după o acțiune atît de sfîntă.

Drept rezultat al acestor concepții, apăru în mine răul căruia îi cad victimă, din pricina religiei noastre complicate prin atîtea dogme și întemeiate pe maxime atît de controversate ale *Bibliei*, numeroși oameni gravi, aruncați în stări de ipohondrie, sporite pînă la punctul lor cel mai înalt, ideile fixe. Am cunoscut feluriți oameni care, deși trăiau cu înțelepciune, nu se puteau elibera de ideea că ar fi păcătuit împotriva duhului sfînt și de teroarea inspirată de această idee.

O nenorocire asemănătoare mă pîndea și pe mine în legătură cu cuminecătura. Fusesem deosebit de impresionat auzind că acel care mănîncă și bea trupul și sîngele Domnului fără pietate, își mănîncă și bea propria lui mîntuire. Toate grozăviile pe care le citeșem în istorisirile evului mediu cu privire la judecățile Domnului, cu fiare înroșite în foc, cu flăcări ce izbucnesc și ape care se revarsă, ba chiar și poveștile *Biblici* despre izvorul care-i priește celui nevinovat, dar îl umflă și-l face să plesnească pe vinovat, toate acestea mi le înviam în închipuire și le adunam în imaginile cele mai înspăimîntătoare, mărturia mincinoasă, fățarnicia, călcarea jurămîntului și batjocorirea celor sfinte pîrînd că apasă asupra nevrednicului care primise cuminecătura cum nu se cuvine ; ceea ce părea cu atît mai grozav cu cît nimeni nu-și putea proclama vrednicia, iar iertarea păcatelor era posibilă numai cu atîtea condiții, încît nimeni nu putea fi sigur că o poate primi după voie.

Aceste întunecate scrupule mă chinură în asemenea măsură, iar perspectivele ce mi se arătau mi se păreau atît de sărace și slabe, încît imaginile groazei sporind, m-am hotărît, odată ajuns la Leipzig, să mă scutur de toate legăturile bisericii. Oricine își poate deci închipui cît de apăsătoare erau pentru mine avertismentele lui Gellert, pe care, văzînd felul laconic în care lichida indiscrețiile noastre, nu voiam să-l necăjesc cu întrebările mele, de care eu însumi mă rușinam în orele mai senine, ajungînd pînă la urmă să depășesc cu totul terorii conștiinței legate de biserică și altar.

Gellert își compusese, în acord cu inima lui pioasă, o morală, pe care o predica din cînd în cînd ascultătorilor lui, achitîndu-se în mod onorabil de datoria sa față de public. Scrierile lui constituiau de multă vreme temeliea culturii etice germane și toată lumea

dorea fierbinte să-i vadă operele tipărite, dar cum aceasta nu avea să se întâmple decît după moartea lui, fiecare se simțea fericit să le asculte spuse chiar de el, în timpul vieții sale. Auditoriul de filozofie era în orele lui Gellert plin ochi și vorbirea lui despre sufletul frumos și voința pură, interesul nobilului bărbat pentru fericirea noastră, îndemnurile, avertismentele și rugăciunile lui, totul debitat cu o voce puțin sonoră și cam tristă, făcea o anumită impresie momentană. Dar impresia aceasta nu dură mult, căci s-au găsit zeflemişti care s-au priceput să ne facă suspectă maniera molîie și, după cum socoteau ei, moleșitoare a profesorului Gellert. Mi-aduc aminte de un călător francez care se interesa de maximele și sentimentele omului în jurul căruia era o afluență atît de mare. După ce-i dădurăm informațiile necesare, el clătină din cap și zise zîmbind : „*Laissez-le faire, il nous forme des dupes*“<sup>1</sup>.

La fel și societatea bună, care nu poate suferi în apropierea ei ceva mai de seamă, căuta să diminueze în anumite ocazii influența morală pe care Gellert încerca s-o exercite asupra noastră. Curînd i se reproșă că dă mai multe învățături și se ocupă mai mult de niște danezi nobili și bogați, recomandați lui în chip special, decît de ceilalți studenți. Era învinuit de interesare și nepotism, pentru faptul că orînduise ca acei tineri să ia regulat masa de prînz, la un frate al său. Acesta, un om destul de ordinar, înalt, arătos, solid, bine legat, pare să fi fost maestru de scrimă și, în ciuda atenției pe care fratele său o acorda distinșilor comeseni, el îi trata adeseori cu asprime și brutalitate. Toată lumea crezu atunci că trebuie să poarte de grijă acestor tineri și bunul nume al excellentului Gellert fu astfel pătat, încît pînă la urmă,

---

<sup>1</sup> Lasă-l în pace, ne formează oameni ușor de înșelat (fr.).

pentru a nu mai fi induși în eroare, ne dezinteresăm cu totul de el și încetăm să-l mai vizităm, salutându-l totuși pînă la pămînt cînd îl întîlneam călărind pe blîndul lui cal bălan. Acest cal îi fusese dăruit de prințul elector, pentru a-l obliga să facă mișcarea atît de necesară sănătății lui : această distincție nu i se putea ierta așa ușor.

În felul acesta se apropia momentul în care orice autoritate trebuia să dispară pentru mine, urmînd să mă îndoiesc sau chiar să-mi pierd nădejdea asupra tuturor indivizilor mai mari sau mai de seamă, așa cum îi cunoscusem sau mi-i închipuisem.

În gîndurile mele, Frederic al II-lea stătea încă deasupra tuturor bărbaților eminenți ai veacului și de aceea mi se părea ciudat că nu e tot atît de laudat de către oamenii din Leipzig, pe cît era în casa bunicii mele. Ei simțiseră, desigur, apăsînd greu asupra lor mîna războiului și de aceea nu li se putea lua în nume de rău că nu gîndeau cele mai bune lucruri despre acel care începuse și continuase războiul. Îl considerau deci ca pe un bărbat eminent, dar nu ca pe un om mare. Nu este o artă deosebită, spuneau ei, ca să produci ceva atunci cînd ai la dispoziție mari mijloace ; și atunci cînd nu cruți nici țări, nici bani, nici sînge, poți în cele din urmă să-ți împlinești proiectele. Frederic nu s-a arătat cu adevărat mare în nici unul dintre planurile lui și în nimic din ce și-a propus. În tot ce a atîrnat de el, a comis numai greșeli și caracterul extraordinar al acțiunilor lui a apărut numai atunci cînd a fost silit să îndrepte aceste greșeli. Neobișnuitul lui renume a provenit doar din faptul că în fiecare om se naște dorința de a-și repara greșelile pe care le face mai des. Cine parcurge istoria războiului de șapte ani, pas cu pas, își dă seama că regele și-a jertfit excelenta lui armată fără nici un folos și că a fost vina lui dacă această

ruinătoare luptă s-a prelungit atîta. Un om cu adevărat mare și un comandant de armate, cu forțele pe care le avea la dispoziție, ar fi putut să termine mult mai repede. Pentru a susține aceste păreri se citau nenumărate amănunte, pe care nu știam cum să le tăgăduiesc și care îmi răceau treptat venerația necondiționată pe care i-o consacrasem încă din copilăria mea acestui prinț excepțional.

După cum oamenii din Leipzig mă lipsiseră de plăcutul sentiment prin care respectam pe un bărbat de seamă, tot astfel un nou prieten, pe care mi-l făcusem în această vreme, îmi micșoră stima pe care o purtam concetățenilor mei de acum. Acest prieten era unul din cei mai curioși oameni care pot să existe. Se numea Behrisch și era preceptorul tînărului conte Lindenau. Era trecut de treizeci de ani și avea un exterior ciudat : înalt și deșirat, cu un nas mare și trăsături pronunțate ; purta de dimineață pînă-n noapte o coafură, pe care ai fi putut-o numi perucă, se îmbrăca cu grijă și nu ieșea niciodată din casă fără să aibă sabia la coapsă și pălăria sub braț. Era unul dintre oamenii dotați cu deosebitul talent de a-și pierde vremea sau, mai degrabă, care din nimic știu să obțină ceva pentru a o face să treacă mai repede. Întreprindea totul cu încetineală și cu o anumită distincție pe care ai fi putut-o numi afectată, dacă Behrisch n-ar fi avut de la natură ceva afectat în firea lui. Semăna cu un bătrîn francez ; de altfel vorbea și scria limba franceză cu multă ușurință. Plăcerea lui cea mai mare era să se ocupe de farse cu un aer serios, urmărind la infinit vreo nerozie care-i trecea prin cap. Astfel, se îmbrăca totdeauna în cenușiu și, cum felurile părți ale costumului său erau din stoffe și nuanțe diferite, se gîndea cîte o zi întreagă cum ar mai putea adăuga ceva cenușiu la toaleta sa, fiind fericit cînd o putea face și ne mustra

că ne putusem îndoi sau că tăgăduisem această posibilitate. Ne ținea atunci lungi predici despre lipsa noastră de inventivitate și de încredere în talentele lui.

Altfel era un om studiat, era îndeosebi bun cunoscător al limbilor și literaturilor noi și avea o scriere cât se poate de frumoasă. Era foarte îndatoritor față de mine, iar eu, care mă complăcusem totdeauna în societatea oamenilor mai în vîrstă, mă legai curînd de el. Prietenia cu mine îi slujea și lui ca o distracție deosebită, deoarece îi făcea plăcere să disciplineze neliniștea și nerăbdarea cu care îi dădeam atîta de lucru. Față de arta poetică avea ceea ce se numește gust, adică o anumită discriminare între bine și rău, mediocru și acceptabil. Judecata lui era însă mai ales critică și el știu să-mi distrugă puțina credință pe care o mai aveam în scriitorii contemporani, prin observațiile neîndurătoare, spirituale și capricioase pe care le făcea asupra scrierilor și poeziilor unuia și altuia. Acorda o atenție plină de indulgență propriilor mele producții și le încuviința, numai cu condiția să nu dau nimic la tipar. Îmi făgădui însă să copieze singur bucățile care-i vor plăcea și să mi le ofere apoi într-un frumos album. Pînă să pornească lucrarea, se pierdu o mulțime de timp. Căci pînă să găsească hîrtia potrivită, pînă să fi căzut el singur de acord asupra formatului, pînă să fi hotărît mărimea marginilor albe ale filei și caracterul literelor, pînă să-și fi procurat penele de corb, să le fi tăiat și să le fi uns cu tuș, au trecut săptămîni întregi, în timpul cărora lucrarea nu făcuse nici un progres. Cu toate aceste ceremonii, de cîte ori se pornea să scrie ceva, închea cîte un manuscris de ți-era mai mare dragul. Titlurile poeziilor erau scrise în caractere gotice, versurile în scriere saxonă dreaptă, la sfîrșitul fiecărei poezii puneă cîte o vigneta analogă, pe care o

alegea de undeva sau o compunea el singur, imitînd foarte frumos haşurile gravurilor şi barele tiparului, necesare într-o astfel de ocazie. Petreceam ceasuri dintre cele mai frumoase în timp ce Behrisch îmi arăta toate acestea şi, într-un mod comic şi patetic, mă ferecea pentru norocul de a mă vedea trecut la nemurire într-un manuscris atît de minunat, pe care nici un tipar nu l-ar fi putut înlocui. Pentru mine, prietenia lui îmi era foarte instructivă, deşi el nu făcea nici un caz de aceasta, din pricina frumoaselor cunoştinţe pe care le poseda şi cum el ştia să şi modereze firea mea neliniştită şi impetuoasă, influenţa lui era binefăcătoare şi în sensul moral. Prietenul meu resimţea o împotrivire specială faţă de tot ce este grosolan şi glumele lui, prin excelenţă baroce, nu cădeau niciodată în grosolănie şi trivialitate. Îşi permitea faţă de compatrioţii lui o ironie caricaturală, descriind, cu trăsături nostime, toate gesturile lor. Hazul lui era ineputabil mai ales cînd imita pe cîte un ins anumit şi cînd avea ceva de remarcat despre înfăţişarea exterioară a cuiva. Astfel, cînd stăteam împreună la fereastră, putea ceasuri întregi să facă comentarii asupra trecătorilor şi, după ce îi ironizase îndeajuns, să arate exact şi amănunţit cum ar fi trebuit să se îmbrace, să umble şi să se poarte pentru a fi oameni ca toţi oamenii. Aceste propuneri ajungeau pînă la necuviinţă şi absurditate, astfel încît nu rîdeam atît de înfăţişarea reală a oamenilor cît de înfăţişarea lor posibilă, dacă ar fi avut nebunia să se transfigureze. Atitudinea lui era în aceste împrejurări fără nici o milă, deşi de loc răutăcioasă. La rîndul nostru, ştiam însă să-l chinuim îndeajuns, cînd îl asiguram că, judecînd după aspectul lui, l-am fi putut lua, dacă nu drept un maestru francez de dans, cel puţin drept un profesor de limbi străine. Imputarea aceasta devenea de obicei semnalul unor nesfîrşite

disertații, prin care voia să ne demonstreze depărtarea  
ca de la cer la Pământ dintre el și un francez bătrîn.  
Cu această ocazie ne strivea sub tot felul de propu-  
neri, una mai nepotrivită decît alta, despre felul cum  
ar trebui să-și schimbe și să-și modifice garderoba.

Orientarea poeziei mele, de care mă ocupam acum  
cu un deosebit zel, pe măsură ce alcătuirea frumoasă  
și îngrijită a manuscrisului meu înainta, țintea în în-  
tregime către naturalețe și adevăr; și dacă temele  
pe care le foloseam n-aveau totdeauna o mare însem-  
nătate, căutam totuși să le exprim cu puritatea și  
relieful cerut de prietenul care mă făcea să înțeleg  
că nu este posibil a scrie cu pene de corb și tuș pe o  
hîrtie de Olanda și nu se pot risipi timp, talent și  
osteneli pentru ceva gol și inutil. În ocaziile acestea  
avea obiceiul să deschidă un caiet gata scris și să ne  
explice amănunțit ce anume n-ar fi trebuit să se gă-  
sească într-un anumit loc, declarîndu-ne prea fericiți  
că în adevăr nu se găsește acolo. Vorbea cu cel mai  
mare dispreț despre arta tiparului, imita pe culegă-  
tor, își bătea joc de gesturile lui, de graba cu care  
apuca din dreapta și din stînga și spunea totul ca și  
cum din această manoperă s-ar trage toată nenoroci-  
rea literaturii. Înălța însă în slavă distincția și nobila  
poziție a unui caligraf, așezîndu-se îndată la masă  
spre a ne arăta cum procedează acesta, certîndu-ne  
apoi că nu ne așezăm și noi la masa de scris pentru  
a ne comporta după exemplul și modelul lui. Relua  
apoi contrastul cu culegătorul, întorcea cu capul în  
jos o scrisoare începută și ne arăta cît de necuviincios  
ar fi dacă am scrie ceva de jos în sus sau de la dreapta  
la stînga, apoi multe alte lucruri cu care s-ar putea  
umple volume întregi.

Cu astfel de nevinovate zburdălnicii ne pierdeam  
o mulțime de vreme, fără să ne treacă prin minte că  
din cercul nostru s-ar putea să iasă ceva care să pro-

DIPTER GABRIELA FELICIA.

voace o senzație generală și să ne strice bunul renume.

Lui Gellert nu-i plăcea să lucreze în seminarul său, iar dacă se hotăra să dea unele indicații în legătură cu stilul necesar în proză sau în poezie, o făcea într-un cerc strict intim și numai pentru puțini, printre care noi nu ne număram. Această lacună, ce se ivise în învățămîntul public al Universității, s-a gîndit s-o umple profesorul Clodius<sup>1</sup>, care își cîștigase un oarecare renume în domeniul literaturii, al criticii și al poeziei și care, în calitatea lui de tînăr vioi și îndatoritor, își făcuse mulți prieteni atît în universitate cît și în oraș. Gellert ne trimitea el însuși la orele pe care Clodius și le asumase și, în ce privește chestiunile fundamentale, observam puține deosebiri între ei doi. Astfel, Clodius critica și el numai amănuntele, corija în același fel cu cerneală roșie, încît te găseai pînă la urmă într-o societate de greșeli, fără să ți se lămurească încotro trebuie să cauți forma justă. Îi adusesem cîteva din micile mele lucrări, pe care nu le maltrată. Dar tocmai în vremea aceea mi se scrise de acasă că trebuie să compun neapărat o poezie pentru nunta unui unchi de-al meu. Mă simțeam însă foarte departe de epoca ușuratică și abilă în care un astfel de exercițiu mi-ar fi făcut plăcere și cum din noua împrejurare nu mă simțeam în stare să scot ceva, m-am gîndit că aș putea să-mi susțin lucrarea folosind tot felul de ornamente exterioare. Am convocat deci întregul Olimp, pentru a delibera asupra căsătoriei unui jurist din Frankfurt, și anume cu toată seriozitatea cuvenită pentru sărbătorirea unui om atît de onorabil. Venus și Themis se certau pentru el, dar o farsă pe care Amor o juca acesteia din urmă, o făcu pe cea dintîi să cîștige procesul și zeii hotărîră ca nunta să aibă loc.

<sup>1</sup> *Ch. A. Clodius* (1738—1784), profesor de literatură la Leipzig.

Lucrarea nu-mi plăcu. De acasă primii o frumoasă scrisoare de laudă și după ce îmi dăduri oste-neala să copiez încă o dată și cu toată grija compoziția, o prezentați profesorului meu, sperînd să obțin și aprobarea lui. N-am nimerit-o însă bine. Clodius luă lucrurile în serios și nebăgînd în seamă caracterul de parodie al lucrării, care era de altfel punctul ei de pornire, critică în chipul cel mai aspru întrebuițarea atîtor mijloace divine pentru un scop atît de mărunț, respinșe folosirea abuzivă a atîtor figuri mitologice ca un procedeu artificial provenit din epoci pedante, găsi că expresia este cînd prea înaltă cînd prea puțin înaltă și nu economisi de loc cerneala lui roșie, asigurîndu-mă totuși că n-a folosit-o îndeajuns.

Astfel de bucăți erau de obicei citite și recenzate fără a se pomeni numele autorului lor, dar observîndu-ne unii pe alții, nu rămase pentru nimeni un secret faptul că nenorocita adunare a zeilor fusese opera mea. Cum critica lui Clodius, din punctul lui de vedere, mi se păru justă și cum toate acele zeități, privity mai de aproape, îmi apărură ca niște simple figuri de carton, am afurisit întregul Olimp, am azvîrlit cît colo tot Panteonul mitologic și de atunci Amor și Luna au rămas singurele personaje divine care au mai apărut în micile mele poezii.

Printre persoanele pe care Behrisch și le alesese ca țintă a săgeților sale, Clodius stătea la loc de cinste. Nu era de altfel greu să surprinzi latura lui comică. Era un om mic și bondoc, cu mișcări iuți, cam distrat în toate manifestările și cam nestatornic în conduita lui. Prin toate acestea se deosebea de concetățenii lui, care totuși îl prețuiau îndeajuns pentru bunele lui însușiri și frumoasele speranțe pe care le dădea.

I se lăsa deci în seama lui compunerea poeziilor cerute de împrejurările solemne. În așa-numita odă, el se folosea de procedeele lui Ramler, care nu-l prindeau însă decât pe acesta. Clodius, ca imitator ce era, observase în special neologismele care dădeau poeziilor lui Ramler o pompă maiestuoasă, potrivită măreției temelor și celorlalte mijloace poetice ale sale și cărora li se datorează în acest fel bunele efecte asupra urechii, inimii și închipuirii cititorului său. La Clodius însă aceste cuvinte păreau mai degrabă stranii, deoarece poezia lui nu era de loc capabilă să înalțe spiritul în vreun fel oarecare.

Aceste poezii însă erau frumos tipărite și laudate în termeni entuziaști, deși era nepotrivit faptul că în timp ce ne făcuse praf zeii noștri păgâni, el însuși își construise, pentru a escalada Parnasul, o scară făcută din cuvinte grecești și latinești. Aceste cuvinte, adeseori repetate, ni se întipăriseră în memorie și, într-o oră veselă, după ce mîncasem o prăjitură excelentă la cofetarul Hendel, m-am gîndit să adun într-o poezie dedicată acestuia, toate acele cuvinte viguroase și sunătoare. Zis și făcut ! Iată aici această poezie, așa cum am scris-o cu condeiul pe un perete al casei :

O Hendel, gloria ta se-ntinde de la nord la sud,  
Ascultă acest Pean<sup>1</sup>, urcînd spre urechile tale  
Tu coci, ceea ce galii și briții caută harnici,  
Cu geniu creator, plăcinte originale.  
Oceanul cafelei, revărsat în fața ta,  
Este mai dulce decât sucul care curge din Himet.  
Casa ta, un monument, cum consacram artelor,  
Inconjurată ou trofee, povestește națiunilor :  
„Chiar fără diademă, Hendel își găsi aici norocul  
Și răpi coturnului monezi de cinci parale“.

---

<sup>1</sup> Imn la vechii greci, în cinstea zeului Apollo ; imn de război, de victorie, de sărbătoare.

Dacă vreodată urna ta luci-va cu pompă maiestuoasă,  
Patriotul va plînge în fața catacombei tale.  
Trăiește însă ! Torus să-ți fie cuibul nobilei prășile !  
Înalță-se ca Olimpul, puternic ca Parnasul.  
Nici o falangă a Greciei, cu baliste romane,  
Nu pot devasta Germaniile și pe Hendeli.  
Fericirea ta este mîndria și durerea ta suferința noastră,  
Templul lui Hendel este inima fiilor muzelor.

Poezia aceasta a stat multă vreme alături de altele mîzgălite pe pereții cofetăriei lui Hendel, fără a fi luată în seamă, iar noi, după ce ne amuzasem destul cu ea, o uităram în cele din urmă. După un timp mai îndelungat, Clodius dădu însă la iveală pe al său *Medon*, a cărui înțelepciune, generozitate și virtute le găsirăm nesfîrșit de comice, cu toate că piesa a fost mult aplaudată la prima ei reprezentație. În aceeași seară întîlnindu-ne la o cîrciumă, am compus un prolog în versuri neregulate, în care Arlechin apare cu doi saci mari, pe care îi așază de o parte și de alta a prosceniului și, după felurite glume preliminare, destăinuiește publicului că în cei doi saci se găsește nisip moral-estetic, pe care actorii îl vor arunca foarte deseori în ochi. Unul este umplut cu binefaceri care n-au costat nimic și celălalt cu sentimente frumos exprimate, absolut goale. Se hotăra cu greutate să plece și revenea de mai multe ori, sfătuiindu-i cu toată seriozitatea pe spectatori să ia în seamă avertismentul lui și să țină ochii închiși ; le amintea că le fusese prieten și că le voise binele și altele de felul acestora. Prologul acesta a fost îndată jucat de prietenul Horn, gluma însă rămase între noi și nu se făcu nici măcar o copie după manuscrisul original care se pierdu curînd. Dar Horn, care-l interpretase foarte drăguț pe Arlechin, avu ideea să adauge cîteva versuri la poezia mea dedicată lui Hendel și s-o pună

În legătură cu *Medon*. Ne citi adaosul său, pe care nu-l gustarăm, negăsindu-l destul de hazliu, iar poezia scrisă la început într-un spirit cu totul deosebit ni se păru, prin această completare, desfigurată. Dar prietenul nostru, nemulțumit de critica noastră, a arătat-o altora, care au găsit-o originală și veselă. Se făcură copii după ea, și datorită reputației piesei lui Clodius ea își câștigă o rapidă publicitate. Urmă dezaprobarea generală, iar autorii — căci nu trebui mult ca să se afle că poezia pornea de la clica noastră — fură aspru criticați. Așa ceva nu se mai întâmplase de la atacurile lui Cronegk și Rost<sup>1</sup> împotriva lui Gottsched. Și fără de asta ne închisesem mai demult în cercul nostru, dar acum ne găseam în cazul bufniței prădalnice față de celelalte păsări. Nici la Dresda lucru n-a prea fost gustat, avînd pentru noi consecințe serioase, dacă nu chiar neplăcute. De cîtva timp contele Lindenau nu mai era mulțumit cu preceptorul fiului său. Căci deși tînărul nu era neglijat, Behrisch aflîndu-se totdeauna fie în camera micului conte, fie cel puțin pe-alături, cînd profesorii îi dădeau meditațiile lor zilnice, deși îl însoțea la toate cursurile universitare și nu ieșea niciodată în timpul zilei fără el, în schimb și noi ceștialalți ne găseam totdeauna în casa Apel și ne duceam cu ei în toate excursiile. Împrejurarea aceasta atrăsese atenția generală. Behrisch se obișnuise și el cu noi ! Către orele nouă seara îl lăsa pe elevul lui în mîinile valetului și venea să ne găsească la cîrciumă, niciodată altfel decît în pantofi și cu ciorapi lungi, cu sabia la coapsă și cu pălăria sub braț. Glumele și nebuniile lui nu mai aveau sfîrșit. Așa, de pildă, unul din prietenii noștri avea obiceiul să plece la ora zece punct, pentru că

---

<sup>1</sup> J. Cronegk și Rost, publiciști germani din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

avea o legătură cu o drăguță copilă, cu care nu putea sta de vorbă decît la această oră. Nouă ne părea rău că ne lasă și Behrisch își propusese odată să-l împiedice de a pleca. Îndată ce bătura ora zece, prietenul nostru se ridică în picioare și ne salută. Behrisch îl rugă să mai aștepte o clipă, deoarece dorește să-l însoțească. Începu atunci în chipul cel mai nostim să-și caute mai întîi sabia, care era de altfel chiar sub ochii lui, apoi dădu să se încingă, dar cu atîta neîndemînare, încît nu putea de loc să ducă lucrul la capăt. Atitudinea lui în toate acestea era atît de naturală, încît nimeni nu putea bănuî la început vreo intenție răutăcioasă. Cînd însă, pentru a varia tema, continuă în așa fel încît sabia ba îi aluneca la dreapta, ba îi intra între picioare, toată lumea începu să rîdă, iar grăbitul nostru prieten, care era un tovarăș vesel, rîse și el, astfel că ora idilei trecu și avu drept rezultat o veselie generală și o petrecere dintre cele mai plăcute pînă noaptea tîrziu.

Din nefericire, Behrisch, și noi din pricina lui, aveam o înclinare pentru cîteva fete, mai cumsecade decît reputația lor. Bunul nostru renume nu putea din pricina asta să crească. Fusesem uneori văzuți în grădina lor și plimbările noastre se îndreptau într-acolo, cînd tînărul conte era cu noi. Toate acestea, adunîndu-se cu timpul, au fost raportate contelui cel bătrîn. Acesta caută deci să-l îndepărteze cu blîndețe pe preceptor, ceea ce se întîmplă spre norocul lui. Impresia bună pe care o făcea, cunoștințele și talentele lui, lealitatea lui, căreia nimeni nu-i putea aduce vreo învinuire, îi cîștigară simpatia și stima mai multor persoane de seamă, și datorită recomandății lor fu chemat ca educator la prințul moștenitor de Dessau, găsind la curtea acelui prinț excelent în toate privințele, o fericire durabilă.

Pierderea unui prieten ca Behrisch a fost pentru mine de cea mai mare însemnătate. Voind să mă formeze, el mă răsfățase și prezența lui îmi era necesară, dacă ceea ce dorise el să dezvolte în mine urma să rodească într-un chip oarecare pentru societate. Behrisch se pricepuse să mă îndrumeze în chipul cel mai potrivit către tot ce era amabil și cuviincios și să sporească talentele mele de societate. Dar cum în această privință nu-mi cucerisem independența, căzui, îndată ce rămăsei singur, în vechea mea confuzie și îndărătnicie, o stare care crescuse în același timp cu nemulțumirea față de mediul meu, pe care îl credeam la rîndu-i nemulțumit de mine. O dată cu toanele mele începui să judec cu asprime și ceea ce ar fi trebuit să apreciez ca favorabil în firea mea, fapt care-i îndepărta pe unii prieteni cu care mă aflasem pînă atunci în bune raporturi ; din pricina neplăcerilor pe care mi le făcui mie sau altora, prin faptă sau neglijență, printr-un prea mult sau prea puțin, îmi fu dat să aud din gura binevoitorilor mei că îmi lipsește experiența. Aceeași observație îmi era făcută și de cîte un cunosător care îmi văzuse producțiile, mai ales acele care se refereau la lumea exterioară. Observam cît puteam de mult lumea exterioară, dar nu găseam în ea destul sprijin, încît trebuia să-i împrumut de la mine, pentru a o găsi suportabilă. Îi cerusem și prietenului meu Behrisch să-mi lămurească ce este experiența. Dar, cum acesta era totdeauna gata să glumească, mă amîna de pe o zi pe alta, pînă cînd îmi destăinui, după multe pregătiri, că adevărata experiență este aceea cînd experimentezi în ce mod un om experimentat, experimentînd, a experimentat experiența. Dacă însă ne supăram pe el și-i ceream să se explice, atunci el ne asigura că sub vorbele lui se ascunde o mare taină, pe care n-o vom înțelege decît atunci cînd vom experimenta... și așa mai departe, căci nu-i

era de loc greu să îndruga sferturi întregi de ceas despre experiența care devine mereu mai experimentată și ajunge în cele din urmă la adevărata experiență. Când, în fine, glumele acestea ne exasperau, el ne asigura că felul acesta de a se exprima lămurit și apăsător îl învățase de la cei mai noi și mai de seamă scriitori ai vremii care ne atrăseseră tuturor atenția cum ar putea liniștea liniștită să se liniștească și tăcerea pe tăcute să devie mereu mai tăcută.

Din întâmplare, în buna societate a orașului, era mult laudat în acea vreme un ofițer, care își petrecea concediul printre noi, după ce făcuse războiul de șapte ani și-și câștigase încrederea generală, spunându-se despre el că este un om inteligent și experimentat. Nu mi-a fost greu să-l cunosc și să ne plimbăm adeseori împreună. Ideea de experiență devenise aproape fixă în creierul meu, împreună cu nevoia pătimașă de a mi-o lămuri. Cum aveam o fire deschisă, i-am mărturisit neliștea mea. El surise auzindu-mi întrebarea, dar fu destul de prietenos pentru a-mi răspunde, povestindu-mi câte ceva din viața lui și din lumea cu care avusese de-a face, pentru a nu trage altă concluzie mai de soi decât că experiența ne convinge că cele mai bune gânduri, dorințe și planuri rămân totdeauna nerealizate și că acela care le transformă în idei fixe și le exprimă cu prea mare vioiciune, trece de obicei drept un om lipsit de experiență.

Fiind însă un om curajos și de treabă, căpitanul mă mai asigură că nici el n-a renunțat la toate ideile lui fixe și cu puțină credință, iubire și speranță, care i-au mai rămas, se simte încă destul de bine. Mi-a povestit după aceea multe despre război, despre felul de viață pe câmpul de luptă, despre hărțuiri și lupte mai mari, mai ales despre acele la care luase parte. Aceste mari evenimente, atunci când sînt puse în legătură cu un om anumit, îmbracă o înfățișare ciudată. L-am

făcut apoi să-mi povestească cu toată sinceritatea despre împrejurările de la curte, pe unde trecuse de curînd și care păreau a fi fantastice. Am ascultat atunci multe despre vigoarea fizică a lui August al II-lea, despre nenumărații lui copii și despre enormele lui cheltuieli, apoi despre gusturile artistice și de colecționar ale moștenitorului tronului, despre contele Brühl și nemăsurata lui iubire pentru strălucire, adeseori absurdă, despre numeroasele festivități și petreceri fastuoase, care au trebuit să înceteze o dată cu năvălirea lui Frederic în Saxonia. Castelele regale erau acum distruse, splendorile lui Brühl nimicite și din totul nu mai rămăsese decît o minunată țară, adînc rănită.

Văzînd că mă mir de toate acele absurde desfășări și că mă tulbur de nefericirea care le-a urmat, căpitanul îmi spuse că unui om cu experiență i se cere să nu se mire nici de unele nici de celelalte și nici să participe prea viu la ele ; și cum am declarat atunci că mi-e mai plăcut să rămîn în vechea mea lipsă de experiență, el mă întări în această dorință și mă rugă foarte stăruitor să mă opresc pe viitor numai la experiențele plăcute, și pe cît pot să le evit pe cele neplăcute, oricît mi-ar da ele asalt. Odată însă, cînd veni vorba din nou despre experiență iar eu îi reprodusei frazele glumețe ale prietenului Behrisch, căpitanul clătină capul zîmbind și-mi spuse : „Iată ce devin cuvintele rostite o singură dată ! Ele sună caraghios și neghiob, încît pare cu neputință să le dai vreun înțeles cuminte ; dar poate că lucrul tot ar trebui încercat.“

Și cum insistam să încerce, îmi răspunse în felul lui înțelept și senin : „Dacă îmi îngădui să continuu cele rostite de prietenul dumitale, comentîndu-l și înlocuindu-l, mi se pare că el a voit să spună că experiența nu este altceva decît experimentarea lucrurilor acestei lumi, pe care n-ai fi dorit să le experimentezi“.

## CARTEA A OPTA

Exista un bărbat care, deși în toate privințele deosebit de Behrisch, putea fi totuși asemănat cu acesta ; mă gîndesc la Oeser, care făcea parte și dintre acei oameni a căror viață se scurge ca-n vis, dedîndu-se unor ocupații comode. Chiar prietenii lui erau de părere că, deși deosebit de înzestrat de la natură, nu-și folosește anii lui tineri într-o activitate deplină, fapt care explica de ce nu ajunsese să-și însușească o tehnică desăvîrșită în artă. Se pare însă că o anumită sîrguință i-a fost hărăzită vîrstei sale mature, astfel că de-a lungul anilor, numeroși, în care l-am frecventat, nu i-a lipsit inventivitatea și hărnicia. Oeser m-a atras încă din prima clipă a cunoștinței noastre ; chiar și locuința lui, ciudată și fîroasă, mi se părea plină de farmec. În colțul din dreapta al vechiului castel Pleissenburg era o scară nostimă, în spirală, care fusese restaurată. Urcînd-o, găseai în stînga sălile Academiei de desen, luminoase și spațioase ; aici era director Oeser. Ca să ajungi la el, trebuia să te strecuri însă printr-un coridor îngust și întunecos, aflat între șirul camerelor lui și un vast

pod cu merinde, la al cărui capăt bîjbîiai intrarea către locuința directorului. Prima încăpere era împodobită cu tablouri din școlile italienești mai târzii, datorite unor maeștri a căror grație Oeser o aprecia în mod deosebit. Întrucît luasem cu el ore particulare, împreună cu cîțiva tineri din nobilime, ni se îngăduia să desenăm în această încăpere, de unde pătrundeam uneori într-un cabinet alăturat care cuprindea mica lui colecție de cărți, opere de artă și obiecte naturalistice, împreună cu alte lucruri care îl interesau. Totul era orînduit cu gust și simplitate și, în așa fel, încît în micul spațiu puteau fi cuprinse foarte multe lucruri : mobile, scrinuri, mape așezate cu eleganță, dar fără afectare și fără a sta claie peste grămadă. De altfel, primul lucru pe care ni-l recomanda și la care revenea mereu, era simplitatea în tot ceea ce sînt chemate să producă arta și meșteșugul laolaltă. Fiind un adversar declarat al ornamentației cu volute și scoici, ca și al întregului gust baroc, el ni-l indica în vechi desene și gravuri în acvaforte, punîndu-le în contrast cu ornamentele mai frumoase și formele mai simple ale mobilelor și ale altor detalii ale odăilor și, pentru că tot ce se găsea în jurul său se potrivea cu maximele sale, vorbele și învățăturile lui făceau asupra noastră o impresie bună și durabilă. Avea de altfel prilejul să ne arate consecințele practice ale ideilor sale și prin faptul că se bucura de considerația atîtor persoane particulare și publice, care îi cereau sfatul în probleme de construcție și de renovări. În genere prefera să execute ceva într-un scop și pentru o utilitate precisă, dar ocazională, decît să întreprindă lucrări independente, cerînd o perfecțiune mai mare. De aceea era totdeauna gata să se așeze la lucru cînd librarii îi cereau gravuri mai mari sau mai mici pentru o lucrare anumită, așa cum au fost vignetele desenate de el pentru primele scrieri ale lui

Winckelmann<sup>1</sup>. Adeseori făcea numai schițe, cu care Geyser se împăca foarte bine. Figurile sale aveau ceva general, pentru a nu spune ideal. Femeile lui erau agreabile, copiii destul de naivi ; numai cînd începea să deseneze bărbați, lucrul nu prea mergea, căci maniera lui spirituală, dar nebuloasă și rezumată, dădea acestor bărbați aspectul unor „lazaroni“. Întrucît compozițiile lui se sprijineau nu atît pe formă, cît pe lumină, umbră și mase, lucrările acestea erau destul de plăcute, după cum tot ce executa el era însoțit de o anumită grație. Cum în același timp avea o înclinație înrădăcinată și pe care nu voia și nici nu putea s-o constrîngă, înclinația către semnificație și alegorie, către tot ce poate trezi o idee ajutătoare, operele lui dădeau totdeauna de gîndit și se completau printr-un concept și într-un fel care nu se potrivea nici cu arta și nici cu execuția ei. Tendința aceasta, totdeauna primejdioasă, îl conducea uneori pînă la limitele bunului gust, dacă nu și dincolo de ele. Căuta să-și realizeze intențiile prin asociații ciudate și prin glume capricioase, care dădeau celor mai bune opere ale lui un accent umoristic. Dacă publicul nu era totdeauna mulțumit cu astfel de lucrări, el se răzbuna printr-o pozna și mai mare. Așa de pildă, mai tîrziu a așezat în vestibulul mării săli de concert, o figură ideală de femeie, în maniera sa și care înarmată cu un foarfece înainta către o lumîinare. Oe-ser se bucura nespus atunci cînd auzea că lumea se ceartă întrebîndu-se dacă ciudata muză vrea să curețe sau să stingă lumîinarea, lăsînd chiar să se întrezărească și alte gînduri glumețe.

Mare senzație a făcut în vremea mea construirea teatrului cel nou, în care cortina, atunci pusă, a

---

<sup>1</sup> *Johann Joachim Winckelmann* (1717—1768), arheolog german. A fost cel dintîi care a studiat după o metodă științifică monumentele antichității.

produs o impresie neobișnuit de plăcută. Oeser desenează de astă dată muzele stînd pe pămînt și nu în nori, cum era obiceiul. Porticele templului Gloriei era împodobit cu statuile lui Sofocle și Aristofan, în jurul cărora erau adunați toți poeții dramatici mai noi. Mai erau prezente zeițele artelor, toate frumoase și demne. Iată însă că apărea și ceva surprinzător! Prin mijlocul liber se vedea în depărtare portalul templului și un bărbat îmbrăcat într-o vestă ușoară, care, înaintînd printre cele două grupe amintite, se îndrepta către templu, așa că era văzut numai din spate și nici nu prea era bine desenat. Această figură trebuia să-l reprezinte pe Shakespeare, care, lipsit de înaintași și urmași, fără să se sinchisească de modele, pornește singur în întîmpinarea nemuririi. Opera fusese executată în podul cel mare de deasupra teatrului, unde ne adunasem adeseori în jurul lui Oeser și unde eu i-am citit într-un rînd coalele de probă din *Musarion* al lui Wieland.

Trebuie să spun că, în ce mă privește, nu făceam nici un progres artistic. Învățăturile lui Oeser influențau asupra spiritului și gustului nostru, dar desenul lui era prea vag și obiectele naturii sau ale artei abia dacă se puteau ghici în acest desen, pentru ca să ne îndrumeze către o lucrare serioasă și hotărîtă. Din figuri și corpuri ne reda mai mult aspecte generale decît forme precise și mai mult gesturile decît proporțiile. Ne dădea ideea figurilor și ne cerea apoi să le înviem în închipuirea noastră. Dacă am fi putut-o face ar fi fost foarte bine și frumos, dar Oeser n-avea în fața lui decît niște începători. Astfel, dacă i se putea tăgădui talentul pedagogic, trebuia să i se recunoască inteligența și experiența în ale lumii și că o fericită îndemînare spirituală îl indica drept profesor într-un sens mai înalt al cuvîntului. Își dădea bine seama de lipsurile fiecăruia, dar fiindcă nu-i plăcea

să dojenească direct pe cineva, împărțea lauda și mustrarea în chip indirect și laconic. Trebuia atunci să te gîndești la ceea ce îți spunea el și astfel înaintai în judecata ta cu mult mai repede. Făcusem o dată, cu multă îngrijire, pe o hîrtie albastră și după indicațiile date, un buchet de flori în cretă neagră și albă, încercînd să relievez micul tablou cu estompări și hașuri. După ce mă ostenisem multă vreme, Oeser se apropie de mine și-mi spuse din spate : „Mai multă hîrtie !“, după care se îndepărtă îndată. Mi-am bătut capul, împreună cu vecinul meu, să înțeleg ce a vrut să spună Oeser, căci buchetul meu, pe marea lui jumătate de coală, avea destul spațiu în jurul său. După ce ne-am gîndit multă vreme, am crezut că am deslușit intenția observației, cînd mi-am dat seama că prin amestecarea albului cu negrul acoperisem cu totul fondul albastru, stricasem tonul intermediar și că făcusem un desen într-adevăr nereușit, deși depusesem multă silință pentru a-l executa. Oeser ne dădea noțiuni suficiente despre perspectivă, lumină și umbră, dar în așa fel încît trebuia să ne chinuim mult pentru a găsi aplicația principiilor predate. Este probabil că intenția lui în privința noastră, a celor care nu ne destinam carierei artistice, era să ne formeze numai judecata și gustul și să ne familiarizeze cu cerințele unei opere de artă, fără să fi avut pretenția de a ne face să și producem astfel de opere. Cum și așa silința nu prea era partea mea cea mai tare — căci nu-mi făcea plăcere decît ce mă atingea din zbor — am devenit cu timpul, dacă nu chiar lășător, cel puțin fără tragere de inimă și, cum cunoașterea este mai comodă decît fapta, m-am complăcut în direcția în care profesorul nostru voia să ne conducă.

În vremea aceea s-a tradus în limba germană *Viața pictorilor* de D'Argenville. Am primit-o de în-

dată ce a apărut și am studiat-o cu multă sîrguință. Lucrul păru a-i fi pe plac lui Oeser, care ne dădu atunci prilejul să vedem cîteva din mapele marilor colecții din Leipzig, introducîndu-ne astfel în istoria artei. Dar și aceste exerciții au avut asupra mea un alt efect decît acela pe care și-l propusese el. Diferitele teme, pe care le văzusem tratate de pictori, îmi treziră talentul poetic și așa cum se face o gravură pornind de la o poezie, așa am făcut eu poezii pornind de la gravuri și desene, căutînd să-mi reprezint persoanele înfățișate acolo în stările lor de mai înainte și de mai târziu, compunînd în curînd și cîte un mic cîntec care li s-ar fi potrivit ; în felul acesta mă obișnuiam să consider artele prin legătura dintre ele. Chiar și greșelile făcute în aceste împrejurări, căci poeziile mele deveniră descriptive, mi-au fost de folos, ca unele care m-au făcut atent și asupra deosebirilor dintre arte. Din aceste mici producții cîteva se găseau în culegerea făcută de Behrisch ; nici una din ele însă nu s-a mai păstrat.

Elementul artistic și gustul în care trăia Oeser și care ne cucerise și pe noi, cei ce eram mereu prin preajma lui, devenea cu atît mai impunător și mai îmbucurător cu cît el își amintea cu plăcere de oamenii dispăruți sau absenți, cu care avusese relații sau cu care continua să le întrețină, după cum față de acei cărora le dăruise odată stima lui, rămînea neschimbat în purtarea și simpatia sa, ba ele chiar sporeau cu timpul.

După ce l-am auzit glorificîndu-l, dintre francezi, mai ales pe Caylus<sup>1</sup>, Oeser ne-a făcut cunoscuți și pe specialiștii germani. Așa, am aflat că profesorul

---

<sup>1</sup> *Anne Claude de Caylus* (1692—1765), critic de artă francez, cunoscător îndeosebi al antichității.

Christ<sup>1</sup> a adus mari servicii ca amator, colecționar, cunoscător și colaborator artistic și că și-a întrebuințat erudiția pentru dezvoltarea artei. Numele lui Heinecken<sup>2</sup> nu trebuia însă pronunțat, pentru că se ocupase prea mult cu începuturile din cale afară de copilărești ale artei germane, pe care Oeser nu le prețuia, dar mai ales pentru că se purtase urât cu Winckelmann, un lucru care nu i se putea ierta niciodată. Dar atenția noastră era îndreptată mai ales asupra strădaniilor lui Lippert<sup>3</sup>, ale cărui merite profesorul nostru știa să le scoată suficient în relief. Căci, deși, ne spunea el, statuile și operele mai mari ale plasticii sînt temelia și punctul culminant al oricărei cunoștințe artistice, ele pot fi rareori văzute în original sau în copii, de aceea mica lume de pietre gravate pe care o dăduse la iveală Lippert, pune în lumină și face mai ușor de înțeles meritul vădit al celor vechi, invenția lor fericită, compoziția lor bine rînduită după scopurile urmărite, tratarea plină de gust a temelor, ba chiar văzînd marea mulțime a acelor pietre ni se înlesnea compararea lor. Ocupîndu-ne cu toate acestea, atît cît ne stătea în putință, eram îndrumați către înalta viață artistică a lui Winckelmann în Italia, luînd în mînă cu pietate primele scrieri ale acestuia, căci Oeser avea o admirație pasionată pentru Winckelmann, pe care căuta să ne-o insufle și nouă. Nu prea puteam descifra problemele acelor mici articole, complicate și din pricina ironiei, și care se refereau la opinii și evenimente speciale, dar fiindcă Oeser avea în această privință o mare influență asupra lor și cum el ne predica neconținut evanghelia frumosului, dar mai ales a gustului și agreabilului, găseam pînă la urmă înțelesul general al acelor

<sup>1</sup> J. F. Christ (1701—1756), arheolog și profesor la Leipzig.

<sup>2</sup> C. H. von Heinecken (1706—1791), director al „Galeriilor științei” din Dresda.

<sup>3</sup> Ph. D. Lippert (1702—1785), arheolog din Dresda.

articole problematice și ne închipuiam că mergem pe un teren cu atât mai sigur în interpretările noastre, cu cât prețuiam ca un noroc deosebit faptul de a putea să ne împărtășim din același izvor din care Winckelmann își potolise prima lui sete.

Un oraș nu poate avea o fericire mai mare decât aceea a prezenței în același timp a mai multor bărbați învățați și uniți prin aceleași idei în legătură cu binele și dreptatea. De favoarea aceasta orașul Leipzig se bucură cu atât mai pașnic cu cât încă nu ieșiseră la iveală anumite dezbinări în ce privește opiniile fiecăruia. Huber, un colecționar de gravuri și un cunoscător experimentat, mai avea și meritul, prin care și câștigase recunoștință, de a fi vrut să facă și francezilor cunoscută valoarea literaturii germane; Kreuchauff, amator foarte competent, prieten al întregii societăți artistice a orașului și, în această calitate, bucurându-se de dreptul de a vedea toate colecțiile cu condiția de a le arăta și el la rîndu-i pe cele care-i aparțineau, Winkler, care împărțea cu alții bucuria luminată ce i-o produceau tezaurele lui, precum și alții, alăturați celor de mai sus, trăiau și activau într-o singură direcție, așa că nu-mi pot aminti de nici o neînțelegere între ei, ori de câte ori mi-a fost îngăduit să iau parte, împreună cu ei, la examinarea unor opere de artă. Totdeauna se lua în considerație, după cum se cuvenea, școala la care se formase artistul, timpul în care trăise, talentul ce-i fusese dăruit de natură și treapta pe care se înălțase în execuția operei. Nu se arăta vreo preferință specială pentru temele sacre sau profane, pentru cele rurale sau urbane, pentru natura vie sau cea moartă; nu interesa decât valoarea artistică.

Deși toți acești amatori și colecționari, potrivit situației, felului lor de a simți, facultăților și prilejuri-

lor pe care le aveau, tindeau mai mult către școala flamandă și olandeză, totuși, întrucât ochiul lor se exercita prin considerarea nesfârșitelor merite ale artiștilor apuseni, privirea le rămânea mereu îndreptată, cu nostalgie și admirație, către arta sudului.

Astfel, neglijînd la Universitate scopurile familiei și pe ale mele personale, aflu temeinicie în acele lucruri în care urma să găsesc mulțumirea cea mai mare a vieții mele. Impresiile acelor locuri, în care am primit imbolduri atît de puternice, mi-au rămas deosebit de dragi și de prețioase în amintire. Vechiul Pleissenburg, sălile Academiei de desen, dar mai cu seamă locuința lui Oeser și nu mai puțin colecțiile lui Winkler și Richter mi-au rămas de-a pururi vii în minte.

Totuși un tînăr, care se instruiește întîmplător și numai din conversația purtată între oameni mai bătrîni decît el asupra unor lucruri cunoscute mai demult și pe care el le descurcă cu greutate, un astfel de tînăr se găsește într-o situație foarte penibilă. Căutam deci cu o vie dorință și împreună cu alții locul de unde ne-ar putea veni o lumină, care ne-a și ajuns de altfel printr-un om căruia îi datoram atîtea.

Spiritul își găsește într-un grad înalt bucuria prin două mijloace : prin intuiție și prin concept. Dar intuiția cere un obiect vrednic de a fi privit, care nu stă totdeauna la îndemînă și o relativă cultură, la care se poate să nu fi ajuns. Conceptul însă cere numai facultatea de a-l primi, el aduce cu sine conținutul și este el însuși instrumentul culturii. Binevenită ne-a fost deci raza de lumină, pe care cel mai excelent dintre cugetători a coborît-o asupra noastră. Trebuie să fii tu însuși un adolescent, pentru a-ți reprezenta efectul produs asupra noastră de *Laokoon* al lui Lessing, prin care am fost răpiți din regiunea unei biete intuiții în pajiștile libere ale cugetării. Maxima atîta

vreme rău înțeleasă : *ut pictura poesis*<sup>1</sup> a fost dintr-o dată înlăturată, deosebirea dintre artele plastice și acele ale vorbirii ne-a devenit clară și ne-am dat seama cât de despărțite sînt culmile lor, oricît li s-ar atinge temeliile. Artistul plastic trebuie să se mențină înăuntrul frumosului, în timp ce poetului, care nu se poate lipsi de nici o semnificație, i se îngăduie să depășească frumusețea. Cel dintîi lucrează pentru simțul exterior, care nu poate fi satisfăcut decît de ceea ce este frumos ; cel de-al doilea se adresează închipuirii, care se poate împăca și cu urîtul. Ca într-un fulger ni s-au luminat toate consecințele acestei strălucite idei ; întreaga critică de îndrumare și de apreciere a fost azvîrlită deoparte, ca o haină uzată. Ne credeam mîntuiți de tot răul și socoteam că putem privi cu oarecare compătimire asupra veacului al XVI-lea, altfel atît de minunat, cînd în operele plastice și în poeziile germane viața nu putea fi reprezentată decît în forma unui nebun cu clopoței, moartea în uniformă unui schelet clănțănitor, iar celelalte rele necesare sau întîmplătoare ale lumii în imaginea unui diavol schimonosit.

Ne încînta mai ales frumusețea acelei gîndiri a antichilor, după care moartea este fratele somnului și, așa cum se cuvine unor Menechmi, sînt atît de asemănător constituiți, încît poți să-i confunzi. Prin aceasta noi puteam sărbători triumful frumosului, iar urîtul, care nu poate fi izgonit din lume, îl vedeam redus, în domeniul artei, doar în cercul mai vulgar al ridicolului.

Strălucirea unor astfel de concepte fundamentale apare numai unui spirit asupra căruia s-a exercitat infinita lor eficacitate, și unui timp care le-a dorit și în care au apărut la momentul potrivit. Aceste con-

---

<sup>1</sup> Poezia este asemenea picturii (lat.). Citat din Horațiu.

cepte fundamentale îi preocupă pe acei care s-au hrănit cu ele, de-a lungul unor perioade întregi ale vieții lor și se bucură de o mare dezvoltare, dar în aceeași vreme nu lipsesc nici oamenii care se opun unei astfel de acțiuni, ba chiar nici acei care încearcă s-o limiteze și să cîrtească împotriva înțeleșului ei înalt.

Cum conceptul și intuiția se solicită alternativ, nu puteam prelucra noile idei din *Laokoon*-ul lui Lessing, fără să nu simt născîndu-se în mine nevoia infinită de a vedea mai multe opere de artă însemnate. M-am hotărît atunci să vizitez Dresda fără întîrziere. Banii nu-mi lipseau ; trebuia să înving însă alte greutăți, care sporeau datorită firii mele capricioase : țineam anume planul meu în mare secret, căci doream să contempļu tezaurele de artă de acolo în felul meu propriu, fără să mă las rătăcit de influența altcuiva. Dar lucrul acesta, atît de simplu în sine, se complica și printr-o altă ciudățenie.

Fiecare din noi are unele slăbiciuni înnăscute sau dobîndite și întrebarea este care din ele ne dau mai mult de lucru. Oricît îmi plăcea să cunosc diferitele situații prin care poate trece un om și oricîte prilejuri am avut a le cunoaște, moștenisem de la tatăl meu o mare repulsie pentru hanuri. Simțămîntul acesta se înrădăcinase în el în timpul călătoriilor sale prin Italia, Franța și Germania. Deși vorbea rareori în imagini și făcea apel la ele numai cînd era foarte vesel, îi plăcea totuși să repete că în poarta oricărui han i se pare că se întinde o enormă pînză de păianjen, țesută cu atîta dibăcie încît nu numai toate insectele se prindeau în ea, dar și viespile privilegiate nu se mai puteau smulge de acolo. I se părea ceva înspăimîntător să te dezbari de toate obișnuințele și de tot ce-ți este plăcut, pentru a trăi după cum dorește han-giul și chelnerul și pe deasupra să mai și plătești

cît nu face. Prețuia deci ospitalitatea vechilor timpuri și, cu toate că nu putea suferi vreo schimbare în deprinderile casei, primea cu plăcere oaspeți, mai cu seamă pe artiști și virtuoși. Astfel, ruda noastră Seekatz stătea totdeauna la noi, și Abel, ultimul muzicant care a cîntat cu mare succes la viola da gamba<sup>1</sup>, au fost adeseori adăpostiți și ospătați în casa noastră. Cu aceste impresii ale copilăriei, pe care nimic nu le ștersese, cum mă puteam hotărî oare să mă duc într-un han ? Nimic n-ar fi fost mai ușor decît să locuiesc la vreunul din bunii mei prieteni ; consilierul Krebel, asesorul Hermann îmi vorbiseră adeseori de această posibilitate, dar eu doream ca și pentru aceștia călătoria mea să rămînă o taină, așa încît am ajuns la o idee dintre cele mai năstrușnice.

Vecinul meu de cameră, harnicul teolog, pe care ochii îl făceau încă să sufere mult, avea o rudă la Dresda, un cizmar, cu care schimba scrisori din cînd în cînd. Încă de mai multă vreme omul acesta mi se păruse ciudat din pricina anumitor manifestări ale sale și sosirea uneia din scrisorile lui era pentru noi prilejul unei adevărate sărbători. Felul în care răspundea plîngerilor vărului său care se temea de orbire, era cu totul original. Nu se ostenea să găsească motive de mîngîiere, greu de găsit de altfel, dar chipul vesel în care privea propria lui viață îngustă, sărăcăcioasă și istovitoare, glumele pe care le făcea în ciuda încercărilor și neajunsurilor vieții, credința neclintită că viața este un bun în sine, se transmitea și aceluia care-i citea scrisoarea, creîndu-i o dispoziție asemenea cu a lui, cel puțin pentru cîteva momente. Entuziast precum eram, îi trimiseseam acestui om salutările mele cordiale, lăudasem darurile pe care i le hărăzise natura și-mi exprimasem dorința să-l cunosc.

---

<sup>1</sup> Instrument muzical folosit prin secolul al XVI-lea.

Pornind de la aceste împrejurări nu mi se păru nimic mai firesc decât să-l vizitez, să stau de vorbă cu el, ba chiar să locuiesc în casa lui și să-l cunosc cât mai de aproape. Bunul teolog, după ce rezistă cîtăva vreme, îmi dădu o scrisoare așternută cu greutate și, luîndu-mi carnetul meu de student în buzunar, pornii cuprins de însuflețire cu poștalionul galben către Dresda.

Ajuns acolo, l-am căutat pe cizmarul meu și l-am găsit îndată la periferia orașului. Stînd pe scăunașul lui, el mă primi prietenos și-mi zise zîmbind, după ce citi scrisoarea :

— Văd din scrisoarea asta, domnișorule, că dumneata ești un creștin cam ciudat.

— Cum asta, meștere ? l-am întrebat eu.

— Cînd spun ciudat, nu mă gîndesc la ceva rău, continuă el. Spuneam de cîneva că-i ciudat cînd nu este deopotrivă cu sine și despre dumneata spun că ești un creștin ciudat, pentru că pe de o parte te arăți a asculta de Domnul, pe de alta nu.

Rugîndu-l să-mi lămurească mai de-aproape înțelesul cuvintelor lui, el vorbi mai departe :

— Mi se pare că dorința dumitale este să aduci o solie de bucurie celor săraci și umili. Fapta este frumoasă și a-l asculta pe Domnul în această privință e vrednic de laudă. Trebuie să te gîndești însă că el s-a așezat cu mai multă plăcere la masa îmbelșugată a bogăților și că n-a disprețuit parfumul balsamului ; la mine nu vei găsi nimic din toate acestea, ba dimpotrivă.

Veselul început mă făcu de îndată să fiu bine dispus și cîtva timp ne necăjirăm unul pe altul. Soția lui rămăsese pe gînduri cugetînd desigur cum să adăpostească și să ospăteze ea un astfel de musafir. Dar și în privința aceasta cizmarul avea o mulțime de idei cuminți, extrase nu numai din *Biblie*, dar și din cro-

nica lui Gottfried și, cînd ne înțeleseserăm să rămîn, am scos punga mea, dînd-o gospodinei s-o păstreze și rugînd-o s-o întrebuințeze, după cum va fi nevoia. Dar cum cizmarul refuza și, glumind, îmi dădea să înțeleg că nu-i fluieră chiar într-atîta vîntul prin buzunare, după cum are aerul, l-am dezarmat spunîndu-i :

— Nu e de loc nepotrivit ajutorul pe care vi-l ofer în gospodărie, chiar dacă n-ar fi decît să transformăm apa în vin, în această vreme în care, după cum știți, nu se mai petrec minuni.

Gospodina începu să nu mai găsească ciudate vorbele și purtările mele, ne obișnuirăm curînd unii cu alții și petrecurăm o seară foarte veselă împreună. Gazda mea dădu dovadă tot timpul de aceeași dispoziție, pentru că totul curgea la acest om dintr-un singur izvor. Avea un bun simț robust, susținut de un suflet senin și se complăcea în vechea lui muncă regulată. Lucrul principal și cel mai necesar al vieții sale era munca lui neîncetată. Cum tot restul i se părea întîmplător, tihna lui rămînea neatinsă ; trebuia să-l trec deci în categoria acelor care pot fi numiți filozofi practici și înțelepți fără s-o știe.

Veni și ceasul așteptat cu nerăbdare în care se deschidea galeria de pictură. Am pășit în acest altar unde admirația mea a întrecut oricare din ideile pe care mi le făcusem. Sala aceea circulară, în care splendoarea și curățenia dominau în cea mai adîncă tăcere, cadrele care-ți luau ochii, mai aproape pe atunci de vremea în care fuseseră aurite, dușumeaua ceruită, spațiile în care pășeau mai mult vizitatori decît oameni care lucrau, îmi dădeau un sentiment de solemnitățe, unic în felul său și care se asemena cu atît mai mult cu simțirea încercată cînd pășești în casa Domnului, cu cît podoabele atîtor temple și obiectele atîtor adorări erau arătate aici numai pentru sacrele

scopuri ale artei. Am ascultat cu atenție explicațiile ghidului, dar am cerut voie să mai întârzii puțin în galeria exterioară. Mă simțeam printre toate acestea, spre mulțumirea mea cea mai mare, cu adevărat la mine acasă. Văzusem operele mai multor artiști, pe unele în gravuri, pe altele le cunoșteam numai după numele lor. N-am ascuns nimic din toate acestea și i-am inspirat ghidului meu o anumită încredere, ba chiar l-am încântat cu entuziasmul manifestat în fața tablourilor în care pensula învingea natura, căci mi se păreau excelente și mă atrăgeau mai mult acele lucruri în care comparația cu natura scotea și mai mult în relief valoarea artei.

Cînd m-am înapoiat la cizmarul meu, pentru masa de prînz, n-am putut să-mi cred ochilor. Mi s-a părut că văd un tablou de Ostade<sup>1</sup>, atît de desăvîrșit, încît l-ai fi putut atîrna în galerie. Așezarea obiectelor, lumina, umbrele, tonul cafeniu al întregului, aspectul magic, tot ce admirasem în acele tablouri regăseam aici în realitate. A fost pentru întâia oară cînd mi-am dat seama de marele meu dar, exercitat mai tîrziu cu mai multă conștiință, de a privi natura cu ochii artistului căruia îi acordasem o deosebită atenție. Datorită acestei facultăți mi-a fost dat să simt multă plăcere, dar tot datorită ei mi-a crescut și dorința să-mi încerc un talent, pe care natura pare a mi-l fi refuzat.

Am vizitat galeria în tot timpul cînd era deschisă și am continuat să-mi exprim prin viu grai entuziasmul meu pentru atîtea opere prețioase. În felul acesta, îmi trădam însă planul meu de a rămîne necunoscut și neobservat și de unde, pînă la o vreme, își dăduse osteneală cu mine numai un custode subaltern, acum luă notă despre mine inspectorul galeriei, consilierul

---

<sup>1</sup> *Adriaan van Ostade* (1620—1685), pictor olandez.

Riedel, făcându-mă atent asupra altor opere, care păreau că intră în sfera mea de interes. L-am găsit încă de-atunci pe acest om eminent tot atât de activ și amabil, după cum l-am aflat și mai târziu și tot așa cum se arată și astăzi. Imaginea lui s-a împletit atât de adânc cu toate acele comori de artă, încât nu le puteam privi niciodată despărțite una de alta și amintirea lui m-a urmărit în timpul călătoriei mele în Italia, unde prezența lui ar fi fost dorită în fața atîtor mari și bogate colecții.

Cum astfel de opere nu le poți privi împreună cu oameni străini și necunoscuți fără să nu-ți împărtășești impresiile și cum contemplarea lor este făcută să deschidă inimile, am intrat în vorbă cu un tânăr care părea că locuiește la Dresda și face parte din personalul unei legații. Acest tânăr mă invită să vin seara într-un restaurant, unde se aduna o societate veselă și unde, fiecare cheltuind o sumă modestă, poate petrece o seară foarte plăcută.

M-am dus deci acolo, fără să găsesc societatea căutată ; chelnerul însă îmi făcu o surpriză, atunci cînd îmi transmise salutările domnului care mă chemase, împreună cu scuzele lui că va veni ceva mai târziu ; chelnerul îmi mai transmise că nu trebuie să mă formalizez de nimic din cele ce se vor petrece, că nu voi avea de plătit decît socoteala mea. Nu știam cum să înțeleg aceste cuvinte, dar mi se părea că văd pînzele de păianjen ale tatii, așa că m-am hotărît să aștept ce se va întîmpla.

Societatea se adună, cunoscutul meu mă prezentă celorlalți, dar n-a trebuit să treacă multă vreme pentru a-mi da seama că se urmărea mistificarea unui tânăr, care, ca un novice ce era, se distingea prin felul lui zgomotos și pretențios. Am luat atunci seama ca nu cumva să provoc și eu dorința de a fi făcut tovarășul aceluia tânăr. Toată lumea din jurul

mesei înțelegea despre ce e vorba, numai tânărul n-avea nici o îndoială. Cheful era în toi, când se propuse să se strige un vivat în cinstea iubitei lui și fiecare declară sus și tare că nimeni nu mai trebuie să bea din același pahar, fiecare azvîrlindu-l pe al său și dînd astfel semnalul unor nebunii și mai mari. Am scăpat cum am putut din acel vîlmășag, iar chelnerul, care îmi ceru achitarea unei note destul de mici, mă pofti să mai vin și altă dată, asigurîndu-mă că nu în fiecare seară e un asemenea tîmbălău.

Gazda mea stătea departe, așa că am ajuns acasă după miezul nopții. Am găsit ușile nezăvorîte, deși toată lumea se culcase și o lămpiță lumina îngusta gospodărie, în care ochiul meu din ce în ce mai exercitat descoperi cel mai frumos tablou de Schalken<sup>1</sup>, așa că nu mai putui de loc să dorm.

Puținele zile ale șederii mele în Dresda au fost consacrate numai galeriei de pictură. Arta antică se găsea încă în pavilionul din grădina cea mare. Am refuzat s-o văd, ca și tot ce mai era frumos în Dresda, convins că în galeria de pictură mai trebuie să se ascundă multe alte lucruri vrednice a fi văzute. Afirmam valoarea măestrilor italieni mai mult pe încredere, decît prin judecata pe care mi-aș fi putut-o forma despre ei. Ceea ce nu puteam considera ca un aspect al naturii, ceea ce nu puteam pune în locul ei și nu puteam compara cu un obiect cunoscut, nu producea nici un efect asupra mea. Impresia materială este începutul oricărei priceperi mai înalte a artei.

Cu cizmarul meu mă înțelegeam de minune. Era un om plin de duh și cu multe resurse, așa că ne întreceam uneori în idei năstrușnice. Dar un om

---

<sup>1</sup> *Gottfried Schalken* (1643—1706), pictor olandez.

care se crede fericit și cere și altora să se creadă la fel, începe de la un timp să ne strice dispoziția și repetarea acelorași sentimente ajunge să ne plictisească. Eram totdeauna ocupat de ceva, amuzat, stimulat, dar nu eram de loc fericit și ghetete făcute pe calapodul lui nu-mi veneau bine. Ne-am despărțit totuși ca cei mai buni prieteni și chiar gospodina casei, la plecare, s-a arătat mulțumită de mine.

Înainte de a părăsi Dresda mi s-a mai întâmplat ceva foarte plăcut. Prin mijlocirea tânărului amintit și care dorea să-și câștige merite față de mine, am fost prezentat directorului von Hagedorn, care îmi arată cu multă bunăvoință colecția lui și se desfășoară în gradul cel mai înalt de entuziasmul tânărului amator de artă. Era, așa cum se cuvine să fie un cunosător, literalmente îndrăgostit de tablourile lui și de aceea rareori găsea o participare așa cum ar fi dorit-o. L-a bucurat mai ales faptul că mi-a plăcut nespus de mult un tablou de Swanevelt<sup>1</sup>, pe care mă osteneam să-l laud și să-l proslăvesc în fiecare din părțile lui, căci tocmai peisajele care îmi aminteau frumosul cer senin al copilăriei mele, luxurianța vegetală a acelor ținuturi și întreaga favoare dăruită oamenilor de o climă mai caldă, mă mișcau mai ales datorită acelor picturi capabile să trezească în mine asemenea amintiri nostalgice.

Aceste experiențe încântătoare, care îmi pregăteau spiritul și simțurile pentru arta cea adevărată, erau însă întrerupte și înăbușite de unele din priveliștile cele mai triste, de starea de ruină și pustietate a atâtor străzi ale Dresdei, pe unde mă duceau drumurile mele. Așa-zisa Moritzstrasse, ca și biserica Crucii cu turnul ei prăbușit m-au impresionat adânc și au rămas ca o pată întunecată în amintirea mea.

<sup>1</sup> *Hermann Swanevelt* (1600—1655), pictor peisagist olandez.

Din cupola bisericii Maicii Domnului am văzut aceste jalnice ruine presărate prin frumoasa rînduială a oraşului. Paraclisierul îmi lăudă arta arhitectului care construise biserica şi cupola tocmai pentru un astfel de caz nedorit, făcîndu-le rezistente la bombele artileriei. Bunul paraclisier îmi arată apoi ruinele risipite în toate părţile şi, căzînd pe gînduri, îmi spuse laconic : „Iată isprăvile duşmanului !“

Smulgîndu-mă cu greutate din Dresda, m-am întors în cele din urmă la Leipzig ; acolo mi-am găsit prietenii, care nu erau obişnuîţi cu astfel de dispariţii de-ale mele, cuprinşi de o mare uimire şi făcînd o mulţime de ipoteze în legătură cu misterioasa mea călătorie. Cînd le-am povestit ce s-a întîmplat, au declarat că le spun basme, continuînd să-şi bată capul pentru a descoperi secretul ce se ascundea îndărătul enigmei ce le istoriseam despre gazda mea, cizmarul.

Dacă mi-ar fi putut privi de-a dreptul în inimă, n-ar fi descoperit însă nici o năzbîtie într-însa, căci adevărul acelei vechi zicale după care cine învaţă multe îşi pierde liniştea, mă atinsese cu toată puterea. Cu cît mă căzneau mai mult să ordonez şi să asimilez mai bine cele ce văzusem, cu atît izbuteam mai puţin. M-am hotărît atunci să las ca impresiile să se așeze de la sine. Viaţa de fiecare zi mă cuprinse din nou şi m-am simţit bine cînd frecventarea prietenilor şi sporirea cunoştinţelor de care aveam nevoie, ca şi cîştigarea unei anumite îndemînări m-au readus la ocupaţii mai puţin însemnate, dar mai potrivite cu mine.

O legătură foarte plăcută şi folositoare am stabilit-o cu familia Breitkopf. Bernhard Christoph Breitkopf, adevăratul întemeietor al familiei, venit la Leipzig ca un sărman lucrător tipograf, trăia încă şi locuia la „Ursul de aur“, o casă arătoasă în „Neu-

markt", avându-l pe Gottsched ca vecin de locuință. Fiul lui, Johann Gottlob Immanuel, era de mai multă vreme căsătorit și tatăl a numeroși copii. Fiind cu toți de părere că nu pot da o întrebuințare mai bună frumoasei lor averi, decît ridicînd o clădire nouă și mare, unde avea să străjuiască firma „La ursul de argint", drept în fața casei părintești, dar mai înaltă și mai spațioasă decît aceasta. Făcusem cunoștința familiei în timp ce se construia casa. Fiul cel mai vîrstnic să tot fi avut cîțiva ani mai mult ca mine ; era un tînăr bine făcut, care se ocupa cu muzica și știa să cînte la piano și vioară. Al doilea fiu, un suflet bun și credincios, muzical și el, însușea, în aceeași măsură ca și fratele său, concertele pe care le organizau adeseori la ei acasă. Amîndoi, ca și părinții și surorile lor, îmi arătau bunăvoință ; la rîndul meu le-am dat o mînă de ajutor în timp ce se clădea casa, la mobilarea ei și în timpul mutatului, învățînd astfel diferite lucruri în legătură cu toate acestea și avînd prilejul să văd aplicate unele din învățăturile lui Oeser. Mă duceam adeseori să-i vizitez în noua locuință, pe care o urmărisem cum se înalță. Lucram uneori împreună, iar fratele cel mai mare compuse muzica pentru cîteva din cîntecele mele, care, la apariție, au purtat numele său, fără al meu și au rămas puțin cunoscute. Pe cele mai bune din acestea le-am extras însă de acolo și le-am rînduit printre celelalte poezii mai mici ale mele. Breitkopf tatăl descoperise sau perfecționase tiparul de note. El îmi îngădui să folosesc frumoasa lui bibliotecă, în care se găseau multe cărți în legătură cu originea și dezvoltarea tiparului, fapt care îmi dădu prilej să cunosc unele lucruri în această specialitate. Tot acolo am găsit gravuri bune, reprezentînd antichitatea, așa încît studiile mele progreseară și în această direcție, cu atît mai mult cu cît

o importantă colecție de copii de geme<sup>1</sup>, făcute în sulf fusese încurcată cu prilejul mutării. Am așezat-o cum m-am priceput, dar am fost nevoit să mă mai uit prin operele lui Lippert și ale altora. Din când în când îl consultam pe un medic, colocatar al familiei Breitkopf, dr. Reichel, nu pentru că aș fi fost bolnav, dar pentru că nu mă simțeam totdeauna în apele mele, și așa duceam cu toții laolaltă o viață liniștită și plăcută.

Tot în casa Breitkopf am făcut și o altă cunoștință. La mansardă se mutase de cîtva timp gravorul Stock. Originar din Nürnberg, el era un om foarte sîrguincios, ordonat și exact în lucrările lui. Ca și Geyser, grava plăci mai mici sau mai mari după desenele lui Oeser, foarte căutate atunci pentru romane și cărți cu poezii. Grava foarte curat, așa încît lucrarea ieșea aproape desăvîrșită cînd o scotea din apa tare, și acul lui, pe care îl mînuia cu multă siguranță, nu mai avea decît puțin de adăugat. Făcea aprecieri exacte asupra timpului cît trebuia să-l ocupe o placă, și nimic nu putea să-l sustragă de la meseria lui, atîta timp cît munca lui cotidiană nu fusese împlinită. Astfel putea fi văzut stînd în fața unei mese mari de lucru, așezat în dreptul ferestrei sale de la mansardă, într-o locuință bine ținută și curată, înconjurat de soția și de cele două fete ale lui. Una din ele s-a bucurat de o căsnicie fericită, iar cealaltă a devenit o eminentă artistă, amîndouă rămînîndu-mi prietene toată viața. Îmi împărțeam timpul între etajele de sus și cele de mai jos și mă legai strîns cu omul, care cu toată hărnicia lui statornică, își păstra admirabilul lui umor și era bunătața însăși.

---

<sup>1</sup> Gemă, orice piatră prețioasă, în stare de cristal pur.

Deoarece mă fermeca acurateța acestei arte, mă înțelesei cu Stock să lucrez și eu ceva asemănător cu ceea ce făcea el. Preferința mea se îndrepta din nou către peisaj, pe care în timpul plimbărilor mele îl găseam plăcut și accesibil, după cum în operele de artă mi se părea mai ușor de realizat, în timp ce figura omenească simțeam că mă pune în fața unor probleme îngrozitoare. Am gravat deci, călăuzit de el, mai multe peisaje după Thiele<sup>1</sup> și alții, desigur cu o mână neexercitată, izbutind totuși să obțin unele efecte, astfel că ele fură bine primite. Așternerea fondului pe placă, vopsirea ei în alb, gravarea și cufundarea în apa tare, îmi dădeau mult de lucru, dar am ajuns curînd destul de departe ca să-l pot ajuta pe meșterul meu. Nu-mi lipsea atenția necesară pentru gravură și rareori stricam cîte ceva ; nu eram destul de prevăzător ca să mă feresc de vaporii vătămători ce luau naștere la această operație și care mi-au făcut rău cîtva timp, chiar și după ce am încetat cu acele ocupații. Mai înainte însă m-am exercitat, pentru a încerca din toate, și cu gravura în lemn. Am executat diferite mici clișee după modelul franțuzesc, și unele din ele au fost socotite că pot fi întrebuințate.

Vreau acum să mai amintesc și de alți oameni, care au trăit sau au trecut în vremea aceea prin Leipzig. Weisse, receptorul șef al districtului, un om în floarea vîrstei, vesel, prietenos și îndatoritor, se bucura de o deosebită dragoste și prețuire din partea noastră. Nu consideram piesele sale ca niște adevărate modele, totuși ele ne amuzau, iar libretetele lui de operă, însuflețite de muzica fără pretenție a lui

---

<sup>1</sup> A. Thiele (1747—1803), pictor al curții din Dresda.

Hiller <sup>1</sup> ne făceau mare plăcere. Schiebeler <sup>2</sup>, hamburghezul, mergea pe aceleași căi, și opera lui, *Lisuard și Dariolette*, se bucura de multă prețuire din partea noastră. Eschenburg, un tânăr frumos, puțin mai în vîrstă decît noi, făcea o figură deosebită printre ceilalți studenți. Zachariä petrecu cîteva săptămîni în societatea noastră și, însoțit de fratele lui, lua masa împreună cu noi. Socoteam, după cum se și cuvenea, ca o onoare să oferim pe rînd oaspetelui nostru cîte un fel mai neobișnuit, vreun desert mai bogat sau un vin mai ales, pe care acesta, un om înalt, corpulent și plăcut, nu ascundea de loc că le prețuia. Lessing a venit și el, dar într-un timp cînd nu știu ce se petrecea cu noi, așa încît n-am vrut să-i aducem nici un omagiu, evitînd locurile pe unde obișnuia să meargă, poate pentru că ne socoteam prea mari ca să păstrăm distanța și nici nu puteam pretinde să intrăm într-o legătură mai strînsă cu el. Această neghiobie de o clipă — ale cărei consecințe le-am simțit abia mai tîrziu — neghiobie de loc rară în epoca pretențioasă și năzu-roasă a tinereții, a fost cauza că nu l-am văzut niciodată cu ochii mei pe acest om eminent, pentru care aveam o deosebită prețuire.

Orice făceam în legătură cu arta și antichitatea, fiecare se gîndea mai întîi la Winckelmann, a cărui destoinicie era recunoscută cu entuziasm. Îi citeam cu sîrguință scrierile și încercam să aflăm împrejurările în care își compusese cele dintîi lucrări. Găseam aici unele opinii care păreau că provin de la Oeser, întîlneam chiar și unele glume și atitudini capricioase, cum nu avea decît acesta și nu osteneam pînă nu ne

---

<sup>1</sup> *Johann Adam Hiller* (1728—1804), capelmaistru și compozitor german.

<sup>2</sup> *Daniel Schiebeler* (1741—1771), compozitor hamburghez.

faceam o idee aproximativă despre împrejurările în care luaseră naștere scrierile acestea atît de minunate, dar și atît de enigmatice. Nu ni le însușeam de altfel cuvînt cu cuvînt, căci tineretii îi place mai mult să fie stimulată decît îndoctrinită și nu era pentru ultima oară cînd atingeam o treaptă de cultură de mare semnificație mulțumită unor pagini sibiline.

Era o epocă frumoasă pe atunci în literatură, o epocă în care oamenii eminenți erau priviți cu stimă, deși discuțiile lui Klotz <sup>1</sup> și controversile lui cu Lessing arătau că această perioadă se afla către sfîrșitul ei. Winckelmann se bucura de un respect general și neatins și se știe cît era el de sensibil față de orice manifestare publică nepotrivită cu demnitatea sa, la care ținea atît de mult. Toate revistele îl pros-lăveau deopotrivă, călători de seamă se înapoiau instruiți și fermecați de la el, și noile sale păreri erau răspîndite în știință și viață. Prințul de Dessau ajunsese și el să-l prețuiască tot atît de mult pe Winckelmann. Tînăr, cu o inteligență vie și nobilă, prezența lui se dovedise deosebit de agreabilă, în călătorii și în alte împrejurări. Winckelmann era cît se poate de fermecat și, ori de cîte ori se gîndea la el, îi asocia numele cu epitetele cele mai frumoase. Plantarea unui parc fără asemănare pe-atunci, gustul construcției, sprijinit prin activitatea lui Erdmannsdorf, totul vorbea în favoarea unui prinț, care, strălucind prin exemplul lui în fruntea tuturor, făgăduia slujitorilor și supușilor lui o epocă de aur. În acea epocă auzirăm noi tinerii, spre marea noastră bucurie, că Winckelmann se înapoiază din Italia, că îl va vizita pe prietenul său, prințul, că va trece pe la Oeser și

---

<sup>1</sup> Ch. A. Klotz (1738—1771), critic din Halle; a avut vii controverse cu Lessing.

că ne va fi dat astfel să-l vedem și noi. N-aveam pretenția să stăm de vorbă cu el, dar speram să-l putem privi, și cum, la vîrsta noastră, orice împrejurare se transformă într-o petrecere, ne și înțelesesem pentru o călătorie călare și cu trăsura pînă la Dessau, unde, într-o regiune frumoasă, înnobilită prin artă, într-o țară bine administrată și bogat împodobită, aveam de gînd să fim numai ochi pentru a privi totul, dar mai ales pe acei bărbați iluștri hoinărind alături. Oeser era și el într-al nouălea cer și se gîndea numai la asta, cînd, ca un trăsnet din senin, căzu asupra noastră vestea morții lui Winckelmann. Îmi mai amintesc încă locul în care am aflat-o ; era în curtea castelului Pleissenburg, nu departe de mica poartă prin care ne urcam la Oeser. Un coleg mi-a ieșit înaintea pentru a-mi spune că Oeser nu poate fi văzut, arătîndu-mi și din ce pricină. Știrea îngrozitoare a morții lui Winckelmann a avut un răsunet imens ; era o jale generală, dar moartea lui prematură a trezit și mai mult interesul pentru opera lui. Poate că influența activității sale n-ar fi fost tot atît de mare, dacă ar fi trăit pînă la adînci bătrînețe, căci ca pe atîția alți oameni extraordinari soarta l-a distins într-un chip deosebit chiar prin sfîrșitul ciudat și respingător pe care i l-a hărăzit.

În timp ce plîngeam din adîncul inimii dispariția lui Winckelmann, nu mă gîndeam că în curînd aveam să fiu îngrijorat de propria mea viață, fiindcă în împrejurările arătate sănătatea mea nu luase o cale bună. Aveam chiar prin firea mea o anumită înclinare ipohondrică, pe care viața sedentară și domoală din ultima vreme în loc s-o facă să scadă, o sporea și mai mult. Durerea din piept pe care de cînd cu accidentul de la Auerstadt o simțeam uneori și care crescuse sensibil în urma unei căderi de pe cal,

mă îngrijora serios. Printr-un regim alimentar nefericit aparatul meu digestiv funcționa prost, iar greaua bere de Merseburg îmi întuneca mintea, în timp ce cafeaua, care îmi dădea o dispoziție tristă, mai ales când o beam amestecată cu lapte la sfârșitul meselor, îmi paraliza măruntaiele și părea că le suspendă toate funcțiunile, astfel că începui să simt o mare neliniște, fără să pot lua hotărârea de a adopta un mod mai rațional de alimentare. Natura mea, ajutată de forțele îndestulătoare ale tinereții, oscila între veselie zburdalnică și indispoziție melancolică. Ieșise moda băilor reci, foarte recomandate. Apăruse obiceiul să dormi pe un pat tare și să te acoperi ușor, astfel că obișnuita transpirație a nopții nu se mai producea. Aceste și alte nebunii, consecințe ale îndrumărilor rău înțelese ale lui Rousseau, trebuia, după cum eram asigurați, să ne apropie de natură și să ne mîntuie din stricăciunea moravurilor vremii. Toate cele de mai sus, aplicate pe rînd și fără discernămint, avură pentru mai mulți consecințe foarte vătămătoare ; în ce mă privește, mi-am întărit în asemenea măsură organismul, de altfel sănătos, încît diferitele lui sisteme speciale trebuiau să izbucnească într-o conjurație și o revoluție, pentru ca să poată salva întregul.

Într-o noapte m-am deșteptat cu o puternică hemoragie și n-am mai avut decît puterea și prezența de spirit pentru a-l trezi pe vecinul meu de cameră. A fost chemat îndată dr. Reichel, care mi-a sărit în ajutor cu multă prietenie. Mai multe zile de-a rîndul am plutit între viață și moarte, și bucuria însănătoșirii care a urmat a fost otrăvită de faptul că, o dată cu hemoragia, a apărut și o umflătură în partea stîngă a gîtului, pe care am observat-o abia după trecerea primejdiei. Restabilirea sănătății este totdeauna plăcută și dătătoare de nădejdi, chiar atunci când își face cu greu drum, și, fiindcă natura se ajutase singură în

cazul meu, mi se păru că am devenit un alt om. Spiritul meu câştigase o seninătate mai mare, cum nu mai cunoscusem de mult, eram vesel să mă simt eliberat, deşi dinafară mă ameninţa o suferinţă îndelungă.

Ceea ce m-a susţinut însă în acea vreme a fost faptul că am simţit simpatia nemeritată a atîtor oameni de treabă. Spun : nemeritată, căci nu era nici unul dintre aceştia pe care să nu-l fi supărat cu toanele mele urîcioase, nici unul pe care să nu-l fi rănit cu absurditatea mea maladivă şi pe care, dintr-un sentiment de nedreptate, să nu-l fi evitat cîtva timp cu îndărătnicie. Totul fusese însă uitat ; toată lumea îmi arăta cea mai mare iubire şi atît timp cît am stat în casă, cît şi mai tîrziu, cînd am părăsit-o, fiecare şi-a dat osteneala să-mi ţină tovărăşie şi să mă distreze. M-au scos la aer, m-au ospătat în casele lor de la ţară, aşa că în curînd avui impresia că mi-am revenit.

Printre aceşti prieteni îmi place să amintesc mai întîi pe consilierul comunal de pe-atunci, mai tîrziu primarul oraşului Leipzig, dr. Hermann. Făcea parte dintre comesenii pe care îi cunoscusem prin Schlosser, un om cu care se putea avea o legătură liniştită şi durabilă. Trecea drept unul dintre cei mai sîrguitori colegi de academie. Urma cu multă regularitate cursurile şi în activitatea sa particulară era totdeauna acelaşi. L-am văzut ajungînd la gradul de doctor, înaintînd pas cu pas, fără cea mai mică abatere, apoi înălţîndu-se pînă la asesorat, fără a da impresia că depune vreo osteneală, fără să se grăbească vreodată sau fără să fie cîndva în întîrziere. Blîndeţea caracterului său mă atrăgea, conversaţia lui plină de învăţămintele mă întărea şi cred că-mi plăcea hărnicia lui ordonată fiindcă, recunoscînd şi preţuind meritul lui, calitate cu care eu nu mă puteam mîndri, socoteam că-mi însuşesc cel puţin o parte din acest merit.

Tot atît de ordonat ca și în treburile sale, era în exercitarea talentelor și în degustarea desfătărilor sale. Cînta cu multă dexteritate la piano, desena cu sensibilitate după natură și mă îndemna să fac același lucru, fapt pe care îl și întreprindeam desenînd, în felul său, pe hîrtie cenușie, cu cretă neagră și albă, cîte un tufiș de pe malurile Pleissei și unele încîntătoare aspecte ale acestei ape liniștite, urmînd astfel toanele mele încărcate de doruri. Știa să răspundă firii mele comice cu glume vesele și-mi amintesc de unele ceasuri plăcute, petrecute împreună, cînd invitîndu-mă, cu o solemnitate umoristică, la o cină între patru ochi, făceam să dispară, cu o cuviință demnă de noi și la lumina lumînărilor, cîte un așa-zis iepure comunal, care din ținuturile lui se rătăcise în bucătăria consilierului și pe care îl piperam cu glume în felul lui Behrisch, menite să înalțe și mai mult duhul vinului. Sînt bucuros deci că-mi mai pot rememora și, după trecerea atîtor ani, că pot exprima pe cale publică o sinceră mulțumire omului eminent, activ încă și astăzi în importanțele sale însărcinări, care m-a susținut cu fidelitate în încercarea resimțită nu însă în toată gravitatea ei și mi-a dăruit toate orele lui libere, luminîndu-mi clipele tulburi prin amintirea ceasurilor voioase din trecut.

În afară de acest drag prieten mi-a mai fost de ajutor Gröning din Bremen. Făcusem de puțină vreme cunoștință cu el și bunăvoința lui față de mine mi s-a arătat prima oară cu prilejul acelei încercări. Am prețuit această favoare cu atît mai mult cu cît nimănui nu-i place să strîngă legăturile cu un bolnav. Nu precupețea nici o sforțare pentru a-mi face vreo plăcere, pentru a mă scoate din gîndurile ce mă frămîntau în legătură cu starea mea și pentru a-mi prezice și făgădui vindecarea și apoi, însănătoșit, reluarea în curînd a activității. M-am bucurat adeseori,

În cursul vieții, auzind cum acest om excelent a devenit util și a făcut mult bine în atâtea importante probleme ale orașului său natal !

Tot cu acest prilej prietenul Horn și-a arătat fără întrerupere iubirea și atenția sa. Toată casa Breitskopf și familia Stock, dar și alții m-au îngrijit ca pe o rudă apropiată și astfel, prin bunăvoința atîtor oameni plini de prietenie, mi-a fost alinată suferința în care mă găseam.

Mai cu de-amănuntul trebuie să mă ocup aici de cineva, pe care îl cunoscusem tocmai pe-atunci și a cărui instructivă societate m-a interesat într-atît în trista mea situație, încît am uitat de-a binelea suferința mea. Este vorba de Langer, mai tîrziu bibliotecar la Wolfenbüttel. Savant eminent și foarte informat, el se bucura de setea mea de știință, căreia iritabilitatea bolnăvicioasă îi dădea un caracter de-a dreptul febril. Această lăcomie el căuta s-o liniștească prin limpezi priviri generale și legăturii cu el, de altfel scurte, i-am rămas mult îndatorat, noul meu prieten pricepîndu-se să mă îndrumeze în multe feluri și să-mi atragă atenția asupra direcțiilor către care se cuvenea să mă îndrept în momentul acela. Sînt obligat acestui om de seamă cu atît mai mult cu cît legătura cu mine îl expunea unei primejdii, căci după ce, urmîndu-i lui Behrisch, obținui locul de preceptor la tînărul conte Lindenau, tatăl acestuia îi pusese rîtos noului mentor condiția ca să nu aibă de-a face cu mine. Devenit curios față de un individ atît de primejdios, el știu să mă întîlnească în locuri retrase. Curînd i-am cîștigat simpatia, iar el, mai cuminte decît Behrisch, venea să mă ia în timpul nopții, mergeam să ne plimbăm împreună, vorbeam despre tot felul de lucruri interesante și în cele din urmă îl conduceam pînă la ușa iubitei lui, căci acest om care, judecat după aparența lui, părea atît de concentrat

și serios, dominat cu totul de preocupări științifice, se lăsase prins în mrejele unei prea dragute femei.

Literatura germană și, împreună cu ea, propriile mele încercări poetice, îmi deveniseră străine de câțva timp și de aceea am simțit în mine îndemnul să mă întorc, cum se întâmplă totdeauna într-o astfel de parcurgere autodidactă a orizontului, către iubii mei antici, care continuau să se profileze pe zarea nevoilor mele spirituale, ca niște munți albaștri, vizibili în contururile și masele lor, dar încă nelămurii în părțile și legăturile dintre ei. Am făcut atunci un schimb de cărți cu Langer, în care am jucat deopotrivă rolul lui Glaucos<sup>1</sup> și al lui Diomedee<sup>2</sup>, dându-i cu toptanul poezi și critici germani și căpătînd în schimb un număr de autori greci, a căror folosire ar fi putut să mă desfăteze chiar în timpul convalescenței celei mai lungi.

Încrederea pe care și-o dăruiesc reciproc niște prieteni noi, se dezvoltă de obicei treptat. Preocupări și interese comune sînt primele semne ale înțelegerii lor; vin apoi mărturisirile despre pasiunile vechi și cele prezente, mai cu seamă despre iubirile încercate. Există însă și ceva mai adînc, care iese la lumină, cînd legătura dintre doi prieteni vrea să se întrească: sentimentele religioase, acele porniri ale inimii în legătură cu eternitatea și care întăresc temelia unei prietenii, așa cum îi împodobesc creștetul.

Religia creștină oscila între forma ei istoric-pozitivă și un deism pur, care, întemeiat pe moralitate, dorea la rîndul ei să stea la baza moralei. Varietatea caracterelor și a modurilor de gîndire se manifesta aici într-o gradăție infinită, prilejuită de întrebările care se puneau în legătură cu rolul pe care-l are și

<sup>1</sup> Personaj din *Iliada*; se spune că și-a schimbat armura lui de aur cu aceea a lui Diomedee, care era de bronz.

<sup>2</sup> Personaj din *Iliada*; regele Argosului.

trebuie să-l aibă rațiunea și simțirea în astfel de convingeri. Oamenii cei mai plini de viață și de spirit se arătau în această împrejurare ca niște fluturi care, neținând seama de starea lor de omidă, vor să-și arunce crisalida în care au ajuns la plinătatea lor organică. Alții, mai fideli și mai modești, puteau fi comparați cu florile, care, deși se dezvoltă către cea mai frumoasă eflorescență, nu se despart nici de rădăcinile nici de tulpina lor, ci tocmai prin legătura lor cu acestea speră să ducă fructul dorit la maturitate. Din speța acestora din urmă făcea parte Langer ; căci, deși om erudit și mare cunoscător de cărți, era înclinat să acorde *Bibliei*, printre celelalte opere rămase din vechime, un interes special și s-o considera drept un document prin care se putea demonstra descendența noastră morală și spirituală. El făcea parte dintre aceia care nu pot admite o legătură directă a omului cu creatorul și căruia îi era necesar deci o mijlocire, a cărei analogie credea că o poate găsi pretutindeni în lucrurile pămîntești și cerești. Vorbirea sa, plăcută și logică, găsea ușor ascultare la un tînăr care, izolat de cele pămîntești printr-o boală supărătoare, dorea din inimă să-și îndrepte tot avîntul spiritului său către cele cerești. Bun cunoscător al *Bibliei*, precum eram, era vorba numai de a declara divine lucrurile pe care mai de mult le prețuisem omenește, ceea ce mi se părea cu atît mai ușor cu cît la prima mea cunoștință cu această carte, o luasem drept una provenind de-a dreptul din dumnezeire. Unui om care suferă, cu o simțire delicată și cu o anumită slăbiciune, *Evangelhia* îi era binevenită ; și dacă Langer, care, cu toată credința lui, era un om cu multă rațiune, foarte puternic ancorat în aceasta și, ca urmare, era de părere că sensibilitatea nu trebuie să predominie și exaltarea nu se cuvine să ne conducă, în ce mă privește n-aș fi știut în ce chip mă pot opri în

fața *Noului Testament* fără sentiment și fără entuziasm.

Am petrecut multă vreme în astfel de dezbateri și Langer m-a îndrăgit ca pe un prozelit atât de credincios și bine pregătit, încă nu pregeta să-mi jertfească orele rezervate iubitei lui, ba chiar era în primejdie să se dea de gol și, întocmai ca Behrisch, să trezească supărarea contelui său. La rîndul meu răspundeam simpatiei sale cu cea mai mare recunoștință și dacă oricînd purtarea lui față de mine mi-ar fi fost prețioasă, ea îmi inspira cu atât mai mult respect în situația mea de atunci.

Cum se întîmplă însă totdeauna, cînd armonia noastră sufletească devine prea spirituală, sunetele aspre și discordante ale lumii vin să o tulbure cu brutalitate și contrastul care izbucnește atunci, e cu atât mai sensibil. Nu mi-era deci dat să părăsesc școala peripatetică a lui Langer, fără să nu fi fost martori ai unui eveniment destul de rar pentru Leipzig, un scandal provocat de studenți în următoarele împrejurări : mai mulți tineri intraseră în ceartă cu soldații din oraș ; lucrurile se sfîrșiseră printr-o încăierare. Cîțiva studenți se uniră atunci pentru a răzbuna ofensele suferite. Soldații rezistară cu încăpăținare și avantajul n-a fost pînă la urmă de partea cetățenilor din institutele academice, rămași foarte nemulțumiți. Se povestea că mai multe persoane de vază lăudaseră și răsplătiseră bravura învingătorilor ; drept urmare, sentimentul onoarei și al răzbunării crescuseră atunci și mai mult la studenți. În public circula zvonul că a doua zi seara vor fi sparte ferestre și cei cîțiva prieteni, care îmi aduseră această știre, mă conduseră într-acolo, fiind știut că tineretul și mulțimea sînt totdeauna atrase de primejdie și tumult. Începu, în adevăr, un spectacol din cale afară de ciudat. Strada, de obicei liberă, era ocupată pe o parte a ei

de o mulțime de oameni care, foarte liniștiți, fără să facă zgomot și fără să se miște, așteptau să vadă ce-o să se întâmple. Prin mijlocul străzii circulau în sus și-n jos, fiecare de unul singur, o duzină de tineri în aparență de un calm desăvârșit ; cînd ajungeau însă în fața unei case anumite azvîrleau, în treacăt, cu pietre în ferestre, repetînd isprava ori de cîte ori reveneau în același loc, atîta timp cît mai rămaseră geamuri care să se spargă cu zgomot. Pînă la urmă totul se petrecu în același fel și afacerea nu mai avu alte urmări.

Cu ecoul acestor răsunătoare isprăvi studențești am părăsit orașul Leipzig în septembrie 1768 în confortabila trăsură a unui chirigiu și în societatea mai multor persoane cunoscute și de încredere. În ținutul din preajma localității Auerstadt mi-am adus aminte de accidentul meu mai vechi, cînd nu mi-am dat seama ce primejdii mari urmau să mi se tragă de-acolo, după cum la Gotha, vizitînd castelul cu marea lui sală împodobită cu statui de stuc, n-am bănuit lucrurile plăcute și dragi ce urmau să mi se întâmple în aceeași sală.

Cu cît mă apropiam de orașul meu natal, cu atît mai mult cădeam pe gînduri, amintindu-mi stările, perspectivele și nădejtile cu care plecasem de-acasă și ajungînd la sentimentul descurajator că mă înapoiam ca un naufragiat. Dar cum nu aveam să mă învinuiesc de prea multe lucruri, încercam să mă liniștesc. Revederea nu s-a petrecut fără emoție. Marea vioiciune a naturii mele, excitată și sporită prin boală, a produs o scenă pasionată. Trebuie să fi arătat mai rău decît știam, căci de multă vreme nu mai chemasem la sfat oglinda și apoi cine nu ajunge să se obișnuiască cu sine însuși ! Destul că toată lumea căzu de acord ca să ne spunem ce aveam de spus mai tîrziu și să ne îngrijim mai întîi de liniștirea trupului și a sufletului.

Soră-mea mă însoți îndată și, întregind cele ce-mi arătase mai înainte prin scrisorile ei, am putut să aflu acum mai amănunțit și mai exact situația și relațiile din familia noastră. După plecarea mea, tata își îndreptase gusturile lui didactice către soră-mea și, astfel, în casa ferecată acum, asigurată prin pace și fără chiriași, îi suprimase orice posibilitate de a se mai pune în legătură cu lumea exterioară și de a se mai recrea. Trebuia să se ocupe când cu franceza, când cu italiana, când cu engleza și, pe de-asupra, o mai silea să exerseze la piano o mare parte a zilei. Nu trebuia să neglijeze nici scrisul și, în adevăr, observasem mai demult că, dirijând corespondența ei cu mine, tata continua să-mi transmită învățăturile lui prin pana ei. Soră-mea era și rămăsese o ființă greu de definit : un amestec ciudat de severitate și moliciune, de îndărătnicie și îngăduință, însușiri care acționau când împreună, când separate prin voința și buna ei plăcere. M-am înspăimântat văzînd-o că își îndrepta întreaga ei duritate împotriva tatei, căruia nu-i putea ierta că timp de trei ani de zile îi interzisesese sau otrăvise atîtea bucurii nevinovate și căruia îi tăgăduia toate calitățile lui bune, ba chiar excelente. Făcea tot ce îi cerea tata, însă în chipul cel mai puțin agreabil din lume. Respecta toate deprinderile casei, dar nu înțelegea să mai facă nimic pe deasupra. Nu întreprindea nimic din iubire sau pentru a face cuiva plăcere și acesta a fost primul lucru de care mama mi se plînsese vorbind cu mine între patru ochi. Cum însă soră-mea avea nevoie de iubire mai mult decît orice altă ființă omenească, își îndrepta toată simpatia ei către mine. Își dăruia tot timpul pentru a mă îngriji și a mă amuza, și chiar prietenele ei, dominate de ea fără o intenție anume, trebuiau să nascocescă fel de fel de lucruri pentru plăcerea și mîngîierea mea. Era foarte inventivă în

felul ei de a mă înveseli și arăta chiar germeii unui umor poznaș, pe care nu i-l cunoșteam și care o prindea de minune. Curînd se formă între noi un jargon special, cu care puteam vorbi de toată lumea fără a fi înțeleși și pe care, cu îndrăzneală, îl foloseam chiar în prezența părinților noștri.

Tata se bucura acum de tihnă. Se simțea la largul lui, o mare parte a zilei o consacra lecțiilor cu sora mea, apoi lucra mereu la descrierile lui de călătorie și își înstruna lăuta mai mult decît cînta cu ea. Își ascundea însă, atît cît putea, supărarea de a fi regăsit, în locul unui fiu voinic și activ, capabil să-și termine studiile și să-și înceapă cariera proiectată, un biet băiat bolnăvicios, care părea că suferă mai mult sufletește decît trupește. Nu-și ascundea dorința să vadă tratamentele medicale luînd sfîrșit ; în prezența lui trebuia să fiu atent, mai ales la jelaniile mele ipohondrice, căci în asemenea cazuri putea deveni violent și aspru.

Mama, foarte vioaie și veselă din fire, trăia în aceste împrejurări zile foarte plicticoase. Gospodăria nu-i dădea mult de lucru. Inima bunei mele mame, cu o trăire interioară mereu activă și însuflețită de nevoia să găsească un interes moral în viață, o făcu să se apropie de religie, care o cuceri cu atît mai puternic cu cît prietenele ei cele mai distinse erau niște credincioase cultivate și sensibile. În fruntea lor stătea domnișoara von Klettenberg. Din convorbirile și scrisorile ei au rezultat *Spovedaniile unui suflet frumos*, pe care le-am introdus în *Wilhelm Meister*. Era o ființă delicată, nu prea înaltă ; felul ei de a fi, plin de sensibilitate și naturalețe, devenise și mai plăcut prin deprinderile societății înalte și ale curții. Îmbrăcămintea care-i ședea atît de bine amintea pe a doamnelor din comunitatea „Fraților moravi“. Seninătatea și liniștea sufletească n-o părăseau niciodată. Privea

boala de care suferea ca o parte necesară a vieții ei trecătoare pe pământ ; o suporta cu cea mai mare răbdare și în momentele când durerile o lăsau era vioaie și vorbăreată. Discuția ei preferată și aproape unică era despre experiențele morale pe care omul, atunci când se observă, le face cu sine însuși. De acestea se legau apoi sentimentele religioase pe care într-un chip foarte grațios, ba chiar genial, le considera în latura lor naturală și supranaturală. Nici nu era nevoie de altceva pentru ca aceste descrieri amănunțite, întipărite în sufletul ei, să le evoce și în amintirea prietenilor ei. Felul în care se dezvoltase încă din tinerețe și distincția superioară în care se născuse și crescuse, ca și vivacitatea și originalitatea spiritului ei, nu se potriveau bine cu al celorlalte doamne care apucaseră același drum al mîntuirii. Doamna Griesbach, cea mai eminentă dintre aceste femei, părea prea severă, prea uscată, prea erudită ; știa, gîndea și înțelegea mai mult decît celelalte, care se mulțumeau cu dezvoltarea sentimentului lor, și, din această pricină, li se părea incomodă, căci nu oricine putea și voia să ducă cu sine un aparat atît de împovărător pe drumurile mîntuirii. Astfel, cele mai multe deveneau oarecum plicticoase, ca unele care se slujeau de o terminologie consacrată, pe care ai fi putut-o compara cu aceea a sufletelor sensibile de mai tîrziu. Domnișoara von Klettenberg își alesese cărarea ei între aceste două extreme și părea că se oglindește cu oarecare încîntare de sine în imaginea contelui Zinzendorf, care prin ideile și acțiunile lui își dovedea înalta lui obîrșie și clasa lui distinsă. Ea găsi în mine tocmai ce îi trebuia, o ființă tînăra și vioaie, năzuind deopotrivă către o mîntuire necunoscută și care, deși nu se socotea prea încărcată de păcate, nu se prea împăca cu viața și nu era cu totul sănătoasă trupește și sufletește. Domnișoara von

Klettenberg se bucura de tot ce îmi dăruise natura ca și de cele câștigate de mine. Și cu toate că-mi recunoștea a-i fi superior în multe privințe, lucrul nu era întru nimic umilitor pentru ea ; căci mai întâi nu se gîndea să rivalizeze cu un bărbat, apoi în ce privește formația religioasă era încredințată că stă cu mult deasupra mea. Interpreta în felul ei neliniștea, nerăbdarea, năzuința, căutarea, cercetarea, cugetarea și ezitățile mele și nu-mi ascundea convingerea ei, ba chiar mi-o declara pe față, că totul provine din faptul că nu-l împăcasem pe Dumnezeu. În ce mă privește, eram încredințat, încă din copilărie, că raporturile mele cu Dumnezeu sînt excelente, ba încă, după anumite experiențe, îmi închipuiam că el îmi mai datorează ceva și, în îndrăzneala mea, socoteam că aș putea să-i mai și iert cîte ceva. Această înfumurare se întemeia pe nesfîrșita mea bunăvoință, pe care după cum mi se părea ar fi putut s-o invoce în ajutorul său. Oricine își poate închipui certurile care izbucneau, din pricina acestor afirmații, între mine și prietena mea, deși pe un ton care rămînea amical, discuțiile noastre terminîndu-se, ca altădată acele cu bătrînul rector Albrecht, cu observația că nu sînt decît un băiat zvăpăiat, căruia i se pot trece cu vederea nebuniile lui.

Umflătura de la gît continua în vremea aceasta să mă chinuiască, medicul și chirurgul vrînd mai întâi s-o taie, apoi s-o lase să coacă, în fine s-o deschidă, așa încît multă vreme am fost mai mult sîcîit decît am avut dureri, deși către sfîrșitul bolii continua atingere cu azotat de argint și cu alte substanțe cauterizante îmi produceau în fiecare zi necazuri. Medicul și chirurgul aparțineau și ei cercurilor pietiste, deși firea lor era cu totul deosebită. Chirurgul, un om zvelt și bine făcut, cu o mîină ușoară și îndemînică, era din nefericire atins la plămîni, dar

își suporta boala cu o răbdare în adevăr creștinească și nu se lăsa abătut din această pricină de la chemarea lui. Medicul, un om greu de înțeles, cu priviri șrețe, cu un fel micos de a vorbi, altfel destul de confuz în tot ce spunea, se bucura de o încredere deosebită în cercurile pietiste. Activ și atent, știa să-și mângâie bolnavii ; mai mult însă decât prin orice altceva își lărgea mereu cercul clientelei sale prin faptul că le arăta totdeauna pe ascuns câte o doctorie misterioasă, făcută chiar de el, de care nimeni nu avea voie să vorbească, deoarece prepararea medicamentelor era, la noi, strict interzisă medicilor. Cu anumite prafuri, care poate ajutau digestia, nu făcea atâtea mistere, dar de acea importantă sare, întrebuințată numai în primejdiile cele mai mari, nu se vorbea decât între credincioși, deși nici unul dintre aceștia n-o văzuse încă și nu-i simțise efectele. Pentru a trezi și întări credința în posibilitatea unui astfel de remediu universal, medicul recomanda pacienților săi, atunci când îi găsea receptivi pentru așa ceva, anumite cărți mistice și despre chimie și alchimie, dînd să se înțeleagă că prin studiul lor, oricine ar putea ajunge să-și procure acel lucru de preț ; ceva cu atît mai necesar cu cît secretul preparării lui nu putea fi transmis, din anumite motive fizice, dar mai ales morale, și pentru că înțelegerea, producerea și întrebuințarea lui presupunea cunoașterea secretelor naturii în legăturile dintre ele, acel lucru de preț nefiind un lucru izolat, ci ceva universal, care poate apărea în diferite forme și întrupări. Prietena mea ascultase aceste cuvinte ispititoare. Însănătoșirea trupească i se părea foarte apropiată de mîntuirea sufletului, încît se întreba dacă există o binefacere mai mare, o mai mare milostivenie, decât să-ți însușești un mijloc prin care să alini dureri, să îndepărtezi primejdii. Studiase în taină *Opus mago-*

*cabbalisticum* al lui Welling<sup>1</sup>, unde, izbindu-se de faptul că autorul întunecă și alungă lumina, pe care mai întâi o răspîndise, își căuta acum un prieten care s-o însoțească în acest joc de lumini și umbre. Nu i-a trebuit decît un mic imbold, pentru a-mi inocula și mie boala ei. Mi-am procurat deci opera lui Welling, care ca toate scrierile de același fel cobora direct din școala neoplatonică<sup>2</sup>. Principala mea sfortare, în timp ce parcurgeam această carte, era să notez exact trimiterile obscure, prin care autorul făgăduia că va lumina într-un alt loc ceea ce deocamdată lăsa nelămurit, însemnînd pe marginea cărții numărul paginii unde se găseau aceste pasaje menite să se clarifice reciproc. Dar chiar în felul acesta, cartea rămînea destul de obscură și neînțeleasă, în afară de faptul că, însușindu-ți terminologia ei, pe care o puteai manevra după voie, dădeai numai impresia că spui, dar nu că și pricepi ceva. Opera lui Welling menționa cu multe onoruri pe predecesorii ei și astfel am fost îndemnați să-i căutăm și izvoarele. În felul acesta ajunserăm să ne ocupăm de lucrările lui Theophrastus Paracelsus și Basilius Valentinus și nu mai puțin de Helmont și Starkey<sup>3</sup> și alții, ale căror învățături și prescripții fundate mai mult sau mai puțin pe legile naturii, dar și pe închipuire, încercam să le înțelegem și să le urmăm. Îmi plăcea mai ales *aurea catena Homeri*<sup>4</sup>, unde natura era înfățișată prin frumoase legături de idei,

<sup>1</sup> Lucrare de magie și cabalistică da Welling, carte apărută în 1735 la Frankfurt.

<sup>2</sup> Școală filozofică din Alexandria (secolele III—IV e.n.), care propaga împletirea ideilor lui Platon cu anumite idei mistice.

<sup>3</sup> Theophrastus Paracelsus, Basilius Valentinus, Helmont și Starkey, medici și alchimiști din secolele XVI și XVII.

<sup>4</sup> Lanțurile de aur ale lui Homer (lat.). Aluzie la un vers din *Iliada*.

deși într-o manieră fantastică. Astfel, fie singur, fie împreună, petrecurăm cu aceste ciudățenii multe seri ale lungii ierni, în timpul căreia n-aveam voie să ies din casă, desfătându-ne în trei (căci mama ni se alăturase și ea) cu aceste enigme, mai mult decât am fi putut-o face cu dezlegarea lor.

Îmi mai era dat însă să mai trec printr-o grea încercare, căci o digestie greoaie, ba uneori inexistentă, mi-a produs astfel de simptome, încât crezui cu mare neliniște că mi-a sosit clipa morții. Nici o doctorie nu mai lucra, astfel că biata mama, la mare ananghie, îl sili cu toate puterile ei pe medicul care nu știa ce să mai facă, să intervină cu remediul lui universal. După ce șovăi cîtva timp, acesta porni în mijlocul nopții și aduse de-acasă de la el o sticlută conținând o sare cristalizată, pe care după ce o dizolvă în apă mi-o dădu s-o înghit. Abia înghițisem această substanță, că și începui să mă simt mai bine și, din clipa aceea, boala luă un curs care mă duse în cele din urmă la însănătoșire. N-am nevoie să arăt în ce măsură împlinirea aceasta a întărit și a înălțat încrederea în medicul nostru și sîrguința de a ne însuși, măcar în parte, comoara științei lui.

Prietena mea, care neavînd părinți, frați sau surori, locuia singură într-o casă frumos așezată, izbutise să-și procure de mai mult timp un mic cuptor de topit, recipiente și retorte, operînd după indicațiile lui Welling și după importante îndrumări ale medicului și maestrului nostru, mai ales asupra fierului, în care se presupunea că stau ascunse forțele cele mai binefăcătoare, cînd te pricepi să le extragi de acolo. Și pentru că în toate scrierile cunoscute de noi oxizii jucau un mare rol, întrebuițarăm în aceste operații substanțe alcaline care, dizolvate la aer, trebuiau să se amestece cu acele principii supra-

pămîntești, pentru a produce în cele din urmă *per se*<sup>1</sup> o tainică și excelentă sare neutră.

Abia mă mai restabilisem, și, favorizat de o vreme mai bună, mă instalai din nou în vechea mea cameră de la mansardă, că am și început să adun o mică aparatură : un modest cuptor de topit cu o baie de nisip, unde am învățat să transform, cu ajutorul unui fitil aprins, retortele de sticlă în cupe, în care trebuiau să se mistuie fumegînd diferitele mixturi. Ingredientele ciudate ale macrocosmului și microcosmului fură astfel tratate într-un mod misterios, căutînd să producem mai ales săruri neutre. Ceea ce m-a preocupat îndeosebi a fost așa-numitul *liquor silicum* (apă de cremene) care apare atunci cînd amesteci silicați puri cu o substanță alcalină, obținînd astfel o sticlă transparentă, cu proprietatea de a se transforma în aer liber într-un lichid frumos și limpede. Cine a făcut și a văzut cu ochii lui lucruri de acestea nu-i mai poate mostra pe cei care cred în puterile pămîntului virgin și în facultatea de a obține noi efecte cu aceste puteri și prin ele. Cîștigasem o mare îndemînare în producerea apei de cremene. Frumoașele și albele pietre care se găsesc în Main îmi puneau la dispoziție un material perfect ; sîrguința ca și toate celelalte de care mai aveam nevoie nu-mi lipseau. În cele din urmă însă m-am cam ostenit, observînd că apa de cremene nu se contopește chiar întru totul cu sarea, după cum eram încredințat pe cale filozofică. Mi-am dat seama că apa aceasta iese cu ușurință din combinația ei și că cele mai frumoase lichide minerale, care de cîteva ori îmi apăruseră, spre marea mea uimire, în forma unor gelatine animale, se prefăceau într-un praf, tot atît de fin ca cel al cremenei, fără să mai dea impresia că posedă în el

<sup>1</sup> Prin sine însuși (lat.).

acel element fertil, capabil să transforme pământul virgin în natură rodnică.

Oricît de curioase și fără legătură între ele ar fi fost aceste operații, cîte ceva tot am învățat din ele. Luam seama la toate cristalizările care se produceau și învățam cum sînt formele atîtor obiecte ale naturii, și cu toate că-mi dădeam seama că în vremea din urmă lucrările chimiei deveniseră mai metodice, doream să-mi fac o idee despre ele, în ciuda faptului că aveam prea puțin respect față de farmaciști și de toți aceia care nu sînt însuflețiți de focul sacru. Asupra mea a exercitat totuși o mare atracție compendiul de chimie al lui Boerhave<sup>1</sup>, datorită căruia mă hotărîi să citesc mai multe scrieri ale acestuia. Cum lunga mea boală mă apropiase de preocupările medicale, am aflat apoi și îndemnul de a studia aforismele eminentului învățat, pe care mi le întipăream cu plăcere în minte.

O altă ocupație, mai umană și, pentru formația mea actuală, mai folositoare, a fost să parcurg scrierile pe care le trimisese de la Leipzig. Nimic nu ne face să ne cunoaștem mai bine decît revederea acelor manifestări mai vechi ale noastre, care ne îngăduie să ne privim pe noi înșine ca pe niște obiecte. Eram încă prea tînăr pe atunci și epoca reprezentată de aceste hîrtii era prea apropiată. Este știut că în anii noștri tineri nu ne prea putem scutura de o anumită înfumurare și încîntare de sine, care se manifestă prin disprețul cu care privim spre aspectele noastre ceva mai vechi. Căci dîndu-ți seama, pe cînd înaintezi din treaptă în treaptă, că ceea ce ai luat drept excelent în tine însuți și în alții, nu-și păstrează valoarea, crezi că poți ieși din confuzia în care te aruncă această constatare, azvîrlind departe

---

<sup>1</sup> *Hermann Boerhave* (1668—1738), medic și chimist din Tările de Jos.

de tine ceea ce nu poți salva. Așa mi s-a întâmplat și mie. Astfel, după cum la Leipzig ajunsesem să disprețuiesc ostenele copilăriei mele, tot așa făceam acum cu timpul pe care îl petrecusem la universitate, fără să înțeleg că valoarea lui stătea tocmai în aceea că mă înălțase pe o treaptă superioară a înțelegerii și cântăririi lucrurilor. Tata adunase și broșase cu grijă scrisorile pe care i le adresasem lui sau surorii mele, ba chiar le corectase cu atenție greșelile lor de limbă și de ortografie.

Ceea ce m-a izbit mai întâi la aceste scrisori a fost forma lor exterioară. M-am speriat de neglijența de necrezut a manuscrisului, începînd din octombrie 1765 pînă la jumătatea lunii ianuarie a anului următor. Deodată însă, pe la jumătatea lui martie apare o mînă ordonată și liniștită, asemenea aceleia pe care o aveam la concursuri. Mirarea mea se transformă în recunoștință pentru bunul Gellert, care, după cum îmi aduceam aminte, ne recomanda ca o îndatorire sacră, cu un ton plin de blîndețe, ca lucrările pe care i le înmînam să fie tot atît, ba chiar mai îngrijite din punct de vedere al caligrafiei, decît în stilul lor. Ne repeta această recomandare ori de cîte ori descoperea cîte o scriere neglijentă și mîzgălită, lămurindu-ne că i-ar plăcea să facă dintr-o bună caligrafie a școlarilor ținta principală a învățămîntului său, cu atît mai mult cu cît, după cum observasem adeseori, o caligrafie frumoasă atrage după sine un stil adecvat.

Recitind scrisorile, am mai putut observa că pasajele în franceză și engleză, deși nu erau lipsite de greșeli, erau scrise totuși cu ușurință și dezinvoltură. Continuam să mă exerseze în aceste limbi prin corespondența mea cu Georg Schlosser, care era încă la Treptow ; rămăsesem cu el în legătură, așa că îmi trimitea vești despre cele ce i se întîmplaseră — căci nu-i mergea atît de bine precum sperase —

și câștigasem din ce în ce mai multă încredere în felul lui serios și nobil de a gândi.

O altă constatare, care mi se impunea pe măsură ce străbăteam acele scrisori, era că, avînd cele mai bune intenții, tata îmi produsese unele prejudicii și mă determinase să adopt acel ciudat fel de a trăi, în care alunecasem pînă la urmă. De pildă, mă prevenise, în repetate rînduri, împotriva jocului de cărți ; dar soția consilierului Böhme a știut cît timp a trăit să-mi transmită ideile ei, explicîndu-mi că avertismen-tele tatei se referă numai la abuzurile acestei patimi. Cum observasem avantajele jocului în societate, conti-nuai să rămîn sub influența doamnei Böhme. Posedam simțul jocului, dar nu spiritul lui ; le învățai repede și cu ușurință pe toate, dar nu puteam să-mi con-centrez atenția o seară întreagă. Uneori începeam bine, dar greșeam pînă la urmă și pierdeam, făcîndu-i și pe alții să piardă ; păraseam atunci societatea necăjit sau mă duceam la cină. Abia murise doamna Böhme, care de altfel nu mă mai reținuse la joc în timpul lungii ei boli, că sfaturile tatei căpătără din nou putere ; începui să mă scuz că nu puteam veni la o partidă și pentru că nimeni nu mai știa ce să facă cu mine, devenii o povară, mai ales pentru mine însumi ; refuzam invitațiile, care începură să se rărească și încetară în cele din urmă cu desăvîrșire. Jocul, foarte recomandabil tinerilor, mai ales acelora care au simț practic și vor să se descurce în lume, nu putea deveni o pasiune pentru mine, deoarece nu depășeam niciodată măsura, așa încît aș fi putut să mă dedic lui cît aș fi vrut. Dacă cineva mi-ar fi dat o idee generală despre valoarea jocurilor de noroc și m-ar fi făcut să observ că semnele și hazardurile lui sînt ca un fel de materie asupra căreia se poate exer-cita judecata și activitatea, dacă mi s-ar fi arătat mai multe jocuri dintr-o dată, aș fi putut să mă îm-

prietenesc cu ele. Gîndindu-mă la toate acestea, ajungeam la convingerea că jocurile de societate nu trebuie evitate, ci mai degrabă trebuie să te silești a ajunge la iscusință în practicarea lor. Timpul este nesfîrșit de lung și fiecare zi este ca un vas în care poți turna mult, foarte mult, dacă vrei în adevăr să-l umpli.

În singurătatea mea aveam nenumărate ocupații, mai ales că spiritele diferitelor pasiuni cărora mă dedicasem aveau acum prilejul să se ivească din nou. Începui iar să desenez, și, cum voiam să lucrez tot după natură, sau mai degrabă după realitate, îmi desennai odaia cu mobilele ei, cu persoanele care se aflau acolo, și cînd această temă nu mă mai amuza, prinsei a desena fel de fel de întîmplări din oraș, auzite de la alții și care mă interesau. Toate aceste lucrări nu erau lipsite de caracter și de un anumit gust, dar din păcate figurile nu erau bine proporționate și conturate, iar execuția era foarte nebuloasă. Tata, căruia continuau să-i facă plăcere, le-ar fi dorit mai lămurite, mai închegate, finite. Puse deci să le întindă pe cartoane și să le încadreze în linii; pictorul Morgenstern<sup>1</sup>, artistul casei — același care mai tîrziu s-a făcut cunoscut și celebru prin proiectele sale de biserici — introduse în ele liniile de perspectivă ale odăilor și ale spațiilor figurate, care apărură astfel cam nepotrivite cu figurile indicate în chip nebulos. Încearca în felul acesta să mă constrîngă a desena mai precis și, pentru a-i face pe plac, lucrai cîteva naturi moarte, unde realitatea stînd ca model în fața mea, puteam s-o redau mai clar și mai hotărît. În cele din urmă m-am întors iar la gravură. Mi-am compus un peisaj oarecum interesant și m-am simțit fericit încercînd din nou vechile rețete ale lui Stock,

<sup>1</sup> J. L. Morgenstern (1738—1819), pictor frankfurtez.

amintindu-mi timpurile plăcute cînd lucram cu el. Am gravat în curînd placa și am scos copii de probă după ea. Din nefericire compoziția n-avea umbre și lumini și mă chinuiam să i le dau prin procedeele gravurii ; dar cum nu știam de ce anume atîrnă aceasta, nu puteam să-mi isprăvesc lucrarea. În vremea aceasta începui din nou să nu mă simt bine ; aveam niște dureri care nu mă mai chinuiseră pînă atunci. Mă supăra rău de tot gîtlejul, mai ales omușorul era foarte umflat ; nu puteam înghiți decît cu mari efortări și medicii nu știau ce să facă. Mă chinuiam cu gargariseli și pensulări, dar nu izbuteau să-mi liniștească suferința. Pînă la urmă îmi dădu prin cap că nu fusesem destul de prudent la cauterizări și că dedîndu-mă la aceste ocupații, adeseori chiar cu pasiune, îmi atrăsesem boala de care sufeream, făcînd-o să evolueze apoi neconținut. Explicația le păru medicilor plauzibilă, ba chiar sigură, atunci cînd începui să mă las de gravură, deoarece încercarea nereușindu-mi, aveam mai multe motive să o tăinuiesc decît să o arăt. Mă consolai însă de această nereușită, văzîndu-mă în curînd eliberat de suferința care mă chinuise. A trebuit atunci să presupun că aceleași ocupații trebuie să fi contribuit la boala care îmi produsese atîtea dureri la Leipzig. Este desigur o ocupație plicticoasă și tristă să iei mereu seama la tine, la ce îți face rău și la ce îți priește ; dar nu există nici o îndoială că este o minune faptul că speța omenească nu s-a stins încă, văzînd ciudatele idiosincrazii ale naturii omenești și nesfîrșitele varietăți ale felului de trai și ale gusturilor. Se pare că natura omenească posedă o specială rezistență și multilateralitate, de vreme ce poate să învingă tot ce se apropie de ea sau o pătrunde, izbutind să neutralizeze măcar lucruri pe care nu le poate asimila. Din cînd în cînd, cu toată rezistența, ea trebuie să cedeze însă

unui exces, așa cum o dovedesc bolile endemice sau efectele băuturilor alcoolice. Dacă am putea să observăm liniștiți ce anume acționează favorabil sau defavorabil asupra noastră în complicata viață cetățenească și de societate și dacă am putea să renunțăm la unele din plăcerile noastre, văzînd relele lor consecințe, am putea să scăpăm de multe neajunsuri care, chiar cînd avem o constituție sănătoasă, ne face să suferim mai mult chiar decît o boală. Din păcate, cu dietele lucrurile merg ca și cu morala ; nu ne putem da seama de o greșală decît atunci cînd am scăpat de ea, o împrejurare care nu ne este de nici un folos, pentru că greșeala următoare nu seamănă cu aceea dinaintea ei și deci nu poate fi recunoscută ca atare.

Citind scrisorile trimise din Leipzig surorii mele, nu puteam trece cu vederea și faptul că la începutul studiilor mele universitare mă credeam foarte iscusit și înțelept, așa încît, îndată ce învățam ceva, mă substituiam profesorului și luam numaidecît aere didactice. Mă amuza să văd că toate cîte ne predase și ne sfătuisse Gellert la cursurile sale, le aplicam imediat surorii mele, fără să-mi dau seama că nu tot ce este potrivit pentru viața și lecturile unui tînăr, este bun și pentru o femeie : maimuțarea asta ne făcea acum să rîdem. Și poeziile, compuse la Leipzig, mi se păreau acum fără importanță, reci și, în intenția lor de a exprima stările inimii sau ale spiritului omenesc, din cale afară de superficiale. Constatarea aceasta mă hotărî, acum cînd trebuia să părăsesc din nou casa părintească și să trec la o altă universitate, să fac un mare *autodafé* cu toate lucrările mele. Mai multe piese începute, unele ajunse pînă la al treilea sau al patrulea act, altele pînă la sfîrșitul expoziției, apoi poezii, scrisori, hîrtii de tot felul, fură aruncate în foc și nu fură cruțate, în afară de manuscrisul lui Beh-

risch, de *Toanele îndrăgostitului* și de *Complicii*, pe care continuam să o îmbunătățesc cu o deosebită plăcere și căreia, deși piesa era terminată, îi scrisesem încă o dată expoziția, pentru a o face mai clară și mai dramatică. Lessing dăduse în primele două acte ale *Minnei von Barnhelm* un model neîntrecut al chipului în care o dramă trebuie să fie expusă și grija mea cea mai mare era să pătrund în vederile și intențiile lui.

Povestirea întâmplărilor ce m-au mișcat, stimulat și preocupat în această epocă a devenit destul de amănunțită, totuși trebuie să mă întorc încă o dată la interesul pe care mi-l trezeau lucrurile suprasensibile, asupra cărora încercam să-mi fac o idee, în limitele posibilității.

În acea epocă, o mare influență a avut asupra mea o importantă carte care-mi căzuse în mână: *Istoria bisericilor și a ereziilor* de Arnold<sup>1</sup>. Acest autor nu era numai un istoric filozof, ci și un om plin de pietate și simțire. Părerile lui se potriveau cu ale mele și ceea ce îmi plăcea îndeosebi în opera lui era faptul că-mi puteam forma o idee mai favorabilă despre atîți eretici care-mi fuseseră prezentați pînă atunci ca niște nebuni sau ca niște nelegiuîți. Spiritul contradicției și plăcerea paradoxului există în fiecare din noi. Studiai deci cu sîrguință feluritele opinii și cum auzisem adeseori spunîndu-se că, la urma urmei, fiecare om își are religia lui, nu mi se păru nimic mai firesc decît să mi-o formez pe a mea, ceea ce și făceam cu cea mai mare plăcere. La temelie puneam neoplatonismul, la care hermetismul, mistica și kabala își aduceau contribuția lor și astfel îmi clădeam o lume care arăta destul de ciudat.

Îmi plăcea să-mi reprezint o divinitate, care se creează pe sine însăși din eternitate, dar cum creația

---

<sup>1</sup> *Istoria bisericilor și a ereziilor* de Arnold, a apărut la Frankfurt între 1698 și 1700.

nu poate fi gîndită fără varietate, această divinitate trebuia să-și apară sieși ca o a doua ființă, pe care noi o recunoaștem sub numele de Fiul. Tatăl și Fiul continuă actul creației și își apar lor înșiși ca un al treilea, care ca întreg este tot atît de absolut viu și etern ca și creatorii lui. Cercul divinității se încheia o dată cu acesta și celor trei ființe nu le-ar mai fi fost posibil să mai creeze ceva deopotrivă cu ele. Dar cum instinctul creației nu se suspendă, creează o a patra ființă, care conține în sine o contradicție, deoarece, ca și creatorii săi, ea e necondiționată, fiind totuși cuprinsă și mărginită prin ei. Acesta din urmă era Lucifer, căruia îi fu transmisă întreaga putere creatoare și din care trebuia să izvorască întreaga ființă. Lucifer dovedi îndată infinita lui activitate, făcîndu-i pe îngeri, toți după asemănarea sa, necondiționați, dar cuprinși și mărginiți prin el. Înconjurat de o astfel de glorie, Lucifer uită înalta lui origine, crezu că o află în sine însuși și din această primă nerecunoștință izvorî tot ce nu ni se pare că se potrivește cu gîndirea și intențiile divinității. Cu cît se concentra mai mult în sine însuși, cu atît se simțea mai rău, și cu atît spiritele cărora el li se punea de-a curmezișul în dulcea lor înălțare către origini, se simțeau și mai pline de suferință. Așa se întîmplă ceea ce ne este prezentat drept căderea îngerilor. O parte din aceștia se adună în jurul lui Lucifer, cealaltă se întoarce către sorgintea lor. Din această concentrare a întregii creații — căci aceasta ieșise în întregime din Lucifer și trebuia să-l urmeze — rezultă tot ce ne apare sub forma materiei, tot ce este greu, tare și întunecos, tot ce coboară, deși nu direct, dar prin filiație din ființa divină, este tot atît de absolut puternic și etern ca și părinții și străbunii săi. Dacă însă ceea ce s-ar putea numi nefericirea în lume a luat naștere numai prin orientarea unilaterală a lui Lucifer, în-

risch, de *Toanele îndrăgostitului* și de *Complicii*, pe care continuam să o îmbunătățesc cu o deosebită plăcere și căreia, deși piesa era terminată, îi scrisesem încă o dată expoziția, pentru a o face mai clară și mai dramatică. Lessing dăduse în primele două acte ale *Minnei von Barnhelm* un model neîntrecut al chipului în care o dramă trebuie să fie expusă și grija mea cea mai mare era să pătrund în vederile și intențiile lui.

Povestirea întâmplărilor ce m-au mișcat, stimulat și preocupat în această epocă a devenit destul de amănunțită, totuși trebuie să mă întorc încă o dată la interesul pe care mi-l trezeau lucrurile suprasensibile, asupra cărora încercai să-mi fac o idee, în limitele posibilității.

În acea epocă, o mare influență a avut asupra mea o importantă carte care-mi căzuse în mână: *Istoria bisericilor și a ereziilor* de Arnold<sup>1</sup>. Acest autor nu era numai un istoric filozof, ci și un om plin de pietate și simțire. Părerile lui se potriveau cu ale mele și ceea ce îmi plăcea îndeosebi în opera lui era faptul că-mi puteam forma o idee mai favorabilă despre atîți eretici care-mi fuseseră prezentați pînă atunci ca niște nebuni sau ca niște nelegiuîți. Spiritul contradicției și plăcerea paradoxului există în fiecare din noi. Studiai deci cu sîrguință feluritele opinii și cum auzisem adeseori spunîndu-se că, la urma urmei, fiecare om își are religia lui, nu mi se păru nimic mai firesc decît să mi-o formez pe a mea, ceea ce și făceam cu cea mai mare plăcere. La temelie puneam neoplatonismul, la care hermetismul, mistica și kabala își aduceau contribuția lor și astfel îmi clădeam o lume care arăta destul de ciudat.

Îmi plăcea să-mi reprezint o divinitate, care se creează pe sine însăși din eternitate, dar cum creația

---

<sup>1</sup> *Istoria bisericilor și a ereziilor* de Arnold, a apărut la Frankfurt între 1698 și 1700.

nu poate fi gîndită fără varietate, această divinitate trebuia să-și apară sieși ca o a doua ființă, pe care noi o recunoaștem sub numele de Fiul. Tatăl și Fiul continuă actul creației și își apar lor înșiși ca un al treilea, care ca întreg este tot atît de absolut viu și etern ca și creatorii lui. Cercul divinității se încheia o dată cu acesta și celor trei ființe nu le-ar mai fi fost posibil să mai creeze ceva deopotrivă cu ele. Dar cum instinctul creației nu se suspendă, creează o a patra ființă, care conține în sine o contradicție, deoarece, ca și creatorii săi, ea e necondiționată, fiind totuși cuprinsă și mărginită prin ei. Acesta din urmă era Lucifer, căruia îi fu transmisă întreaga putere creatoare și din care trebuia să izvorască întreaga ființă. Lucifer dovedi îndată infinita lui activitate, făcîndu-i pe îngeri, toți după asemănarea sa, necondiționați, dar cuprinși și mărginiți prin el. Înconjurat de o astfel de glorie, Lucifer uită înalta lui origine, crezu că o află în sine însuși și din această primă nerecunoștință izvorî tot ce nu ni se pare că se potrivește cu gîndirea și intențiile divinității. Cu cît se concentra mai mult în sine însuși, cu atît se simțea mai rău, și cu atît spiritele cărora el li se punea de-a curmezișul în dulcea lor înălțare către origini, se simțeau și mai pline de suferință. Așa se întîmplă ceea ce ne este prezentat drept căderea îngerilor. O parte din aceștia se adună în jurul lui Lucifer, cealaltă se întoarce către sorgintea lor. Din această concentrare a întregii creații — căci aceasta ieșise în întregime din Lucifer și trebuia să-l urmeze — rezultă tot ce ne apare sub forma materiei, tot ce este greu, tare și întunecos, tot ce coboară, deși nu direct, dar prin filiație din ființa divină, este tot atît de absolut puternic și etern ca și părinții și străbunii săi. Dacă însă ceea ce s-ar putea numi nefericirea în lume a luat naștere numai prin orientarea unilaterală a lui Lucifer, în-

## CARTEA A NOUA

„Inima este pe această cale adeseori mișcată, spre folosul feluritelor virtuți ale omului trăind în societate și simțirile lui cele mai delicate îi sînt trezite și dezvoltate. Multe trăsături i se întipăresc în minte, și ele pot să-i ajute tînărului cititor să pătrundă în colțurile mai ascunse ale inimii omenеști, cunoaștere mai prețioasă decît aceea a limbii latine și grecești și în care Ovidiu a fost un maestru neîntrecut. Dar acesta nu este încă motivul pentru care se cuvine să se pună în mîna tineretului vechii poeți și, printre ei, pe Ovidiu. Bunul creator ne-a dat o mulțime de însușiri sufletești, a căror cultivare, încă din primii ani ai vieții, nu trebuie s-o neglijăm de loc și pe care nu le poate cultiva nici logica, nici metafizica, nici latina și greaca. Avem o imaginație căreia, dacă nu vrem ca ea să se oprească și să se lege de primele impresii întîmplătoare, trebuie să-i oferim imaginile cele mai frumoase și mai potrivite, prin care spiritul să fie obișnuit și exercitat pentru a cunoaște și iubi frumosul în întreaga natură, în trăsăturile lui cele mai concrete, adevărate și alese. Avem nevoie de o

mulțime de noțiuni și cunoștințe generale, atît pentru înțelegerea științelor cît și pentru viața de toate zilele, cunoștințe care nu pot fi învățate din nici un manual. Simțirile, înclinările, pasiunile noastre trebuiesc apoi dezvoltate și purificate spre folosul nostru“.

Acest important pasaj din *Biblioteca germană generală* nu era singurul în felul său. Din multe alte părți ne îmbiau principii și simțiri asemănătoare. Eram tineri vioi și ele ne făceau o impresie cu atît mai mare cu cît le vedeam confirmate prin exemplul lui Wieland, ale cărui opere, din a doua și strălucita perioadă a activității lui, dovedeau că el se formase în concordanță cu acele maxime. Ce puteam cere mai mult ? Filozofia cu confuzele ei exigențe fusese îndepărtată, studiul limbilor clasice, legat de atîtea osteneli, fusese împins pe un plan mai îndepărtat ; manualele, despre al căror folos Hamlet ne strecurase în ureche un cuvînt de îndoială, deveniră din ce în ce mai suspecte. Eram îndrumați către observarea vieții în plină mișcare, pe care o trăiam cu atîta plăcere, și către cunoașterea pasiunilor omenеști, pe care le simțeam sau le presimțeam trezindu-se în sufletul nostru. Oricît ar fi fost de dojenite pasiunile, ele ne apăreau totuși ca ceva însemnat și vrednic de stimă, pentru că ele ne erau recomandate ca principalul obiect al studiilor noastre, iar cunoașterea lor ne era lăudată drept cel mai bun mijloc al formării spiritului nostru. O astfel de părere era de altfel cu totul adecuată propriilor mele convingeri și activității mele poetice. De aceea, după ce am văzut atîtea bune proiecte zădărnice și atîtea speranțe cinstite pierind, m-am supus voinței celei care dorea să mă trimită la Strassburg, unde mi se făgăduia o viață veselă și fericită, și unde trebuia să-mi continuu studiile și să-mi trec examenul de doctorat.

O dată cu sosirea primăverii am simțit cum îmi revine sănătatea, dar mai cu seamă curajul tinereții, împreună cu dorul să plec de-acasă, deși din alte cauze decît înțîia oară. Odăile, altfel atît de drăguțe, unde suferisem atîta, îmi deveniseră nesuferite, iar cu tata nu puteam stabili o legătură plăcută. Nu-i puteam ierta că, atunci cînd boala mea recidivase și în lungul timp pînă la însănătoșire, el se arătase mai nerăbdător decît s-ar fi cuvenit, ba chiar că, în loc să-mi arate o milă care să mă mîngîie, vorbise adeseori cu cruzime despre ceea ce nu stă în mîinile omului și nu atîrnă de voința lui. Dar și el fusese în fel și chip rănit și jignit de mine.

Tinerii, cînd se întorc de pe la universități, aduc cu ei unele idei generale, ceea ce nu este rău, dar, pentru că își închipuie că prin aceste idei au devenit deosebit de înțelepți, ei judecă prin prisma lor tot ce le iese în cale, dîndu-și acre de superioritate. Așa mă înapoiasem și eu, îmbogățit cu noțiuni generale în legătură cu arhitectura, aranjarea și decorarea caselor, noțiuni pe care în mod imprudent le aplicam, în discuțiile cu tata, asupra casei noastre. Tata găsise singur întregul aranjament al casei, supraveghease cu mare perseverență construirea ei și nu i se putea găsi nici un cusur acestei locuințe făcută pentru el și familia lui; o locuință cum erau de altfel multe la Frankfurt. Scara se urca dreaptă pînă sus deschizîndu-se în fața unor mari vestibule care ar fi putut deveni și camere de locuit și unde stăteam totdeauna în lunile de vară. Dar această plăcută și simpatică existență a unei singure familii, această liberă comunicare de sus pînă jos devenea nespus de stîngenitoare, de îndată ce oameni de opinii diferite stăteau sub același acoperămint, așa cum avusesem prilejul s-o aflăm în timpul cartiruirii franceze. Penibila scenă cu locotenentul regal nu s-ar fi produs și tata n-ar fi avut

atâtea neplăceri, dacă scara noastră ar fi fost așezată, după cum se obișnuiește la Leipzig, într-o parte a casei, legînd-o printr-o ușă de fiecare etaj. Într-o zi arătai avantajele unui astfel de plan arhitectural, propunîndu-i tatei să mute scara, fapt care îl înfurie neînchipuit de mult ; furia lui deveni cu atît mai violentă cu cît, cu puține zile mai înainte, criticasem cîteva rame de oglinzi înzorzonate și dezaprobasem unele tapete chinezești. Avu loc atunci o scenă, care deși a fost mai apoi lămurită și aplanată, a grăbit plecarea mea către frumoasa Alsacie, călătorind în noile diligențe comode, repede și fără opriri.

Am tras la hotelul Geist și m-am grăbit să mă duc a vedea, satisfăcîndu-mi dorința cea mai arzătoare, catedrală pe care tovarășii de călătorie mi-o arătaseră încă din depărtare și-mi rămăsese înaintea ochilor o bună parte din drum. Cînd, înaintînd pe o uliță îngustă, am zărit deodată colosul, și cînd, ajungînd într-o piață strîmtă, m-am văzut foarte aproape de el, impresia ce mi-a lăsat-o a fost cu totul neobișnuită și neputînd s-o tălmăcesc mi-am întipărit-o neclară în minte, grăbindu-mă să mă urc în turn, pentru a nu pierde minunata clipă cînd lumina veselă a soarelui la zenit trebuia să-mi arate întinsa și bogata țară.

Așa am văzut întîia oară, de pe platforma catedralei, frumosul ținut în care mi-era dat să locuiesc și să hălăduiesc o vreme, impunătorul oraș, apoi întinsele cîmpii din jurul lui cu minunații și puternicii lui copaci, izbitoarea bogăție a vegetației care, urmînd cursul Rinului, indică țărmurile, insulele și ostroavele. Tot atît de împodobită cu verdeață este joasa cîmpie dinspre sud, udată de Iller. La apus, spre munți, feluritele depresiuni ale ținutului prilejuiesc o tot atît de fermecătoare priveliște de păduri și livezi, după cum partea dinspre miazănoapte este plină de coline și tăiată de nenumărate rîulețe, datorită cărora

vegetația crește deosebit de repede. Cine poate să-și închipuie fericita țară menită rodniciei, cuprinsă între aceste bogate pajiști întinse, între veselele câmpii semănate, admirabil lucrate, verzi și încărcate de roade, apoi cele mai bune și mai fertile din acestea populate cu sate și ferme, ca și nesfârșitele întinsuri mai apropiate și mai depărtate de dealuri cultivate sau împădurite, cine poate să se închipuie între toate acestea va înțelege încântarea cu care-mi binecuvîntam soarta ce-mi hărăzise pentru un anumit timp o atât de fericită așezare.

O privire atât de proaspătă într-o țară încă necunoscută, unde este vorba să rămînem cîțva timp, are particularitatea și plăcută și neliniștitoare, că ne aduce în față parcă o tablă încă nescrisă. Nici dureri, nici bucurii de-ale noastre nu sînt încă însemnate pe ea ; întinderile vesele, pestrițe și însuflețite sînt încă mute pentru noi și nici iubiri nici patimi nu ne opresc înaintea unui loc anumit. Dar o presimțire a celor ce vor să vie neliniștește încă din acea clipă inima tînără și o tăcută dorință neîmplinită năzuiește către ceea ce se va întîmpla și trebuie să se întîmple și care, fie spre binele sau durerea noastră, va lua caracterul imperceptibil al ținutului în care ne aflăm.

Descins de pe culmea catedralei, am mai rămas o vreme să privesc venerabila construcție ; dar tot ce mi-am putut lămuri și atunci și mai tîrziu a fost că această operă minunată îmi apărea ca un lucru monstruos, care m-ar fi putut înspăimînta, dacă ea nu mi s-ar fi impus în același timp ca o operă bine rînduită și adînc lucrată, dacă nu mi-ar fi produs chiar plăcere. Nu m-am ocupat atunci să-mi explic această contradicție, lăsînd ca uimitorul monument să lucreze liniștit asupra-mi prin simpla lui prezență.

Îmi găsisem o locuință într-un cartier plăcut și bine situat, pe lîngă partea dinspre miazăzi a tîrgului de

pește, într-o lungă și frumoasă stradă, unde mișcarea neconținută te amuza ori de câte ori n-aveai altă ocupație. Am depus scrisorile de recomandare și am aflat printre protectorii mei pe un negustor care, împreună cu familia sa, întreținea sentimente religioase bine cunoscute mie, deși, în ce privește formele exterioare ale cultului, nu se despărțise de biserică. Era, în afară de aceasta, un om inteligent și de loc fățarnic. Comesezii, care mi-au fost și cărora le-am fost prezentat, erau oameni foarte plăcuți și veseli. Pensiunea unde măncam era de multă vreme ținută, cu ordine și bune rezultate, de câteva fete bătrâne; întâlneam la masă vreo zece persoane, mai bătrâne sau mai tinere. Din acestea din urmă îmi aduc mai bine aminte de un oarecare Meyer, din Lindau. După statură și față l-ai fi putut lua drept unul din oamenii cei mai frumoși, dacă, în toată ființa sa n-ar fi avut ceva neglijent. Tot astfel minunatele lui daruri naturale se pierdeau din pricina ușurătății lui de necrezut, ca și inima lui aleasă printr-o nestăpînită lipsă de ordine. Avea o figură mai mult rotundă decît ovală, deschisă și veselă, uneltele simțurilor, ochii, nasul, gura și urechile, puteau fi numite îmbelșugate, fără să fi fost exagerat de mari, într-atît exprimau ele bogăția impresiilor primite dinafară. Gura-i mai cu seamă avea un haz nespus prin buzele ei răsfrînte și întreaga lui fizionomie avea trăsăturile speciale ale unui spiriduș prin sprîncenele care i se îmbinau deasupra nasului, o trăsătură care, atunci cînd figura este frumoasă, determină expresia plăcută a senzualității. Prin jovialitatea, sinceritatea și inima lui bună, era iubit de toată lumea; memoria îi era extraordinară, atenția la cursuri nu-i cerea nici o efortare; reținea tot ce asculta și avea destul spirit pentru a se interesa de toate, cu atît mai ușor cu cît studia medicina. Impresiile îi rămîneau vii și zburdălnicia lui cînd îi măimu-

țarea pe profesori mergea uneori atât de departe, încît, atunci cînd asculta trei prelegeri diferite înainte de prînz, le repeta la masă numai în unele din paragrafele lor, ba uneori aproape fără legătură, trecea de la un profesor la altul și ajungea să ne țină astfel niște lecții pestrice care ne amuzau, dar adeseori ne și oboseau.

Ceilalți comeseni erau oameni distinși, așezați, serioși. Printre ei se afla un cavaler pensionar al ordinului Ludovic <sup>1</sup>, dar majoritatea o formau studenții, toți tineri cu bune și frumoase simțăminte, cînd nu întreceau măsura la băutură. Cum lucrul nu era ușor, eram supravegheați de președintele nostru, un oarecare dr. Salzmänn. În vîrstă de vreo șaiszeci de ani, celibatar, lua parte de mulți ani la această masă de prînz, păstrînd ordinea și prestigiul. Poseda o avere frumoasă, avea o ținută corectă, făcînd parte dintre aceia care umblau totdeauna în pantofi, ciorapi lungi și cu pălăria sub braț. A-și pune pălăria în cap era pentru el o acțiune extraordinară. Purta totdeauna cu el o umbrelă, gîndindu-se desigur că cele mai frumoase zile ale verii puteau aduce cu ele furtuni și cataclisme.

Cu acest om am discutat proiectul meu de a-mi continua studiile juridice și de a-mi trece cît mai curînd examenul de doctorat. Cum era informat în toate problemele, l-am întrebat ce cursuri ar fi trebuit să audiez și care erau părerile lui în chestiunea care mă interesa? Dr. Salzmänn îmi răspunse că la Strassburg lucrurile nu se petrec la fel ca în universitățile germane unde se formează juriști într-un sens mai larg și mai erudit. La Strassburg, potrivit relațiilor dintre acest oraș cu Franța, totul este orientat în

---

<sup>1</sup> Ordinul Ludovic a fost instituit în 1643 de regele Ludovic al XIV-lea al Franței.

direcția practică și potrivit înclinației francezilor de a se menține la starea de fapt. Se predau anumite principii generale și cunoștințe preliminare, dar într-o formă foarte rezumativă și numai strictul necesar. Îmi făcu cunoștință cu o persoană, căreia i se acorda o mare încredere ca preparator, încredere pe care știu curînd să mi-o inspire și mie. Începui să discut cu el probleme în legătură cu introducerea în drept și nu mică îi fu mirarea ascultîndu-mă cum pălăvrălesc ; căci mai mult decît am avut pînă acum prilejul s-o arăt, îmi cîștigasem în timpul șederii mele la Leipzig o anumită înțelegere în problemele dreptului, deși cunoștințele mele se refereau numai la generalități enciclopedice și nu puteau trece drept cunoștințe precise. Viața universitară, chiar atunci cînd nu ne putem lăuda că am fost deosebit de activi, oferă nesfîrșite avantaje în toate domeniile de cultură, deoarece ea ne înconjură neconținut cu oameni care stăpînesc sau caută știința, astfel că absorbim din această atmosferă, chiar cînd nu ne dăm seama, o hrană oarecare.

Preparatorul meu, după ce avusese cîtva timp răbdare cu hoinărelile mele discursive, mă făcu în cele din urmă să înțeleg că, mai înainte de toate, trebuie să mă gîndesc la scopurile mele apropiate și anume să-mi trec examenele, să-mi iau doctoratul și să mă apuc apoi să profesez. Pentru a ne opri numai la cele dintîi îmi spuse el, nu e nevoie să cercetezi lucruri prea îndepărtate. La examene nu se întreabă unde și cum a apărut o lege, care au fost condițiile ei interne și externe ; nu se întreabă cum s-au schimbat legile prin timp și obișnuință și cu atît mai puțin cum au fost răstălmăcite prin interpretări false și prin practici greșite ale justiției. Există oameni învățați care își petrec întreaga lor viață în astfel de cercetări ; noi însă ne întrebăm de starea prezentă a legilor și ne-o întipărim bine în memorie, pentru a o avea la dispo-

ziție cînd va trebui să ne slujim de ea spre folosul și apărarea clienților noștri. Așa îi înarmăm noi pe tinerii noștri pentru viață, restul urmînd să le fie dat de către talentele și activitatea lor. După ce îmi vorbi astfel, îmi întinse caietele lui cu întrebări și răspunsuri, din care am putut fi îndată examinat, căci țineam încă minte micul catechism juridic al lui Hopp, cît despre rest am făcut treaba depunînd oarecare sîrguință, astfel că, fără să vreau, am ajuns în chipul cel mai ușor la calitatea de candidat.

Fiindcă însă pe calea aceasta mi-era retezată orice activitate studioasă personală — căci îmi lipsea interesul pentru faptele pozitive, vrînd să explic totul, dacă nu prin motivele rațiunii, cel puțin prin prisma dezvoltării istorice — am găsit un spațiu mai larg pentru exercitarea puterilor mele intelectuale, lăsîndu-mă în voia unui interes întîmplător și care-mi venea dinafară.

Cei mai mulți dintre aceia cu care luam masa împreună erau medici niști. Aceștia sînt, după cum se știe, singurii studenți care se întrețin cu vivacitate despre știința și meseria lor chiar în afara orelor de studiu. Împrejurarea stă în natura lucrurilor. Obiectul strădaniilor lor este cel mai legat de simțuri, fiind totodată cel mai înalt, cel mai simplu dar și cel mai complicat. Medicina ocupă omul în totalitatea lui, pentru că se ocupă de om în totalitatea lui. Tot ce învață tînărul medicinist se raportează la o practică, desigur primejdioasă, dar importantă și care într-un anumit fel îl răsplătește. El se aruncă deci cu patimă asupra obiectelor cunoașterii și activității sale, pe de o parte fiindcă ele îl interesează, pe de alta fiindcă ele îi deschid perspectiva îmbucurătoare a independenței și bunăstării.

La masă nu auzeam deci decît conversații medicale, ca altădată în pensiunea consilierului Ludwig.

În timpul plimbărilor și excursiilor venea vorba mereu despre aceleași teme, căci tinerii cu care luam masa, ca niște buni tovarăși, nu mă păraseau nici în restul timpului, iar lor li se asociau din toate părțile alți tineri cu aceleași interese și care urmau aceleași studii. Facultatea de medicină strălucea în fruntea tuturor, atît prin renumele profesorilor cît și prin afluența studenților și astfel curentul mă răpi și pe mine, cu atît mai ușor cu cît aveam despre toate acele probleme destule cunoștințe pentru ca dorința mea de a învăța să crească și să se însuflească. La începutul celui de-al doilea semestru am urmat deci cursurile de chimie ale lui Spielmann și cele de anatomie ale lui Lobstein, și mi-am propus să fiu foarte sîrguincios la aceste materii, deoarece prin cunoștințele mele preliminare, sau mai ales prin cele peste nivelul respectiv, îmi cîștigasem o anumită considerație și încredere în societatea noastră.

Dar n-a fost destul această risipire și îmbucătățire a studiilor mele ; ele trebuiau să fie din nou tulburate printr-un eveniment de seamă al orașului, care puse totul în mișcare și ne procură un șir întreg de zile sărbătorești. Marie-Antoinette, mare ducesă de Austria și regină a Franței, trebuia în drumul ei spre Paris să treacă prin Strassburg. Solemnitățile, prin care urma să se dea poporului a înțelege că există măreție în lume, au fost îndelung și cu zel pregătite, o impresie deosebită producîndu-mi clădirea ridicată pe o insulă a Rinului, între cele două poduri, unde Marie-Antoinette trebuia să fie primită și încredințată crainicilor soțului ei. Această clădire, nu prea înaltă, avea la mijloc o sală mare, de o parte și alta săli mai mici și alte încăperi înșirate în fund ; dacă ar fi fost mai solid clădită, ar fi putut servi drept vilă unor personaje de seamă. Ceea ce însă mă interesa mai ales înăuntrul, făcîndu-mă să nu cruț cîtiva buze — o

mică monedă de argint, curentă pe atunci — pentru a obține de la portar permisiunea de a intra de mai multe ori în acea casă, erau covoarele cu care era îmbrăcată pe dinăuntru. Aici am văzut pentru întâia oară un exemplar din covoarele țesute după desenele lui Rafael<sup>1</sup>, și această priveliște a avut un efect hotărâtor asupra mea, întrucît mi-a dat prilejul să cunosc din plin, deși numai într-o copie, gustul și desăvîrșitul. Intram și ieșeam, ieșeam și intram, fără să mă pot sătura privind ; mă frămînta o dorință zădărnica, deoarece aș fi vrut să înțeleg ceea ce îmi vorbea cu atîta putere. Pe cît mi se păreau de plăcute și odihnitoare sălile laterale, pe atît era de îngrozitoare sala din mijloc. Această sală fusese împodobită cu mari, strălucite și bogate tapiserii, țesute după picturile maeștrilor francezi mai noi și înconjurată cu o decorație încărcată. M-aș fi obișnuit cu această manieră, căci sentimentul și judecata mea nu excludeau cu desăvîrșire ceva, dar ceea ce mă revolta era tema acelor tapiserii. Se vedeau acolo legendele lui Iason, Medeea și Creusa<sup>2</sup>, adică un exemplu de cea mai nefericită căsătorie. În stînga tronului se vedea logodnica luptînd cu o moarte înspăimîntătoare, înconjurată de martorii îndurerăți ai scenei ; în dreapta tatăl se îngrozea la vederea copiilor omorîți la picioarele lui, în timp ce Furia zbura prin aer în carul ei tras de balauri. Și pentru ca groaznicul și respingătorul să se unească cu absurdul, în spatele catifelei roșii azvîrlită peste spătarul brodat cu aur al tronului se vedea încolăcindu-se coada albă a taurului legendar, în

---

<sup>1</sup> *Rafael Sanzio* (1483—1520), celebru pictor, sculptor și arhitect italian din timpul Renașterii.

<sup>2</sup> Personaje mitologice. Se spune că Iason a cucerit lîna de aur cu ajutorul Medeei, dar că pe urmă, părăsind-o pentru Creusa, Medeea s-a răzbunat omorîndu-și copiii avuți de la Iason.

timp ce bestia, scuipînd flăcări, și Iason, luptîndu-se cu ea, rămîneau în întregime acoperiți de prețioasa draperie.

Atunci s-a trezit în mine amintirea tuturor maxime-lor pe care mi le însușisem în școala lui Oeser. Faptul că Cristos și apostolii lui fuseseră puși în sălile laterale ale unei clădiri nupțiale se petrecuse fără alege-re și judecată, căci fără îndoială că administratorul covoarelor regale fusese călăuzit numai de dimensiunile camerelor, îl puteam ierta fără greutate. Dar o gafă ca aceea din sala mare mă scotea din fire și le ceream cu violență și însuflețire tovarășilor mei să fie martori ai acestei crime împotriva gustului și a simțirii.

„Cum este posibil ! strigam cu fără să mă sinchiesc de asistență. Este oare permis să i se înfățișeze cu atîta nechibzuință unei tinere regine, cînd pășește pentru înția oară în țara ei, exemplul nunții celei mai îngrozitoare care s-a petrecut vreodată ? Nu s-a găsit printre arhitecții, decoratorii și tapițerii francezi nici un om care să priceapă că tablourile reprezintă ceva, că ele lucrează asupra minții și simțirii, că produc o anumită impresie, că pot trezi presentimente ? Este ca și cum i s-ar fi trimis acestei frumoase, și după cum se aude, acestei vesele doamne, un strigoi groaz-nic s-o întîmpine la graniță !“

Nu știu ce am mai spus, dar tovarășii mei căutară să mă potolească și să mă scoată din sală, pentru ca să nu-mi cășuneze cine știe ce necaz. Pe urmă mă asigurară că nu oricine caută înțelesul în tablouri, că lor cel puțin nu le trecuse prin cap așa ceva, așa cum nu-i trecuse nici întregii populații a Strassburgului și a întregului ținut, care năvălise acolo, și tot atît de puțin reginei și suitei sale.

Mi-aduc bine aminte de figura frumoasă și distinsă și de înfățișarea senină și impunătoare a acestei ti-

nere doamne. Părea, așa cum putea fi bine văzută în trăsură-i cu cristale, că glumește cu însoțitoarele ei pe socoteala mulțimii care ieșise în întâmpinarea cortegiului. Seara ne plimbăram pe străzi, pentru a admira feluritele clădiri iluminate, dar mai ales vârful arzând al catedralei, de la care nu ne puteam lua ochii.

Regina își urmă apoi drumul, țărâtimea se scurse și orașul rămase liniștit ca mai înainte. Înaintea sosirii reginei se luase măsura foarte înțeleaptă ca în drumul ei să nu se arate nici un slut, nici un schilod sau vreun om bolnav de vreo boală respingătoare. Se făceau glume pe socoteala acestui lucru, iar eu am compus o poezie franțuzească în care comparam sosirea lui Cristos, care părea a fi venit pe lume tocmai pentru bolnavi și paralitici, cu aceea a reginei, care-i gonia din calea ei pe acești nenorociți. Poezia nu dispăcu prietenilor mei, dar un francez, care mergea totdeauna împreună cu noi, critică fără milă limba și versificația, pe cât se pare cu toată îndreptățirea, și după aceea nu-mi amintesc să mai fi scris vreodată o poezie franțuzească.

Abia veni de la Paris știrea sosirii cu bine a reginei, că ea fu urmată de o veste îngrozitoare : cu prilejul jocurilor festive de artificii, și dintr-o neglijență a poliției, s-a produs într-o stradă blocată cu materiale de construcții o explozie care a aruncat în aer un mare număr de oameni, cai și trăsură, cufundând orașul în doliu și jale. Nenorocirea a fost ascunsă tinerii perechi regale ca și publicului, îngropându-se în taină persoanele ucise, astfel că multe familii au ajuns la convingerea că și ai lor au căzut victime ale groaznicii întâmplări numai pentru că nu s-au mai întors niciodată acasă. Nu mai trebuie să spun că, auzind toate acestea, mi-au venit din nou în minte înspăimântătoarele imagini din sala principală a pavilionului

unde fusese primită regina, și toată lumea știe cât de puternice sînt anumite impresii morale, cînd se întrupează în impresii sensibile.

Evenimentul acesta a produs însă și alor mei panică și durere, printr-o farsă pe care mi-am îngăduit-o. Printre noi tinerii, care fusesem împreună la Leipzig, se păstrase obiceiul să ne păcălim unii pe alții. Într-o astfel de clipă nehibzuită, i-am scris unui prieten de-al meu din Frankfurt — aceluia care amplificase poezia adresată cofetarului Hendel parodiind poemul *Medon* și care o răspîndise — o scrisoare datată din Versailles, în care îi anunțam sosirea mea cu bine acolo, participarea la festivități și ale multe, cerîndu-i să păstreze însă cel mai mare secret. Trebuie să mai spun că, de cînd cu pozna care ne produsese atîta necaz, mica noastră societate din Leipzig se obișnuise să-l urmărească pe acel prieten al nostru cu fel de fel de mistificări, deoarece era unul din oamenii cei mai caraghioși din lume și nu se arăta niciodată mai plăcut decît atunci cînd descoperea păcăleala ce i se făcuse. Puțin timp după ce scrisesem această scrisoare am făcut o scurtă călătorie, lipsind vreo două săptămîni. În vremea aceasta ajunsese și la Frankfurt vestea nenorocirii petrecute la Paris. Prietenul meu mă credea acolo și simpatia pe care mi-o purta îl făcu să se îngrijoreze de soarta mea. Se interesă la părinții mei și la alte persoane cu care eram în corespondență, dacă nu primiseră vreo scrisoare de la mine, și, cum tocmai fictiva mea călătorie mă oprise de a scrie cuiva, nimeni nu-i putea confirma primirea vreunei vești. Mergea încoace și-ncolo cuprins de cea mai mare neliniște și în cele din urmă le vorbi prietenilor noștri cei mai apropiați, care împărtășiră cele aflate și ei la rîndul lor, altora. Din fericire bănuiala aceasta nu apucă să ajungă și la urechile părinților mei, deoarece o scrisoare le anunță înapoierea mea la

Strassburg. Prietenii mei fură încântați să mă știe în viață, dar rămaseră convinși că fusesem la Paris. Aflînd despre grijile pe care le provocasem, am fost atît de emoționat, încît am jurat să nu mai fac niciodată astfel de farse, jurămînt pe care din păcate mi s-a întîmplat de cîteva ori să-l calc. Dar viața reală își pierde de atîtea ori strălucirea, încît din cînd în cînd te simți îndemnat s-o mai împrăpătezi cu lustrul ficțiunii.

Măreța desfășurare a strălucirii de la curte se scursese acum și nu-mi lăsase alt dor decît acela după covoarele cu imagini după Rafael, pe care mi-ar fi plăcut să le revăd, să le admir și să le ador în fiecare zi și în fiecare oră. Din fericire, ostenele mele pasionate izbutiră să intereseze mai multe persoane importante, care făcură în așa fel ca acele covoare să fie cît mai tîrziu ridicate și împachetate. Ne lăsarăm din nou în voia tihnitei și pașnicei vieți universitare și de societate, în aceasta din urmă secretarul Salzmann, președintele mesei, rămînînd pedagogul nostru în toate împrejurările. Inteligența, îngăduința, prestanța lui îl făceau atît de iubit și prețuit în societatea noastră, încît nu-mi aduc aminte decît puține cazuri în care a dat dovadă de o proastă dispoziție mai accentuată sau a trebuit să intervină cu autoritate în micile noastre discuții și certuri. Dintre toți, eram cel care mă legasem mai mult de el ; la rîndul lui, și el se simțea tot atît de înclinat să stea de vorbă cu mine pentru că mă găsea mai cultivat decît ceilalți și nu atît de unilateral în judecățile mele. Îmi luasem drept model ținuta lui, așa încît să mă poată prezenta ca tovarășul și prietenul său, fiindcă deși nu ocupa decît o funcțiune de mică însemnătate, o exercita spre onoarea lui cea mai mare. Era secretarul colegiului orfanilor și, întocmai ca secretarul perpetuu al unei academii, era în această instituție persoana cea mai

de seamă. Îndeplinindu-și atribuțiile cu cea mai mare exactitate și de mulți ani, nu era familie, de condiție înaltă sau modestă, care să nu-i fi fost îndatorată cu recunoștința ei, căci nu există nimeni altul în întreaga organizație a unui stat care să culegă mai multe binecuvântări sau blesteme decît acela care poartă de grijă orfanilor, sau le irosește ori lasă să li se irosească bunurile lor.

Oamenii din Strassburg sînt, pe bună dreptate, excursioniștii cei mai pasionați. Oriunde ți-ai îndrepta pașii, găsești locuri de petrecere, fie în mijlocul naturii, fie clădite în timpuri mai vechi sau mai noi și toate vizitate de o mulțime veselă. Dar ceea ce face aici cu atît mai plăcută vederea numeroșilor excursioniști este portul atît de felurit al femeilor. Fetele din clasa de mijloc purtau încă codițele întoarse în sus și prinse cu un ac ; în afară de asta aveau un mod de a se îmbrăca cu rochii cam strîmte, la care trena ar fi putut părea un inconvenient. Foarte plăcut era însă faptul că acest costum nu se mărginea la o singură clasă socială, așa că erau multe case bogate și distinse care interziseseră fetelor lor să-l părăsească. Celălalte se purtau însă după moda franțuzească și acestea făceau în fiecare an cîteva prozelite. Salzmann avea multe cunoștințe, astfel că găsea pretutindeni ușile deschise, împrejurare foarte plăcută pentru însoțitorii lui, mai ales în timpul verii, cînd puteai găsi în grădinile mai îndepărtate sau mai apropiate de oraș o bună primire, o societate agreabilă, băuturi răcoritoare și, o dată cu acestea, numeroase invitații pentru o petrecere sau alta.

Într-un astfel de caz am aflat prilejul de a-mi atrage bunăvoința unei familii pe care o vizitam pentru a doua oară. Eram invitați și ne prezentarăm la ora hotărîită. Societatea nu era prea numeroasă, unii jucau, alții se plimbau ca de obicei. Mai tîrziu, cînd fu-

răm poftiți la masă, văzui că gospodina casei începe o discuție foarte însuflețită cu sora ei, părînd că s-ar fi aflat într-o încurcătură. M-am apropiat atunci de ele și le-am spus :

— N-am dreptul, doamnele mele, să mă amestec în secretele dumneavoastră, dar poate sînt în stare a vă da un sfat, sau chiar a vă face un serviciu.

Ele îmi mărturisiră atunci că se găsesc într-o situație penibilă, deoarece masa fusese pregătită pentru douăsprezece persoane, dar că tocmai se întorsese atunci o rudă de a lor din călătorie, care, ca al treisprezecelea oaspete, ar putea deveni, dacă nu pentru el însuși, desigur pentru un alt musafir, un fatal *me-mento mori*<sup>1</sup>.

— Lucrul este ușor de îndreptat, le-am răspuns. Dați-mi voie să plec și să mă feresc astfel de răul ce mă amenință.

Cum erau persoane de vază și bine crescute nici nu voiră să audă de așa ceva și trimiseră îndată prin vecini ca să găsească pe un al paisprezecelea. Le-am lăsat să facă cum voiau, dar cînd îl văzui pe servitor, întorcîndu-se pe poarta grădinii fără nici un rezultat, am șters-o și mi-am petrecut seara, mulțumit, sub bătrîinii tei din Wandenau. Răsplata îmbelșugată care mi-a venit de pe urma acestei renunțări n-a fost decît o consecință naturală.

O anumită sociabilitate nu se poate concepe fără jocul de cărți. Salzmann avea să-mi împrăspăteze lecțiile primite de la doamna Böhme ; deveneam cu atît mai ascultător cu cît îmi dădusem seama că prin acest mic sacrificiu, dacă este totuși unul, îți poți procura unele plăceri și o mai mare libertate în societate, decît aceea de care ai fi putut să te bucuri altfel. Am dezgropat deci vechiul pichet, am învățat whist și după

---

<sup>1</sup> Amintește-ți că ești muritor ! (lat.).

recomandarea mentorului meu mi-am pregătit o pungă cu bani destinați jocului, care orice s-ar fi întâmplat trebuia să rămână neatinsă. Ajunsesem astfel să-mi petrec mai toate serile, împreună cu prietenii mei, în cele mai bune case, unde aflam oameni binevoitori și toleranți față de micile mele abateri, în legătură cu care prietenul meu mă făcea totdeauna atent, arătînd de altfel multă blîndețe.

Pentru a afla însă pe o cale oarecum simbolică cum se cuvine să arăți în societate, și ca prezentare exterioară, am fost constrîns să fac lucrul cel mai neplăcut din lume. Aveam pe atunci un păr frumos, dar coaforul mă asigură că îi este cu neputință să facă din părul meu o coafură cu care să pot ieși în lume, deoarece așa ceva nu i-ar fi izbutit decît cu firele lungi și ondulate din față, restul, de la creștet spre ceafă, urmînd să fie legat în coadă. Nu-mi rămînea decît să accept o perucă, pînă cînd creșterea naturală a părului să corespundă cerințelor modei. Coaforul îmi făgădui că va face astfel încît nimeni să nu bage de seamă nevinovatul artificiu, pe care la început l-am respins. Meșterul se ținu de cuvînt, iar eu am trecut de atunci înainte drept tînărul cu părul cel mai frumos și mai bine coafat din lume. Dar pentru că trebuia să rămîn de dimineață pînă seara dichisit și pudrat și să iau seama ca nu cumva, transpirînd și mișcîndu-mă prea violent, să-mi trădez falsa mea po-doabă, constrîngerea aceasta contribui mult să mă port mai liniștit și mai manierat, umblînd cu pălăria sub braț, în pantofi și cu ciorapi. Nu trebuia să uit însă să îmbrac pe dedesubt și o altă pereche de ciorapi de piele fină, pentru a mă feri de țințarii Rinului care, în serile frumoase de vară, se răspîndeau prin lunci și grădini. Dacă în aceste condiții nu-mi era posibilă nici o mișcare corporală mai vie, în schimb, discuțiile noastre deveneau din ce în ce mai agitate și mai pa-

sionante, ba chiar cele mai interesante pe care le avusesem vreodată.

Cu felul meu de a simți și gândi, îmi era ușor să spun fiecăruia verde în față cât prețuiește și chiar cât vrea să prețuiască și astfel felul deschis al unei inimi tinere și proaspete, care apărea acum în deplina ei înflorire, îmi atrase mulți prieteni și partizani. Masa noastră spori pînă la douăzeci de persoane și, pentru că Salzmann persevera în vechile lui metode, totul rămase așa cum fusese mai înainte, iar conversațiile deveniră din ce în ce mai cuviincioase, fiindcă fiecare se supraveghea cu mai multă grijă în fața unei societăți din ce în ce mai numeroase. Printre noii sosiți se afla un bărbat care mă interesa în mod deosebit. Se numea Jung și este același care a devenit cunoscut mai târziu sub numele de Stilling. Înfățișarea lui, cu tot costumul său demodat, avea ceva și aspru și delicat în același timp. Peruca nu-i desfigura chipul impunător și plăcut. Vocea îi era blîndă, fără să fie moale sau slabă, ba chiar devenea răsunătoare și puternică, de îndată ce se pasiona pentru ceva, ceea ce i se întîmpla foarte ușor. Cînd îl cunoșteai mai de aproape, descopereai o minte sănătoasă, susținută de o inimă caldă și care din această pricină se lăsa condusă de înclinări și pasiuni. Din această inimă izbucnea și entuziasmul lui pentru bine, adevăr și dreptate, în forma lor cea mai pură. Viața acestui om fusese simplă, dar plină de întîmplări și de o activitate variată. Elementul în care se desfășura energia lui era o nezguduită credință în Dumnezeu și ca urmare, o neconținută dorință de a fi de ajutor, dorință dovedită în orice clipă printr-o prevedere mereu activă și prin nedezmîntita lui strădanie de a răspîndi binele în jurul său. Jung făcuse atîtea experiențe de felul acesta în viața sa și le repetase de atîtea ori, în vremea din urmă, la Strassburg, încît era nespus de

bucuros să ducă acum o viață modestă, dar fără griji și să se ocupe serios de studiile sale, deși nu avea venituri asigurate nici măcar pe un trimestru. În tinerețea lui voise să ajungă cărbunar, pe urmă devenise croitor și, după ce învățase lucruri mai înalte, plăcerea lui de a învăța pe alții îl făcuse să ocupe un post de învățător. Dar încercarea aceasta nu izbuti și se întoarse la meșteșugul lui, pe care îl părăsi de mai multe ori, deoarece fiind iubit și bucurându-se de încredere, era mereu chemat să ocupe un loc de profesor în diferite familii. Dar formația lui interioară și care-i era proprie o datora acelui fel mai general de a fi, care își caută mîntuirea prin mijloace personale și care, prin citirea Scripturilor și a cărților edificatoare, prin spovedania și sfătuirea reciprocă, ajunsese să se întărească sufletește și să obțină un grad de cultură menit să provoace admirația. Și întrucît interesul care însoțea această cultură și o întreținea neconținut în societate avea la bază cea mai simplă moralitate, bunăvoință și binefacere, chiar și abaterile, inevitabile la oameni trăind în împrejurări atît de modeste, n-au decît o mică însemnătate, conștiința lor rămînînd mai degrabă curată și spiritul lor totdeauna senin. În chipul acesta nu apărea ca o cultură artificială, ci ca una cu adevărat naturală, care avea față de cea dintîi avantajul de a fi potrivită cu toate vîrstele și clasele sociale, și, conform naturii ei, de a poseda însușirea unei sociabilități generale. Oamenii înzestrați cu o astfel de cultură sînt cu adevărat ascultați fiind în stare să vorbească frumos și potrivit despre toate problemele inimii, chiar despre cele mai grave și mai delicate. Acesta era și cazul cu bunul Jung. Îl găseai totdeauna vorbindu-le și sfătuindu-i pe acei care n-aveau nimic împotriva felului său de a gîndi, deși nu împărțeau toate părerile lui ; le povestea istoria vieții lui cu multă grație și se pricepea să le evoce

împrejurările existenței lui într-un mod clar și viu. L-am îndemnat să le scrie și el mi-a făgăduit că o va face. Dar pentru că în felul său de a se manifesta semăna cu un somnambul, pe care nu trebuie să-l strigi ca să nu cadă de pe acoperiș, sau cu un curs liniștit de apă, căruia nu trebuie să-i pui un obstacol în cale dacă nu vrei să înceapă să vîjîie mînios, tot astfel Stilling nu se prea simțea bine într-o societate mai mare. Credința sa nu răbda îndoiala, și convingerile lui ironia. Și dacă atîta timp cît discuta prietenește, spiritul lui era nepuizabil, cînd întîmpina contradicție se oprea brusc în loc. În astfel de cazuri îi săream de obicei în ajutor, lucru pentru care mă răsplătea cu o sinceră afecțiune. Întrucît felul său de a simți și gîndi nu-mi era străin, ba chiar îl exersasem și eu cu de-amănuntul față de cei mai buni dintre prietenii și prietenele mele, întrucît apoi îmi plăceau naturalețea și naivitatea lui, el se simțea la largul lui în societatea mea. Îmi plăcea orientarea lui spirituală dar nu discutam nimic despre credința lui în minuni, care îi slujise de atîtea ori în viață. Salzmann îl cruța — și spun : îl cruța, pentru că după caracterul, firea, vîrsta și condițiile sale, Salzmann stătea mai degrabă de partea creștinilor raționali sau mai ușor de înțeles cu rațiunea, aceia care își întemeiază religia pe onestitatea și pe independența virilă a caracterului și căroră, din această pricină, nu le place să se lase în voia senzațiilor tulburi și a exaltării nebuloase. Clasa acestor creștini era și ea respectabilă și numeroasă și întrunea pe toți oamenii cinstiți și capabili care împărtășeau aceleași convingeri și urmau același drum al vieții.

Lerse, alt comesean al nostru, făcea și el parte dintre aceștia ; era un tînăr cinstit și, din pricina slăbelor lui mijloace materiale, cumpătat și foarte strîns la cheltuieli. Dintre toți studenții pe care i-am

cunoscut vreodată, era cel care trăia mai sărăcăcios. Se purta mai îngrijit decât noi toți, dar nu-și schimba niciodată hainele. Își întreținea cu multă atenție garderoba, păstra o curățenie desăvârșită în jurul său și pretindea ca exemplul lui să fie imitat în viața noastră comună. Nu i se întâmpla niciodată să se sprijine de ceva sau să-și puie coatele pe masă; la prînz, nu uita să-și însemne șervetul, iar slujnica o pătea cînd scaunele nu erau găsite curate. Cu toate acestea nu avea nimic rigid în înfățișarea sa. Vorbea din inimă, hotărît și cu o vioiciune sobră, iar ușoara ironie care îi însoțea spusele îl prindea de minune. Era bine făcut, zvelt și potrivit la înălțime, fața îi era ciupită de vărsat și lipsită de distincție, dar avea o privire veselă și pătrunzătoare. Cum avea motive să ne dăscălească în mai multe privințe, îl rugăram să ne învețe și scrima, căci mînuia bine spada, iar lui îi făcea plăcere să exercite asupra noastră pedanteria acestui meșteșug. Trăgeam deci foloase de pe urma lui și îi eram recunoscători pentru atîtea ceasuri petrecute într-o tovărășie datorită căreia deprinsesem atîtea îndemnuri și obiceiuri bune.

Grație tuturor acestor însușiri, Lerse devenise pe drept cuvînt arbitrul nostru în certurile mici sau mai mari care, deși destul de rare, se iscau totuși între noi și pe care Salzmann, cu felul lui părintesc, nu ajungea să le împace. Fără a adopta formele exterioare, cauza atîtor nenorociri în numeroase universități, formasem, datorită împrejurărilor și bunăvoinței de care dădeam dovadă toți, o societate închisă, care intrînd uneori în legătură cu altele, nu se amesteca totuși cu ele. Cînd se iveau dezbinări între noi, Lerse arăta totdeauna imparțialitatea cea mai mare, reușind, atunci cînd conflictul nu mai putea fi aplanat prin vorbe și explicații, să conducă, după legile onoarei, dar spre un sfîrșit neprimejdios, satisfacția

cerută. Nimeni nu era în această privință mai îndemnat ca el și, în legătură cu aceasta, îi plăcea adeseori să spună că cerul nefăcîndu-l nici erou în război, nici în iubire, trebuia să se mulțumească cu rolul de secundant, în afacerile de onoare și în acele romantice, de dragoste. Dispoziția lui rămînînd totdeauna aceeași, și cum toată ființa lui putea fi luată drept un adevărat model al unui caracter drept și statornic, imaginea lui mi s-a întipărit adînc și cu dragoste în minte, așa că atunci cînd am scris *Götz von Berlichingen* m-am simțit îndemnat să-i ridic prietenului nostru un monument, dînd cînstitului personaj care știe să se pună cu demnitate în serviciul altora, numele de Franz Lerse.

Știînd cu umorul lui reținut să ne amintească neconținut ce datorăm altora și nouă înșine și cum trebuie să ne purtăm pentru a trăi, pe cît se poate, în pace cu ceilalți oameni, adoptînd o atitudine înțelegătoare față de ei, nu-mi rămînea decît să mă lupt cu alte împrejurări interne și externe și cu alți adversari, cu mine însumi, cu lucrurile și cu mediul. Starea sănătății mele era destul de bună ca să nu mă împiedice în ceea ce voiam sau trebuia să întreprind ; îmi mai rămăsese încă o anumită excitabilitate, care uneori mă făcea să-mi pierd echilibrul. Nu puteam suferi un sunet tare, orice boală îmi provoca scîrbă și repulsie ; dar mă neliniștea mai ales amețala încercată ori de cîte ori priveam în jos de pe o înălțime. Căutam să scap de aceste sîcîieli și, cum nu aveam vreme de pierdut, o făceam într-un mod cam violent. Seara, cînd aveau loc retragerile cu torțe, mergeam în rînd cu toboșarii, care cu loviturile lor puternice ar fi putut să-ți facă țandări inima. Mă cățaram singur pînă la punctul cel mai înalt al turnului catedralei și mă așezam în așa-numitul gîtlej, sub mugure sau coroană, cum li se spune, rămînînd

acolo cîte un sfert de ceas pînă ce îndrăzneam să ies din nou la aer, pe o platformă largă abia de un cot și de unde, stînd în picioare, fără să mă prea pot sprijini de ceva, vedeam întinderea nesfîrșită din fața mea, dar nu și împrejurimile imediate, podoabele bisericii și nici toate celelalte deasupra cărora mă ridicasem. Era ca și cum m-aș fi văzut înălțat în aer de un balon al lui Montgolfier<sup>1</sup>. Am repetat astfel de încercări pînă mi-am învins impresia chinuitoare a fricii și am tras foloase din aceste exerciții cînd mai tîrziu am urcat munții pentru studiile mele geologice, cînd am alergat pe întrecute cu dulgherii pe bîrnele schelelor sau pe ciubucele marilor clădiri, sau cînd la Roma trebuia să mă dedau la astfel de exerciții primejdioase pentru a privi mai de aproape opere importante de artă. Din aceeași pricină începui să prețuiesc cu atît mai mult anatomia, pentru că ea mă învăța să mă stăpînesc în fața unor aspecte respingătoare și totodată îmi satisfăcea și dorința de a cunoaște. În aceleași împrejurări am început să frecventez lecțiile clinice ale bătrînului dr. Ehrmann, ca și acelea de moșit ale fiului său, cu îndoita intenție de a cunoaște totul și de a mă elibera de dezgustul meu față de lucrurile respingătoare. Ajunsesem atît de departe, încît nimic nu mă mai putea face să-mi pierd cumpătul. Dar căutam să mă oțelesc nu numai împotriva impresiilor senzoriale, dar și împotriva nălucilor închipuirii. Am izbutit astfel să nu mă mai atingă tulburarea și frica de întuneric, de cimitire, de locuri singuratice, de biserici și capele în timpul nopții și alte lucruri asemănătoare. Făcusem în această privință atîtea progrese, încît rămîneam cu totul indiferent față de zi sau de noapte

<sup>1</sup> Jacques Etienne Montgolfier (1745—1799), inventatorul aerostatului.

și față de orișice loc, iar mai târziu, când încercam să simt din nou plăcuta înfiorare de altădată, ajungeam oarecum s-o trezeșc abia prin evocarea imaginilor celor mai ciudate și mai înspăimântătoare.

Osteneala aceasta de a mă elibera de apăsarea impresiilor grave și puternice, care îmi apăreau când ca o forță, când ca o slăbiciune, era ajutată prin viața activă și de societate care mă atrăgea din ce în ce mai mult și cu care mă obișnuisem, învățând în cele din urmă să mă bucur în deplină libertate de ea. Nu este greu să observi că omul scapă mai bine de beteșugurile sale, atunci când își reprezintă slăbiciunile altora și le critică în voie. Încerci o senzație oarecum plăcută, când prin dojana ta te așezi deasupra semenilor, împrejurare pentru care viața de societate, fie ea întinsă sau limitată, este cea mai indicată. Nimic nu se aseamănă însă cu înfumurarea ce o încercăm atunci când ne ridicăm ca judecători ai superiorilor noștri, ai prinților și bărbaților de stat, găsind că rînduielile publice sînt rele și nepotrivite, privind numai la dificultățile posibile sau reale și nu recunoaștem că fără marile scopuri ale timpului respectiv și fără acele împrejurări, ca și fără conlucrarea lor, nimic nu poate fi dus la bun sfîrșit.

Cine își amintește situația de-atunci a regatului francez și o cunoaște exact și amănunțit din scrierile ulterioare, își poate ușor reprezenta felul în care erau judecați, în Alsacia pe jumătate franceză, regele și miniștrii, curtea și favoriții. Acest fel de a vorbi convenea de minune plăcerii mele de a mă informa, precum și indiscreției și înfumurării tinerești. Mi-l notam cu exactitate și sîrguință și, după atîția ani, văd din notițele rămase de-atunci, că deși știrile acelea se întemeiau numai pe povești și zvonuri nesigure, au dobîndit cu timpul o anumită valoare, ca unele ce au permis compararea secretelor dezvăluite în urmă

cu destăinuirile mai vechi și convingerile posterității cu aprecierile drepte sau greșite ale contemporanilor.

Ceea ce ne izbea mai ales pe noi care băteam străzile toată ziua erau lucrările de înfrumusețarea orașului, trecute acum în chipul cel mai ciudat, din schițele și planurile lor, în realitatea palpabilă. Intendentul Gayot își propusese să transforme ulițele cotite și accidentate ale Strassburgului și să obțină un oraș frumos, cu străzi drepte, aspectuos. Un arhitect parizian, Blondel, desenase un proiect, prin care o sută și patruzeci de proprietari de case își măreau terenurile, optzeci le pierdeau și restul le păstrau așa cum fuseseră înainte. Planul acceptat, dar care nu putea fi adus dintr-o dată la îndeplinire, trebuia să se îmbunătățească cu timpul, orașul oscilînd deocamdată între formă și diformitate. Dacă, de pildă, o stradă curbă urma să fie adusă la linia dreaptă, primul amator de construcții o depășea numaidecît, apoi vecinul lui, ca și al treilea și al patrulea proprietar, ieșeau de asemeni înainte, lăsînd prin acest procedeu lipsit de plan locuri libere între casele lor și casele din spate. Autoritățile nu voiau să facă uz de forță, dar fără constrîngere nu era chip să se ajungă la nici un rezultat, așa că a trebuit să se ia măsura ca nimeni să nu poată renova ceva la fațada caselor supuse exproprierii. Toate ciudățeniile și nepotrivirile ce se iveau ne dădeau prilejul, în timpul rătăcirilor noastre pe străzi, să facem, în genul lui Behrisch, glume și propuneri pentru accelerarea lucrărilor de îmbunătățire, dar ne îndoiam de posibilitatea lor, deși unele construcții frumoase, ridicate între timp, ne-ar fi putut schimba ideile. N-aș putea să spun însă în ce măsură vechiul proiect a reușit să se realizeze în cursul timpului.

O altă temă, despre care discutau cercurile protestante ale Strassburgului, era expulzarea iezuiților.

De îndată ce oraşul a devenit francez, călugării aceştia şi-au şi făcut apariţia şi-au început să-şi caute un domiciliu. În curînd s-au întins şi şi-au construit un splendid colegiu, atît de vîrît în catedrală, încît zidurile dinapoi ale edificiului acopereau o treime din faţada colegiului. Colegiul trebuia să formeze un pătrat perfect cu o grădină în mijloc ; trei din laturile pătratului au fost ridicate din piatră, foarte solide, ca toate construcţiile părinţilor iezuiţi. După planul ordinului lor, care îşi luase obligaţia să restabilească toată influenţa vechii religii, protestanţii trebuiau îngămădiţi şi, dacă se putea, oprimaţi. Căderea iezuiţilor provocă din această pricină cea mai mare satisfacţie a partidei adverse care privea cu plăcere cum călugării îşi vindeau butiile cu vin, îşi cărau cărţile şi lăsau clădirea unui alt ordin, poate mai puţin activ. Oamenii sînt mulţumiţi cînd scapă de un opresor sau chiar numai de un paznic, dar turma nu se gîndeşte că, de îndată ce lipseşte dulăul, apare lupul.

Cum orice oraş este sortit să-şi aibă tragedia lui, de care se vor îngrozi copiii şi nepoţii, se mai povestea în Strassburg de nefericitul judecător Klinglim care, după ce se ridicase pe treptele cele mai înalte ale fericirii omeneşti, după ce dominase nestînjinit oraşul şi ţinutul şi se bucurase de tot ce-ţi poate acorda averea, rangul şi influenţa, a pierdut în cele din urmă favoarea curţii şi a fost tras la răspundere pentru tot ce i se trecuse cu vederea mai înainte, găsindu-şi o moarte suspectă în temniţa în care fusese închis la peste şaptezeci de ani.

Povestea aceasta şi altele la fel le istorisea cu în-sufleţire şi patimă ofiţerul pensionar, comeseanul nostru, un motiv pentru care îmi plăcea să mă plimb cu el, în timp ce prietenii ceilalţi refuzau invitaţia lui, lăsîndu-ne singuri. Cum de cîte ori fac o nouă cunoştinţă las să treacă un timp oarecare, fără să

mă întreb ce fel de om am cunoscut și ce influență are asupra mea, n-am ajuns să-mi dau seama decât încetul cu încetul că povestirile și păreriile bătrînului ofițer mai mult mă nelinișteau și-mi creau o stare de confuzie decât mă instruiau și luminau. Nu știam niciodată ce să cred despre el, deși aș fi putut să dezleg ușor enigma. Bătrînul făcea parte din numeroasa categorie de oameni cărora viața nu le dă nici o satisfacție și care-și irosesc zadarnic puterile. Din nefericire, el mai avea și plăcerea, ba chiar și pasiunea de a filozofa, fără să aibă și aptitudini. În astfel de oameni prinde uneori rădăcini cîte o idee pe care o poți socoti o adevărată boală sufletească. O astfel de idee fixă se înrădăcinase și în mintea lui, făcîndu-l cu timpul obositor. Avea anume obiceiul să se plîngă amarnic că-și pierduse memoria, mai ales în ce privește evenimentele apropiate, susținînd apoi, printr-un raționament propriu lui, că toate virtuțile provin din memorie și toate viciile din pierderea memoriei. Știa să-și susțină ideea cu multă ascuțime de spirit, după cum poate fi susținut orice, cînd îți permiți să întrebuițezi cuvintele într-un sens nedeterminat — cînd mai larg, cînd mai restrîns — mai apropiat sau mai îndepărtat.

La început era amuzant să-l ascuți și ușurința lui de a vorbi te făcea să-l admiri. Aveai impresia că te afli în fața unui orator sofist, care, în glumă și pentru a face exerciții, dă aparența adevărului afirmațiilor celor mai ciudate. Din păcate, impresia aceasta se tocea curînd, căci la sfîrșitul fiecărei discuții, omul revenea la aceeași temă, orice ai fi spus tu. Era cu neputință să-i oprești atenția asupra unui eveniment mai vechi, chiar cînd îl interesa și-l avea în minte în cele mai mici amănunte ; mai degrabă îl vedeai adeseori renunțînd la povestirea unei întîmplări de însemnătate istorică universală și revenind la obsesia

lui, ori de câte ori i se ivea o circumstanță de cea mai mică însemnătate.

Una din plimbările noastre de după-amiază a fost în această privință îndeosebi de nefericită. Povestesc întâmplarea aceasta pentru a fi scutit de altele care l-ar putea obosi sau tulbura pe cititor.

Mergînd prin oraș ne ieși înainte o cerșetoare bătrînă, care dînd buzna cu cerșitul, îi întrerupse povestirea.

— Cară-te de aici, cotoroanță bătrînă, îi strigă el și trecu mai departe.

Baba, observînd că omul care-i vorbise cu atîta asprime era și el bătrîn, îi strigă din urmă o vorbă cunoscută, dar într-o formă puțin schimbată :

— Dacă nu vrei să ajungi la bătrînețe de ce n-ai pus să te spînzure în tinerețe ?

Deodată pensionarul se întoarse, și asta mă făcu să mă tem de o scenă.

— Să pun pe alții să mă spînzure ! strigă el. Pe alții să-i fi pus ? Asta nu se putea, eram un băiat cuminte. Aș fi putut să mă spînzur singur, e adevărat ; ar fi trebuit s-o fac, sau ar fi trebuit să-mi trag un glonte, ca să nu aștept să nu mai fiu bun nici de așa ceva.

Femeia rămase ca de piatră. Dar el continuă :

— Ai spus un mare adevăr, vrăjitoare bătrînă. Și pentru că nimeni nu te-a înecat și nimeni nu te-a ars pe rug, meriți să fii răsplătită pentru vorba ta.

Îi întinse un buzel, sumă care nu se dă de obicei unui cerșetor.

Ajunsesem la primul pod de peste Rin și ne îndreptam către birtul unde voiam să ne ospătăm ; în timp ce eu mă gîndeam cum să-l readuc la convorbirea de mai înainte, pe neașteptate ne ieși în față, pe o cărare frumoasă, o drăgălașă fată, care se opri în fața noastră, se înclină cu multă amabilitate și

spuse : „Încotro, domnule căpitan ?” adăugînd apoi tot ce se mai poate spune într-o astfel de împrejurare.

— *Mademoiselle* — răspunse căpitanul, cam încurcat — nu-mi amintesc...

— Cum — rosti fata cu o grațioasă uimire — așa de curînd îi uiți pe prietenii dumitale ?

Cuvîntul „uiți” îl supără ; el scutură capul și răspunse destul de posac :

— *Mademoiselle*, nu-mi amintesc.

Fata replică atunci cu umor, dar foarte măsurat :

— Ia seama, domnule căpitan, altă dată n-o să te recunosc nici eu.

Plecă apoi grăbită, fără să se mai uite înapoi. Deodată tovarășul meu de plimbări se lovi cu palma peste cap și strigă :

— Vai, ce măgar, ce măgar bătrîn sînt ! Spune și dumneata, dacă am sau nu dreptate să mă acuz așa.

Începu atunci să repete cu multă violență obișnuitele lui cuvinte și păreri, care prin cazul de față erau întărite și mai mult.

Nu pot și nici nu vreau să mai amintesc filipica pe care o îndreptă împotriva sa. În cele din urmă se întoarse către mine și-mi spuse :

— Iacă, te iau martor ! Îți amintești de băcăneasa din colț, care nu e nici tînără nici frumoasă ? O salut totdeauna cînd trec prin fața prăvăliei ei și uneori schimbăm cîteva cuvinte prietenești. Au trecut totuși treizeci de ani de cînd mi-a făcut o dată un bine. Fata asta a fost însă abia acum patru săptămîni din cale afară de amabilă cu mine, ți-o jur, și iată că n-am recunoscut-o și am și jignit-o. Am spus totdeauna că nerecunoștința este viciul cel mai mare ; nimeni n-ar fi nerecunoscător, dacă n-ar fi uituc !

În momentul acesta pătrunserăm în birt și numai mulțimea înfierbîntată a chefliilor din sălile de la intrare opri invectivele ce și le adresa lui și acelor

de-o vîrstă cu el. Căpitanul rămase tăcut și speram că se liniștise cînd, intrînd într-o cameră de sus, găsirăm un tînăr singur, ce măsura în sus și-n jos odaia, și pe care căpitanul îl salută, rostindu-i numele. Îmi făcea plăcere să-l cunosc pe acest tînăr, despre care bătrînul îmi spusese multe lucruri frumoase, povestindu-mi cum, în calitatea lui de funcționar al departamentului de război, acesta îl servise dezinteresat ori de cîte ori avusese vreo greutate cu încasarea pensiei. Eram bucuros că începusem să vorbim despre lucruri generale și, continuînd tot astfel, băurăm o sticlă de vin. Nenorocirea voi ca bătrînul căpitan să comită atunci o nouă greșeală, obișnuită oamenilor îndărătnici ; căci după cum nu putea scăpa de ideea lui fixă, tot așa se lipea de el cîte o impresie momentană neplăcută, care îl stăpînea apoi fără măsură. Nu dispăruse astfel nemulțumirea pe care o avusese cu sine însuși, cînd se ivi ceva nou, cu totul deosebit.

Privind în jurul său, căpitanul observase pe masă o porție dublă de cafea și două cești. Ca vulpoi ce era, el trase de aci concluzia că tînărul nu fusese toată vremea singur. Abia încolți în el bănuiala, devenită aproape o certitudine, cum că drăguța fată pe care o întîlnisem fusese pe-aici și iată că la supărarea lui de mai înainte se adăugă o gelozie dintre cele mai ciudate, făcîndu-l să-și piardă cu totul capul.

Mai înainte de-a fi putut bănui ceva — căci vorbeam cu tînărul în chipul cel mai nevinovat — căpitanul începu cu un ton foarte neplăcut, pe care i-l cunoșteam, să-l înțepe, făcînd aluzii la cele două cești și la alte lucruri în legătură cu ele. Tînărul, mirat, căută să schimbe vorba glumind și dînd dovadă de mult tact, așa cum se obișnuiește între oameni bine crescuți ; dar bătrînul continuă fără cruțare și politețe, așa încît celuilalt nu-i mai rămase decît să-și

ia pălăria și bastonul și, la plecare, să-l provoace la duel în termeni destul de lămurii.

Furia căpitanului se dezlănțui atunci cu o violență cu atât mai mare cu cât, între timp, băuse aproape singur o sticlă întreagă de vin. Lovi de mai multe ori cu pumnul în masă, strigînd : „O să-l omor !” Amenințarea însă era neserioasă, fiindcă el pronunța adeseori această frază cînd cineva i se opunea sau nu-i era pe plac.

Tot atât de neașteptat se înrăutățiră lucrurile și pe cînd ne înapoiam acasă. Avusesem neprevăderea să-l mustru pentru nerecunoștința lui față de acel tînar și să-i amintesc cît de mult îmi lăudase amabilitatea și serviabilitatea acestui funcționar. Nu, n-am mai văzut niciodată o astfel de furie a unui om împotriva lui însuși. Izbucnirea lui pătimașă era finalul împlîririlor care începuseră cu întîlnirea acelei drăguțe fete. Am văzut remușcarea și căința luînd forme caricaturale, dar și geniale, căci pasiunea înlocuiește cu adevărat geniul. Începu să enumere toate evenimintele acelei plimbări de după-amiază, le întoarse în acuzații împotriva sa, își aminti în cele din urmă cum îl blestemase vrăjitoarea și își pierdu în asemenea măsură mințile, încît mi-a fost frică să nu se arunce în Rin. Dacă aș fi fost sigur că l-aș fi putut pescui, ca altădată Mentor pe Telemac<sup>1</sup>, l-aș fi lăsat să sară în apă și l-aș fi dus răcorit acasă.

I-am povestit lui Lerse de îndată întreaga întîmplare ; împreună cu el ne-am dus a doua zi dimineață la tînarul cunoscut în ajun și pe care prietenul meu, cu tactul lui, l-a făcut să rîdă de toate cîte se petrecuseră. Ne-am înțeles să punem la cale o întîlnire cu căpitanul, de unde să iasă o împăcare.

---

<sup>1</sup> *Mentor* și *Telemac*, personaje din *Odissea*. Telemac e fiul lui Ulise, iar, Mentor, sub care se ascunde zeița Atena, preceptorul lui.

Partea cea mai veselă a întregii întâmplări a fost că bătrînul uitase și el în timpul nopții necuvîința lui, arătîndu-se gata să facă orice pentru a-l îmbuna pe tînărul căruia de altfel nu-i ardea de ceartă. Totul s-a rezolvat într-o singură dimineață și, fiindcă lucrurile n-au putut fi ascunse, n-a fost chip să scăpăm de glumele prietenilor mei, care mi-ar fi putut prezice, din propria lor experiență, ce stingheritoare va deveni pentru mine prietenia bătrînului căpitan.

Gîndindu-mă la cele ce urmează să povestesc, îmi apare din nou în minte, printr-un curios joc al amintirii, venerabila clădire a catedralei, căreia îi închinam în acele zile o atenție deosebită și pe care o aveam mereu în fața ochilor, fie că eram în oraș, fie la țară.

Cu cît priveam mai mult fațada ei, cu atît se întărea și se dezvolta acea primă impresie, și anume că la acest edificiu sublimul se îmbina cu plăcutul. Pentru ca colosalul să nu ne înspăimînte ca masă, pentru ca să nu ne azvîrle în confuzie, atunci cînd îl cercetăm în detaliile lui, trebuie să existe o îmbinare nefirească și aparent imposibilă, să se îmbine cu agreabilul. Cum nu este cu putință să exprimăm impresia făcută de catedrală, decît atunci cînd gîndim împreună acele două însușiri atît de greu de împăcat între ele, reiese limpede stima nețarmurită cu care se cuvine să privim acest vechi monument, căruia vrem acum să-i descriem temeinic tocmai modul în care a izbutit să împace și să contopească elementele lui contradictorii.

Facem abstracție de turn și ne oprim cu considerațiile noastre asupra fațadei, care ne întîmpină cu vigoare ca un patrulater lunguiet așezat în picioare. Dacă ne apropiem de acest patrulater în amurg, sau la lumina lunii, sau într-o noapte cu stele, atunci cînd feluritele lui părți nu se prea deslușesc și la

urma urmelor dispar, vedem numai un perete colosal, a cărui înălțime stă cu lățimea lui într-un raport armonios. Dacă privim însă patrulaterul în timpul zilei și, printr-o sfortare a spiritului, facem abstracție de detalii, recunoaștem în el partea anterioară a unei clădiri, care nu acoperă numai spațiile ei dinăuntru, dar și unele alăturate. Se vede că deschizăturile acestei suprafețe enorme au fost cerute de anumite necesități și, ținând seama de acestea, putem să împărțim întregul zid în nouă câmpuri deosebite. Privirea se oprește mai întâi asupra marelui portal din mijloc, deschis asupra naosului bisericii. De ambele părți ale portalului observăm două părți mai mici, ce aparțin transepturilor. Deasupra portalului central privirea întâlnește fereastra în formă de roată, prin care se revarsă asupra bisericii și bolții ei o lumină misterioasă. În părți sînt două deschizături verticale, alte două patrulatere lunguiețe, contrastînd cu cel din mijloc, și care se vede că aparțin bazei turnului, ridicat în acest punct. La al treilea cat se înșiră alte trei deschizături care dau acces la schela pe care sînt așezate clopotele bisericii. Sus de tot întreaga construcție se încheie prin balustrada galeriei, înlocuind cornișa. Cele nouă spații descrise sînt susținute de patru stâlpi înălțați din pămînt, încadrați și avînd trei despărțituri perpendiculare.

După cum nu i se poate tăgădui întregii mase o frumoasă proporție a înălțimii cu lățimea, tot astfel, datorită stîlpilor amintiți mai sus și zveltelor lor articulații, nu se poate tăgădui că acea masă este susținută fără efort, fiind egal distribuită pe toată întinderea.

Stăruind în abstracțiunea noastră și considerînd mai departe peretele acela uriaș fără podoabele lui cu solide contraforturi, numai cu deschizăturile cerute de anumite necesități și dacă recunoaștem apoi

fericitele proporții ale diferitelor câmpuri, întregul ne va apărea impunător și plin de demnitate, dar greoi și lipsit de artă. O operă artistică, al cărei tot este alcătuit din mai multe părți larg desenate, simple și armonioase, poate să facă o impresie nobilă și gravă, dar plăcerea propriu-zisă provine numai din armonia tuturor amănunțelor.

Din acest punct de vedere însă, construcția catedralei ne mulțumește în gradul cel mai înalt. Podoabele fiecărei părți sînt deplin adaptate acestora, le sînt subordonate și par răsărite din ele. O astfel de varietate este totdeauna deosebit de plăcută ca una care își trage originea din suprafața corespunzătoare și determină sentimentul unității; numai în asemenea cazuri, lucrarea poate fi considerată ca o încununare a artei.

Prin astfel de mijloace, un zid puternic, un perete impenetrabil, pus acolo pentru susținere și două turnuri înalte cît cerul, pot să apară ochiului ca și cum s-ar odihni, dar în același timp el poate apărea ușor și delicat și, deși străpuns într-o mie de locuri, poate continua să dea impresia unei solidități de neclintit.

Problema aceasta a fost rezolvată în chipul cel mai fericit. Deschizăturile zidurilor, locul unde stau atît de solid așezate, ca și stîlpii de altfel, fiecare din acestea are un caracter determinat, rezultat din scopul pentru care a fost creat. Caracterul acesta se comunică treptat despărțiturilor de jos ale clădirii, ornate așa cum se cere, astfel încît aspectele grandioase ca și cele mai mici sînt totdeauna exact la locul unde trebuie să fie și pot fi cu ușurință cuprinse cu ochiul obținîndu-se în felul acesta efectul cel mai plăcut realizat pe o scară enormă. Amintesc numai de portalurile adîncite în perspectiva grosimii zidurilor, ornate la infinit cu ciubucele și ogivele lor; mai amintesc de fereastra și ornamentele artistice, frumos ar-

cuite ale rozetei, profilul razelor ei, ca și de zveltele coloane ale despărțiturilor perpendiculare. Să ne mai reprezentăm pilaștrii retrași succesiv, însoțiți de micile căsuțe ogivale, în formă de baldachin, zvelte și avântate, în care se adăpostesc statuile sfinților, apoi fiecare nervură, fiecare boboc cu petalele și frunzele lui, ca și toate celelalte forme naturale redată în piatră. Să se compare însă, dacă nu clădirea însăși, cel puțin vreo reproducere a întregului și a detaliilor ei, cu această descriere, pentru a o putea judeca și a-i putea da viață. Eu însumi, deși vrăjit încă de la prima vedere de această operă, a trebuit să consacru mult timp pînă să înțeleg mai adînc întreaga ei valoare.

Crescut printre cei care tăgăduiau valoarea arhitecturii gotice, îmi întreținusem repulsia față de podoabele-i prea încărcate și confuze, al căror arbitrar te îndepărtează de o posomorîtă inspirație religioasă. Perseveram în această antipatie deoarece nu văzusem încă decît opere lipsite de spiritualitate aparținînd acestui stil, opere în care nu observasem nici raporturi armonioase și nici o consecvență a realizării neîntinată de confuzie. Aici am avut însă sentimentul unei revelații, deoarece nu mi-a mai apărut nici unul din acele aspecte ce se pretau la critică, ba chiar am avut impresia că mi se impune tocmai contrariul lor.

Cu cît priveam și cugetam mai mult, cu atît mi se părea că aflu merite și mai mari. Descopeream justul raport al despărțiturilor mai vaste ale construcției, întreaga ornamentație, chiar și cea mai mică, atît de bogată și plină de înțelesuri simbolice. Recunoșteam îmbinarea dintre aceste felurite podoabe, trecerea nesimțită de la o parte la alta, încrucișarea amănunțelor de același fel, dar cu forme atît de variate, de la sfînt la monstru, de la frunză la creștătură. Cu cît

cercetam mai mult, cu atît creştea uimirea mea ; cu cît mă osteneam mai mult cu măsurătorile şi desenul, cu atît mă legam mai mult de catedrală, aşa că am avut nevoie de mult timp pentru a studia atît ceea ce exista, cît şi ce lipsea sau rămăsese nedesăvîrşit, mai ales turnurile, pe care încercam să le restabilesc în gînd sau pe hîrtie.

Fiindcă văzusem că această construcţie fusese începută şi continuată într-o aşezare şi într-o epocă cu adevărat germană, şi fiindcă numele maestrului de pe modesta lui piatră funerară avea o origine şi o rezonanţă care aparţinea patriei mele, am îndrăznit, încurajat de valoarea acestei opere de artă, să schimb denumirea compromisă de arhitectură gotică, revendicînd-o drept arhitectură germanică a naţiunii noastre. N-am şovăit apoi, mai întîi prin viu grai, în urmă printr-un mic articol dedicat lui *D. M. Erwini a Steinbach*, să dau la iveală sentimentele mele patriotice.

Cînd povestirea mea biografică va ajunge la epoca în care articolul amintit a ieşit de sub tipar şi a fost apoi reluat de Herder în caietul său *Despre firea şi arta germană*, va fi necesar să exprim şi alte lucruri în legătură cu acest important obiect.

Dar înainte de a începe altceva, vreau să folosesc prilejul, pentru a justifica *motto*-ul pus în fruntea acestei cărţi, faţă de acei care s-ar putea îndoi de el. Sînt convins că vor fi mulţi care vor invoca experienţe contrarii sau vor răstălmăci vechea zicală germană atît de cuminte, şi dătătoare de nădejde, zicală după care ceea ce doreşte omul în tinereţe se împlineşte la bătrîneţe. Există însă şi argumente în favoarea ei, pe care doresc să le lămuresc.

Dorinţele noastre sînt presentimentele posibilităţilor noastre, crainicii lucrurilor pe care vom fi în stare să le înfăptuim. Ceea ce putem şi am dori să

facem se înfățișează închipuirii în afară de noi și în viitor ; simțim dorul după acele lucruri pe care în tăcere le și posedăm. Astfel se transformă, printr-o anticipare pasionată, posibilul real într-o realitate visată. Dacă o astfel de direcție a lucrurilor este strâns legată de firea omenească, atunci cu fiecare pas al dezvoltării noastre vom vedea împlinindu-se o parte a primelor noastre dorințe, în cazurile favorabile pe o cale dreaptă, în cele nefavorabile prin ocolișuri, care ne readuc mereu către acea cale. Vedem astfel oameni ajungând, prin stăruință, la bunuri pămîntești ; îi vedem înconjurându-se cu bogății, strălucire și onoruri. Alții năzuiesc mai bine spre bunuri spirituale, ajung la o privire limpede a lucrurilor, la liniștea sufletească și la încrederea în prezent și în viitor.

Există însă și o a treia direcție, rezultată din cele două precedente și al cărei succes este cel mai sigur. Atunci cînd tinerețea unui om coincide cu o epocă plină de semnificație, în care creația precumpănește asupra distrugerii și în sufletul lui apare presimțirea acelor lucruri făgăduite și cerute de epocă, tînărul se vede împins, prin împrejurările exterioare, să participe activ la viață și în sufletul lui se naște puternică dorința de a se manifesta și a produce în numeroase direcții. Dar deoarece tot felul de piedici întîmplătoare se asociază cu mărginirea omenească, vedem cum cele începute rămîn adeseori neterminate, cele cuprinse cad din mîna care le-a apucat, iar dorințele dispar rînd pe rînd. Dacă însă acele dorințe își aveau obîrșia într-o inimă curată, dacă ele erau potrivite cu nevoile timpului, putem să le vedem liniștiți cum cad în dreapta și-n stînga și să rămînem încredințați nu numai că ele vor învia la timpul lor, dar că se vor ivi și altele înrudite cu ele, la care nici nu gîndisem. Ni se întîmplă în cursul vieții să vedem

cum altora le este dat să realizeze acele opere pentru care simțisem altădată o chemare pe care a trebuit s-o părăsim și, în aceste împrejurări, vedem născându-se în noi simțămîntul ales că numai omenirea întreagă este adevăratul om și că individul nu poate fi bucuros și fericit decît atunci cînd are curajul să-și spună că el nu este decît o parte dintr-un întreg.

Astfel de considerații mi se par la locul lor aici, căci dacă mă gîndesc la atracția pe care am simțit-o pentru acea veche operă arhitectonică, dacă socotesc timpul îndelungat pe care l-am consacrat catedralei din Strassburg și atenția cu care, mai tîrziu, am studiat domul din Köln și cel din Freiburg, pătrunzîndu-mă din ce în ce mai adînc de valoarea acestor construcții, aș putea să mă mustru că la un moment dat le-am pierdut din vedere și că, atras de o artă mai dezvoltată, le-am lăsat să cadă pe un plan mai îndepărtat al preocupărilor mele. Văzînd însă cum în vremea din urmă atenția generală s-a îndreptat iar asupra acelor opere, cum interesul și chiar pasiunea pentru ele s-a ivit din nou și înflorește, cum tineri de valoare, entuziasmați de aceste lucrări, își consacră fără șovăială puterile, timpul, ostenele și averea, studierii vechilor monumente — văzînd toate acestea îmi spun cu plăcere că ceea ce am vrut și am dorit altădată merita în adevăr acest interes. Observ cu mulțumire cum sînt apreciate nu numai înfăptuirile înaintașilor noștri mai îndepărtați, dar cum se naște și preocuparea de a desluși prima intenție a unor începuturi nerealizate, cel puțin în imaginea așternută pe hîrtie, pentru a ne face cunoscută gîndirea acelor meșteri, acea gîndire care rămîne cel dintîi și cel mai de seamă lucru al tuturor acțiunilor omenești mai nobile, și pentru a lumina și înviora cu chibzuință trecutul neguros. Îmi place să-l laud mai

cu seamă aici pe bravul Sulpiz Boisserée<sup>1</sup>, neostenit în osîrdia lui de a reda, în splendide gravuri, domul din Köln ca un model al acelor concepții uriașe, avîntate către cer asemeni turnului din Babel și care rămîn atît de incomensurabile cu mijloacele pămîntești, încît realizarea lor trebuia la un moment dat să se oprească. Dacă pînă la un timp ne mirasem că astfel de construcții înaintaseră numai atît, mirarea și admirația noastră vor deveni acum cu atît mai mari aflînd pînă unde trebuiau ele să crească.

Întreprinderile literar-artistice de acest gen merită să fie încurajate de toți acei care posedă putere, avere și influență, pentru ca prin ele să ne dăm seama de uriașa gîndire a înaintașilor noștri și pentru a ne face o idee despre ceea ce urmăreau ei. Părerea pe care ne-o vom forma în felul acesta nu va rămîne infructuoasă și judecata noastră va face în sfîrșit dreptate acelor opere. Această judecată va deveni cu atît mai temeinică, dacă tînărul prieten, căruia îi datorăm monografia domului din Köln, va cerceta în amănunt și istoria arhitecturii noastre din evul mediu. Dacă se va scoate apoi la lumină tot ceea ce este necesar a fi cunoscut despre practica meșteșugărească a acestei arte, dacă ea va fi înfățișată în toate trăsăturile ei principale și în comparație cu arhitectura greco-romană și oriental-egipteană, vor mai rămîne puține lucruri de spus în această specialitate. Și cînd rezultatele acestor sfortări consacrate cunoașterii patriei noastre vor fi date la iveală, voi putea să repet cu cea mai mare satisfacție, așa cum fac acum cu prietenii mei, vorba amintită, în înțelesul ei cel mai bun : „Ceea ce dorești în tinerețe îți dăruiește din belșug bătrînețea“.

---

<sup>1</sup> Specialist în vechea artă germană (1783—1854).

Rezultate, ca acelea arătate mai sus, se împlinesc în veacuri și, așteptându-le, omul poate să se bizuie pe timp și să pîndească prilejurile. Sînt însă alte lucruri de care trebuie să te bucuri în tinerețe, că de niște fructe coapte, atîta vreme cît sînt proaspete. Să-mi fie îngăduit, schimbînd astfel vorba, să amințesc de obiceiul dansului cu care auzul are de-a face în fiecare zi și în fiecare oră la Strassburg și în toată Alsacia, așa cum are de-a face ochiul cu marea catedrală. Încă din copilărie învățasem dansul, împreună cu sora mea, de la tata, care se complăcea deci într-o activitate destul de ciudată pentru un om atît de grav ca el. Tata nu se oprea însă în fața unor asemenea considerații, așa că ne învăță toate pozițiile și pașii și cînd izbutirăm să dansăm un menuet, el începu să sufle într-un flaut de-al lui, un așa zis *flûte douce*, o melodie ușor de prins, iar, noi ne mișcam, așa cum puteam, în cadența ei. La teatrul francez văzusem de asemeni, dacă nu balet, cel puțin dansuri solo și *pas de deux*, reținînd mișcări neobișnuite ale picioarelor și fel de fel de salturi. Cînd ne săturam de menuet, îl rugam pe tata să ne cînte alte dansuri, oferite din belșug de caietele de note cu melodiile lor de „gigă” și „murchi”, iar eu găseam numaidecît pașii și toate celelalte mișcări, în timp ce tactul venea de la sine și părea născut o dată cu mădularele mele. Îndeletnicirea aceasta îl înveselea pe tata, care își făcea lui și nouă o plăcere punîndu-și maimuțele să danseze. După nenorocirea mea cu Gretchen și în timpul șederii la Leipzig n-am mai dansat și țin bine minte că, odată la un bal, fiind obligat să particip la un menuet, am băgat de seamă că uitasem și tactul și mișcările și că nu-mi mai aminteam nici pașii nici figurile, așa că aș fi putut să mă simt rușinat, dacă cea mai mare parte dintre privitori n-ar fi afirmat că neîn-

demînarea mea era o simplă îndărătnicie, sub care se ascundea intenția de a strica plăcerea doamnelor, făcînd pe greoiul, tocmai pentru a ținti în rîndurile lor.

Înapoiat la Frankfurt n-am mai gustat din plăcerile acestea, dar la Strassburg mi-a revenit ușurința mișcărilor, împreună cu dragostea de viață. În zilele de sărbătoare sau de lucru nu treceam pe lîngă un loc de petreceri fără să nu găsesc o mulțime veselă, adunată pentru dans și mișcîndu-se în cerc. În casele de țară aveau loc de asemeni baluri particulare și pentru iarna viitoare se anunțau baluri mascate strălucite. La aceste baluri n-aș fi fost însă la locul meu și n-aș fi prezentat nici un interes pentru societate. Atunci un prieten, care valsa foarte bine, mă sfătui să fac exerciții într-o societate mai puțin bună, pentru ca apoi să-mi pun în valoare cunoștințele în reuniunile mai distinse. Prietenul acesta mă duse apoi la un maestru de dans, care trecea drept foarte iscusit. Acesta îmi făgădui că dacă îmi voi da osteneală să-mi însușesc începuturile dansului, el mă va conduce apoi mai departe. Profesorul avea firea francezului, agilă și sobră, și mă primi cu prietenie. I-am plătit cu anticipație pe o lună, iar el îmi dădu douăsprezece bilete, cu care mă puteam prezenta ca să-mi iau lecțiile. Maestrul era un om sever, conștiincios, dar nu pedant. Cum mai dansasem și înainte, în curînd începu să fie satisfăcut de mine, așa că obținui aplauzele lui.

Maestrul era ajutat la lecțiile lui de o anumită împrejurare: avea două fete, amîndouă drăguțe și sub douăzeci de ani. Instruite în arta dansului încă din copilărie, ele erau foarte grațioase în mișcări și făcînd pereche cu elevul cel mai stîngaci, îi ajutau acestuia să se formeze. Amîndouă erau foarte amabile, vorbeau numai franțuzește, iar eu îmi dădeam

toată osteneala să nu par greoi și să nu mă fac de rîs. Avînd norocul ca și fetele să mă prețuiască, ele au consimțit să danseze cîte un menuet, după melodia cîntată de tatăl lor pe mica lui vioară și chiar să mă învețe valsul și pirueta, ceea ce de altfel le era ceva mai greu. Maestrul nu părea să aibă mulți elevi și familia ducea o viață singuratică. Din pricina aceasta, după ce se termina ora de curs, mă rugau uneori să mai rămîn la ei și să pălăvrăgim puțin. Primeam aceste invitații cu atît mai multă plăcere, cu cît fata cea mai mică era cu totul pe gustul meu și amîndouă aveau purtările cele mai alese. Uneori le citeam cîte ceva din vreun roman și ele făceau la fel. Fata cea mai mare, poate mai drăguță încă decît mezina, dar care îmi plăcea mai puțin, era deosebit de îndatoritoare și amabilă față de mine. Intervenea întotdeauna în timpul orelor, pe care uneori le prelungea, așa că m-am simțit obligat de cîteva ori să restitui tatălui ei cîte două bilete, dar el n-a acceptat niciodată. Cea mică însă, deși îmi arăta și ea prietenie, era mai tăcută și mai concentrată, încît maestrul trebuia s-o cheme anume, pentru a o înlocui pe sora ei mai mare.

Cauza acestei purtări deosebite mi-a devenit limpede într-o seară. În adevăr, după ce terminasem lecția, voind să trec în salonul locuinței lor împreună cu sora cea mare, aceasta mă opri, spunîndu-mi :

— Să mai stăm o clipă aici ! Trebuie să știi că la soră-mea se află acum o ghicitoare, care urmează să-i dea în cărți și să-i spună ce se întîmplă cu un prieten al ei din străinătate, de care atîrnă inima ei și în care și-a pus toate speranțele. Inima mea — continuă fata — a rămas însă liberă și va trebui să mă obișnuiesc s-o văd dispreguită.

I-am răspuns cu cîteva politeți, adăugînd că nu va ști bine ce se întîmplă cu inima ei decît după

ce o va întreba și ea pe ghicitoare. Am asigurat-o apoi că și eu eram de multă vreme curios să aflu ceva pe această oale, deși pînă acum n-am avut încredere în ghicit și-n ghicitoare. Mă mustră atunci pentru această neîncredere, susținînd cu tărie că nimic nu este mai sigur în lume ca sentințele acestui oracol, numai dacă nu-l iei în glumă și nu păcătuiești față de el, ci îi aștepți răspunsurile cu convingere. Pînă la urmă am obținut totuși să ne ducem în camera unde se afla ghicitoarea, de îndată ce consultația va fi luat sfîrșit.

Am găsit-o pe mezina casei foarte bine dispusă și chiar față de mine mai amabilă ca de obicei, glumeață și aproape spirituală, căci părăind a fi devenit sigură cu privire la prietenul ei absent, putea acum să se arate mai degajată și mai politicoasă față de mine, pe care mă lua drept prietenul prezent al surorii ei.

Aducîndu-i laude măgulitoare bătrînei, îi făgădui să fie răsplătită cum se cuvine, dacă va ghici tot atît de bine surorii mai mari și mie. Cu obișnuitele ei pregătiri și ceremonii, bătrîna își întinse din nou cărțile, ca să-i ghicească mai întîi frumoasei copile. Examină cu grijă locul fiecărei cărți, păru însă că se oprește deodată și nu mai voi să rostească nici un cuvînt.

— Mi se pare — spuse fata cea mai tînă, care cunoștea dinainte șirul magic al cărților — mi se pare că șovăi și că nu vrei să-i destăinuiești ceva neplăcut surorii mele. Cartea asta e blestemată, nu-i așa ?

Fata cea mare se îngălbeni deodată, dar se stăpîni și spuse :

— Hai, vorbește ! N-o să-ți taie nimenea capul !

Bătrîna, după ce suspină adînc, îi tălmăci că iubește, dar că nu este iubită, că o altă persoană îi

stă în cale și altele de felul acestora. Pe fața bieteii fete se citea tristețea. Bătrîna crezu că îndreaptă situația, dîndu-i speranțe că va primi scrisori și bani.

— N-am de unde să primesc scrisori — răspunse frumoasa copilă — și n-am nevoie de bani. Dacă este adevărat, cum spui dumneata, că iubesc, atunci merit o inimă care să-mi răspundă cu iubire.

— Să vedem dacă nu cad cărțile mai bine, continuă bătrîna, amestecîndu-le din nou și întinzîndu-le iarăși. Dar în fața ochilor noștri cărțile se așezară și mai rău. Frumoasa stătea nu numai singură, dar și înconjurată de necazuri, iar prietenul cădea și mai departe, în timp ce figurile intermediare se apropiiau. Bătrîna vru să întindă cărțile pentru a treia oară, trăgînd nădejdea că se vor așeza mai bine. Dar biata fată nu mai putu îndura chinul, izbucni într-un plîns nestăpînit, frumosul ei sîn începu să se zbuciume, se întoarse și fugi pe ușă. Nu știam ce să fac. Simțămintele mele mă îndreptau către fata rămasă lîngă mine, dar mila mă purta către cea care fugise. Situația mea era dintre cele mai neplăcute.

— Mîngîi-o pe Lucinda, mă îndemnă sora mai mică ; du-te după ea.

Eu șovăiam, căci cum aș fi putut-o mîngîia, fără să-i pot da asigurarea unui sentiment oarecare ? Și într-o astfel de clipă aș fi putut-o face într-un chip rece și măsurat ?

— Să mergem împreună ! îi spusei Emiliei.

— Nu știu dacă prezența mea i-ar face bine, îmi răspunse ea.

Ne îndreptarăm totuși către camera Lucindei, dar găsirăm ușa zăvorîtă. Am ciocănit, am chemat-o, ne-am rugat, dar Lucinda nu voia să deschidă.

— S-o lăsăm în pace, mă sfătui Emilia. Acum nu e nimic de făcut.

Aducându-mi aminte de firea ei, așa cum mi se arătase de la început, când făcusem cunoștință, mi-am dat seama că avea în ea ceva violent și schimbăcios, așa că simpatia ei pentru mine se arăta numai prin faptul că nu-și manifesta față de mine felul ei obișnuit de a fi. Ce eram să fac ! I-am plătit bătrânei din belșug pentru nenorocirea pe care o provocase și mă pregăteam să plec, când Emilia îmi spuse :

— Credeam că o să vrei și dumneata să-ți dea în cărți.

Bătrîna era gata s-o facă, dar eu strigai : „Nu mă amestecați și pe mine !“ și pornii în fugă pe scară.

A doua zi n-am mai avut curajul să mă duc la ora de dans. Dar a treia zi, un băiat, care mai venise și altădată cu solii de la cele două surori și care le dusesese flori și fructe din partea mea, sosi dis-de-dimineată să-mi spună din partea Emiliei să nu lipsesc cumva de la lecție.

În adevăr, la ora obișnuită am fost acolo și l-am găsit singur pe bătrîn, care îndreptîndu-mi din cînd în cînd pașii, mișcările și ținuta, păru mulțumit cu mine. Către sfîrșitul orei apăru și mezina, pentru a dansa cu mine un foarte grațios menuet, mișcîndu-se în modul cel mai agreabil. Maestrul ne asigură că nu mai văzuse niciodată o pereche mai drăguță și mai sprintenă. La sfîrșitul orei ne duserăm, ca de obicei, în salon, dar Lucinda nu era.

— Stă în pat — îmi spuse Emilia — și e bine așa ; n-avea nici o griją. Boala ei sufletească se va lecuia abia cînd va crede că-i este trupul bolnav. De murit nu i-ar plăcea să moară, așa că face tot ce îi cerem. Avem cîteva leacuri de casă, pe care le ia și se liniștește. Valurile mîniei se vor potoli încetul cu încetul. Este destul de cuminte față de boala închipuită de care suferă și cum de fapt se simte îndeajuns de bine și este stăpînită numai de pasiune, își trece vre-

mea născocind în mintea ei tot felul de chipuri romantioase de a muri, înfățișându-și-le cu o frică amestecată cu plăcere, așa cum fac copiii când ascultă povești cu stafii. Ieri seara mi-a spus cu mare tulburare că de data asta va muri desigur și că va cere să i se aducă în clipa morții, pe falsul și nerecunoscătorul prieten, care la început s-a purtat așa de frumos cu ea și care acum o tratează atît de rău. Își propune să-i facă muștrări amare și apoi să-și dea duhul.

— Nu mă simt vinovat, am strigat eu. Nu i-am declarat niciodată că o iubesc. Știu pe cineva care ar putea să depună pentru mine această mărturie.

Emilia îmi răspunse zîmbind :

— Te înțeleg prea bine, dar dacă nu sîntem cu minți și hotărîți, vom ajunge cu toți într-o situație nenorocită. Ce-ai spune dacă te-aș ruga să încetezi lecțiile de dans ? E adevărat că mai ai patru bilete din luna trecută, dar tata a spus într-o zi că nu mai găsește corect să-ți ia bani, afară doar dacă ai vrea să studiezi mai temeinic arta dansului. Cît are nevoie să știe un tînăr dintr-o societate nu-ți mai este străin.

— Mă sfătuiești deci, Emilia, să nu mai vin pe la voi ? am întrebat-o eu.

— Da — îmi răspunse ea — dar asta nu-i scornit din capul meu. Ascultă-mă ! Alaltăieri, cînd ai plecat atît de grăbit, am pus-o pe ghicitoare să întindă de trei ori cărțile și de fiecare dată, și mereu mai lămurit, ele au arătat același lucru. Veneai însoțit de tot ce este bun și plăcut, de prieteni și domni mari ; banii nu-ți lipseau nici ei. Femeile se țineau însă la oarecare depărtare. Biată soră-mea stătea cea mai departe ; o alta se apropia din ce în ce mai mult, dar nu ajungea lîngă dumneata, fiindcă un al treilea i se așeza în drum. Vreau să-ți mărturisesc că dama de pică, cea de-a doua, mă reprezenta pe mine, ast-

fel că vei înțelege mai bine sfatul meu. Inima și mîna mea sînt făgăduite unui prieten din străinătate, pe care îl iubesc mai mult decît orice pe lume. Dar s-ar putea să dau mai multă importanță, decît pînă acum, prezenței dumitale. Spune-mi cum te-ai simți între două surori, pe care le-ai făcut nenorocite, pe una prin înclinarea, pe cealaltă prin indiferența dumitale? La ce bun tot chinul ăsta, cînd el nu poate duce la nimic? Chiar dacă n-am ști cine ești și ce speranțe poți avea, ne-au arătat-o cărțile destul de lămurit. Adio! îmi spuse fata și îmi întinse mîna. Nu știam ce să fac. Și acum — spuse ea conducîndu-mă spre ușă — fiindcă este într-adevăr ultima oară cînd vorbim, primește ceea ce ar fi trebuit altfel să-ți refuz. Mă cuprinse de după gît și mă sărută cu gingășie. Am apucat-o în brațe și am strîns-o la piept. În clipa aceea ușa se deschise cu violență și Lucinda se arătă într-un ușor veșmînt de noapte, strigînd :

— N-o să te desparți numai tu de el !

Emilia se dezlipi de mine și locul ei fu luat de Lucinda, care acoperindu-mi fața cu buclele ei negre, rămase cîtva timp așa. Mă vedeam prins ca într-un clește între cele două surori, așa cum auzisem că-mi prezisese și ghicitoarea. După un timp, Lucinda mă lăsă din strînsoarea ei și mă privi grav în față. Am vrut să-i cuprind mîna și să-i spun cîteva cuvinte prietenoase ; dar ea se smuci, măsură camera cu pași mari în sus și-n jos și se aruncă într-un colț al canapelei. Emilia se apropie de ea, dar fu respinsă. A avut loc atunci o scenă, de care îmi amintesc înșă fără nici o plăcere și care, deși nu avea nimic teatral în sine și era cu totul potrivită cu firea pătimașă a unei tinere franțuzoaice, n-ar putea fi repetată decît de o bună și sensibilă actriță pe scena unui teatru.

Lucinda îi aruncă în față surorii ei mii de imputări. Ea îi striga :

— Nu e prima inimă care avea înclinație pentru mine și pe care mi-o răpești. Așa a fost și cu cel plecat în străinătate, cu care te-ai logodit pînă la urmă. Am trebuit să văd totul cu ochii mei și să rabd. Numai eu știu cîte lacrimi am vărsat. Mi l-ai luat acum și pe acesta, fără să renunți la celălalt. Cîți iubiți ai vrea să ai în același timp? Am un suflet deschis și bun și fiecare crede că mă cunoaște și că sînt o ființă neglijabilă. Tu însă ești închisă și tăcută, încît oricine crede că în tine se ascunde un mister. Nu ești însă decît o inimă rece și egoistă, care socotește că poate jertfi pe oricine. Nimeni nu bănuiește asta sub masca ta de nepătruns, cum nu bănuiește nici inima mea caldă și credincioasă, pe care o arăt lumii tot atît de deschis ca și fața cu care privesc spre ea.

Emilia se așezase în tăcere lîngă sora ei, care se înflăcăra și mai mult vorbind, și trecu la alte lucruri, mai indiferente pentru mine. Mezina încerca s-a îmbuneze și, fără să observe Lucinda, îmi făcu un semn să mă îndepărtez. Dar cum gelozia și bănuiala au o mie de ochi, Lucinda văzu semnul. Ea sări deodată în sus și se repezi către mine, dar fără violență. Se opri însă și păru că se gîndește la ceva. Apoi spuse :

— Știu că te-am pierdut. Nu mai vreau nimic de la dumneata. Dar să nu fie nici al tău !

Rostind aceste cuvinte, îmi luă capul între mîini, și după ce își trecu degetele prin părul meu, își lipi fața de a mea, apoi mă sărută de mai multe ori pe gură.

— Acum — strigă ea — teme-te de blestemul meu ! Blesteme veșnice să cadă pe aceea care va săruta buzele acestea după mine ! Încearcă numai să-l prinzi în mrejele tale, sînt sigură că de astă dată cerul mă va auzi. Și acum, domnule, pleacă, pleacă degrabă !

Am coborît ca o furtună treptele, jurîndu-mi să nu mai calc niciodată pe acolo.

## CARTEA A ZECEA

Poeții germani, cînd au încetat să mai fie solidari ca membri ai aceleiași bresle, nu s-au mai bucurat de nici un avantaj în lumea burgheză. N-aveau nici sprijin, nici poziție socială, nici considerație, decît în măsura în care aveau legături favorabile și doar împlinirea putea să hotărască dacă talentul le fusese dăruit spre cinstea sau rușinea lor. Un biet muritor de rînd, trăind conform spiritului și capacităților lui, trebuia să se tîrască într-o viață necăjită, risipindu-și darul primit de la muze, sub apăsarea nevoilor de fiecare clipă. Poezia ocazională, cel dintîi și cel mai autentic dintre genurile poetice, era disprețuită, întrucît națiunea noastră nu a putut ajunge nici acum la înțelegerea înaltei valori a acestui gen, iar poetul, dacă nu luase drumul lui Günther, era coborît în chipul cel mai trist la rangul de măscărici sau de parazit, reprezentînd în teatru, ca și pe scena vieții, o figură de care îți puteai bate joc după voie.

Dacă muza se însoțea însă cu oameni de vază, aceștia dobîndeau o strălucire care se răsfrîngea și asupra inspiratoarei. Gentilomi iscusiți, ca Hagedorn,

burghezi care știau să profite de viață, ca Brockes<sup>1</sup>, savanți scrupuloși, ca Haller, luau loc printre primii cetățeni ai națiunii, printre cei mai distinși și mai prețuiți. Erau mai cu seamă onorate acele persoane care pe lângă plăcutul lor talent se mai făceau remarcate ca buni și activi oameni de afaceri. De aceea oameni ca Uz<sup>2</sup>, Rabener, Weisse se bucurau de o considerație ciudată provenită din faptul că în persoana lor puteau fi prețuite însușirile cele mai eterogene, rareori întrunite laolaltă.

Trebuia să vie însă timpul când geniul poetic începe să-și dea seama de sine, ajungând să-și creeze propriile condiții și să-și așeze temelia unei demnități neatârinate. Toate aceste condiții s-au întrunit în Klopstock, pentru a deschide o astfel de epocă. Privit în latura lui sensibilă sau în cea morală, Klopstock era un om de o mare puritate. Educat într-un spirit serios și temeinic, punând încă din tinerețe un preț deosebit pe sine însuși și pe tot ce întreprindea, calculând cu atenție, în prealabil, toți pașii vieții sale, fiind pătruns de presentimentul întregii sale puteri interioare, Klopstock s-a orientat către cea mai înaltă temă care putea fi gândită. Îi era dat lui să-l glorifice din nou pe Messia, un nume care desemnează calități infinite. Mîntuitorul era eroul pe care își propusese să-l conducă prin jосnicia și suferințele pămîntești pînă la cel mai înalt triumf ceresc. Tot ce era divin, îngeresc și uman în acest suflet tînăr, a fost pus aici la contribuție. Crescut cu *Biblia* și nutrit cu puterea acesteia, Klopstock trăiește în mijlocul patriarhilor, al profesitorilor și înaintașilor ca printre niște oameni de astăzi; dar toți fuseseră chemați de peste veacuri ca să înconjure cu lumina lor pe acela a cărui cădere trebuiau

<sup>1</sup> B. H. Brockes (1680—1747), poet hamburghez.

<sup>2</sup> J. P. Uz (1720—1796), poet liric german.

s-o privească uimiți și la a cărei înălțare în slavă să ia parte cu glorie. Căci, în cele din urmă, după ceasuri tulburi și înspăimântătoare, eternul judecător își va arăta fața sa din nori, îl va recunoaște pe fiul și pe cel de o ființă cu sine, iar acesta îi va aduce iar pe calea cea bună pe oamenii care s-au abătut de la ea și chiar pe spiritul cel căzut. Cerul cel viu jubilează cu o mie de voci îngerești în jurul tronului divin și strălucirea iubirii se revarsă asupra universului, a cărei privire fusese ațintită mai înainte asupra locului unei groaznice jertfe. Pacea cerească, pe care Klopstock a simțit-o când a conceput și a scris acest poem, se mai comunică și astăzi aceluia care citește primele ei zece cînturi, chiar dacă omul nu este în stare să împlinească cerințele unei culturi avansate.

Marea însemnătate a temei înalță în sufletul poetului sentimentul propriei sale personalități. Ideea că va intra și el odată în corul îngerilor, că fiul omului a luat seama la el și că, întîlnindu-l, îi va arăta mulțumirea sa pentru ostenele lui, o mulțumire pe care i-o și exprimaseră, prin lacrimile lor cele mai curate, atîtea suflete pioase și sensibile, toate acestea erau tot atîtea simțiri și speranțe nevinovate și copilărești cum numai inima cea mai neîntinată o poate avea și adăposti. În chipul acesta Klopstock era desigur îndreptățit să se considere ca o persoană sfințită, lucru care îl făcea să-și dea silința de a păstra puritatea cea mai scrupuloasă în toate faptele sale. Pînă la adînci bătrînețe l-a neliniștit gîndul că și-a dăruit dragostea unei femei care, căsătorindu-se cu altul, l-a făcut să se întrebe mereu dacă ea l-a iubit cu adevărat și dacă a fost vrednică de el. Sentimentele care l-au unit cu Meta, iubirea aceasta adîncă și liniștită, scurta și sfînta căsnicie care i-a urmat, apoi împotrivirea soțului rămas în viață de a se mai uni cu o altă femeie,

totul îți îngăduie să-ți amintești de el, numărându-l printre prea-fericiți.

La această atitudine loială față de sine însuși s-a mai adăugat și faptul că s-a putut bucura cîtva timp în înțeleapta Danemarcă, de o primire cordială în casa unui important bărbat de stat și, omenește privit, un om excelent. Petrecînd cîtva timp în acest cerc mai înalt, cam exclusivist, dar totuși atent față de lume și de purtările ei exterioare, direcția caracterului său s-a accentuat și mai mult. O atitudine stăpînită, o vorbire măsurată, laconică, chiar atunci cînd spunea lucrurile pe față și în chip hotărît, i-a imprimat de-a lungul întregii lui vieți o pecete diplomatică, ministerială, care părea că stă în contradicție cu gingașele lui sentimente naturale, deși ambele lui feluri de-a fi curgeau din același izvor. Copia și modelul pur al amintitelor atitudinii este ușor de recunoscut în primele lui opere, care tocmai din această pricină și-au cîștigat influența lor extraordinară. Apoi faptul că a încurajat pe alții în strădaniile vieții și poeziei, trebuie pus în legătură cu una din calitățile lui cele mai evidente.

Dar tocmai încurajarea tinerilor literați, plăcerea de a-i face să înainteze și de a înlesni drumul unor oameni nefavorizați de noroc, dar care făgăduiau mult, a constituit gloria unui german, pe care, în privința demnității personale, se cuvine să-l amintesc în al doilea rînd, dar trebuie pomenit primul în ce privește înrîurirea lui puternică. Oricine își va da seama că vreau să vorbesc de Gleim<sup>1</sup>. Aflîndu-se într-un post obscur, dar lucrativ, trăind într-o localitate frumos așezată, nu prea mare, dar însuflețită de o vie activitate militară, cetățenească și literară, de unde rezultau veniturile unei mari și bogate fun-

---

<sup>1</sup> J. W. L. Gleim (1719—1803), canonic din Halberstadt.

dațiuni, pe care le cheltuia în primul rînd spre folosul însărcinărilor sale, Gleim a simțit o vie înclinație creatoare, care cu toată intensitatea ei nu-l satisfăcea îndeajuns. Din această pricină, el s-a lăsat stăpînit de o altă pornire, mai puternică, aceea de a ajuta pe alții în creația lor. Ambele activități s-au împletit neîncetat de-a lungul întregii sale vieți. S-ar fi lipsit de orice răgaz, ca și de orice activitate poetică și de orice răsplată, numai pentru a putea să ajute talentelor în nevoie și prin aceasta gloria literaturii, astfel că și-a cîștigat atîți prieteni, oameni îndatorați și devotați, încît i se putea trece cu vederea poezia lui cam prolixă, într-atît recunoștința pentru numeroasele lui binefaceri justifica indulgența pentru operele lui.

Înalta idee pe care acești doi oameni și-o puteau face despre valoarea lor și care a încurajat și pe alții să se prețuiască mai mult, a produs pe față sau într-un mod mai tainic mari și frumoase rezultate. Numai că această conștiință, oricît ar fi fost ea demnă de respect, le-a adus celor doi poeți, ca și celor care-i înconjurau și epocii lor, unele neajunsuri. Dacă ne gîndim la acțiunea lor spirituală este drept să-i numim oameni de seamă. Față de lumea întreagă ei rămîneau însă mici și, judecați în raport cu o viață mai agitată, apăreau destul de neînsemnați. Ziua omului este lungă ; i se mai adaugă și o parte a nopții. Nu poți toată vremea să compui poezii și să ți-o închini binefacerilor. Nu-și puteau umple timpul cum fac oamenii de lume, nobilii și bogații. Așa s-a întîmplat că cei doi poeți au pus un preț prea mare pe orizontul lor destul de îngust și au dat întîmplărilor lor zilnice o însemnătate, pe care nu le-o puteau acorda decît ei. Făceau mai mult caz decît se cuvenea de glumele lor, amuzante poate la un moment dat, dar cu neputință de a reține pe cineva și mai tîrziu. Primeau

de la alții, precum și meritau, laudă și cinstire ; le-o întorceau la rîndul lor altora, desigur cu măsură, dar totuși cam prea generoși și, pentru că simțeau că dovezile simpatiei lor puteau să aibă un mare preț, le plăcea să le repete, fără să economisească hîrtia și cerneala. Așa a luat naștere acel schimb de scrisori dintre ei, a căror lipsă de conținut a mirat foarte mult generația mai tînă, fără s-o poți condamna că n-a înțeles cum de s-au putut desfăta doi oameni eminenți cu niște știri atît de zadarnice, pe care conform unei dorinți exprimate de mai multe ori, le-ar fi lăsat mai bine netipărite. Să păstrăm totuși cele cîteva volume ale acestei corespondențe, alături de atîtea altele, în rafturile bibliotecii noastre, fiindcă am învățat din ele că și omul cel mai eminent nu trăiește decît din impresiile zilnice și n-are parte decît de o hrană săracă atunci cînd se închide în sine și pierde contactul cu bogăția și varietatea lumii exterioare, singura care-i poate dărui alimentul creșterii sale și criteriul necesar judecării ei.

Activitatea celor doi poeți ajunsese în epoca celei mai frumoase înfloriri a ei, cînd noi tinerii începuserăm să ne mișcăm la rîndul nostru, iar în ce mă privește, împreună cu alți prieteni mai tineri, dacă nu și cu alții mai în vîrstă, mă găsesc pe calea admirației și indulgenței reciproce. Ceea ce scriam eu pe atunci putea trece drept valabil în sfera cunoscutilor mei. Femeile, prietenii și protectorii vor găsi totdeauna bune lucrările poetice create pentru plăcerea lor. Din astfel de legături îndatoritoare rezultă pînă la urmă o expresie de tihnă sufletească, lipsită de conținut, în ale cărei fraze un caracter se poate pierde cu ușurință, dacă din cînd în cînd nu se oțelește pentru fapte de o valoare mai înaltă.

De aceea pot spune că a fost un noroc să fac o cunoștință neașteptată, prin care toată complezența

față de mine însumi, plăcerea de a mă oglindi în alții, vanitatea, înfumurarea și orgoliul să fie supuse unui examen dur, unic în felul său, nepotrivit cu epoca, dar tocmai de aceea mai pătrunzător și mai adânc simțit.

Evenimentul atât de important, care trebuia să aibă cele mai adânci urmări pentru mine, a fost cunoștința și apoi legătura mai strînsă cu Herder<sup>1</sup>. Însoțise în călătorie pe prințul von Holstein-Eutin, care se afla într-o stare de adîncă melancolie, și ajunsese împreună cu el la Strassburg. Societatea noastră, îndată ce aflase de prezența lui în oraș, simți o puternică dorință să-l cunoască, noroc pe care-l avui mai întîi eu, într-un chip cu totul neașteptat și întîmplător. Mă dusesem la hotelul „La spirit” pentru a căuta pe nu știu ce străini de seamă care trăseseră acolo. Chiar în capul scării întîlnii un om care tocmai voia și el să se urce și pe care l-aș fi putut lua drept un cleric. Părul lui pudrat era învîrtit într-o buclă rotundă; condiția de cleric era indicată prin haina lui neagră, dar mai cu seamă printr-o mantie de mătase, lungă și neagră, ale cărei poale le ridicase și le vîrîse în buzunare. Această înfățișare oarecum neobișnuită, dar totuși mondenă și plăcută, de care mai auzisem vorbindu-se, nu-mi lăsa nici o îndoială că mă aflam în fața ilustrului călător și chipul în care m-am adresat lui l-a convins desigur că-l recunoscusem. Se interesează de numele meu, care nu-i putea spune nimic. Dar felul meu deschis păru că-i place, deoarece îmi răspunse cu cea mai mare prietenie și, cînd ajunserăm sus, se arătă dispus să înceapă o discuție însuflețită. Nu mai știu pe cine am vizitat împreună în ziua aceea, dar cînd ne-am despărțit i-am cerut voie să-l

<sup>1</sup> *Johann Gottfried Herder* (1744—1803), scriitor și filozof iluminist german. A avut mare influență asupra lui Goethe.

vizitez acasă la el, lucru pe care Herder, prietenos, mi l-a îngăduit.

N-am pregetat să folosesc de mai multe ori această permisiune, simțindu-mă din ce în ce mai atras de el. Avea ceva molatic în purtarea lui, care era totuși măsurată și politicoasă, dar nicidecum afectată. Figura îi era rotundă, fruntea impunătoare, nasul cam scurt și o gură cu buzele nițel răsfrînte, foarte personală în forma ei, plăcută și amabilă. Sub sprîncenele închise avea doi ochi negri ca niște cărbuni și cu toate că unul din ei era totdeauna roșu și inflammat, făceau o impresie deosebită. Punîndu-mi fel de fel de întrebări căuta să mă cunoască pe mine și situația mea și puterea lui de atracție lucra din ce în ce mai tare asupra-mi. Eram în general un ins cu o fire încrezătoare, iar în fața lui simțeam că nu mai am nici o taină. N-a durat însă mult și partea puțin atrăgătoare a naturii sale a ieșit la iveală, punîndu-mă într-o situație destul de neplăcută. Îi povesteam fel de fel de lucruri despre ocupațiile mele de tinerețe și predilecțiile mele de amator și, printre altele, despre o colecție de sigilii, pe care o strînsesem îndeosebi grație unui prieten al casei noastre care purta o corespondență întinsă. Rînduisem aceste sigilii după un calendar oficial și ajunsesem să cunosc, cu acest prilej, pe toți potentaii, pe toți deținătorii mai mari sau mai mici ai puterii, pînă la diferiții nobili, și toate aceste semne heraldice, întipărite în memoria mea, îmi fuseseră de ajutor în timpul serbărilor încoronării. Vorbeam despre aceste lucruri cu oarecare plăcere, dar Herder nu-mi împărtășea interesul și nu numai că-l respinse, dar îl și ironiză, astfel că m-am simțit aproape jignit.

Cu spiritul său de contradicție am mai avut și altă dată de-a face, căci vrînd să se separe de prinț sau din pricina bolii sale de ochi, Herder se hotărîse să

mai rămîie la Strassburg. Boala de care suferea este una dintre cele mai istovitoare și mai neplăcute și cu atît mai apăsătoare cu cît nu poate fi lecuită decît printr-o operație supărătoare, dureroasă și nesigură. Sacul lacrimal este, în astfel de împrejurări, prea îngust în partea lui de jos, așa încît lichidul ce se află acolo nu se poate scurge prin nas și nici nu poate fi altfel evacuat, atîta timp cît lipsește o deschidere a osului din vecinătatea lui și prin care secreția urmează să iasă afară. Baza sacului trebuie deci secționată și osul găurit, așa ca un păr de cal să poată fi tras prin punctul lacrimal, prin deschizătura sacului și prin noul canal pus în legătură cu el, și acest păr trebuie mișcat în fiecare zi, pentru a restabili comunicația dintre cele două extremități ale acestui parcurs, lucru care nu poate fi obținut dacă nu se practică o incizie exterioară în acea regiune.

Herder, care se despărțise de prinț, se mutase într-un apartament propriu și luase hotărîrea să se lase operat de Lobstein. Îmi prindeau bine acum exercițiile făcute mai înainte, menite să-mi tempereze sensibilitatea, dîndu-mi posibilitatea să asist la operație și să-i fiu oarecum de ajutor omului atît de prețuit de mine. Cu acest prilej am avut toate motivele să admir marea statornicie și răbdare a lui Herder, care, atît în timpul intervenției chirurgicale, cît și în numeroasele pansamente care i-au urmat, nu s-a arătat niciodată dezagreabil și, dintre noi toți, el părea acela care suferă mai puțin. În răstimpurile dintre acele încercări, aveam însă adesea de suportat capriciile dispoziției sale. Vorbesc la plural, pentru că în jurul lui se afla mai tot timpul, în afară de mine, un rus de ispravă, un oarecare Peglov. Acesta era o cunoștință mai veche a lui Herder, de la Riga, și, cu toate că nu mai era un tinerel, încerca să se desăvîrșească în arta chirurgiei sub conducerea lui Lobstein. Herder putea

fi încântător de simpatic și spiritual, dar tot atât de ușor putea să arate și latura supărătoare a firii sale. O astfel de atracție și repulsie există în firea tuturor oamenilor, la unii mai mult, la alții mai puțin, în pulsații mai rezezi sau mai încete și puțini sînt aceia care și le pot stăpîni, iar unii numai în mod aparent. În ce-l privește pe Herder, preponderența dispoziției sale contradictorii, amare și mușcătoare, se datora cu siguranță bolii de care suferea și durerilor rezultate de pe urma ei. Aceasta se întîmplă adeseori în viață, dar nu luăm îndeajuns seama la efectele morale ale stărilor de boală și de aceea judecăm unele caractere fără nici o echitate, socotindu-i pe toți oamenii sănătoși și cerîndu-le să se comporte în consecință.

În tot timpul tratamentului, l-am vizitat pe Herder în fiecare dimineață și în fiecare seară ; uneori rămîneam chiar întreaga zi la el, obișnuindu-mă cu atât mai bine cu criticile și sarcasmele lui, cu cît învățam zilnic să prețuiesc mai mult neobișnuitele lui însușiri, întinsele lui cunoștințe, vederile lui atât de adînci. Influența acestui om certăreț, dar bun, era mare și plină de însemnătate. Era mai bătrîn ca mine cu cinci ani, o deosebire care la acea vîrstă cîntărește destul de mult. Cum îi recunoșteam meritele și cum încercam să-mi dau seama de valoarea operei lui de pînă atunci, i-a fost dat să cîștige o mare superioritate asupra mea. Situația însă nu era prea plăcută, căci persoanele mai în vîrstă pe care le frecventasem pînă atunci încercaseră să mă formeze crușîndu-mă, ba chiar mă răs fățaseră prin îngăduința lor, în timp ce de la Herder nimeni nu putea aștepta vreo toleranță, oricare ar fi fost atitudinea pe care ai fi luat-o. Astfel, pe de o parte marea mea simpatie și admirație pentru el, pe de alta enervarea pe care mi-o provoca, luptîndu-se neconținut împreună, crează în mine un conflict, cel dintîi în felul său încercat în viață. Con-

vorbirile cu el fiind întotdeauna de o mare însemnătate, fie că mă întreba ceva, fie că răspundea întrebărilor mele, fie că îmi făcea o altă comunicare, mă ajutau să înaintez în fiecare zi, ba chiar în fiecare ceas în opiniile mele. La Leipzig adoptasem un fel de a fi îngust și limitat ; nu-mi putusem îmbogăți cunoștințele mele de literatură germană nici în timpul sederii mele la Frankfurt, iar amintitele preocupări mistico-religioase-chimice mă duseseră în niște regiuni obscure, așa încît îmi rămăsese străin tot ce se produsese de cîțiva ani în lumea literară mai largă. Numai datorită lui Herder am ajuns a cunoaște noile năzuințe și direcții, pe care literatura părea că le ia acum. El însuși ajunsese destul de renumit și prin *Fragmentele* sale, ca și prin *Pădurile critice*, sau prin alte opere, izbutise să se așeze alături de scriitorii cei mai eminente, alături de acei care de ani de zile atrăgeau asupra lor privirile patriei. Nu se poate nici înțelege, nici descrie toată mișcarea unui astfel de spirit și toată fermentarea unei asemenea naturi. Mare cu adevărat era însă avîntul ascuns al minții sale, pe care îl putem mai ușor recunoaște acum, dacă ne gîndim la toate operele pe care le-a produs apoi și la influența lor asupra contemporanilor.

Nu trecuse mult de cînd îl cunoșteam, cînd într-o zi mi-a încredințat că are de gînd să concureze la premiul oferit de Academia din Berlin pentru cea mai bună operă despre originea limbilor. Lucrarea lui era aproape terminată și cum avea o scriere foarte frumoasă, putu în curînd să-mi împărtășească, caiet cu caiet, un manuscris citet. Nu meditase niciodată la o astfel de temă ; prea mă găseam în vîlmășagul lucrurilor, pentru a fi găsit timpul de a cugeta la începuturi și sfîrșituri. Întrebarea mi se părea de altfel cam de prisos, căci dacă Dumnezeu îl crease pe om ca om, atunci era de presupus că-i dăduse darul

vorbirii, așa cum îi dăduse și poziția dreaptă. După cum omul și-a dat de la început seama că poate să meargă drept și să apuce cu mîna, tot astfel trebuie să fi observat că poate să cînte și că poate modifica diferitele sunete emise cu ajutorul limbii, a cerului gurii și a buzelor. Dacă omul este de origine divină, atunci și graiul lui are această sorginte și dacă, observat în natură, omul este considerat ca o ființă naturală, atunci și limba lui este naturală. Aceste două realități, omul și graiul lui, nu le putem despărți, după cum nu putem separa sufletul de corp. Süßmilch<sup>1</sup>, un realist destul de crud dar totuși cam fantastic, se hotărîse pentru originea divină a limbii, o ipoteză care-l făcea să și-l închipuie pe Dumnezeu ca un învățător al primilor oameni. Tratatul lui Herder ținea să arate că omul, cu puterile lui umane, a putut și a trebuit să ajungă la limbaj. Am citit tratatul cu mare plăcere și spre deplina mea edificare ; n-aveam însă destule cunoștințe și nici destulă putere de judecată pentru a-mi fi putut forma o părere. I-am arătat autorului aprobarea mea, adăugînd numai puține observații care decurgeau din felul meu de a gîndi. Toate au fost primite la fel ; Herder te dojenea și se supăra fie că-l aprobai cu anumite rezerve, fie că erai întru totul de acord cu el. Pîntecosul chirurg avea și mai puțină răbdare decît mine, declarînd cu umor că nu-i pasă de tratatul lui Herder, deoarece nu este în măsură să-și facă vreo idee într-un domeniu atît de abstract. Prefera să joace, ca de obicei, în fiecare seară ombră.

Cu tot tratamentul supărător și dureros, la care era supus, Herder nu-și pierdea vioiciunea, dar aceasta devenea mai necruțătoare. Nu putea scrie nici

---

<sup>1</sup> J. P. Süßmilch (secolul al XVIII-lea), a pretins că limba este de origine divină.

măcar un bilet, prin care să ceară ceva, fără să nu-l pipereze cu vreunul din sarcasmele sale. Într-un rînd mi-a scris de pildă :

Dacă scrisorile trimise de Brutus se află  
Printre acele de Cicero scrise, atunce  
Tu cel pe care te mîngie  
Mîngîietorii şcolilor din raftul  
Lor la rîndea minunat dat,  
Dar mai mult dinafară decît dinăuntru,  
O, tu, cel ce cobori din zei, din Goți sau din Glod<sup>1</sup>,  
Goethe, trimite-mi acele scrisori de îndată.

Nu prea era frumos din partea lui să-şi permită o astfel de glumă cu privire la numele meu. Numele unui om nu este ca o manta ce i s-ar fi azvîrlit pe umeri şi de care poţi să tragi şi s-o sfîşii, ci el este veşmîntul care-l îmbracă exact şi care i-a crescut întocmai ca pielea, aşa încît n-o poţi rade sau jupui fără să nu răneşti şi omul.

Prima săgeată a epigramei lui Herder era însă mai îndreptăţită. Luasem în adevăr cu mine la Strassburg din biblioteca tatii, cărţile primite în schimb de la Langer şi alte cîteva ediţii frumoase, aşezîndu-le pe un frumos raft de cărţi, cu cea mai bună intenţie de a le folosi. Cum aş fi putut găsi însă timpul necesar, cînd îl risipeam în sute de activităţi ! Herder, care devenea foarte atent ori de cîte ori vedea cărţi, pentru că avea nevoie de ele în fiecare clipă, observă, la prima vizită pe care mi-o făcu, frumoasa mea colecţie, dar şi faptul că n-o foloseam de loc. Cum era duşmanul falselor aparenţe şi ostentaţiilor, luase deci obiceiul să mă zeflemisească în această privinţă oricînd avea prilejul.

---

<sup>1</sup> Joc de cuvinte în jurul numelui Goethe (*Götter*-zei : *Goten*-goți ; *Kot* — *Glod*).

mi-mai amintesc și de o altă epigramă, pe care mi-a trimis-o într-o seară, după ce îi povestisem o mulțime de lucruri despre galeria din Dresda. Este adevărat că nu pătrunsesem sensul mai înalt al școlilor italienești, dar Domenico Feti<sup>1</sup>, un excelent artist, cu intenții umoristice deși nu de primul rang, mă atrăsese îndeosebi. Domenico Feti își propunea teme religioase. Se mărginea însă la parabolele *Noului Testament*, pe care le înfățișa cu originalitate, cu gust și vioiciune. Își împrumuta scenele sale din viața comună și amănuntele, pe cât de spirituale pe atât de naive, ale compozițiilor sale, executate cu o pensulă foarte îndemînatică, mi se întipăriseră foarte viu în amintire. Herder a zeflemisit copilărosul meu entuziasm artistic în chipul următor :

Sint pentr-un meșter înclinare vie.  
El cheamă Domenico Feti ; el  
Dintr-o parabolă îți face o parodie  
Cu mulți nerozi și nerozii la fel.  
Într-însa-amicu arată înclinare :  
E o parabolă, dar fără sare.

Aș mai putea cita și alte glume de felul acestora, mai clare sau mai confuze, mai vesele sau mai amare. Ele nu mă necăjeau, dar mă stînjeneau. Cum știam să prețuiesc în gradul cel mai înalt tot ce putea contribui să mă formeze și cum renunșasem și altă dată la unele opinii și înclinații, m-am conformat și de data aceasta și am încercat să deosebesc, atât cât mi-era cu putință din punctul meu de vedere, critica justă de invectivele injuste. Și astfel, nu trecea nici o zi, care să nu-mi fi adus câștigul învățăturii sale.

În ce privește poezia, începusem s-o cunosc într-o altă latură a ei și într-un alt sens, care mă atrăgeau

---

<sup>1</sup> Pietor italian din Mantua (1589—1624).

mai mult. Poezia ebraică pe care Herder, după înaintașul său Loffth<sup>1</sup>, o comenta cu multă ingeniozitate, poezia populară, pe care ne îndemna s-o culegem în Alsacia, adică cele mai vechi documente poetice ne aduceau dovadă că poezia este un dar al lumii și al popoarelor, iar nu moștenirea particulară a unor oameni subțiri și cultivați. Devoram tot ce găseam în acest domeniu și cum foamea mea era cu atât mai mare cu cât erau mai generoase darurile lui, petreceam împreună ceasurile cele mai interesante. Încercam în vremea aceasta să continui și celelalte studii ale mele asupra naturii și, cum se găsește totdeauna timp când vrei să-l întrebuințezi cu iscusință, progresele mele erau îndoite și întreite. Pentru a arăta cât de bogate au fost săptămânile petrecute împreună cu Herder, pot spune că tot ce a produs el mai târziu se găsea de pe atunci în germene și că, în chipul acesta, m-am găsit în situația fericită de a completa, de a extinde și de a lega de un sens superior tot ce gândisem, învățasem și îmi însușisem pînă atunci. Dacă Herder ar fi fost mai metodic, aș fi găsit și o îndrumare mai prețioasă și durabilă pentru educația mea; dar el era înclinat mai mult să examineze și să stimuleze, decît să îndrumeze și să călăuzească. Tot Herder mi-a pus în mînă scrierile lui Hamann<sup>2</sup>, pe care le prețuia foarte mult. Dar în loc să mă învețe ceva despre el și să mă facă a înțelege înclinările și procedeele acestui spirit extraordinar, Herder nu făcea decît să se amuze cînd eu, încercînd să ajung să-mi lămuresc paginile sibilinice ale aceluia, mă purtam desigur cam ciudat. Îmi dădeam cu toate acestea seama că există în scrierile lui Hamann lucruri pre-

<sup>1</sup> Loffth (secolul al XVIII-lea), a scris despre poezia religioasă ebraică (*De poesis sacra hebraeorum*).

<sup>2</sup> Johann Georg Hamann (1730—1788), filozof idealist german din Königsberg, adversar al iluministilor.

țioase pentru mine, pe care le primeam ca atare, fără să înțeleg de unde vin și încotro duc.

După ce tratamentul durase mai mult decît trebuia și Lobstein începuse să ezite și să se repete, așa că lucrul părea că nu mai ia sfîrșit, iar Peglov îmi mărturisise în taină că era greu de nădăjduit un sfîrșit bun, întreaga situație deveni foarte tulbure. Herder se arăta nerăbdător și prost dispus, nu mai putea să-și continue activitatea și se văzu silit să și-o restrîngă cu atît mai mult cu cît vina că intervenția chirurgicală dăduse greș începu să fie atribuită prea marilor efortări mintale ale lui Herder și prieteniei lui prea însuflețite și prea vesele cu noi. Destul că după atîta chin și suferință canalul lacrimal artificial nu voia să se formeze și comunicația prin el nu se stabilea. Medicii se văzură atunci obligați, pentru ca boala să nu se înrăutățească, să lase rana să se închidă. Dacă statornicia în durere a lui Herder, în timpul operației la care fusese supus, se dovedise admirabilă, resemnarea lui melancolică, ba chiar înverșunată, provenită din gîndul că va trebui să poarte toată viața o asemenea povară, avea ceva cu adevărat sublim, atrăgîndu-și respectul tuturor acelor care îl priveau și-l iubeau. Boala, care desfigura o față atît de impunătoare, trebuie să-i fi fost cu atît mai împovărătoare cu cît, la Darmstadt, cunoscuse o femeie excelentă și-și cucerise simpatia ei. Mai ales de aceea se supusese el tratamentului, pentru ca înapoindu-se din călătorie să-și regăsească logodnica mai lipsit de griji, mai voios, mai sănătos și să se unească cu ea printr-o legătură mai sigură și trainică. Se grăbea deci să plece cît mai repede din Strassburg și pentru că șederea lui aici fusese pe atît de neplăcută pe cît de costisitoare, am împrumutat o sumă de bani pentru el, pe care trebuia să mi-o restituie la un termen anumit.

Timpul trecu, fără ca banii să sosească. Creditorul meu e adevărat nu m-a somat, dar mai multe săptămîni m-am simțit în încurcătură. În cele din urmă sosi o scrisoare și banii, dar și de data asta Herder nu se dezminți. Căci în loc de mulțumiri și scuze, scrisoarea lui Herder conținea mai multe zeflemele în versuri șchioape, ce ar fi putut înstrăina inima cuiva, dar nu și pe a mea, care îmi făcusem o idee atît de mare și puternică despre valoarea lui, încît îndepărtam tot ce ar fi putut-o păgubi.

Despre greșelile proprii și ale altora nu se cade însă a vorbi, mai ales în mod public, dacă nu urmărești să scoți de aici un rezultat folositor. Vreau de aceea să arăt unele din observațiile ce mi se prezintă cu acest prilej.

Mulțumirea și recunoștința aparțin, în lumea morală și în fiecare clipă, acelor evenimente asupra cărora oamenii nu pot cădea de acord. Fac de obicei deosebirea dintre lipsă de recunoștință, nerecunoștință și aversiunea față de recunoștință. Cea dintîi este în-născută omului, aparține firii lui, căci ea rezultă dintr-o fericită dar ușuratică uitare a răului ca și a bine-lui, o predispoziție fără de care viața n-ar fi posibilă. Omul are nevoie de atîtea împrejurări fericite înaintea sau în jurul său, pentru a avea o existență oarecum posibilă, încît dacă ar arăta mulțumirea ce li se cuvine soarelui și pămîntului, lui Dumnezeu și naturii, înaintașilor și părinților, prietenilor și camarazilor, nu i-ar mai rămîne nici timp nici simțire pentru a mai primi și a se mai bucura de noi binefaceri. Dacă omul natural se lasă dominat de acea ușurătate, ajunge la o rece indiferență și binefăcătorul lui devine un simplu străin, căruia, dacă lucrul i-ar fi folositor, ar putea oricînd da și o mîna de ajutor să-i facă un rău. Numai această din urmă atitudine este propriu-zis nerecunoștință, o atitudine rezultată din starea de brutalitate

în care se cufundă totdeauna pînă la urmă natura primitivă. Aversiunea față de recunoștință, răspunsul unei fapte bune prin proastă dispoziție și posomorală este ceva mai rar și se ivește numai la acei oameni eminenți care, născuți într-o condiție inferioară sau neprielnică, dar cu mari însușiri și cu presentimentul lor, trebuie să-și facă loc în viață și să primească ajutor și asistență din toate părțile ; acest ajutor, din cauza grosolăniei binefăcătorilor, le este adeseori otrăvit și le devine de nesuferit, astfel încît ceea ce primesc fiind ceva pămîntesc și ceea ce dau aparținînd unei sfere mai înalte, nu se poate stabili niciodată compensația acestora. Lessing care în cea mai bună epocă a vieții sale a avut o conștiință atît de aleasă despre împrejurările acestei lumi, s-a exprimat cu asprime, dar cu veselie în ce privește situația amintită. Herder însă și-a otrăvit mereu sieși și altora zilele cele mai frumoase, întrucît nu și-a putut niciodată tempera tristețea care îl cuprinsese în tinerețea lui.

Exigența recunoștinței poți s-o îndrepți și asupra ta însuși, căci puterii de a se forma a omului i se adaugă lumina mereu activă a naturii, acea lumină capabilă de a-l lămuri asupra situației sale. Este necesar de altfel ca în anumite împrejurări ale vieții morale să nu-ți consideri cu prea multă severitate lipsurile și să nu meditezi la mijloace prea îndepărtate sau prea grave, deoarece unele defecte se pot remedia ușor și aproape jucîndu-te. Așa, de pildă, putem stimula în noi recunoștința prin simplă obișnuință, menținînd-o vie sau transformînd-o chiar într-o nevoie.

Într-o lucrare biografică nu i se poate interzice autorului să vorbească despre sine însuși. Voi spune dar că, după firea mea, sînt un om tot atît de puțin recunoscător ca oricare altul și că, uitînd o binefacere primită, sentimentul violent al unei nepotriviri momentane mă poate ușor duce pînă la nerekunoștință.

Pentru a evita o astfel de situație, m-am obișnuit mai întâi ca, în legătură cu tot ce posed, să mă gândesc cum am ajuns la acea posesiune, de la cine am primit-o și în ce fel, prin dar, schimb, cumpărare sau altfel. Arătînd de pildă altora colecțiile mele, mi-am luat obiceiul să-mi amintesc de persoanele datorită cărora am obținut fiecare lucru în parte, de asemenea să le fac dreptate acelor privilegii, întâmplări sau chiar și cauzelor mai îndepărtate, prin care unele lucruri mi-au devenit atît de iubite și prețioase. În felul acesta tot ce ne înconjoară dobîndește viață, ni se arată într-o legătură genetică, însuflețită și plină de gingășie și prin aceea reprezentare a trecutului existența momentană se înalță și se îmbogățește. Cei care ne-au făcut aceste daruri ne revin mereu în închipuire, legăm de imaginea lor o amintire plăcută, nerecunoștința devine imposibilă și răspunsul la fapta bună a altora devine ușor și vrednic să fie dorit. În același timp ne simțim conduși către ceea ce nu este o simplă posesiune materială și recapitulăm cu plăcere de unde provin și de cînd datează bunurile noastre mai înalte.

Înainte de a-mi abate privirile de la relațiile importante și pline de consecințe pe care le-am avut cu Herder, vreau să mai amintesc cîte ceva. Nu era nimic mai firesc decît să fi devenit din ce în ce mai avar față de Herder în împărțășirea acelor împrejurări care contribuiseră la formarea mea, dar mai cu seamă a gîndurilor care mă stăpîneau atunci într-un mod mai serios. Îmi stricase adeseori plăcerea față de unele lucruri iubite altădată și mai ales mă criticase cu asprime din pricina bucuriei pe care mi-o provocaseră *Metamorfozele* lui Ovidiu. Zadarnic luam însă apărarea autorului meu preferat, zadarnic arătam că nu este nimic mai plăcut pentru o fantezie tinerească decît să întîrzi, pe tărîmuri vesele și strălucite, în tovărășia zeilor și semizeilor și să fii marto-

rul faptelor și pasiunilor lor ; puteam să citez amintita aprobare a unui om serios și s-o întăresc prin propria mea experiență. Totul era în zadar ; Herder continua să susțină că acele poeme nu conțineau nici un adevăr direct, că ele nu aparțineau nici Greciei, nici Italiei, nici lumii primitive, nici civilizației, și că ele nu erau decît imitația unor lucruri știute dinainte și o simplă descriere manierată, așa cum era de așteptat de la un suprarafinat ca el. Și dacă în cele din urmă voiam să susțin că ceea ce produce un individ eminent aparține tot naturii și că la toate popoarele mai vechi sau mai noi poetul a rămas totdeauna poet, argumentele mele nu erau primite, iar eu trebuia să suport toate invectivele și bietul meu Ovidiu îmi devenea pînă la urmă nesuferit, căci nu există înclinație și nici deprindere atît de tare care să se poată menține atunci cînd este combătută de oameni de seamă, în care ai încredere. Totdeauna se pierde ceva și cînd n-ai motive să iubești, cu tot dinadinsul pe cineva, iubirea încercată se vatămă rău.

Îi ascundeam de aceea cu cea mai mare grijă interesul care se înrădăcinase în mine pentru anumite teme și care tindeau să se întrupeze încetul cu încetul în figuri poetice : *Götz von Berlichingen* și *Faust*. Biografia primului m-a mișcat adînc, personalitatea lui independentă, aspră dar bine intenționată, trăind într-o epocă sălbatică și anarhică, trezea participarea mea cea mai puternică. Subiectul bogat în semnificații în legătură cu cel de-al doilea trezea de asemenea un puternic ecou în sufletul meu. Întocmai ca Faust, cutreierasem și eu toate domeniile științei și mă convinsesem de timpuriu de deșertăciunea acesteia. Trecusem și eu prin fel de fel de experiențe ale vieții și totdeauna ieșisem din ele mai nesatisfăcut și mai chinuit decît înainte. Duceam cu mine toate gîndurile acestea, ca și multe altele, și mă desfătam

cu ele în orele mele de singurătate, fără să fi aşternut pe hîrtie cîte ceva din ele. Ceea ce îi ascundeam însă cu deosebire lui Herder erau preocupările mele de chimie mistico-cabalistică şi tot ce se lega de aceasta, deşi continuam să lucrez în taină şi cu plăcere, dorind să le duc mai departe de punctul în care îmi fuseseră transmise. Din lucrările mele poetice cred că i-am prezentat numai *Complicii*, dar nu-mi mai aduc aminte să-mi fi dat vreo îndrumare sau să mă fi încurajat în vreun fel oarecare.

În toate aceste situaţii, Herder rămînea neschimbat. Ceea ce emana din el avea o influenţă, dacă nu plăcută cel puţin deosebită ; chiar şi slova lui lucra asupra mea cu o putere magică. Nu-mi aduc aminte să fi rupt sau să fi aruncat vreodată vreo pagină scrisă de el, nici măcar vreun plic. Totuşi, în multe schimbări ale locului şi timpului, nu mi-a mai rămas nici unul din documentele acelor zile minunate, plîne de presimţiri şi atît de fericite.

N-aş mai aminti că forţa de atracţie a lui Herder s-a exercitat nu numai asupra mea, dar şi asupra altora, dacă printre aceştia nu s-ar fi numărat şi Jung-Stilling. Curata şi cinstita năzuinţă a acestui bărbat era menită să intereseze în gradul cel mai înalt pe orice om de inimă şi să deschidă sufletul oricui avea de împărtăşit ceva. Herder îi arăta mai multă îngăduinţă decît nouă, căci acţiunea exercitată de Jung asupra lui era contraponderea aceleia pe care o sufeream cu toţii din partea lui Herder. Strîmtorarea în care trăia Jung era însoţită de atîta bunăvoinţă şi înaintarea lui în vîrstă de atîta blîndeţe şi gravitate, încît un om cu înţelegerea vieţii nu putea fi aspru faţă de el şi cineva care iubea oamenii nu-l putea dispreţui sau lua în rîs. În sfîrşit Jung era atît de entuziasmat de Herder, încît se simţea întărit şi stimulat în toate faptele sale, iar simpatia

lui pentru mine părea că scade în aceeași măsură ; am rămas totuși buni camarazi, am continuat să ne purtăm unul față de celălalt în același chip și să ne facem unul altuia cele mai prietenești servicii.

Dar să ne îndepărtăm de camera de bolnav a prietenului meu și de considerațiile generale care indică mai mult boala decât sănătatea spiritului. Să ieșim în aerul liber de afară, pe înalta și largă terasă a catedralei, unde adeseori noi tinerii ne dam întâlnire în ora amurgului, pentru ca, ținând în mâini pocalele pline, să salutăm soarele care apunea. Toate convorbirile amuțeau în contemplarea ținutului și ochii se sileau să vadă locurile cele mai îndepărtate și să le distingă cu claritate. Pentru a ne ajuta, aduceam cu noi lunete bune și unul după altul indicam exact locul care ne devenise mai prețios și mai drag. Nu-mi lipsea nici mie un astfel de petic de pământ care, deși nu avea cine știe ce importanță în peisaj, mă atrăgea mai mult decât oricare altul cu nespusa lui vrajă. În astfel de împrejurări, povestirile prietenilor stimulau imaginațiile și se puneau la cale atunci mici călătorii, dintre care unele erau întreprinse îndată, cum a fost și aceea pe care o voi povesti cu mai multe amănunte, pentru că, într-un anumit fel, a avut consecințele cele mai importante pentru mine.

Am pornit într-o zi călare, împreună cu doi buni prieteni și tovarăși de masă, Engelbach și Weyland, amândoi de felul lor din Alsacia de jos, pentru a vizita Zabern, o mică și drăgălașă localitate care, când vremea era frumoasă, ne zîmbea cu multă grație. Vederia castelului episcopal ne-a trezit admirația ; vastitatea, mărimea și frumusețea grajdurilor ne-a arătat prosperitatea proprietarului. Splendoarea scărilor ne-a uimit ; am intrat cu respect prin camere și săli. Toate acestea contrastau însă cu persoana cardinalului, un omuleț mic și prăpădit, pe care-l găsirăm luînd masa.

Priveliștea asupra grădinii este minunată și un canal, lung că nu poți ajunge la capătul lui decât în trei sferturi de ceas, așezat în fața castelului, îți dă o înaltă idee despre concepția și posibilitățile vechiului proprietar. Ne-am plimbat în sus și-n jos și ne-am bucurat de feluritele agremente ale acestui loc atât de frumos așezat, la capătul minunatei cîmpii alsaciene și la picioarele Vosgilor.

După ce ne-am bucurat de acest înaintat post religios al unei puteri regale și ne-am simțit bine pe domeniul lui, am ajuns a doua zi dimineța la o fortificație așezată la intrarea unui puternic regat. Luminată de soarele care răsărea, se înălța în fața noastră renumita trecătoare Zabern, opera unei munci imense. Șerpuind deasupra unor stînci înspăimîntătoare, o șosea pe care ar putea sta trei trăsură alăturate, urcă atât de ușor, încît abia simți sușul. Soliditatea și netezimea drumului, trotuarele pentru pietoni așezate de cele două părți ale șoselei, jgheburile de piatră pentru scurgerea apelor din munte, totul este construit atât de îngrijit, iscusit și durabil, încît produce privitorului o neobișnuită satisfacție. Ajungi astfel încetul cu încetul la Pfalsburg, o fortificație mai nouă. Aceasta se află situată pe o colină nu prea înaltă ; construcțiile ei sînt elegante și clădite din aceeași piatră neagră ca și stîncă deasupra căreia se află ; îmbucăturile dintre ele, date cu var, arătau mărimea blocurilor lăsîndu-ți o impresie uluitoare despre exactitatea lucrării. Localitatea era așa cum se și cuvenea, construită din piatră și foarte regulat ; biserica mi s-a părut plină de gust. Rătăcind pe străzi — era duminică dimineță, pe la ora nouă — am auzit muzică ; dansatorii începuseră să valseze la han după pofta inimii lor și cum locuitorii nu se lăsau stînjiți în plăcerile lor de grozava scumpire a vieții și de amenințarea foametei, veselă noas-

tră tinerească nu s-a lăsat nici ea tulburată atunci cînd brutarul ne-a refuzat pîinea pe care doream s-o luăm cu noi pe drum, trimițîndu-ne la han, unde puteam s-o mîncăm pe loc.

Ne-am urcat plini de voieșie pe cai și am coborît iarăși panta, admirînd încă o dată minunata operă arhitectonică și bucurîndu-ne pentru a doua oară de desfătătoarea priveliște ce se deschidea asupra Alsaciei. Am ajuns curînd la Buchsweiler, unde prietenul Weyland ne pregătise o primire deosebită. Situația unui mic oraș este foarte potrivită cu simțirea proaspătă a unui tînar, relațiile de familie sînt mai apropiate și mai pline de sensibilitate: viața domestică — împărțită, printr-o activitate măsurată, între funcțiuni publice comode, meșteșuguri orășenești sau cultura cîmpurilor și a grădinilor — ne îmbia la o prietenosă participare; sociabilitatea este necesară și străinul se simte bine în acest cerc mărginit de viață, dacă nu-l ating în vreun fel oarecare neînțelegerile dintre locuitori, mai ușor de simțit într-un astfel de loc. Orașelul acesta era capitala comitatului Hanau-Lichtenberg, aparținînd contelui de Darmstadt și aflat sub suzeranitate franceză. Administrația comitatului instalată aici făcea din acest loc centrul plin de însemnătate al unei proprietăți princiare prea frumoase și vrednice de a fi rîvnită. Am uitat repede străzile neregulate și dezordinea construcțiilor, atunci cînd am ieșit afară din oraș pentru a vedea vechiul castel și grădinile lui minunate așezate pe o colină. Cîteva dumbrăvi destinate petrecerilor, o fazanerie domestică și una sălbatică și resturile altor așezări de același fel arătau cît de plăcută trebuie să fi fost altădată această mică reședință.

Toate aceste aspecte erau însă depășite de priveliștea ținutului cu adevărat paradisiac care ți se deschidea de pe Bastberg. Înălțimea de care vorbesc,

alcătuită din nenumărate scoici, m-a făcut pentru întâia oară atent la aceste documente ale vechilor epoci ale lumii ; nu le mai văzusem niciodată aglomerate într-o asemenea cantitate. Dar ochii noștri bucuroși de a privi se întoarseră îndată către ținutul ce ni se așternea în față. Ne găseam pe ultima înălțime venind dinspre câmpie ; spre nord se vede o suprafață rodnică, cu mici dumbrăvi pe ea, mărginită de un munte sever, care se întinde către sud, spre Zabern, unde se poate distinge lămurit palatul episcopal și mănăstirea Sfîntul Ioan, la care poți ajunge într-o oră. De acolo, spre miazăzi, ochiul urmărește lanțul de munți al Vosgilor ce se estompează mereu. Dacă îți întorci privirile către nord-est, vezi castelul Lichtenberg pe stîncă lui și, către sud-est, nesfîrșita întindere a Alsaciei, pierzîndu-se treptat în ceața peisajului, pînă cînd munții Suabiei se topecs, ca niște umbre, la orizont.

În puținele mele rătăcirii de pînă acum prin lume observasem cîtă însemnătate are, atunci cînd călătorești, să bagi de seamă la cursul apelor și să întrebi încotro se îndreaptă chiar și pîrăul cel mai neînsemnat. Ajungi astfel să-ți dai seama de relieful locurilor în care te găsești și să-ți faci o idee despre legătura înălțimilor și depresiunilor, o idee folositoare atît ochiului cît și memoriei și prin care ajungi să înțelegi mai bine labirintul geologiei și al politicii. Privind toate acestea, mă despărțeam solemn de scumpa mea Alsacie, deoarece a doua zi dimineața plănuiam să ne îndreptăm către Lorena.

Seara se scurse în convorbiri prietenești, în timpul cărora încercam să ne mîngîiem de tristețea prezentului prin amintirea unui trecut mai bun. Aici, ca și în tot restul țărișoarei, binecuvîntarea obștească se îndrepta către ultimul conte Reinhard von Hanau, a cărui mare înțelepciune și virtute se desprindeau din toate faptele lui și a cărui trecere pe pămînt lăsase în

urma sa atitea frumoase monumente. Astfel de bărbați prețuiesc atât pentru vremea lor, pe care o fericesc, cât și pentru viitorime, a cărei simțire și al cărei curaj îl hrănesc mereu și îl mențin viu.

Cînd înaintarăm către mieznoapte, în regiunea munților, trecînd pe la Lützelstein, un vechi castel dintr-un ținut plin de coline și cînd coborîrăm în regiunea Saarului și a Moselei, cerul începu să se tulbure, ca și cum ar fi vrut să ne facă a simți mai bine asprimea puterii de la apus. Valea Saarului, unde dădurăm mai întîi peste Bockenheim, o mică localitate, în fața căreia zărirăm Neusaarwerdenul, cu casele lui bine clădite, cu castelul lui construit pentru plăcerea stăpînului său, este însoțită de amîndouă părțile de munți, care ar putea fi numiți triști, dacă la picioarele lor nu s-ar întinde nesfîrșite pajiști și livezi, așa zisul Hohnau, pierdut în depărtare pînă la Saarlbe și mai departe. Aici atrag privirile marile construcții ale hergheliei conților de Lorena; aceste construcții, bine așezate pentru noua lor destinație, slujesc astăzi ca acareturi de fermă. Trecînd pe la Saargemund am ajuns la Saarbrück și acest mic oraș de reședință a fost pentru noi un punct luminos după ce străbătusem o regiune atât de păduroasă și de stîncoasă. Orașul, mic și accidentat, dar frumos împodobit de ultimul lui principe, face de la început o impresie excelentă, căci toate casele lui sînt vopsite în cenușiu-deschis și diferitele lor vîrfuri arată ochiului o priveliște variată. În mijlocul unei frumoase piețe înconjurată de clădiri de tot soiul, stă biserica luterană, micuță, dar potrivită cu întregul căruia îi aparține. Fațada castelului este la același nivel cu orașul, dar spatele lui se înalță deasupra povîrnișului unei stînci drepte. Stîncă aceasta n-a fost numai tăiată în terase, pentru a ajunge mai ușor în vale, dar i s-a adăugat la poalele ei, prin abaterea rîului de o

parte și prin tăierea stîncii de cealaltă parte, patru-  
laterul lunguieț al unei grădini, unde s-a adus pămînt  
și s-au făcut plantații. Aceste lucrări au fost executate  
între o epocă în care, atunci cînd se făcea o grădină,  
li se cereau sfaturi arhitecților, așa cum sînt astăzi  
consultați pictorii peisagiști. Întreaga rînduială a cas-  
telului, tot ce este în el luxos și plăcut, bogat și împo-  
dobit, arată pe un proprietar iubitor de viață, cum a  
fost răposatul prinț. Urmașul lui nu era acolo. Pre-  
ședintele von G nderode ne-a primit în chipul cel mai  
 ndatoritor  i, timp de trei zile, ne-a ospătat mai bine  
dec t ne a teptam. Am folosit diferitele cuno tiin e f -  
cute acolo, pentru a culege o mul ime de informa ii.  
Via a plină de plăceri a prin ului precedent ne-a făcut  
să ne amuz m mult, la fel  i diferitele acareturi, anume  
făcute pentru a folosi avantajele pe care le oferea na-  
tura  arii sale. Aici am fost mai  nt i ini iat în pro-  
blemele miniere  i am sim it trezindu-se în mine  nte-  
resul pentru chestiuni tehnice  i economice care m-a  
st p nit apoi o mare parte a vieții mele. Auzisem des-  
pre bogatele mine de huilă din Duttweiler, de fabri-  
cile de fier  i alaun, ba chiar  i de un munte arzător  i  
ne pregăteam să vedem de aproape toate aceste minuni.

Am pornit prin munți p duro i, pustii  i tri ti pen-  
tru călătorul care vine din rodnică  i frumoasa c m-  
pie  i care nu ne-au putut atrage dec t prin ceea ce  
ascundeau în s nul lor. Descoperir m mai  nt i o in-  
stala ie de ma ini simplă, apoi una mai complicată,  
cu o fierărie unde se făceau coase  i cu un funicular.  
Dacă ne-a plăcut cea dint i prin faptul că înlocuia  
bra ele omului, n-am putut admira îndeajuns funicu-  
larul, cu ac iunea lui mai înaltă, organică, căruia   i  
vine să-i atribui inteligen    i conștiință. La topitoria  
de alaun ne-am interesat cum se ob ine  i cum se  
cur    acest material at t de folositor  i c nd am ob-  
servat mari grămezi dintr-o substan   albă, grasă,

poroasă, avînd consistența pămîntului și am întrebat la ce folosește, lucrătorii ne-au răspuns zîmbind că este spuma care se produce cînd fierbe alaunul și pe care domul Stauf o strînge, pentru că speră să cîștige bani cu ea.

— Mai trăiește domnul Stauf ? întrebă mirat tovarășul meu de călătorie.

Ni se răspunse că mai trăiește și că, urmîndu-ne drumul, vom trece nu departe de locuința lui singuratică.

Drumul nostru mergea acum de-a lungul scocurilor pe care se scurgea apa aluminoasă și pe lîngă cea mai bună galerie a minei, așa zisa Landgrube, de unde se scoate renumita uleiă de Duttweiler. Cînd sînt uscați, cărbunii aceștia au culoarea albastră a unui oțel oxidat și, la orice mișcare, pe suprafața lor joacă frumoasele reflexe ale curcubeului. Adîncimile întunecoase ale galeriilor ne atrăgeau însă mai puțin, deoarece bogăția lor zăcea risipită în jurul nostru. Am ajuns astfel la minele deschise unde șisturile arse de alaun sînt spălate cu leșie ; curînd ne-a surprins, deși eram pregătiți, o întîmplare ciudată.

Intrînd într-o strungă, am ajuns deodată în regiunea muntelui arzător. În jurul nostru plutea un miros puternic de pucioasă : într-o parte peștera ardea aproape și era acoperită cu pietre roșietice incandescente. Din crăpăturile solului se ridica un fum gros și fierbințelea pămîntului răzbătea prin încălțămînta cea mai groasă. Un fenomen atît de rar — căci nu se știa cum se aprinsese această bucată de pămînt — prezenta avantaje deosebite pentru fabricarea alaunului, fiindcă schisturile din care este constituită suprafața dealului sînt gata oxidate și n-au nevoie decît să fie opărite. Prin extragerea și folosirea schisturilor calcinate se formase strunga pe unde trecusem. La urmă ne-am cățarat pe panta

strungii și am ajuns pe creștetul muntelui. Locul era înconjurat de o frumoasă pădure de fagi, care se revărsa pe ambele părți ale depresiunii. Mai mulți copaci erau uscați, alții se vestejeau alături de arbori plini de prospețime, nebănuind încă fierbințeala care le amenința rădăcinile.

În acel loc ieșeau aburi dintr-o mulțime de crăpături, alte deschizături încetaseră să mai fumege și astfel focul interior mocnea de zece ani prin galeriile și puțurile ruinate cu care muntele era scobit pe dinăuntru. Este probabil că focul se întindea prin filoane proaspete, căci înaintînd cîteva sute de pași prin pădure întîlnirăm mai întîi semnele unor mari bazine carbonifere, apoi după scurt timp lucrătorii fură asaltați și alungați de vapori puternici. Deschizătura a fost repede astupată, dar cînd mai apoi ne-am îndreptat spre locuința singuratică a chimistului am văzut că acea deschizătură fumea încă. Locuința de care vorbesc stă între munți și păduri, văile se răsucesc în jurul ei în curbe variate și plăcute, pămîntul este negru și are consistența cărbunelui, depozitele subterane ajung adeseori la suprafață. Un filozof al cărbunelui — *philosophus per ignem*<sup>1</sup>, cum se spunea altădată — n-ar fi putut găsi un loc mai potrivit unde să se poată retrage.

Ajunserăm în fața unei case destul de bună de locuit și-l găsirăm pe domnul Stauf, care, recunoscîndu-l îndată pe prietenul meu, îl primi cu plîngerii îndreptate împotriva noii stăpîniri. Ne-am dat seama din cuvintele lui că, între altele, exploatarea alaunului, ca și alte întreprinderi de felul acesteia, nu poate suporta cheltuielile pe care le necesită, din pricina condițiilor externe și chiar interne. Domnul Stauf făcea parte dintre acei chimiști ai vremii, care îm-

<sup>1</sup> Filozof prin foc (lat.). Denumire dată alchimiștilor și chimiștilor în evul mediu.

preună cu însușirea de a sezisa întrebuințările ce se pot da produselor naturale, posedă și înclinarea de a se pierde în considerarea confuză a lucrurilor mărunte și secundare, și care, lipsiți de cunoștințe suficiente, nu știu să scoată toate avantajele economice și mercantile ale întreprinderii lor. Așa, de pildă, rezultatele așteptate de pe urma spumei de alaun pe care o văzusem mai înainte erau destul de problematice; deocamdată această spumă nu era decât un fel de prăjitură pe care i-o oferise muntele arzător.

Bucuros să împărtășească plîngerile sale unei urechi omenești, uscățivul și truditul omuleț, purtînd într-un picior o gheată iar într-altul un pantof, cu ciorapi care-i alunecau și pe care încerca mereu și zadarnic să-i tragă în sus, se tîrî în tovărășia noastră pînă-n vîrfurile muntelui, unde construise o topitorie de rășină, pe care, văzînd-o acum în ruină, ți-era mai mare mila. Aici erau cîteva cuptoare, unde cărbunii urmau să fie curățați de pucioasă, pentru ca apoi să fie folosiți la obținerea focului. Dar în același timp exista intenția ca atît uleiurile minerale, cît și rășina, să fie valorificate, ba chiar și funinginea să nu fie pierdută, așa că cuptoarele trebuiau să slujească pentru toate aceste operații. Cît timp trăise prințul cel bătrîn întreprinderea își datora existența plăcerii lui și nădejdelor care le trezea; venise însă vremea în care se punea problema beneficiilor directe, iar acestea nu se arătau.

După ce-l lăsarăm pe chimistul nostru singurătății lui, ne grăbirăm — căci se făcuse tîrziu — să ajungem la fabrica de sticlă de la Friedrichsthal, unde făcurăm cunoștință în treacăt cu una din cele mai importante și mai minunate activități prin care se dovedește îndemînarea omenească.

Dar, cum eram băieți tineri, mai mult decât toate aceste însemnate experiențe ne-au interesat îndeosebi

cîteva întîmplări vesele, și, la căderea nopții, nu de-  
parte de Neukirch, un surprinzător joc de artificii.  
După cum, cu cîteva nopți mai înainte, aflîndu-ne  
pe malurile Saarului, am văzut plutind în jurul nos-  
tru între stînci și tufișuri nori strălucitori de licurici,  
tot așa acum, ne întîmpinau cu veselele lor artificii  
hornurile ce aruncau scînteii. Am ajuns în toiul nopții  
la topitoriile din fundul văii și ne-am bucurat de  
misterioasa semiobscuritate a acelor barăci de scînduri  
luminate sărăcăcios numai prin micile deschizături  
ale cuptoarelor incandescente. Zgomotul apei și al  
foalelor puse în mișcare de ea, șuieratul și vîjîitul  
însălmîntător al curentului de aer care, năpustin-  
du-se cu turbare în minereul topit, asurzește urechile  
și zăpăcește simțurile, ne-a izgonit în cele din urmă  
de acolo și ne-am îndreptat spre Neukirch, care se  
află în vîrfurile muntelui.

În ciuda impresiilor variate și a osteneților zilei,  
nu mi-am putut găsi odihna. Mi-am părăsit priete-  
nul în brațele unui somn fericit și m-am dus să caut  
castelul de vînătoare, așezat mai sus. Perspectiva lui  
se întinde deasupra munților și pădurilor ale căror  
contururi nu pot fi văzute decît atunci cînd cerul  
nopții este senin, dar ale căror adîncimi rămîneau  
de nepătruns pentru ochiul meu. Clădirea bine pă-  
strată era goală și singuratică ; nu întîlneai nici un  
îngrijitor sau vreun vînător. M-am așezat în fața  
marilor uși de cristal, pe scările care înconjoară  
terasa. Aici, în mijlocul munților, deasupra pă-  
mîntului întunecat și acoperit de păduri ce se contu-  
rau și mai obscure pe orizontul senin al unei nopți  
de vară, cu bolta cerului arzînd, cu stelele ei deasu-  
pra mea, am rămas multă vreme cu mine însumi și  
nu-mi aduc aminte să mai fi încercat vreodată simță-  
mîntul unei astfel de singurătăți. Ce drag mi-a fost  
atunci sunetul îndepărtat al buciurilor, care însu-

fleți îndată ca mireasma unui balsam, atmosfera liniștită. Atunci s-a deșteptat în mine imaginea unei minde făpturi, pe care priveliștile variate ale acelor zile de călătorie o ascunsese în umbră. Ea mi se arată din ce în ce mai deslușit și datorită ei mă hotărâi să mă înapoiez la gazda noastră, pentru a lua măsuri ca să plecăm a doua zi în zori.

La înapoiere nu ne-am oprit în aceleași locuri ca la venire. Am trecut în grabă prin Zweibrücken, care, ca o frumoasă reședință ce era, ar fi meritat atenția noastră. Am aruncat o privire asupra marelui, simplului castel, asupra vastelor esplanade, plantate regulat cu tei și bine aranjate pentru dresarea cailor, necesari vânătorilor cu câini și hăitași, am vizitat marile grajduri și casele burgheze, clădite de prinț, pentru a le vinde la mezat. Toate acestea, ca și îmbrăcăminte și purtarea locuitorilor, dar mai cu seamă a fetelor și femeilor, indicau legătura lor cu Parisul, căruia de la o vreme înapoi ținutul de dincolo de Rin nu i se mai putea sustrage. Am vizitat în afară de oraș și pivnițele ducale, foarte mari, prevăzute cu imense și solide butoaie. Am trecut apoi mai departe și am aflat o regiune asemănătoare cu Saarbrückul : între munți aspri și sălbatici sate puține ; grânele sînt rare de tot. Urmînd cursul rîului Hornbach am urcat pînă la Bitsch, așezat la un loc important, de răscruce, unele ape vărsîndu-se în Saar, celelalte în Rin. În această din urmă direcție de altfel aveam s-o pornim și noi în curînd. N-am putut refuza însă atenția noastră orașelului Bitsch, care se răsuțește pitoresc în jurul unui deal, dominat de o cetate. Aceasta este ridicată pe stînci și din stînci. Mai ales încăperile ei subterane ne-au uimit, fiindcă se găsește acolo loc destul pentru adăpostirea unui mare număr de oameni și animale, spațioase săli boltite pentru exerciții militare, o moară, o capelă și altele

de care poţi avea trebuinţă sub pămînt, atunci cînd la suprafaţa lui domneşte vreo tulburare.

Am urmat pîraiele prăvălite prin Bărental. Pădurile dese aflate pe amîndouă înălţimile care străjuiesc valea au rămas neatinse. Mii de trunchiuri putrezesc unele peste altele şi tinerii puieţi se înalţă puzderie peste înaintaştii lor pe jumătate prefăcuţi în ţărînă. Discutînd cu unii călători care ne însoţeau pe jos, am auzit rostindu-se din nou numele lui von Dietrich, despre care ni se vorbea de mai multe ori cu respect. Activitatea şi iscusinţa acestui om, bogăţia lui şi felul în care o întrebuiţa, toate acestea se echilibrau ; putea să se bucure cu drept cuvînt de toate cele adunate şi pe care le sporea mereu, ca şi de tot ce merita şi stăpînea în tihnă. Cu cît cutreieram mai mult lumea, cu atît mă bucuram mai tare să aud, în afară de numele vestite pretutindeni, pe acele pronunţate cu respect şi iubire numai în anumite regiuni. Aşa am aflat aici că Dietrich fusese cel dintîi care ştiuse să pună în valoare comorile munţilor, fierul, cărbunele şi lemnul şi că în felul acesta ajunsese la o prosperitate mereu crescîndă.

Despre aceasta mărturisea din nou localitatea Niederbronn, unde am poposit şi noi. Cumpărase micul colţişor de la conţii von Leiningen şi de la alţi proprietari, pentru a instala acolo importante uzine de fier. Aici, în apropierea băilor rămase încă din vremea romanilor, am simţit cum mă învăluie spiritul antichităţii, ale căror venerabile vestigii, cu resturile lor de basoreliefuri şi inscripţii, capiteli şi trunchiuri de coloane, le vedeam strălucind printre calabalîcul şi acareturile gospodăriilor ţărăneşti.

Urcîndu-ne la Wasenburg, care se găseşte în apropiere, m-am aplecat de asemeni cu veneraţie asupra unei inscripţii bine păstrate, închinată întru lauda lui Mercur şi care poate fi citită pe marea stîncă de la

temelia unuia din zidurile cetății. Cetatea însăși este așezată pe ultima înălțime când vii de la Bitsch și te îndrepti spre cîmpie. Ea este ruina unui castel german așezat deasupra unor urme romane. Din turnul ei poți vedea întreaga Alsacie și săgeata bisericii indică direcția Strassburgului. Mai întâi ți se arată însă pădurea întinsă de la Hagenau, și abia dincolo de ea vezi înălțîndu-se lămurit turnurile acestui oraș. M-am simțit atras într-acolo. Am trecut călare prin Reichshofen, unde Dietrich își clădise un impunător castel și, după ce privirăm de pe înălțimile de la Niedermörsch cît de frumos curge prin pădurea de la Hagenau râulețul Noder, mi-am lăsat prietenul să-și piardă timpul vizitînd minele de cărbuni, mult mai puțin importante de cît cele de la Duttweiler, și am trecut prin Hagenau tăind drumul către dragul meu Sesenheim, spre care mă atrăgea iubirea mea.

Sălbaticul ținut de munte, ca și vesela și mănoasa cîmpie nu-mi mai puteau înlănțui privirile, care se îndreptau acum către un loc iubit și atrăgător. Și de data aceasta drumul înapoierii mi se păru mai plăcut decît la plecare, căci el mă apropia de o ființă căreia mă dăruisem cu toată inima și care merita deopotrivă stima și dragostea mea. Să-mi fie însă îngăduit, înainte de a-i conduce pe prietenii mei la locuința ei de la țară, să amintesc o împrejurare care a contribuit în mare măsură să însuflețească și să înalțe simpatia mea pentru acea ființă și mulțumirea sufletească pe care ea mi-a dăruit-o.

Cît de înapoiat eram în ce privește cunoașterea literaturii mai noi se poate deduce din felul de viață pe care îl dusesem la Frankfurt și din studiile cărora mă consacrasem pînă atunci; timpul petrecut în Strassburg n-a produs nici el schimbări în această privință. Atunci s-a ivit Herder și ne-a adus, împreună cu înținsele lui cunoștințe, unele tratate și pe deasupra o

sumedenie de scrieri noi. Printre acestea ne-a indicat *Vicarul din Wakefield* ca pe o operă excelentă, a cărei traducere germană ne-a făcut-o cunoscută citindu-ne-o el însuși.

Felul său de a citi îi era cu totul propriu ; cine l-a auzit vreodată ținând o predică, poate să-și facă o idee despre acest fel. Orice expunere a lui, așadar și acest roman, era gravă și simplă, fără nici un mijloc dramatic și mimica, evitând chiar și acea varietate a tonului, care este nu numai îngăduință, dar și cerută în dicțiunea epică, adică aceea schimbare a tonului, necesară atunci când persoane felurite vorbesc una după alta și care este menită să reliefeze spusele fiecăreia pe rînd și să diferențieze vorbirea acestor persoane de aceea a povestitorului. Fără a fi monoton, Herder citea totul pe același ton, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut de față, ci totul ar fi fost numai istoric și ca și cum umbrele acestor fapte poetice nu s-ar fi mișcat, însuflețite, înaintea sa, ci ar fi alunecat ușoare. Felul dicțiunii sale avea însă un farmec infinit, căci simțind profund și știind să prețuiască toată varietatea unei astfel de lucrări, întreaga valoare a operei apărea cu atît mai pură și mai clară, cu cît impresia pe care trebuia s-o dea întregul nu era nicidecum alterată prin reliefaarea prea accentuată a amănuntelor și prin smulgerea lor din sentimentul general pe care trebuia să-l trezească opera.

Un preot protestant de țară este poate tema cea mai frumoasă a unei idile moderne ; ca și Melchisedec<sup>1</sup>, altădată, el întrunește în una și aceeași persoană pe preot și pe rege. Legat prin aceleași ocupații, ca și prin aceleași relații de familie, cu starea cea mai inocentă din cîte pot fi închipuite pe pămînt, cu aceea a țăranului, preotul este și tată și cap de

<sup>1</sup> Personaj biblic.

familie, și plugar, un mădular desăvârșit al obștei lui. Chemarea lui mai înaltă se reazemă pe această temelie frumoasă, pură și pămînteană; îi este dat lui să-i călăuzească pe oameni în viață, să-i binecuvînteze în cele mai de seamă evenimente ale vieții lor, să se îngrijească de educația lor, să-i învețe, să-i întărească și să-i mîngîie, și cînd consolarea prezentului nu ajunge, să invoce și să le dea cheazășie pentru un viitor mai fericit. Să ne închipuim un astfel de om cu sentimente curate și umane, destul de tare pentru a nu se frînge în nici o împrejurare și stînd mult deasupra mulțimii, de la care nu poți aștepta nici puritate, nici tărie. Să acordăm acestui om cunoștințele necesare oficiului său și o activitate egală și senină, care este însă și pasionată, întrucît nu întîrzie nici o clipă pentru a face binele. Să ni-l închipuim astfel și să-i acordăm toate acestea și îl vom fi înzestrat bine pe acest om. Dar să adăugăm pentru el și condiții strîmtoare de viață, provenind nu numai din faptul că trăiește într-un cerc restrîns de oameni, dar și pentru că trece la un moment dat într-unul și mai restrîns. Să-i atribuim apoi o inimă bună, împăciuitoare, statornicie și toate virtuțile laudate care pot decurge dintr-un caracter hotărît și pe deasupra o indulgență senină și o răbdare zîmbitoare față de greșelile proprii și străine; vom fi închegat astfel portretul minunatului nostru vicar din Wakefield.

Descrierea acestui caracter în drumul vieții sale, printre bucurii și dureri, interesul în desfășurarea fabulației obținut prin unirea faptelor celor mai obișnuite cu ciudatul, face din acest roman unul din cele mai bune care s-au scris vreodată. El are pe deasupra și marele privilegiu de a fi cu totul moral, de a fi inspirat de cele mai curate sentimente creștinești, de a înfățișa răsplătirea buneivoinți, a statorniciei în

drumurile dreptății, credința absolută în Dumnezeu și de a mărturisi despre triumful final al binelui asupra răului, și toate acestea fără nici o urmă de bigotism sau pedanterie. De aceste două primejdii l-au ferit pe autor poziția sa superioară evenimentelor, manifestată în general printr-o ironie, care dă acestei mici opere un caracter tot atît de înțelept pe cît de plăcut. Autorul ei, dr. Goldsmith<sup>1</sup>, avea fără îndoială o mare înțelegere a lumii morale, a valorii și greșelilor ei, dar în același timp el putea recunoaște cu grațitudine că este englez și prețui într-un grad înalt avantajele pe care i le da țara și națiunea lui. Familia preotului, descrisă de el, stă pe una din cele mai joase trepte ale modului de viață burghez, dar vine în atingere cu sferele superioare ale societății. Îngustul ei cerc de viață, care se limitează și mai mult în cursul povestirii, pătrunde în lumea mai înaltă, prin dezvoltarea naturală și socială a lucrurilor. Mica ei barcă plutește pe valurile mult agitate ale vieții engleze, dar în bucuriile și durerile ei poate aștepta răul sau ajutorul imensei flote care navighează în jurul său.

Presupun că cititorii cunosc această operă și o au prezentă în memorie ; acela care aude însă aici vorbindu-se pentru prima oară de ea, ca și acela care se va simți îndemnat s-o citească din nou, îmi vor fi deopotrivă de recunoscători. Pentru cel dintîi dintre aceștia observ în treacăt că soția preotului de țară era o femeie bună și muncitoare, o femeie care face așa fel încît nici ea, nici familia ei să nu ducă vreo lipsă și care, din această pricină, este oarecum închipuită în ce-o privește pe ea și pe membrii familiei ei. Mai vreau să amintesc de cele două fete, Olivia, frumoasă dar înclinată spre aparențe și Sofia, ferme-

---

<sup>1</sup> *Oliver Goldsmith* (1728—1774), scriitor englez, autor al cunoscutului roman *Vicarul din Wakefield*.

cătoare și mai interiorizată ; acestora li se adaugă un fiu, Moses, cam aspru, dar harnic și avîndu-l întotdeauna pe tatăl său drept model.

Dacă i se putea găsi vreun cusur felului de a citi al lui Herder, acesta era graba lui. Nu aștepta nici odată ca ascultătorul să priceapă o anumită parte a faptelor povestite, să le simtă și să se gîndească la ele cum se cuvine. Voia să vadă îndată efectele lecturii lui, dar cînd acestea se manifestau prin semne exterioare, nu era nici atunci mulțumit. Critica excesul de sentimente, care, în ce mă privește, se revărsa la fiecare pas. Eu însă simțeam ca un om, ca un om tînăr ; totul era pentru mine viu, adevărat, prezent. Dar el, care nu lua seama decît la conținutul de idei și la formă, văzîndu-mă copleșit de subiect, nu se împăca de loc cu modul meu de a asculta. Reflecțiunile lui Peglov, nu prea fine, erau primite și mai rău ; se mînia însă mai cu seamă din pricina lipsei de ascuțime a spiritului nostru, care nu putea să prevadă contrastele folosite adesea de autor și de care ne lăsam mișcați și răpiți, fără a observa că ele nu sînt decît niște frecvente procedee de artă. Nu ne-a iertat, la începutul povestirii (acolo unde Burchell, narînd ceva, trece de la persoana a treia la cea dintîi) că nu ne-am dat îndată seama și nici n-am bănuir că lordul despre care vorbește Burchell, este Burchell însuși ; dar cînd mai tîrziu ne-am bucurat copilărește că săracul și necăjitul călător se dezvăluie și devine un om bogat și puternic, el ne aminti acel loc de la începutul povestirii, pe care nu-l înțelesesem în acord cu intenția autorului și ne ținu, în legătură cu stupiditatea noastră, o violentă predică de dojană. Se vede din toate acestea că Herder considera o operă numai ca un produs de artă și că ne cerea și nouă același lucru, deși noi ne aflam încă în epoca în care îi este îngăduit tînărului a lăsa ope-

rele de artă să acționeze asupra sa întocmai ca produsele naturii.

Invectivele lui Herder nu m-au abătut din drumul meu, căci oamenii tineri au norocul sau nenorocul ca atunci cînd au stat sub acțiunea unei impresii oarecare, să prelucreze în sufletul lor această impresie, ajungînd în felul acesta și la unele rezultate bune, dar și la unele nenorociri. Opera amintită îmi făcuse o impresie puternică, de care nu-mi puteam da singur seama ; într-adevăr mă simțeam în acord cu acea stare ironică de spirit a autorului care, ridicîndu-se deasupra lucrurilor, deasupra fericirii și nefericirii, a binelui și răului, a vieții și a morții, pătrunde într-o lume cu adevărat poetică. N-am devenit conștient de efectul acesta decît mai tîrziu ; destul că pentru moment mi-a dat mult de lucru, căci nu m-aș fi așteptat ca într-un răstimp atît de scurt să mă văd transportat dintr-o lume închipuită într-una reală și atît de asemănătoare cu cea dintîi.

Tovarășul meu de masă, Weyland, care își înveșlea viața lui liniștită și harnică prin faptul că, fiind de baștină din Alsacia, își vizita din cînd în cînd rudele și prietenii din regiune, mi-a făcut și mie unele servicii în timpul micilor mele excursii, introducîndu-mă în diferite locuri și familii, fie personal, fie prin scrisori de recomandatie. Weyland îmi povestise adeseori despre un preot de țară, care locuia la Drusenheim, la șase ore depărtare de Strassburg și care, păstorind o bună parohie, trăia alături de o soție înțeleaptă și două fete drăguțe. Ospitalitatea și farmecul acestei case erau mult lăudate. Nu era nevoie de altceva pentru ca un tînăr cavaler care se obișnuise să-și petreacă ceasurile libere călare și pe cîmp, să se simtă atras într-acolo. Ne hotărîrăm deci să facem și această plimbare, dar mai înainte prietenul meu îmi făgădui că, introducîn-

du-mă în casa preotului, nu va spune despre mine nici bine, nici rău, că mă va trata cu indiferență și că mă va lăsa să apar, dacă nu rău îmbrăcat, cel puțin sărăcăcios și neglijent. Prietenul consimți la toate acestea, bucurându-se mai dinainte de hazul pe care-l va stîrni.

Este un capriciu scuzabil al oamenilor importanți să-și ascundă la cîte un prilej privilegiile lor exterioare, pentru a pune într-o lumină cu atît mai curată conținutul lor uman interior. Din pricina aceasta, incognitoul prinților și aventurile rezultate de aci fac întotdeauna impresia cea mai plăcută. Ei apar sub chipul unor zeități travestite, care pot să aprecieze îndoit orice bunătate a oamenilor la adresa lor și pot trece cu vederea sau evita orice lucru dezagreabil. Este potrivit deci cu natura lucrurilor și ne face plăcere să auzim că Jupiter s-a arătat lui Philemon și Baucis<sup>1</sup> și că Henric al IV-lea<sup>2</sup>, după o vînătoare, a coborît incognito printre țărani săi. Este însă semnul unei trufii de neiertat faptul ca unui tînăr fără însemnătate și nume să-i vină ideea de a se amuza pe seama incognitoului său. Dar cum aici nu este vorba de a cîntări întrucît o părere sau o acțiune este vrednică să fie lăudată sau condamnată, ci numai de evenimentele la care au dat naștere, să ne fie îngăduit, spre plăcerea noastră, să-i iertăm tînărului de-atunci înfumurarea sa, cu atît mai mult cu cît trebuie să spun aici că, încă din copilărie, se trezise în mine plăcerea de a mă travesti și că la aceasta contribuisese chiar gravul meu părinte.

Și de astă dată, mă îmbrăcasem cu haine mai vechi de ale mele și cu unele împrumutate și îmi pieptă-

---

<sup>1</sup> Personaje cunoscute din *Metamorfozele* lui Ovid. Poetul îi cîntă pentru faptul că, în ciuda sărăciei lor, i-au primit cu bucurie pe Jupiter și pe Mercur.

<sup>2</sup> *Henric al IV-lea* (1553—1610), rege al Franței.

nasem părul în așa fel, încît apăream dacă nu desfigurat, cel puțin foarte bizar, astfel că prietenul meu se prăpădea de rîs în tot timpul drumului, mai ales cînd imitam ținuta și gesturile acelor personaje, căroro li se dă numele de călăreți latini<sup>1</sup>. Șoseaua frumoasă, vremea strălucită, vecinătatea cu Rinul ne creau cea mai bună dispoziție cu putință. Ne-am oprit o clipă în Drusenheim, prietenul meu pentru a-și aranja ținuta iar eu pentru a-mi repeta rolul, pe care mă temeam să nu-l uit. Ținutul are aici caracterul cîmpiei alsaciene. Mergeam călare de-a lungul unei încîntătoare cărări, peste pajiști și curînd ajunserăm la Sesenheim; ne-am lăsat caii la han, apoi foarte liniștiți ne-am îndreptat către casa preotului.

Arătîndu-mi din depărtare casa, Weyland îmi spuse :

— Arată ca o casă de țară nenorocită și veche; pe dinăuntru însă ți se va părea cu atît mai nouă.

Am intrat în curte și de la început mi-a plăcut totul, căci avea ceea ce se cheamă pitoresc — ceva care mă fermecase atît de mult în pîctura Țărilor de Jos. Urmele pe care timpul le lasă peste orice activitate omenească, erau aici pretutindeni imprimare adînc. Casa, hambarele, grajdurile erau tocmai în acea stare de ruină, cînd, nehotărît, avînd de ales între a le păstra sau a le reclădi, nu poți nici să renunți la o soluție, nici să te hotărăști pentru cealaltă.

Curtea, ca și satul, era liniștită și pustie. L-am găsit pe preot, un om mărunț, adîncit în gînduri, dar prietenos, așteptînd singur, căci familia lui era la cîmp. Ne-a urat bun sosît, ne-a oferit să bem ceva pentru a ne răcori, dar noi am refuzat. Prietenul meu se duse în grabă să le caute pe gospodinele casei, iar eu rămăsei singur cu gazda noastră.

<sup>1</sup> E vorba de oameni care fac ceva cu de-a sila, fie că vor sau nu vor. Vine de la expresia italienească : *Fare il latino a cavallo*.

— Te miri poate — îmi spuse el — că într-un sat și o parohie atît de bogată, locuința mea e atît de ne-arătoasă. De vină însă e nehotărîrea mea. De multă vreme obștea și autoritățile superioare mi-au aprobat să-mi reclădesc casa. Mai multe planuri au și fost făcute, studiate, modificate, nici unul n-a fost respins cu totul, dar nici unul n-a fost înfăptuit. Lucrările durează de atîta timp, că am pierdut orice răbdare.

I-am răspuns ce m-am priceput, căutînd să-i insuflu nădejde și curaj, spunîndu-i că ar trebui să procedeze mai energic. Preotul continuă să-și deschidă inima, descriindu-mi oamenii de care atîrnau aceste lucruri și cu toate că nu se pricepea să zugrăvească prea bine caracterele, am înțeles de ce se oprise treaba. Încrederea preotului față de mine avea ceva deosebit ; îmi vorbea ca și cum m-ar fi cunoscut de zece ani, fără să fi citit în privirea lui ceva din care să fi putut bănuî că-mi acordă vreo atenție.

În cele din urmă intră în casă prietenul meu împreună cu soția preotului. Ea părea că mă privește cu alți ochi. Avea trăsături armonioase și o expresie inteligentă ; părea a fi fost frumoasă în tinerețea ei. Era înaltă și uscățivă, dar nu mai mult decît se cuvenea anilor ei, și din spate părea încă tînără și plăcută.

După un timp năvăli pe ușă și fata cea mai mare, întrebînd de Friederike, după cum și tatăl și mama întrebaseră de ea. Tatăl răspunse că n-o văzuse de cînd plecaseră cîteșitrele. Fata cea mare se duse să-și caute sora. Mama ne servi băuturi răcoritoare și Weyland continuă să vorbească cu cei doi soți despre tot felul de persoane și împrejurări cunoscute de ei, așa cum se întîmplă cînd vechi cunoștințe se reîntîlnesc și, informîndu-se reciproc, aduc știri despre un grup mai întins de oameni. Stăteam și ascultam, aflînd de la ei tot ce puteam aștepta de la acest cerc.

Fata cea mare intră din nou grăbită în cameră, neliniștită că nu-și găsește sora. Toată lumea era îngrijorată și fiecare se plîngea ba de o deprindere rea, ba de alta ; numai tatăl rosti, foarte liniștit :

— Lăsați-o în pace, vine ea acum.

În clipa aceasta, Friederike intră pe ușă și parcă o stea încîntătoare răsări pe acest cer cîmpenesc. Amîndouă fetele purtau costumul german și acest port național, aproape dispărut, îi stătea Friederikei deosebit de bine. Avea o rochiță scurtă, rotundă și albă, cu un volan care lăsa să se vadă pînă la glezne cele mai frumoase piciorușe ; apoi un mic corsaj alb și un șorț negru de tafta ; părea că stă la granița dintre țărâncuță și orășeancă. Zveltă și ușoară, ca și cum nimic n-ar fi împovărat-o, a pășit către noi și gîtul ei părea prea delicat pentru grelele cozi blonde ale căpșorului drăgălaș. Privea atent în juru-i cu seninii ei ochi albaștri și năsucul ei cîrn adușmeca prin aer ca și cum în lumea asta n-ar fi existat nici o grijă. Pălăria de paie îi atîrna de braț. Așa am avut desfătarea s-o văd și s-o cunosc pentru întîia oară, în toată grația și gingăsia ei.

Am început atunci să-mi joc rolul, dar cu măsură, cam rușinat că păcălesc niște oameni atît de buni, pe care de altfel nu-i pierdeam din ochi, căci fetele își continuau discuția lor cu pasiune și voioșie. Toți vecinii și toate rudele ne-au fost prezentate și în închipuirea mea am crezut că am nimerit în locul cel mai animat din lume văzînd că se perindă atîția unchi și mătuși, veri, verișoare, cumetri și musafiri, unii care plecau, alții care veneau. Toți membrii familiei schimbă cîteva cuvinte cu mine ; mama fetelor mă examina din ochi ori de cîte ori intra sau ieșea din odaie, dar mai cu seamă Friederike stătea de vorbă cu mine și, văzîndu-mă că răsfoiesc prin niște note care se găseau pe acolo, mă întrebă dacă știu să cînt. Răspun-

zîndu-i afirmativ, ea mă rugă să cînt ceva, dar preotul se împotrivi, arătînd că se cuvine ca oaspetele să asculte vreo bucată la clavier sau vreun lied.

Friederike începu să cînte cu o oarecare ușurință, în felul obișnuit la țară, pe un clavier pe care învățătorul ar fi trebuit să-l acordeze de mult, dacă ar fi avut vreme. A vrut apoi să cînte o romanță, ceva delicat și trist, dar n-a izbutit. Atunci s-a ridicat din fața clavierului și a spus zîbind, sau mai degrabă cu acea expresie de bucurie senină ce plutea veșnic pe fața ei :

— Nu este vina clavierului și nici a învățătorului că nu mă pricep să cînt mai bine. Dacă ne-am duce afară, pe cîmp, v-aș cînta melodiile mele alsaciene și elvețiene, care mi se pare că sună mai frumos.

În timpul cînei, o anumită idee, care îmi trecuse mai înainte prin minte, începu să mă stăpînească atît de puternic, încît am devenit gînditor și tăcut, deși vioiciunea fetei mai mari și grația celei mai mici făceau tot ce puteau ca să mă scoată din gîndurile mele. Nu-mi puteam veni în fire de mirare că am nimerit dintr-o dată în familia preotului din Wakefield. Desigur, tatăl nu putea fi asemănat cu acel excelent bărbat ; dar unde s-ar fi putut găsi unul asemător cu el ! Întreaga demnitate a perechii lui Goldsmith era reprezentată aici de soție : nimeni n-o putea observa, fără a n-o onora îndată și fără a nu se pleca în fața ei. Vedeai lămurit în ea semnele unei bune creșteri ; întreaga ei atitudine era liniștită, degajată, senină și prevenitoare. Dacă fata mai mare nu era atît de frumoasă ca Olivia, ea era totuși bine făcută, vioaie și cam iute ; era foarte activă și o ajuta tot timpul pe mama ei. În ce o privește pe Friederike, nu era de loc greu s-o pui în locul Sofiei Primerose, căci despre aceasta romanul nu ne spune decît că era foarte îndatoritoare, cum fără îndoială era și Friederike. Cum aceeași ocupație și aceeași situație produc pretutîn-

deni efecte asemănătoare, dacă nu chiar aceleași efecte, și la Sesenheim s-au pronunțat cuvinte și s-au petrecut fapte pe care le-ai fi putut auzi și vedea în familia vicarului din Wakefield. Când, în sfârșit, fiul mai tânăr anunțat de mult timp de preot și așteptat cu nerăbdare se ivi deodată în odaie și se așeză cu îndrăzneală lângă noi, fără să ia seama la ceilalți invitați, abia m-am putut ține să nu strig : „Uite-l și pe Moses !“

Conversația din timpul mesei aduse familiei și oamenilor aceia de la țară știri noi despre unele întâmplări vesele petrecute într-un loc sau altul. Friederike, stînd lângă mine, folosea prilejul pentru a-mi descrie feluritele localități din apropiere, vrednice într-un tot să fie văzute. Și cum o istorioară cheamă pe alta, am putut și eu să particip mai activ la conversație și să povestesc alte multe întâmplări, apoi, cum nu făceau de loc economie la vinul bun din podgoriile țării, era cît p-aci să-mi uit rolul, fapt care îl îndemnă pe prietenul meu mai prudent să pornească de la pretextul nopții cu lună pentru a ne propune o plimbare, acceptată îndată. Weyland oferi brațul fetei mai mari, iar eu mezinei, după care pornirăm pe cărări îndepărtate, privind mai mult la cerul boltit deasupra noastră decît la pămîntul care se pierdea uriaș în fața ochilor. Vorbele Friederikei n-aveau nimic în ele din reflexele palide ale lunii : limpedea ei rostire făcea din noapte zi și nu puteai găsi nimic în ea care să fie tălmăcit sau care să fi putut trezi vreo simțire. Numai că tot ce spunea mi se adresa numai mie, deoarece voia să mă facă a cunoaște mai bine situația ei, ținutul și prietenii familiei, căci, după cum adăuga, nădăjduia că nu voi fi o excepție printre acei străini care nu pregetaseră să revină, după ce fuseseră o dată pe la ei.

Mi-era foarte plăcut s-ascult în tăcere descrierea ei despre mica lume care o înconjura și despre oamenii

prețuiți de ea cu deosebire. Îmi dădu astfel o idee atât de limpede și atât de amabilă despre situația ei, cu un efect atât de curios asupra mea, încât am simțit deodată o adâncă mîhnire că n-am cunoscut-o mai înainte și un sentiment dureros de invidie față de toți acei care avuseseră norocul să-i stea în preajmă. Am început atunci să iau seama la toți bărbații despre care vorbea, vecini, veri sau alte rude, făcînd presupuneri în legătură cu unii sau alții. Cum aș fi putut însă descoperi ceva, cînd toate întîmplările de la Sesenheim îmi erau necunoscute ! Friederike devenea din ce în ce mai vorbăreată și eu din ce în ce mai tăcut ! Cum n-auzeam decît vocea ei, în timp ce chipul, împreună cu întreaga lume, plutea în întuneric, mi s-a părut că văd de-a dreptul în inima fetei, despre care îmi spuneam că este desigur nespus de curată, dacă și-o deschide cu atîta ușurință prin ciripitul ei.

Cînd ne întoarserăm în camera ce ni se pregătise, prietenul meu începu să glumească, lăudîndu-se că mi-a făcut o surpriză introducîndu-mă în familia Primeroze. I-am dat dreptate și i-am mulțumit.

— Toată povestirea a devenit aici realitate, exclamă Weyland. Familia aceasta seamănă de minune cu aceea din carte și domnul travestit binevoiește să treacă drept Burchell. Dar cum în viața de toate zilele n-avem vreme de atîți nelegiuiți ca în roman, voi juca eu de data asta rolul nepotului și mă voi purta mai bine ca el.

Am părăsit însă îndată această temă, oricît mi-ar fi fost de plăcută, și i-am cerut să-mi mărturisească, pe conștiința lui, dacă nu cumva m-a trădat. Weyland mi-a dat asigurări că n-o făcuse, iar eu l-am crezut. Toată lumea se interesase mai degrabă de veselul tovarăș de masă cu care mănîncă în aceeași pensiune din Strassburg și despre care li se povestise fel de fel de comedii. Am trecut atunci la alte întrebări : dacă

Friederike a fost îndrăgostită ? dacă e îndrăgostită ? dacă este logodită ? Prietenul meu îmi răspunse că nu.

— Ciudată este atunci veseliea ei ! am fost eu de părere. Mi-aş explica-o mai bine dacă ar fi iubit şi s-ar fi înşelat, dar şi-ar fi revenit, sau dacă ar fi logodită.

Am stat de vorbă astfel pînă noaptea târziu, iar cînd s-a luminat de ziuă eram din nou odihnit şi voios. Dorinţa de a o revedea mi se părea de neînvins, dar pe cînd mă îmbrăcam m-am speriat de hainele mele blestamate, pe care mi le luasem cu atîta nechipăruşă. Pe măsură ce mă îmbrăcam, cu atît îmi apăream mai vulgar, căci totul fusese căutat în vederea acestui efect. M-aş mai fi împăcat cu coafura mea, dar cînd m-am văzut în redingota aceea cenuşie, împrumutată, uzată şi cu mîneci prea scurte care-mi dădea o înfăţişare absurdă, m-am simţit cuprins de deznădejde, cu atît mai mult cît în mica oglindă, care se găsea pe acolo, nu mă puteam vedea decît parţial şi fiecare parte din mine arăta mai ridicolă decît celelalte.

În timp ce-mi făceam astfel toaleta, prietenul meu s-a deşteptat şi privea de sub plapuma lui de mătase, cu satisfacţia unei conştiinţe împăcate şi cu sentimentele unor bune speranţe pentru ziua care începea. Pizmuiam încă de mult frumoasele lui haine, atîrnate pe scaun, şi dacă ar fi avut aceeaşi talie ca mine, mi le-aş fi însuşit, m-aş fi dus să mă îmbrac în grădină şi i-aş fi lăsat lui blestematul meu înveliş ; iar el ar fi avut destul umor să-şi ia hainele mele şi astfel povestea ar fi avut un sfîrşit vesel încă din primele ceasuri ale dimineţii. Nici nu mă puteam însă gîndi la aceasta şi nici la o altă soluţie potrivită. Mi se părea cu neputinţă să apar din nou în faţa Friederikei, cu înfăţişarea aceea de student în teologie, sărman dar harnic şi priceput, sub care mă prezentase prietenul meu, adică

În acea travestire a propriului meu eu, căreia Friederike îi vorbise atât de prietenos cu o seară mai înainte. Necăjit și adâncit în gânduri, stăteam așa și invocam toate facultățile mele inventive, dar acestea mă părăsiseră. Când însă prietenul meu, după ce se întinse a lene și mă fixă o clipă, izbucnind într-un râs zgomotos și strigînd : „Adevărat, arăți tare caraghios !“ eu îi răspunsei cu mînie : „Știu ce-o să fac, rămîi cu bine și scuză-mă !“ „Ești nebun ?“ răcni el, sărind din pat și vrînd să mă rețină. Dar eu ieșisem pe ușă, coborîsem scara și, străbătînd casa și curtea, mă îndreptai spre grajd. Într-o clipă am pus șaua pe cal și galopînd cu turbare am trecut prin Drusenheim, și așa mai departe.

Cînd m-am simțit în siguranță, mi-am încetinit galopul, dar abia atunci m-a încercat nespusa părere de rău de a fi plecat. M-am lăsat însă în voia soartei mele, mi-am adus aminte cu cea mai mare liniște de plimbarea făcută cu o seară mai înainte și am început să mă mîngîi cu speranța că în curînd o voi revedea pe Friederike. Dar acest simțămînt liniștit s-a schimbat îndată în nerăbdare și m-am hotărît atînci să alerg pînă-n oraș, să mă schimb și să iau un alt cal odihnit, spunîndu-mi, așa cum eram cuprins de pasiune, că aș putea ajunge la Sesenheim încă înainte de prînz, sau, mai probabil, după-amiază sau către seară, cînd voi putea cere iertare pentru purtarea mea.

Tocmai voiam să dau pîteni calului, pentru a duce la îndeplinire acest plan, cînd mi-a trecut prin minte o altă idee, mai fericită, după cum mi s-a părut. Încă din ziua precedentă îl zărisem pe fiul foarte curat îmbrăcat al hangiuului din Drusenheim, care, azi, în timp ce treceam pe-acolo, se oprise din treburile lui gospodărești și mă salutase din curte. Băiatul ăsta avea tocmai statura mea și mă făcuse să mă gîndesc la asemănarea dintre noi. Zis și făcut ! Mi-am întors

calul și cît ai clipi am și fost la Drusenheim ; mi-am dus calul la grajd și am început să-i vorbesc băiatului, cerîndu-i să-mi împrumute hainele lui, deoarece vreau să fac o farsă cuiva în Sesenheim. N-am avut nevoie să-l conving, căci tînărul primi cererea mea cu plăcere și se bucură că o să le păcălesc pe domnișoare. Acestea, spunea el, erau foarte cumsecade și de treabă, mai cu seamă domnișoara Riekchen, și chiar și părinților lor le place ca în jur să fie veselie și mulțumire. Apoi privindu-mă cu atenție și văzîndu-mi costumul, m-a luat desigur drept un biet prăpădit, de aceea a adăugat îndată : „Dacă vrei să intri în casa lor, desigur, ăsta e mijlocul cel mai bun“.

Terminasem aproape cu schimbarea costumului ; băiatul n-ar fi avut nici un motiv să-mi încredințeze hainele lui de sărbătoare în schimbul celor purtate de mine, dar inima lui era încrezătoare și avea și calul meu în grajd. Curînd am fost gata și cum arătam chipș, noul meu prieten dădu semne că privește cu plăcere imaginea lui.

— Bate mîna aicea, vere ! strigă băiatul întinzîndu-mi mîna în care bătui cu putere. Nu te apropia prea mult de fata mea, să știi că s-ar putea să greșească.

Mi-am aranjat părul, despărțindu-l printr-o cărare ca a lui și cum mă uitam mereu la el, mi-a venit în cap ideea veselă de a-i imita și sprîncenele lui mai groase, înnegrindu-le cu un dop ars și apropiindu-le una de alta, așa ca purtarea mea enigmatică să fie în concordanță și ca înfățișare exterioară cu mutra mea de șobolan.

Cînd mi-a dat și pălăria lui cu panglici, i-am spus :

— N-ai cumva vreo treabă la parohie, ca să mă pot duce în numele tău ?

— Ba da — îmi răspunse el — dar mai trebuie să aștepți vreo două ceasuri. E la noi în casă o lăuză ; o

să mă rog să-mi îngăduie să duc eu cozonacul doamnei preotese. Și ai să mergi tu în locul meu. Ce să-i faci? Cui îi arde de glumă, trebuie să știe să și aștepte.

M-am hotărât să aștept, dar cele două ceasuri mi s-au părut nesfârșit de lungi, iar când a trecut și al treilea, fără să fi ieșit din cuptor cozonacul, pierdusem orice răbdare. În cele din urmă mi s-a dat cozonacul cald și, pe cea mai frumoasă vreme însorită, m-am grăbit să plec cu scrisoarea mea de acreditare în brațe, însoțit o bucată de drum de *alter ego*-ul meu, care îmi făgăduia să-mi aducă hainele spre seară, dar eu am refuzat, deoarece îmi propuneam să i le aduc eu pe ale lui.

Nu ajunsesem departe cu darul meu, pe care-l duceam într-un ștergar curat cu colțurile legate, când i-am văzut înaintînd spre mine pe prietenul meu și cele două fete. Inima mi se strînse, nu prea la largul ei, sub veșmintele acelea. M-am oprit din mers, am răsufolat adînc și am început să chibzuiesc ce trebuia să fac. Am băgat atunci de seamă că terenul mi-era prilenic, fiindcă prietenii mei înaintau de cealaltă parte a pîrăului, care împreună cu pajiștea de pe malurile lui, țineau la oarecare depărtare cărarea lor de a mea. Când îmi ajunseră în față, Friederike îmi strigă :

— Ce aduci acolo, George ?

Prevăzător mi-am acoperit fața cu pălăria pe care mi-o scosesem de pe cap și am ridicat în sus ștergarul cu conținutul lui :

— Prăjitură de botez ! strigă fata. Ce face soră-ta ?

— Bine, i-am răspuns, încercînd să iau dacă nu accentul alsacian, cel puțin unul străin.

— Du-o acasă ! mă îndemnă fata mai mare, și dacă n-o găsești pe mama, dă-o slujnicei. Dar așteaptă-ne, venim îndată. Ai auzit ?

Am plecat grăbit pe cărarea mea, vesel și plin de speranțe că totul va merge bine, căci începutul fusese fericit. După puțin timp am ajuns la locuința preotului. N-am găsit pe nimeni nici în casă nici în bucătărie și cum pe preot, pe care-l presupuneam ocupat în camera lui de studiu, nu voiam să-l tulbur, m-am așezat pe banca din fața casei, cu cozonacul lângă mine și pălăria trasă pe ochi.

Nu mi-aduc aminte să mai fi încercat altă dată o simțire mai plăcută ca atunci. Eram fericit să mă știu din nou lângă pragul acestei case, de care nu cu mult înainte mă împleticisem fugind deznădăjduit, să o fi văzut din nou pe ea, să-i fi auzit vocea ei dragă, după ce mă temusem de o lungă despărțire, s-o aștept în fiecare clipă și să-i pregătesc o surpriză, care îmi făcea inima să-mi bată, o surpriză mai plină de haz decât toate cele de care râsesem cu o zi mai înainte ! Dragostea și nevoia sînt meșterii cei mai buni și eu eram vrednicul lor ucenic.

Slujnica veni din hambar și, văzîndu-mă, îmi spuse :

— Au ieșit bine cozonacii ? Cum se simte soră-ta ?

— Merge totul bine, i-am răspuns și i-am arătat ștergarul, fără a ridica ochii.

Femeia îmi luă cozonacul din mînă, mormăind :

— Ce e cu tine ? Nu cumva Barbara i-o fi făcut iar ochi dulci altuia ? Vezi de te ține bine ! Frumoasă căsnicie o să avem, dacă o merge tot așa.

Cum începuse să vorbească mai tare, preotul ieși la fereastră să întrebe ce se întîmplă. Femeia îi dădu lămuriri, iar eu ridicîndu-mă în picioare, mă întorsei către el, ținîndu-mi fața acoperită. Cum îmi spuse cîteva cuvinte prietenoase și mă pofti să mai rămîn, am pornit spre grădină, pregătindu-mă tocmai să intru acolo, cînd am auzit-o pe preoteasă, deschizînd poarta și chemîndu-mă. Deoarece soarele mă bătea în față, m-am folosit din nou de pălăria mea, salutînd-o

cu o înclinare adîncă. Ea însă trecu spre casă, după ce mă rugă să nu plec înainte de a gusta ceva. Am început să mă plimb în sus și-n jos prin grădină, gîndindu-mă că totul mersese bine pînă atunci, dar simțind că inima îmi bate mai tare la ideea că prietenii mei se vor înapoia curînd. Pe neașteptate se ivi însă preoteasa, care voia să mă întrebe ceva, dar cînd îmi văzu chipul, pe care nu-l mai puteam ascunde, vorbele i se opriră în gît.

— Îl căutam pe George — spuse ea după o clipă — și uite pe cine găsesc ! Dumneata ești, tinere ? Dar cîte chipuri ai ?

— Numai unul, cînd sînt serios, i-am răspuns. Dar cînd glumesc, am oricît de multe.

— Bine, bine, n-o să ți-l stric pe ăsta care ți l-ai ales acum ; ieși pe poarta din spate a grădinii și du-te de te plimbă pe cîmp, pînă cînd o suna de amiază. Înapoiază-te atunci și eu o să fac așa ca gluma dumitale să prindă.

Am plecat îndată, dar cînd tocmai trecusem de gardurile vîi ale grădinilor din sat, am văzut venind pe cărare către mine cîțiva țărani, care mă puseră în încurcătură. M-am îndreptat atunci spre o dumbravă, care îmbrăca un delușor, pentru a mă ascunde acolo pînă la vremea hotărîtă. Mare mi-a fost însă mirarea cînd am pătruns în dumbravă, găsind acolo un loc curat cu bănci de jur împrejur, de la care se desfășurau tot alte și alte priveliști frumoase. Dintr-un loc vedeam satul și turnul bisericii, dintr-altul Drusenheimul și în fund insulele împădurite de pe Rin ; în fața acestora se arătau înălțimile Vosgilor și, departe de tot, catedrala din Strassburg. Toate aceste imagini limpezi ca cerul erau încadrate de vegetație bogată, așa încît nu se putea închipui nimic pe lume mai înviorător și mai plăcut. M-am așezat pe una din bănci și am văzut îndată pe trunchiul copacului celui mai gros o scîndu-

rică lunguiată cu inscripția : „Aici vine Friederike să-și caute liniștea“. Nu m-am gândit atunci că sosirea mea ar putea să distrugă această liniște, căci o pasiune care se naște nu știe nici de unde vine nici cum ar putea lua sfârșit și, pentru că este veselă și fericită, ea nu bănuiește niciodată că ar putea aduce nenorociri.

Abia avusesem timpul să privesc în jurul meu și să mă simt cuprins de o dulce visare, când am auzit pe cineva sosind. Era Friederike.

— George, ce cauți aici ? strigă ea din depărtare.

— Nu-i George, i-am răspuns. E cineva care-ți cere de o mie de ori iertare.

Ea mă privi uimită, dar se reculese îndată și trăgând adânc aer în piept îmi spuse :

— Urîciosule, m-ai speriat !

— Prima mea mască m-a făcut să mi-o pun și pe a doua, i-am răspuns. Cea dintâi nu mi s-ar fi putut ierta dacă aș fi știut cui mă voi înfățișa. Pe cea de a doua mi-o vei ierta desigur, căci ea este a unui om pe care-l întâmpini cu prietenie.

Obrajii ei palizi se împurpurară frumos.

— N-o să te primesc mai rău decît pe George ! Hai să stăm ! Îți spun drept că m-am speriat și că tremur. M-am așezat lîngă ea foarte mișcat.

— Prietenul dumitale mi-a arătat tot ce s-a întîmplat pînă azi dimineață ; povestește-mi dumneata mai departe.

Nu m-am lăsat rugat de două ori și i-am descris cît de îngrozit fusesem de felul în care mă arătasem ei, apoi fuga mea și, pesemne că povesteam destul de comic, pentru că o vedeam rîzînd din inimă și cu multă drăgălășenie. I-am povestit apoi și restul, cu toată modestia, dar destul de pasionat, așa încît ea putea lua vorbele mele ca o adevărată declarație de dragoste. Am întărit apoi simțămîntul fericirii de a o fi regăsit, sărutîndu-i mîna, pe care ea o lăsa într-ale mele. Dacă

cu o seară mai înainte, plimbându-ne sub lumina lunii pline, fusese ea mai vorbăreată, de astă dată rolurile se inversară. Fericirea de a o vedea din nou și de a-i putea spune tot ce nu îndrăznisem în acea seară, această fericire era atât de mare, încît tot vorbindu-i n-am luat seama că ea căzuse pe gânduri și tăcea. De cîteva ori răsufală adînc, astfel că am rugat-o iar și iar să mă ierte că o speriasem. Nu mai știu cît am stat acolo, dar deodată o auzirăm pe sora ei mai mare strigînd : „Reikchen ! Reikchen !“

— Să vezi acum ce-o să se întîmple, exclamă draga de ea, revenind la buna ei dispoziție. Apoi înclinîndu-se, ca să mă ascundă : Uite că se apropie. Întoarce-ți fața, să nu te recunoască îndată.

Sora cea mare apăru în poiană, dar nu era singură ci cu Weyland, și cînd ne zăriră rămaseră parcă împietriți.

Nici flăcările izbucnind dintr-un acoperiș, nici monstrul înspăimîntător ivit în drumul nostru nu pot să ne stîrnească o groază mai puternică decît aceea care ne cuprinde cînd vedem cu ochii noștri ceea ce ni se pare moral imposibil.

— Ce înseamnă asta ? strigă fata mai mare, cuprinsă de spaimă. Ce înseamnă asta ? Tu cu George ? Mîna în mîna ? Nu pricep de loc.

— Surioară — răspunse Friederike enigmatic — bietul băiat vrea să ne ceară iertare și mie și ție pentru o faptă a lui pe care trebuie să i-o scuzi.

— Nu înțeleg, nu pot pricepe, adăugă sora cea mare, clătînînd din cap și uitîndu-se la Weyland, care, după obiceiul lui, privea scena în liniște, fără să se manifeste în vreun fel.

Deodată Friederike se ridică în picioare și mă trase după ea, spunînd :

— Ce atîta vorbă ! Iertarea este cerută și dăruită.

— Adevărat, am adăugat eu apropiindu-mă de sora mai mare. Am nevoie de iertare.

Fata se dădu câțiva pași înapoi, scoase un strigăt puternic și se roși pînă peste urechi. Se trînti apoi în iarbă și începu să hohotească fără să se mai poată stăpîni. Weyland, rîzînd și el din inimă, îmi spuse :

— Ești un băiat minunat !

Apoi îmi scutură cu putere mîna. Prietenul meu nu prea era darnic cu astfel de manifestări, dar strînsoarea mîinii lui pornea din suflet și avea pentru mine ceva înviorător, deși nu exagerase nici de data aceasta.

După ce ne-am odihnit o clipă și ne-am recules, am pornit îndărăt spre sat. Pe drum am aflat cum se făcuse că ne întîlnisem. Friederike se răzlețise în timpul plimbării, pentru a se odihni un moment în poienita ei, înaintea mesei de prînz ; și cînd ceilalți doi ajunseră acasă, mama îi trimisese s-o aducă și pe Friederike, fiindcă masa era gata.

Fata cea mare nu-și putea reveni din hazul pe care-l făcuse și cînd află că mama ei descoperise mai înainte secretul, exclamă :

— Trebuie să-i mai păcălim pe tata, pe fratele nostru, pe slujnică și pe argat.

Cînd ajunserăm la gardul grădinii, Friederike porni înainte cu Weyland. Slujnica trebuia ceva prin grădină. Olivia — așa o vom numi și aici pe sora mai mare — îi strigă :

— Așteaptă, am să-ți spun ceva !

Pe mine mă lăsă lîngă gardul de mărăciniș și de acolo o vedeam vorbind ceva serios cu slujnica. Olivia căuta s-o convingă că George s-ar fi certat cu Barbara și că avea chef acum să se însoare cu ea. Cum slujnica părea să n-aibă nimic împotrivă, m-a chemat ca să întăresc vestea. Fata, frumușică, dar mai din popor, coborî ochii și rămase așa, pînă m-am apropiat de ea. Cînd zări însă chipul străin, dădu și ea un țipăt puternic și o rupse la fugă. Olivia mă îndemnă să alerg după ea și s-o opresc, ca să nu năvă-

lească în casă și să facă zgomot : în vremea aceasta ea trebuia să se ducă pentru a vedea dacă preotul nu simțise ceva.

Pe drum, Olivia îl întâlnește pe argat, care era îndrăgostit de slujnică. Eu o ajunsesem pe aceasta din urmă și o țineam acum pe loc.

— Închipuie-ți ce noroc, îi strigă Olivia argatului. George s-a certat cu Barbara și se însoară cu Liese.

— Știam eu că așa o să se-ntîmple, răspunse băiatul și se opri morocănos.

Eu îi explicai fetei că e vorba numai să-l păcălim pe preot. Ne îndreptarăm apoi spre băiat, care voia tocmai să se îndepărteze. Dar Liese îl opri din drum și, când descoperi și el păcăleala, începu să dea din mâini și să se mire.

Pornirăm cu toții împreună spre casă, masa era pusă și preotul aștepta în sufragerie. Olivia, care mă ascundea în spatele ei, intră pe ușă și spuse :

— Tată, ne dai voie să poftim pe George la masă ? Îngăduie-i să stea însă cu pălăria pe cap.

— N-am nimic împotrivă, răspunse bătrînul. Dar de ce un lucru atît de neobișnuit ? I s-a întîmplat ceva ?

Olivia mă trase înainte, așa cum eram cu pălăria pe cap.

— Nu — răspunse Olivia — nu i s-a întîmplat nimic, dar și-a ascuns sub pălărie niște păsărele și dacă le-ar da drumul, ne-ar zăpăci.

Bătrînul rîse de această glumă, fără să știe cum s-o înțeleagă. Dar în clipa aceea Olivia îmi scoase pălăria de pe cap, se înclină în fața lui și-mi ceru să fac la fel. Tatăl Oliviei mă privi, mă recunoscu, dar nu-și ieși din demnitatea lui preotească.

— Hei, hei, domnule candidat, îmi spuse el, amenințîndu-mă cu degetul. Te-ai grăbit să-ți schimbi chipul și m-ai făcut să pierd într-o singură noapte pe

ucenicul care chiar ieri îmi făgăduia să mă înlocuiască din cînd în cînd la amvon.

Incepu apoi să rîdă afectuos, îmi ură bun-sosit și ne așezarăm la masă. Moses apăru mult mai tîrziu, căci fiind copilul cel mai mic și mai răsfățat, luase obiceiul să nu ia seama la clopotul de amiază. Afară de asta nu-l interesa societatea, nici chiar cînd o înfrunta. Ca să-l păcălim mai bine, nu fusesem așezat lîngă surori, ci la coada mesei, unde stătea uneori George. Cînd intră pe ușă, văzîndu-mă din spate, mă bătui cu putere pe umăr și-mi spuse :

— Poftă bună, George.

— Mulțumesc, domnule, i-am răspuns.

Vocea și figura străină îl surprinseră.

— Ce zici ? îl întrebă Olivia. Nu e așa că seamănă leit cu fratele lui ?

— Seamănă, de la spate, cu oricare altul, răspunse Moses, care își reveni îndată.

Apoi nu se mai uită la mine și nu se mai ocupă decît să înghită în grabă bucatele, pentru a recîștiga timpul pierdut. Din cînd în cînd se ridica de la masă și își făcea de lucru prin curte și grădină.

La sfîrșitul mesei apăru și adevăratul George, astfel că scena se însufleți și mai mult. Toată lumea voia să-l ia peste picior din pricina geloziei lui și i se arătă că nu făcuse bine creîndu-și în mine un nou rival. Dar George era destul de modest și isteț și povestind ne amestecă astfel, pe sine, pe logodnica lui, pe mine însumi și pe cele două domnișoare, că pînă la urmă nimeni nemaipricepînd de cine anume e vorba, a fost lăsat în pace să-și bea paharul de vin și să mănînce felia tăiată din propriul lui cozonac.

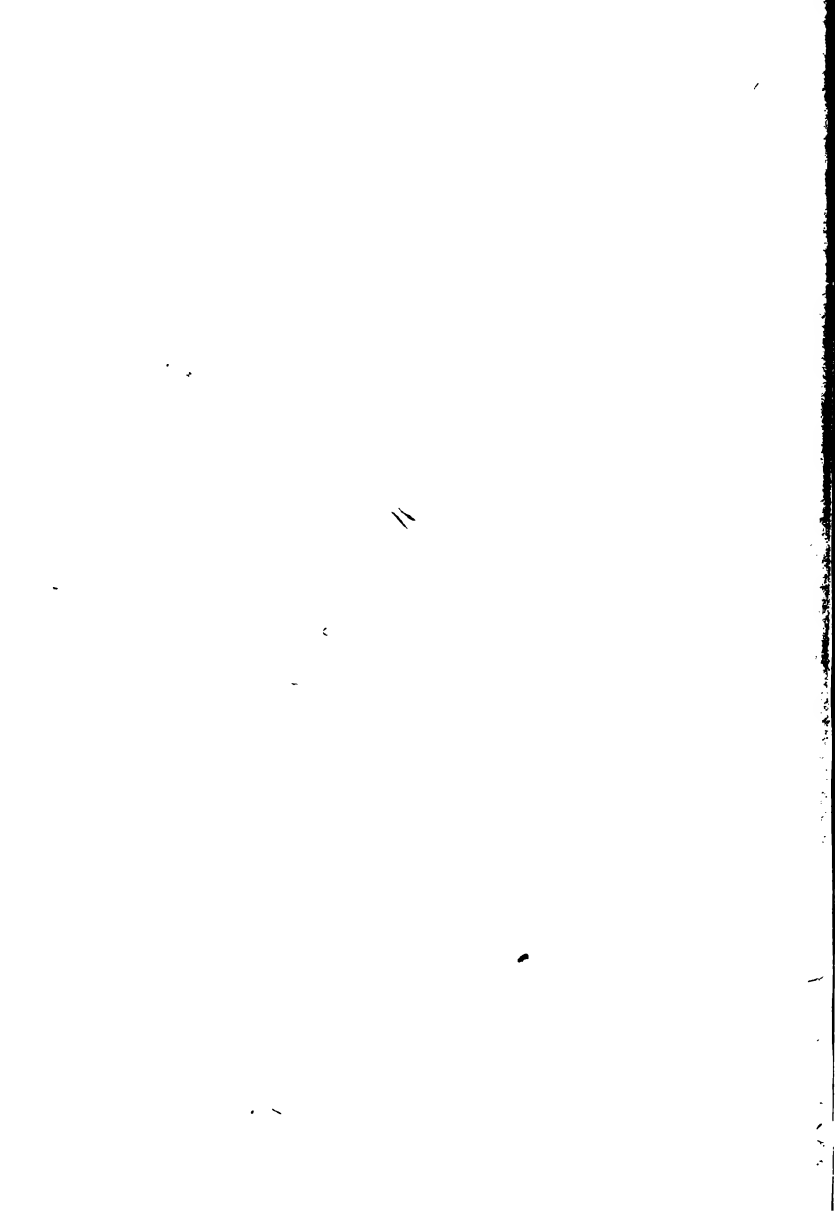
După-masă, cineva propuse să mergem să ne plimbăm, lucru cam greu din pricina hainelor mele țărănești. Dar fetele își aduseseră aminte încă de dimineață, cînd auziseră de dispariția mea, că în dulapul

lor atîrnă frumosul surtuc al unui văr care și-l lăsase acolo pentru vînătoare. L-am refuzat însă, făcînd fel de fel de glume pe socoteala lui, dar în realitate din pricina simțămîntului de vanitate că în haina vărului aș putea strica buna impresie pe care o lăsasem ca țaran. Tatăl se retrăsese, pentru a trage un pui de somn după-amiază, mama porni la obișnuitele ei treburi prin casă. Prietenul meu îmi propuse atunci să le povestesc ceva, lucru pe care l-am primit bucuros. Ne-am dus sub un umbrar încăpător și le-am spus o poveste, pe care am reprodus-o mai tîrziu sub titlul *Noua Melusină*. Această poveste se găsește față de *Noul Paris* în relația în care se află tînărul față de băiat. Aș reproduce-o aici, dacă nu mi-ar fi teamă să corup, prin ciudatele jocuri ale fanteziei, simplitatea și adevărul cîmpenesc care ne înconjoară în locul acesta. Mi-e de ajuns să spun că am izbutit prin această povestire să obțin ceea ce răsplătește totdeauna pe născocitorul și povestitorul unor astfel de istorii, adică să excit curiozitatea, să înlănțuiesc interesul, să-i fac pe ascultători să creadă că au dezlegat enigma cea obscură, dar să-i înșel în așteptarea lor, să-i azvîrl în nedumerire înlocuind o situație ciudată printr-una mai ciudată, să trezesc în sufletul lor mila și frica, să-i umplu de îngrijorare, să-i mișc, și, în cele din urmă, trecînd de la o gravitate aparentă la glumă și la veselie, să dau o satisfacție simțirii, să impun imaginației chipuri noi și să fac mintea să mediteze.

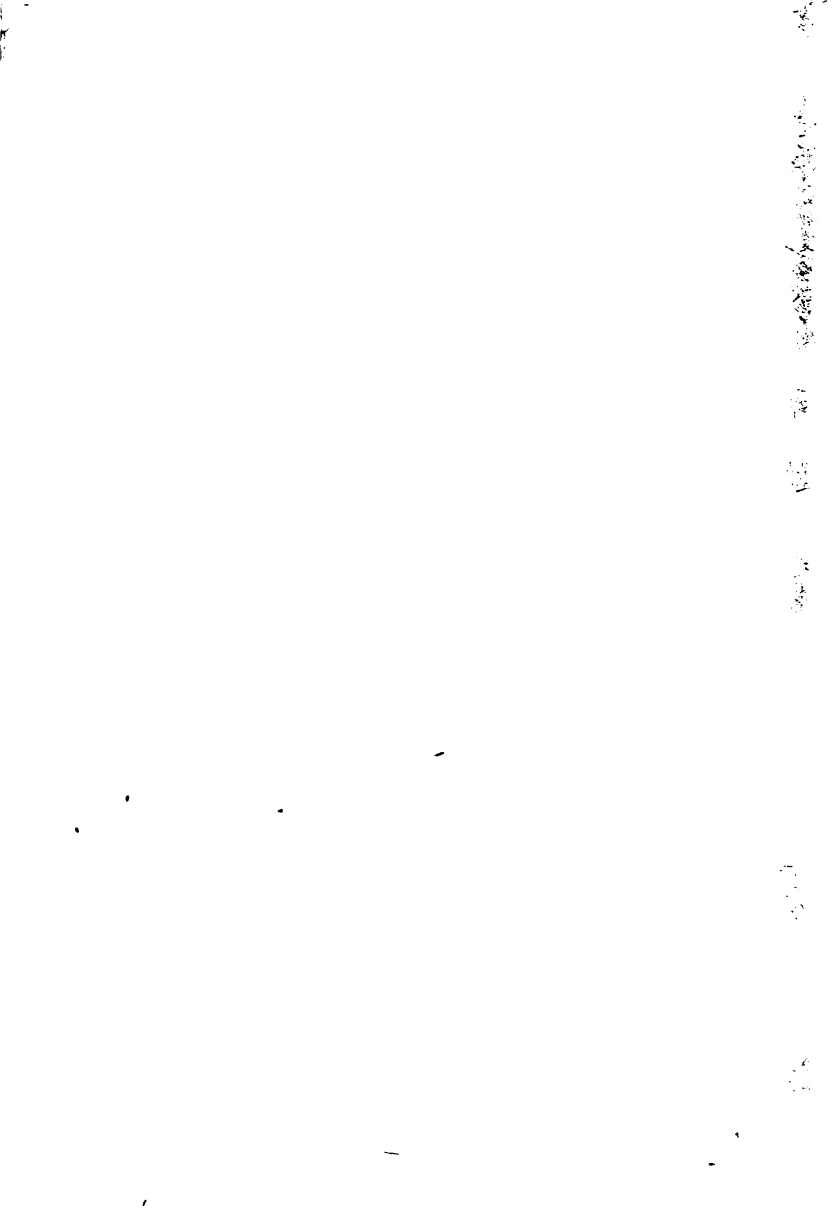
Dacă cineva care ar citi această povestire s-ar îndoi că ea a putut produce un asemenea efect, acela să-și spună că omului îi e dat să acționeze doar asupra unei singure clipe. Scrisul nu este decît un abuz al vorbirii și cititul în gînd un trist surogat al graiului viu. Tot ce poate face omul este să lucreze asupra altor oameni prin personalitatea sa și cînd tineretul își exercită acți-

unea sa asupra tineretului, ies la iveală rezultatele cele mai curate. Aceste rezultate însuflețesc lumea și o împiedică să se stingă fizic și moral. Moștenisem de la tatăl meu o anumită elocvență sfătoasă, și de la mama darul de a descrie amuzant și plastic toate reprezentările imaginației, darul de a împrăști basmele cunoscute, de a scorni și povesti altele noi și de a născoci în timp ce povesteam. Prin înzestrarea moștenită de la tata, stînjeneam adeseori în societate, căci cine ascultă oare cu plăcere părerile și ideile altuia, mai cu seamă ale unui tinerel, a cărui experiență plină de lipsuri pare cu drept cuvînt neîndestulătoare ! Mama mă înzestrase însă cu daruri plăcute în societate. Chiar și povestirea cea mai anostă are un mare farmec pentru imaginația oricui, și chiar cel mai sărac conținut de idei este primit cu recunoștință de inteligența omului.

Prin astfel de istorisiri, pe care le puteam născoci cu cea mai mare ușurință, cîștigam simpatia copiilor, stimulam și desfătam tineretul și atrăgeam asupra mea atenția persoanelor mai în vîrstă. Dar societatea, așa cum este ea alcătuită, m-a făcut să părăsesc curînd aceste exerciții ale spiritului, condemnîndu-mă să pierd o părticică din plăcerea vieții și din libera ascuțire a minții. Totuși, amîndouă acele daruri părintești m-au însoțit de-a lungul întregii mele vieți, unite cu al treilea și anume cu nevoia de a mă exprima figurat și simbolic. Constatînd aceste însușiri ale mele, prin sistemele sale, iscusitul și pătrunzătorul dr. Gall susținea că eram născut pentru a deveni orator popular. Auzind acestea m-am speriat destul de rău, căci dacă afirmația lui Gall ar fi fost întemeiată, și întrucît n-aș fi găsit nimic de spus asupra națiunii mele, urma ca orice altă acțiune a mea să însemne, din păcate, o vocație ratată.







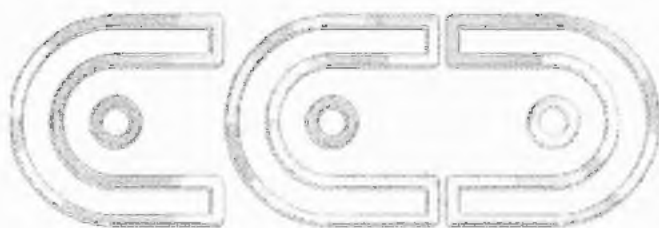
**Redactor responsabil : GIZELLA CSAKY**  
**Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU**

---

*Dat la cules 12.01.1967. Bun de tipar 15.03.1967.  
Apărut 1967. Tiraj 65 160 ex. broșate. Hîrtie scris  
II A de 63 g/m<sup>2</sup>.<sup>\*</sup> Format 700×920/32. Coli ed. 13,94.  
Coli tipar 9,5. A. nr. 21 011/1966.<sup>\*</sup> C.Z. pentru  
bibliotecile mari 83. C.Z. pentru bibliotecile mici  
83—31=R.*

---

**Tiparul executat sub comanda nr. 70 047 la  
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteli”, Piața  
Scînteli nr. 1, București — Republica Socia-  
listă România**



Scanare și prelucrare digitală



de

**Anonim**



și

CAT Graur



Antwerpen

**2026**

